

میر جعفر پیشہ وری (جوادزادہ)

زیندان خاطرہ لری دفتریندن

قائناقلار

م.ج.پیشهوری. سئچیلیمیش اثرلری. آذربایجان روزنامه سینین نشریه سی. 1344
(1965). توپلایان، ترتیب، ترجمه، و رنداکته ائدن هئیات: احمد امینزاده، تقی موسوی، حسین جدی.

م.ج.پیشهوری. سئچیلیمیش اثرلری. توپلایان، ترتیب و ترجمه ائدن: احمد امینزاده، تقی
موسوی، حسین جدی. رنداکتور امیرعلی لاهرودی. 1984. باکی

اینترنت اوچون حاضر لایان: [آچیق سوز](http://www.achiq.info)

ايچىندە كىلر:

زىندان خاڧىرەلرى دىقترىندىن

1309-جو ايل دئى آيى نىن آلتىسى

ايلك اىستىنطاق

ايكى نۇمرەلى حبسخانانىن بئشىنجى اوتاغى

آختاريش و تفتيش

آديوتانت يزدي

ديگر محبوسلارلا رابيطه

گۇروش

خابىلر

زىندان جاسوسلارى

زىنداندا قالمالى اولدوم

زىندانين منظره سى

آدى- سانلى محبوسلار

اولوم دالانى

مشير همايون(بلديه رييسى)

تئيمورتاش

فرخى

علمردان خان بختيارى و ديگر محبوسلار

قائم مقام رشتى

دبير اعظم و دشتى

گئىرال لىئىتانت جهانبانى

گئىرال لىئىتانت شىبانى و باشقا بىر آغا

گئىرال- ماپور پئىسيان

كاظمين قاتىلى ابولقاسيم چوركچى نىن اعتيرافلارى

حقيقتى اولدوغو كىمى دئىمك، ياخود عۆمورلوك زىنداندا قالماق

1310-جو ايل تارىخلى قانون

عذاب و ايشگنجه
كوردلر و لورلار
ديگر محبوسلارلا علاقه
آجلىق اعلانى
ايلك قوربانلار
خستهنين دانيشماغا قودرتى يوخ ايدى
سياسى ايدارهنين مأمورلارى
آجلارلا نجه رفتار ائديرديلر
داها بير موفقىتلى كوتلوى آجلىق اعلانى
محبوسلارى نجه اولدوروردولر
دوكتور ارانىنين اولدورولمهسى خبرى
پولكونيك فولادى و اونون يولداشلارى
پولكونيك نصروللا خان
نه ايستهدىكلرى معلوم دئييلدى
مايور البرزون تشبوئو
سئيد فرهادين زينداندان قاچماسى
سئيد فرهادين يئرینه كيملىرى حبس ائتديلر
تئرورچولارين گيزلي تشكىلاتى موسوى و اونون دوستلارى
جهانسوزى و باشقا موتهيملر
تئرورچولارين مرموز تشكىلاتى - ائرمنى يوسف و اونون يولداشلارى
مرحوم كمرئى
سالار ظفر سنجابى
محمدعلى روشنين حبسه آينماسى
دؤلت املاكىنى اوغورلاييب منيمسهينلر
قانون و اونون تاثيرلرى

آچىقلاما:

«زىندان خاطرەلەرى دىقتىرىندىن» باشلىغى ئلتىندا اولان بو اثر اساس اعتىبارىلە تئهراندا نىشر اولموش «آزىر» قىزىتىنىن 8 خورداق – 29 دىنى 1322-جى اىل تارىخلى 107-8 نۇمرلەرىندە، «ج. پ. » اىمضاسىلە و «ماد» قىزىتىنىن 18-آبان- 19 بىمەن 1321- جى اىل تارىخلى 70-24 نۇمرلەرىندە «سىمىرغ» اىمضاسىلە درج ائىلمىشىدۇر.

زىندان خاطرەلەرى دىقتىرىندىن

حادىئەلەر و تصادوفلەر سىلنىن يوكسكلىكلەرە قالدىردىغى «قەرمان» * گۈزلەنلىمىز بىر فېرتىنا نىتىجەسىندە باتىب آرادان گىنتى. او، اولدىن ترقىپور اولمامىشىدۇر. بولانلىق سودان بالىق توتان و بوشقاب دىبى يالاين بعضى آداملارنى مودعاسى عكسىنە اولاراق، جمعىتىن بىر چوخ سىنىفلەرى اىلك گوندن اونون ايشلرىنە شوبە و بدىبن نظرلە باخمىش، اللرىنە فورست دوشن و اختلاردا موخالىف اولدوقلارنى بىان ائتمەكچىلىكىمىشىدۇر.

كوتلە و ترقىپور آداملار آلدانمامىشىدلار. هابىئە ضىيالى طىبە و تجروبهلى شىخصلر دە قاباقچادان، ايشىن نە ايله قورتاراجاغىنى، قوللابى اىصلاحاتىن ماھىتىنى بىلىردىلر. اونلار موختلىف يوللارلا دىكتاتورون قارشىسىنى آماق اىستەپىردىلر. لاکىن تأسوفلەر اولسون كى، قودرت و سىلاح موترقى قوملرىن اىندىن چىخىمىشىدى. دىگر طرفدن ايسە، بىر دستە مقامىرست ضىيالى اۈزلرىنى دىكتاتورا ياپىشىدۇر اراق آز-چوخ بىر سىرا آلدادىجى ايشلر گۈروردولر. عملدە ايسە بو ايشلر دىكتاتورون آدىنا تامام اولوردۇ. بونا گۈرە دە اونون حاكىمىتى و قودرتى گوندن- گونە آرتىردى. اىرانلىقلارنى بۈيۈك بدىختلىكى دە همىن زمىن اوزرىندە يارانىردى. چونكى دىكتاتورون نوفوذو آرتدىقچا، گىنتىكچە طاماحى دا آرتىب سىرتىقلاشىردى. بونا باخمىاراق او، اۈز وضعىتىندىن خىردار ايدى. اىران خالقلارنى ياخشى تانىپىردى. اىرانلىقلارنى آداملارنى يالناقلىغىنى دا هامىدان ياخشى باشا دوشموشدۇ. او، هامىنىن يالان ساتماغىنى بىلىردى. او، بىلىردى كى، اىرانلىقلارنى هامىسى رىكارلىق اندىر، هامىسى اىستەپىر كى، اونون نوفوذوندان، اونون امرلرىندىن اىستىفادە ائىتىن. بونا گۈرە دە او، هامىيا شوبهلى و بدىبن ايدى. اۈز سلطنتىنى و وار-دۈۈلتىنى ايتىرمەك قورخوسوندان گۈزۈنە يوخو گىنتىر و اىستىراحت ائتمىردى. قارشىيا چىخا بىلەجك هر هانسى بىر حادىئەنىن قارشىسىنى آماق اوچون اۈزۈنۈن بوتون قودرتىنى ايشە سالاراق، شوبهلى آداملارنى اۈز يولو اوزرىندىن كىنار اندىردى. بو تدبىر طىبىعى اولاراق شوبە دوغوروردۇ. او، حىس اندىردى كى، موعىن نوفوذو دوشمنى اورتادان آپارماقلا، اۈزۈ اوچون يوزلرلە باشقا نوفوذو دوشمن تۈرەدىر. اونون اخلاقىنى ياخشى اۈپرنمىش لئش يئىن يالناقلا بو اودو داها اتكەپىردىلر. شوبە داپىرەسى گىنتىشلىدىكچە، آخىدىلان قانلارنى سايى دا آرتىردى. بو ايش موختلىف شكىللەردە تظاهور اندەرك بۈيۈك بىر يانغىن كىمى ياش- قورونو اۈز كامىنا چكىب، اونلارنى هامىسىنى ياندىرىپ مو اندىردى. بو دىشتىلى ايشلردن خالق آز-چوخ خىردار ايدى. بىز ايسە-بوتون اون بىر اىل عرضىندە زىنداندا قالدىغىمىز مودتدە اونون داها شىدنتلى كۈتگىنە معروض قالمىشىدىق. قدارلىقلارنى بىر چوخو بىزىم گۈزۈموزون قارشىسىندا حىياتا كىچىرپىلردى.

بىزى مركزى زىنداندا ساخلاپىردىلار. بۈيۈكدىن توتموش كىچىگە قدر هامىنى اورايا كىتپىردىلر. خارىجە باش وئرن هر هانسى بىس حادىئەنىن اثرى درحال زىنداندا اۈزۈنۈ گۈستىردى. قوربانلىقلارنى بىر چوخونو ايشىن موقدىمەسىنى حاضىرلاماق مقصدىلە بورايا كىتپىردىلر. حقىقتدە دىمك اولار كى، بىز اعدام اولان شىخصلرە مخصوص اىنتىظار اوتاغىندا منزىل سالمىشىدىق. نصرت الدۈلە، تئىمورتاش، فرخى، بختيارىلر، مازانداران مولكدارلارى، چاهكوتاهى خانلارى، كوردلر و لور خانلارى، سىياسى پارتىيالار ا منسوب اولان دستەلر و آىرى-آىرى عوضولر بوتونلوكە بىزىم قارشىمىزدان گلىب كىچىرپىلر.

«قىصرىن» ** داستانى كدرلى، دىشتىلى، عىنىنى زاماندا اوخونمايدىر. تأسوفلەر اولسون كى، مؤوجود واسىطەلەرلە بو داستانى بوتونلوكە تصوىر ائتمەك مومكون دىيىل. بىز بو خاطرەلەردە اىجبارى اولاراق اونلارنى بعضى قابارىق يىلرلىنى نظرە چاتدىرماقلا قناعانمىشىك. هم دە-حادىئەلەرى حكاىە كىمى شرح ائىسىدىك چوخ اوزون و يوروجو اولار بىلردى. بونا گۈرە دە مووقتى حىس و اىستىنطاق گونلرىنى گۈستىرلن طرزە قلمە آلىب، قالان مسالەلەرى ايسە آىرى-آىرى

موضوعات کیمی قئید ائدمجگیک. بیزجه بو اوسلوب ایله هم خاطرملر یوروجو اولماز، هم ده اوخوجو ایستهدیگی بولمهنی آسانلیقلا تاپیب ایستیفاده انده بیلر. بونا گوره ده قئید ائتدیگیم یازی سپکی و ائلجه ده یئری گلدیکده قدیم لوغت و عیبارملردن ایستیفاده ائتمک مولیف اوچون ایجباری بیر حال اولموشدور. چونکی قدیم لوغتلرین یئرینه، یاخشی عادت ائتمهدیگیم تزه سوزلری ایشلمک اوچون لوغت کیتابینا باخسایدیم احتیمال کی، جوملهلرین یازیلما سیندا صونعی حاللار منیدانا گلردی. بئلهیکله ده خاطرملر دگرسیز بیر حالا دوشردی. هر حالدا من بو یازینی کیتاب حساب ائتمیرم. او، مونتم بیر خاطرره و یا قئیدلر ده دئییل، بو یازیلار دئمک اولار کی، سادهجه اولاراق گوردوگوم حادیهلرین تصویریندن عیبار تئیر. بورادا یازیلش، ایملار و مطلبلری اولدوغو کیمی شرح ائتمک ساحه سینده ده بیر چوخ نوقصانلارا یول وئریلدیگینی اعتیراف ائتمه لیم. اوخوجو دا یاددان چیخارمامالیدیر کی، او، اون بیر ایل زینداندان قالمیش بیر آدمین یورغون و سارسیلمیش بئینی نین محصولونو نظر دن کچیریر.

بو خاطرملرین مو عین حیصه سی عزیز دوستوم آغایی عمید نوری نین تشبوئو ایله متین اولان «داد» قزئینده «سیمرغ» ایضاسی ایله «زینداندان کاشانادک» سرلؤوحه سی آلتیندا چاپ اولونموشدو. ایندی بو خاطرملرین دیگر حیصه سینا رنداکیسیا هئباتی عوضولرینین تصدیق و مصلحتی ایله همین نؤمره دن اعتیبارن آردیجیل صورتده چاپ ائدمجگیک. «فرخی زینداندان» و «دوکتور ارانی نین ماتمی» آدلی مقاللر ده همین خاطرملردن ایقتیباس اولونموشدور. حؤرمتلی «ناهد» قزئینی نین بیر و ایکینجی نؤمرلرینده آردیجیل صورتده نشر اولونموش «زیندان قوربانلاری» عونوانلی مقاللر ده همین کدر لندیریجی خاطرملردن گؤتورولموشدور.

* بورادا مقصد 1304-1320 ه.ش. (1925-1941) ایللرده ایران شاهی اولموش رضا خان پهلویدیر.
** قصر، یاخود «قصری-قاجار» تنه رانین شمالی-شرعینده یئرلشن زینداندیر.

1309-جو ایل دئی آیینی آلتیسی *

اون بیر ایل بوندان اول دئی آیینی آلتینجی گونو منیم اوچون بیر تاریخی گون حساب اولونور. من، 6، 10، 9 تاریخی گونلری هله ایندیبه کیمی بیر ساعات دا اولسون یاددان چیخارمامیشام. او گونکو هاوا شرایطی ده لاپ بوگونکو کیمی نظریمدهدیر. یئرلر بوز باغلامیشدی، بالاجالا قار یاغیردی. شیمران داغلاری اوزاقدان آغ یومورتا کیمی گورونوردو. محمد انزابی ** ایله ناهار ائتدیکن سونرا منزیلدن چیخدیق. او گونلرده بیز، قوام السلطنه خیابانینداکی انتخابیه آدلی کوچمه یاشابیردیق. انزابی مندن آیریلیب اوز ائوینه قاییدیر. من ده دوستلاردان بیری ایله ایشیم اولدوغو اوچون اونون ائوینه گنیدیریم. قاپی نین یانیندا بیری بیریمیزدن آیریلدیق. او، قوام السلطنه خیابانینا طرف گئتدی. من ایسه ساغا دؤنوم. همان دقیقه ده نهیین حاقیندا فیکرلشدیگیم یاخشی یادیم گلیم. لاکین همیشه اولدوغو کیمی باشیمی آشاغی سالیب پالتونون یاخاسینی قالدیر اراق سورعتله ایرملیه بیردیم. کوچه خلوت و سویوق ایدی. کوچمین باشیندا، سول طرفه دؤنمک ایستهدیکده غفلتن تانیمادیغیم بیر آدم قارشیمایا چیخدی. او، یؤندمسیز لیباس گئینمیشدی. اینده عصا وار ایدی. قیافه سی، چیمچشدریجی، باخیشلاری ایسه حباسیز و فوضول ایدی. بو یؤندمسیز آدامی گورن کیمی فیکریمده اونا قارشی شیدتلی نیفرت او یاندی. اونون خوشاگلمز سسی منده بو نیفرتی داها دا آرتیردی.

- آغا، سیزین آدیز فیلان دئییل؟ -دئییه بو شخص منه موراجیعت ائتدی.

- نه اوچون اوزودور کی، وار! سوزونوز وار ایدی؟

ظاهیرده ادبلی رفتار ائتمک ایستین، لاکین ادبسیز باخیشلاری و گولوشو ایله آچاق نیتینی گؤسترن بو آدم علاوه ائتدی:

- آغا، شخص بندنهین سیزه دئمه لی بیر سوزوم یوخدور. منی گؤندر میشلر کی، بیر نئچه دقیقه «اطلاعات ایدار سینه» تشریف گتیرمگینیزی خواهیش ائدیم. ظنیمجه، سیزدن کیچیک بیر سوز سوروشماق ایستیه ییرلر.

من ايشين بو قدر ده ساده اولماياجاغيني باشا دوشدوم. آخي «اطلاعات ايدار هسي نين» ايندييهك هنج كسله «آزاجيق» ايشي اولماميشدي. بو ايدار هيه گيرن آداملار ايسه هنج ده آسانليقلا اورادان چيخا بيلمهميشديلر. علاجسيز قالاراق دنديم: بئله اولدوقدا قايبداق من ائوه خبر وئريم.

او، دئدي: بونا احتياج بوخودور، تنزليكله قايبداجاقسينيز.

من باشا دوشدوم كي، پوليس درسيني از برله ميشديلر. قاجماق حاقيندا دا هنج فيكيرلشه بيلمزديم.

يقين كي، او، تك دئييلدي. ديگر طرفدن من اوزومو گوناھيني اوز بوينونا آلميش اكبر ساللاخين ماجراسي حاقيندا تاكيد انتميرك پوليس ايله بير ليكهه يولا دوشدوم. بو ساده، سس سيز-سمير سيز بير دعوت ايله حياتداكي بئني دؤورون باشلانماسيني حيس اننديم و بيلديم كي، بير داھا اوز مئيليله كؤنوم ايستهين يئره گنده بيلمهيهجگم، ايختياريم باشقالارينين ايلنه كنجميشديلر. بونا باخماياراق، بو ايشين عاقبتي حاقيندا هله ليك معلوماتيم يوخ ايدي. آياغيمين آلتيندا بير دن-بيره آچيلميش اوچورومون هار ايا گنديب چيخا جاغيني بيلميرديم.

پهلوي دؤورونون نظميهسي چوخ تهلوكلهلي بير تشكيلات ايدي. ايشكنجه آلتيندا قاتيل محمودون گوناھيني اوز بوينونا آلميش اكبر ساللاخين ماجراسي ياديدا ايدي. حاجي محمد باقير گلپايگاني يه باسيلميش داغ و بيز يئرلريني محكمه مؤوقعينده اوز گوزومله گورموشدوم. اوندان زور لا ايگيرمي نچه نفري اولدورمك حاقيندا اعتراف آلينديغيني انشيتميشديم. باغشادا *** حياتا كنجيريلن قير غينلار نظره سيغيشماييب شيشيرتمه كي مي گورونسه ده، هر حالدا حقيقت ايدي. آذربايجان و خوراسانداكي كوتلوي اعداملاري، سايسيز-حسابسيز سياسي شخصلرين يوخ اولماسيني هنج ده افسانه حساب انتميرديم. ياخين دوستوم هيجازي نين فاجيعهلي اولومونو ياددان چيخارماميشديم. اوچ گون اوندان اول فرخي دئيميشدي كي، اولكهن چيخيب گنتمك ايستهيمير. سالار ظفر سنجابي قاجميشدي. حسن پور افر، سردار مقتدر و سالار ناصر هله ده زيندانا ساخلانيلير ديلار. بونلاردان باشقا مينلرجه حبس، سورگون و اعدام حادثه لري، هابئله موختليف دؤورلرده كي محبوبلارين خاطرلريني اوخوماق نتيجه سينده الدهه انديگيم معلومات بير لشره ك، بير نچه دقيقه عرضينده مني چوخ دهشتلنديردي. لاکين بو دهشت و اورك دؤيونتوسو درحال آرادان گنتدي. اونا گوره كي، گيزلي پوليسين آچاق قيافيسي منده خوصوصي بير غورور و تكبور ياراتدي. درحال قرارا گلديم كي، قارشيا چيخان هر هانسي حادثه، حتا اعدام قارشيسيندا بئله اوزومو آچاق و دليل گؤسترمگيم. قصدن شاهي، اونون ناظيرلريني، ديكتاتورلوق اوصولي-ايدار هسي نين يازچيلاري و باشچيلاريني اوز نظريده جانلانديرديم. اونلارين هاميسيني اوز قارشيمدا چوخ كچيچك و آچاق گوردوم. بونا گوره ده راضي غاليب، اوزومو چوخ خوشبخت حساب اننديم. اوز-اوزومه قطعي اولاراق آچاق طبقهيه منسوب اولان پوليس قارشيسيندا آچالماياجاغام دنديم.

سپه خياباتيندا انزابي آرخادان گليب بيزه چاتدي. او، جمعيتين ايزديهاميدان ايستيفاده اندهرك قاباغا كنجيب، پوليسي تانيديجيني و اونون مقصديندن خبردار اولدوغونو مو عين ايشار ملرله منه باشا سالدي. پوليسين گوزلري يالنيز منه ديكلميشدي. او، منيم قاچا بيله جگيمدن قورخوردو. بونا گوره ده انزابي نين حركت و ايشار ملرينه فيكير وئرميردي. بيز ايسه بو وضعيندن ايستيفاده اندهرك «تامينات ايدار هسي» نين قاپيسينداك ايشاره ايله بير-بيريميزله صؤحبت انديك. اورادا ايسه مجبوري اولاراق تأسوفلو گولوشله ويداعلاشديق.

من بيليرديم كي، او، نجه اولورسا-اولسون توتولماق خبريمي بيزيم ائوه چاتدير اجاجدير. بونا گوره ده ساكيت اوركله تامينات ايدار هسي بيناسي نين پبله لر يندن يوخاري قالجديم. اورادا پوليس مني كچيچك بير اوتاغا آپاردې. اوچ بويوك ميز و بير ساده قفسه ايله زينت وئريلميش بو اوتاقدان پوليس مني گنج بير كيشيه تاپشير اراق چيخيب گنتدي. سونرالار همين گنجين آدينين رفعت اولدوغونو بيلديم. مني گنئين پوليسي ايسه بو گونهدك ايكنجي دفعه گورمه ميشم.

"اطلاعات ايدار هسي" **** و يا شؤعه سي بوگونكو بويوك سياسي ايدار منين سلفي سايبيلير. مذكور ايدار منين رييسي و يا رييس وظيفه سيني ايفا ائدن احتشام آدلي قوجا آذربايجانلي بير كيشي ايدي. زيندانا انشيتديم كي، من توتولاندان بير نچه ايل سونرا او، ايفليج اولموش و باشقا بير ايشه كنجميشديلر. حبسه آلينديغيم واختدان بير ايل سونرا كوتلوي صورتده يئمكدن ايمتيناغ انديگيميز ايله علاقه دار اولاراق همين احتشام آدلي شخصله ايكنجي دفعه گوروشدوم. او، منه سؤز

وئردی کی، ایکی هفته مودتینده تکلیفیمی. مو عینلشدیر هجکدیر. لاکین همین خاطرهلرین جریانیدان سیزه معلوم اولاجاق کی، بو ایکی هفته اون ایل اوزاندی.

* 1930-جو ایل دئکابر آیینی آخیرلاری

** محمد دادیزاده انزابی ایران کومونیست پارتیاسینی عضو اولموش و زینداندان وفات ائتمیشدی.

*** باغشاه تئهراندا اوردو حیصه لرینین بئرلشدیگی بئرین آدیدیر.

**** "ایران تهلوکسیزلیک" ایدار هسیدیر.

ایلک ایستینطاق

گون باتانادک هنج کس منیمله دانیشمادی. اوتاغین خلوت اولماسینی گوزله بیردیله. احتشام باشینی آشاغی سالاراق قارشیسینا قویولموش کاغیز و پاپکالاری ورقله بیردی. رفعت اوتوماتیک ماشین کیمی دایما حرکتده ایدی. او، گندیر- گلیر، اوتورور-قالخیر و تنز-تنز دیقتله منه باخیردی. او، چیمچشدریجی گولوشو ایله منه ایستنهزا اندیردی. من ایسه فیکره دالمیشدیم. بو اینتیظار ایکی-اوج ساعات چکدی. من بوسوتون بورولموشدوم. گنجین باشلانماسی ایله علاقه دار بئینیمده قارا دوشونجه و خیالار قوتله نیردی. نهایت، ساعات آلتی رادملرینده قیسا بویلو، ساریبئیز، آریق بیر کیشی اوزونون گؤستریمک اوچون صونعی تبسوم ایله قاپیدان ایچری گیردی. رفعت ایشاره ایله منی اونا تانییدیردی. او، سلام وئردیکدن و بیر چوخ صمیمی گؤروش و تانیشلیدان سونرا میزین آرخاسیندا اگلشهرک، منه ده اوز قارشیسیندا اگلشمگه ایجازه وئردی. بیزیم دانیشیقلا ریمیزا هنج کس قولاق آسمیردی. همین شخص درحال قیافه سینی جیدیلشدیریب، میزین سیبیرتمه سیندن نجه ورق رسمی کاغیز چیخارتدیکدن سونرا آدیمی، فامیلیامی، نه ایشله مشغول اولدوغومو سوروشدو. سونرا او، آرتیست کیمی باشینی قالدیریب، گوزلرینی اوزومه زیلله دی. او، اوز فیکرینجه ایسته بیردی کی، گوزلریمین ایچینی اوخسون. من چوخ چتینلیکله گولمگیمین قارشیسینی آدیم. چونکی او، ساده بیر مسالهنی سیرلی بیر شکله سالماق ایسته بیردی.

ایلک واختلاردا سویوق قانلیلیق گؤستریم. لاکین سونرا یاواش-یاواش عصبلشمگه باشلادیم. اوز-اوزومه دئییردیم کی، داها ایستینطاق اوچون مضحکه بازلیق لازیم دئییلدیر. بو گنج ده یقین کی، بعضی پولیس و جینایی رومانلارین تاثیر آلتینا دوشموش، هر شئی شوبه لی یاناشیر و بوتون بو مسالهلری اوز خیال و تصوورو ایله حل ائتمک ایسته بیر. سونرالار همین فیکریمین ده یالنیش اولدوغونو باشا دوشدوم. منه معلوم اولدو کی، بو آغا، حتا پولیسلیگه دایر رومانلاری بنله اوخومامیشدیر. اونون حرکتلری ایشله دیگی آچاق محیطین محصولو ایمیش. بونا باخمایاراق، او، اوزونو ادیبلر آراسیندا ساییردی. سوز آراسی دئییردی: «هر شئی یاعظماق اوچون واخت تاپا بیلیمه میشم».

او، خوزیستاندان تزه گلیمیشدی. ظاهرده حاضرلیق آدم کیمی گورونوردو. لاکین هامی اونو فیریلداقچی، شارلاتان کیمی گؤستیردی.

ایستینطاق منیمله علی شرقین آراسینداکی تانیشلیق اوستونده گندیردی. فروزش ایسته بیردی کی، اونو آدم اولدورن، تنرورچو، منی ایسه اونو تحریک ائدن بیر آدم کیمی گؤستریب، بو یول ایله هر ایکیمیزین اعدام اولونمامیز اوچون شرایط حاضر لاسین. شرقینی مندن بیر هفته قاباق توتموشدولار. فروزش اونون اوز گوناھلارینی بوینونا آدیغینی ایدیعا اندیردی. من دندیم کی، بیزی اوزلشدیرین، او، نه دئسه من قبول ائدرم. بو اوزلشدیرمه چوخ گولونج بیر وضعیتده حیاتا کنچیریلدی. معلوم اولدو کی، هر ایکیمیزی ساده بیر آنلاشیلمازلیق اوزوندن حبس ائتمیشلر. بونا باخمایاراق، قنید ائدیگیمیز آغا اوز تصوورلرینی حقیقی بیر حادثه شکلینه سالیب راپورت وئرمیشدی.

داها گولونج مساله بوندان عیبارت ایدی کی، او، جاوابلاریمی اوخومادان آلتینا قول چکمگیمی طلب اندیردی. او دئییردی: «-آدم "موللا نوقطی" کیمی نوقطه لر اوزرینده تاکید ائتمه ملیدیر. من کی، سیزه کلک گلیمک ایسته میرم. بورادا ایکی کلمه نین آرتیق و یا اکسیک اولماسی نین نه اهمیتی واردیر».

من ایسه بیلیردیم کی، ایش یوخلانبلان زامان تقصیری آنجاق بیر کلمه ایله ثبوت ائتمک اولار. مثلا، خئیر عوضینه بلی سوزونون یاز یلماسینی گؤتورک. لاکین منیم بوتون بو خیاللاریم تامامیله یئرسیز ایدی. چونکی محکمهده و حتا عدلیهده بئله، ایشلر یوخلانبلما دی. یالنیز فروزشین راپورتو اساسیندا حؤکم چیخاریلدی.

تحقیقات سونا چاتدیقدان سونرا او جیلریمی آخار اراق قولتوغومداکی کار انداش و کاغیز پارچالارینین هامیسینی گؤتوردو. بو، حبسه آلینماق علامتی ایدی. بیرلیکده اوتاقدان چیخدیق. او، یولدا منه دئدی - آغا، حاماما گئدن ترله مہمیش چیخماز.

من اونون مقصدینی باشا دوشمہدیم. مستطیقین مادی مقصدی اولماسینی خیالیما بئله کتیره بیلیردیم. لاکین او، همین مسالہ اوزرینده تاکید اندیردی، اونا گؤره ده داها بیر آدیم ایرملی آتاراق آچیق شکیلده دئدی: آغا سیز بیزه کؤمک ائتمہلی سینیز.

تعجوبله دئدیم: - سیز نه کیمی کؤمک گؤستره بیلریم؟ من ده سیزین کیمی آز اچیق ماعاش آلیرام و بونولا اوز اهل-عیالیمی ایداره ائتمہلییم. منیم پولوم هار ادادیر؟

فیکیر اندیردیم کی، او، بلکه ده منی سینماق ایستہییر و یاخود ایستہییر کی، بو واسیطه ایله ثبوت اوچون مو عین بیر سند الہ ائتسین. او، تجربہلی و مہارتلی ایدی. منیم منفی جاوابیمی ائشیتدیکده گولوب دئدی: سیز منیم مقصدیمی یاخشی باشا دوشمہدیز. من ایستہییردیم کی، سیز مسالہنین اوستونون آچیلما سیندا بیزه یاردیم ائدسینیز. بو زامان بیز مووقتی حبس خانانین قابیسینا چاتمیشدیق.

ایکی نؤمرہلی حبس خانانین بئشینجی اوتاغی

نظمین مشهور دالانی آلتیندا یئرلشن بو قاپی نین دہشتلی بیر گؤرونوشو وار. او، الجاق، قارانلیق و سحرلی گؤرونوردو. فروزش قاپی نین زنگینی چالیدی. کؤک و ائتلی کورک بیر پولیس نفری ایلک دفعه قاپی نین اورتاسینداکی کیچیک دئشیکدن باشینی چیخار اراق فروزش ایله سالاملاشدی. سونرا قاپینی آچاراق منی تحویل آلدی. قاپی باغلانندی.

پولیس یاشلی بیر آدم ایدی. سونرالار اونون فامیلیاسی نین دبیر اولدوغونو بیلدیم. ساوادی یوخ ایدی. دئییردی کی، دوز ایگیرمی بئش ایلدیر حبس خانادا قوللوق اندیر. او، قورخاق، اینظیباطچی و تام دیندار بیر آدم ایدی. اوزوندن دورد قات کیچیک اولان اروادینی حدیندن آرتیق سؤیر و اونا آز قالا سیتایش اندیردی. اوشاغی یوخ ایدی. سؤز دوشنده دئییردی کی، ارواد منیم هم آتام، هم اوشاغیم، هم دوستوم، هم تانیسیم، بیر سؤزله هر شئییمدیر.

محبوسلار اونو اینجیتمک ایستہدیکده اروادینا نیفرین ائردیلر. دبیر سؤز باشی «استغفوروللاہ لا ایلاہه ایل-اللاہ» دئییردی.

حبس خانانین دہلیزینده او، ایلک دفعه جیدی بیر باخیشلا منی باشدان-ایاغا سوز هرک باشا سالدی کی، داها آزادلیق و مستقبلیلکدن گؤز اؤرتمہلییم. بورا زیندان دیر. بورا یا گلن هر بیر آدم اؤز تکلیفینی آنلامالیدیر، اؤز ایراده، مئیل و ایختیارینی بیر کنارا توللامالیدیر. سن ده منیم الیمہ تاپشیر یلمیسان، باشا دوشمہلیسن کی، سنینله کؤنلوم ایستہدیگی کیمی گؤستریش و پولاددان مؤحکم قایدا قانونلارینا تابع ائدلمیشم. من اونلارین گؤستریشلرینی ایرادہسیز بیر ماشین کیمی حیاتا کئچیریرم. اگر اورگیم، حیسلریم، و بجدانیم و کیشیلیگیم وارسا، دا، اونلاریپ هامیسینی زیندانان خاریجده قویموشام. مندن کیشیلیک گؤزلہ مہمہلیسن.

محبوسلارین باخیشی، اورانین چیمچشدریجی، عفونتلی قوخوسو، توستو باسمیش فئر، سینمیش میز و صندلر، چیرک دیوارلار، هوندور تاوان، مؤحکم قاپیلار، بیر سؤزله بونلارین هامیسی نیفر تئندیرجی، کوبود و چیرکین ایدی. بو دہشتلی موحیطی گؤردوکده بیر داها روحوم سیخیلیدی، اورگیم توتولدو، باشیم گوجلانندی. نئچه دقیقه بوندان اولکی

غورور و تڪورومو الدن وئريب، اوزومو ضعيف و يورغون حيس اندهرڪ، چوخ تاسوفلنديم. دبیر معنالي بیر باخيشدان سونرا ایرملیه گلیب جیلریمی، قولتوقلاریمی، بیر سۆزله هر یئریمی یوخلادی. ساعاتیمی، قاییشیمی، قالمستوکومو، جوراب باغیلاریمی، نهایت، لیباسدان باشقا هر نهیم وار ایدیسه آلیب میزین اوستونه قویدو. میزین آرخاسیندا هئیکل کیمی دایانمیش اوجا، اوزو چوپور باشقا بیر پولیس آدیمی و فامیلیامی، ایشیمی سوروشوب قئید دفترینده یاز اراق دئدی: «شئیلرینیز اوچون صاباح قبض وئریلهجک».

همین قبض اوزرینده 9.10.6 تاریخی قئید اولونموشدو. بو مراسیمن سونرا دبیر ایله بیرلیکده یولا دوشوب آیری بیر قاپی قارشیسیندا دایاندیق. بو قاپی دا اولکی قاپی کیمی دهشتلی بیر سسله آچیلیم، سونرا باغلاندی. ایندی داها کنچلمز قاپی واسیطهسی ایله آزاد دونیادان اوز اقلاشمیشدیم. مایوسلوق، پریشانلیق یئنین مننه هوجوما باشلادی. یئنی داخیل اولدوغوموز یئر داها قارائلیق و داها قورخولو ایدی. ایلك باخیشدا بؤیوک، قارائلیق بیر کوریدوردا اولدوغومو فیکیرلشدیم. دبیر الینده فنر توتاراق قاباقدا ایرملیه بیر، من ایسه اونون آردینجا گئیدردیم. نیفرت و بدبختلیک حیسلری هر شئییه ماراق گؤسترن حیسلریمه غالب گلیردی. حالیم پریشان ایدی. باشیمی آشاغی سالاراق ایرادهسیز صورتده ایرملیه بیردیم. ایلك دؤنگهنی چؤنن زمان چوخ شن تانیشلاریمدان بیرینین سسینی ائشیددیم. بو سس مننه تکان وئردی. او دئدی: «آه گئیر دیلر! آغانی دا گئیر دیلر!» بو سسی من چوخ یاخشی تانیبیردیم. او... این سسی ایدی. بو آنا قدر من دئمک اولار کی، اونو گؤرمک احتیمالیندان باشقا، بوتون مسالهر حاقیندا فیکیرلشمیشدیم. لاکین بو سس ده منی تعجبولندیرمهدی. چونکی اونون دا توتولماسی حاقیندا خبریم وار ایدی. او، اوجا سسله گولور و ایکی-اوج نفرله سانکی صؤحبت اندیردی. حقیقته ایسه بونولا اوز فیکیرینی منه چاتدیرماق ایسته بیری. او، ایسته بیری کی، منه اورک وئرسین، بیر قدر منی روحلاندیرسین. یئنی زبیدانا گلیمیش بیر محبوس اوچون بو تسلی بؤیوک نعمت ساییلیر. بونولا اینسان درحال فیکیرلشیر کی، تک دئییل. اگر بیر ایتیفاق باش وئرسه هنج اولماسا اونو دوست و قوهوملارینا چاتدیران آداملار وار دیر. همین دوستون سسینی ائشیددیکه بوتون قورخو و اورک چیرپینتیلاری محو اولوب گئتدی. یئنه ده نچه دقیقه بوندان اولکی غورور و متینلیک روحیه قوتلندی، اورگیم شاد اولدو. بئشینجی اوتاغین قاپیسینا چاتدیق. چوخ دار و قارائلیق دالانا آچیلان بو قاپی نین دمیر معجرلری و دهشتلی گورونن بؤیوک بیر قیفیلی وار ایدی. دبیر قاپینی آچدقدان سونرا اونون اوز-بوزونده قویولموش دمیر چارپایی گؤستره رک دئدی: «بو سنین چارپایی دیر، یئریندن ترینمه مایلسین. انله اوتورمالیسان کی، من قاپی نین دئشیکیندن باخاندان سنی گوره بیلیم. آیاق یولو ایسه آرخادا یئرلشیر. سو ایسته ینده قاپینی دؤگرسن گئیررلر».

بو سؤزلردن سونرا او، فنرینی گؤتوروب دمیر معجرلی قاپینی باغلادی. قیفیلی ووروب، چیخیب گئتدی. چوخ پیس قورخو گلن بو سویوق و قارائلیق اوتاقدان تک قالدیم. اوتاغا گئرن زمان فورصدن ایستیفاده اندهرک اوز تزه منز یلیمی و اورادکی اشیالاری دیقتله نظردن کنچیرمیشدیم. چارپاییدان و اونون اوزرینده کی یورغان-دؤشکدن ایستیفاده ائتمک اولمازدی. چیرکلی یورغان-دؤشگین ایگیندن آدامین اورگی قالخیردی. آدام، حتا اونون اوستونده اگلشمگه بئله چیمچشیردی. علاجسیز قالاراق اوتاقدان گزیشمگه باشلادیم. اوتاغین اوزونلوغو بئش آددیم، ائنی ایسه تقریبین اوج آددیم ایدی. بو ایسه دولانماغیم اوچون کیفایت اندیردی.

چارپایی حاقیندا ایکی کلمه ده اولسا یا عظمق لازیمدیر. او، انله قایر یلمیشدی کی، ایستیراحت عوضینه اینسانا اذیت وئیردی. یوغون دمیرلری آدامین بدنینی ازیردی. لاکین هر حالدا چارپایی ایدی. اوستونده ده قئید ائندیکیم یورغان-دؤشک وار ایدی. بونلار ایشونچره موشاویرلریندن یادیگار قالمیشدی. مؤوجود اوصولی-ایدانمین جلالدارای هله ده اونلاردان ایستیفاده اندیردی. لاکین سون و اختلاردا، یعنی منیم توتولدوغومدان اون ایل سونرا، بیز مرکزی زیندانین ظاهرین چوخ یاخشی گورونن بیناسی نین اوتاقلاریندا چوروموش کیلیملردن باشقا آیری بیر اشیا گورمه دیک. محبوسلارا حتا، کوزه و سو قاپی دا وئرمیردی. اون نفر محبوس بیر چوروموش ادیالین آلتیندا یاتیردی.

هر حالدا بئشینجی اوتاق اوگون منیم اوچون چوخ قورخولو و دهشتلی گورونوردو. اورانین آدینی بیز ترسه-قویو قویوموشدوق. اونا گوره کی، اوتاغین اوجالیغی سککیز-اون منتر اولاردی. دیوارلار یوخاری قالدیقجا دارالیردی. اونون قارا کدرلی، کله-کؤتور دیوارلاری، سؤکولموش کرپیلری، دهشتلی بیر دئوین دیشلرینی خاطرلاندیردی. دئییلدیگینه گوره ایکی نؤمرلی موقتی حبسخانه یئرئم دؤرونده سیلاح انباری اولموش، کیچیک دگیشیکلیکن سونرا دایمی زبیدانا چورولمیشدیر. اوتاقلارین اوستونده بؤیوک گونزلر وار ایدی. هامام گونزلری کیمی اونلارین دا

اور تاسيندا كىچىك، آبي رنگلى شوشه قويولموشدو. خوشبختلىككن بئىنجى اوتاغىن شوشەسى نىن قىراقي سىندىغى اوچون خارىجە بالا جا بىر دئىك آچىلمىشدى. ھىمىن دئىككن قار و ياغىشىن بىلا واسىطە ياتدىغى يىرە تۆكۈلۈگۈنە باخمايلاق، ھەر حالدا اورادان ھاوا گلېردى. گونورتايا ياخىن اورادان گونشىن ضعيف شوعالارى زىندانىن داخلىي موحىطىنى ايشىقلاندىرىر و بونولا اورگىمى خارىجى دونيا ايله علاقلندىر يردى. ايكي نۇمرلى موقىتى حبسانادا ايگىرمى بىر عدد عىنىي شكىللى اوتاق و بىرى-بىرىنە يولو اولان ايگىرمى بىر آياق-يولو وار ايدى. اونلار يىن ھامىسى نىن كانالى بئىنجى اوتاغىن آلتىندان كئچىر و عومومى آياق يولونا چاتىردى. بونلار يىن ايىرنىچ قوخوسو ھىمىن كدرلى اوتاغىن اوز ايىي ايله بىرلشەرك ھاوانى بوسوتون زەرلەيىردى. بو وضعيت انلە اغىر ايدى كى، من بعضاً علاجسىزلىقدان آياق يولونا قاچىب اورادا اولان كىچىك دئىككن ھاوا آلاماغا چالشىرىدىم. بعضاً دە اغزىمى قاپىداكى دئىشىيە ياپىشىرىب چۆلدىن ھاوا سورماغا جان آتارىدىم.

بوراداكى آغاقانادلار داھا پىس وضعيت تۇرتمىشدى. اونلار لاپ قىشىن چىللەسىندە بئلە، آدمى راحات قويوردولار. پىسپىسالار، سىچانلار دا راحات اوتورمايلاق لازىمى خىدمت گۇستىرىدىلر. آغاقانادلار بىر جور و يورجو سسلر ايله قارىشىق بىر اوركئىستر تشكىل ائدىر، پىسپىسالار و سىچانلار ايسە آتلىب، دوشوب اويناپىرىدىلر. بو حاقدان منىم فىكىرلشمگە كىچىك اىمكانىم بئلە يوخ ايدى.

دبىرىن چىخىب گىتمەسى ايله باشىما مىن چور خيال و دھشتلى فىكىرلر ھوجوم ائتمگە باشلامىشدى. داىما گزىشىر و اوز دوشونجەلرىمى موعىن نۇقەدە توپلاماغا چالشىرىدىم. بو ترس قويودا نە واختادك قالاچىم بارەدە دوشونوردوم. فىكىرلشىرىدىم كى، عايلەم نە وضعىتدەدىر؟ گۇرەسن انزابى انومىزە خبر چاتدىر دىمى؟ منىملە دوستلۇغو اونون اوچون گلەجكە چىنلىك تۇرەدەجكمى؟ ايدى بىر چوخ مسالە اونون اوچون ايدىن دئىلىدىر. بلکہ دە چوخلو يىنى شىلر كشف ائىدىدىر: آخى، او، چوخ مغرور ايدى. مندىن باشقا ھىچ كسىن سوزونو قبول ائتمىدى. يازىق يقىن كى، ايدى غوصە ائدەجكدىر. بلکہ دە كور لانىب ارادان گىتدى. بو قىش فىلىندە او، ھارادان كۇمور و آزوقە تاپاچاقدىر. بئلەيكلە، فىكىرلر منى گىت-گىتە بىبىنلىگە دوغرو بۇنلدىب، ھەر آن داھا گۇزومون قارشىسىندا قورخونج حادىثەلر جانلاندىرىدى. چونكى، ھجازىنى اولدورموشلر، محمود قاتىلىن عوضىنە اكىر ساللاخا ايشكنجە وئرمىشلر. (ج.) دئىرى: منى نە اوچون آلتى ايدى زىندان بوراخماپىرلار؟ آخى، منىم جانىمدان نە ايستەپىرلر؟ يازىق على شرقىنى نە اوچون حبس ائتمىشلر؟ دئىرىلر كى، ھامى جاسوس اولموشدور. آداملار حتا، اوز آراد-اوشاقلارينا دا اعتىبار ائتمىرلر، بعضى آداملار يانيندا بلکہ اغزىمدان موخالىف سوز قاچىر مىشام-دئىە دوشونوردوم.

ھەر دىقەھه آرتماقدان اولان بو موختلىف فىكىرلر منى اىنجىدىردى. ھاوا چوخ سويوق ايدى. بىر طرفدىن كولىك اسىردى. زىنداندا بدبخت محبوسلار يىن نالەسىندىن، اوجا و ھماھنگ سسلردىن باشقا آيرى بىر سس ائشىدىلمىردى. من چوخ عصبىلشمىشدىم. حتا اوز حىياتىمدان بئلە دويموشدوم. بو عذاب وئرىجى فىكىرلردىن نئجە خىلاص اولاجاچىم حاقدىندا دوشونوردوم. بىردىن-بىرە نئجە ايللر بوندىن قاباق سىياسى محبوسلاردان بىرىنىن حاقدىندا اوخودوغوم خاطرلر يادىما دوشدو. بو خاطرلر زىندان دۇورونون سونونادك تام معناسىندا منە تسكىنلىك وئرن و يول گۇسترن عامىلە چئورىلدى. تصادوفى اولارق ھىمىن خاطرلرى اوخوماسايدىم و ياخود اونلار منىم يادىما دوشمەسە يدى، بلکہ دە دىگر دوستلار يىم كىمى منە دە زىندان موحىطى غالىب گلردى، اونلار كىمى منى دە اولدوروب ارادان آپاراردى.

بىر قايدا اولارق زىندان ھىمىشە محبوسلا دۇيوشور. اگر محبوس اوز روحيەسىنى مؤحكم ساخلايارسا زىندان گوندون-گونه ضعيفلەپىر، محبوس عذاب و اذىت، آجلىق و فلاكتە عادت ائدىر. زىندان موحىطى اىنسانا غالىب گلدىگى، محبوس قورخونج دوشونجەلر قارشىسىندا تسليم اولدوغو تقدىردە زىندان اونو موخو ائدىب ارادان آپارىر. زىندان دوشمەمىش آداملار اوزون مودت محبوس اولموش بىر آدمىن بو سوزلر يىنى چوخ چىتىن درك ائدە بىلرلر. من اوزوم دە محبوسلوق دۇورونون آلتىنجى ايلنەدك مسعود سعد سلمانىن * آشاغىداكى شعرىنىن معناسىنى اولدوغو كىمىن باشا دوشمەمىشدىم. بلى زىندان موحىطى غالىب گلدىكە اىنسانىن ھىمىتى آلچالير، اونون ايرادەسى ارادان گىدىر، اوزو ايسە آلچاق و كىچىك گۇرونور.

آخى واختى ايله اوخودوغوم زىندان خاطرلرى حاقدىندا ياغماق ايستەپىرىدىم. ھىمىن خاطرلرىن مضمونو تقرر يىن بئلەدىر: «بىرىنجى گئجە اوتاغىما داخىل اولان زامان چوخ قورخوردوم. بورادا اوزومو يازىق و تىك حىس ائدىردىم.

حياتدان، گلهجكدن مأيوس اولموشدوم. گنجهنی سحرهدك ياتماديم. سحر يوخاريداكی كیچيك دئشيكدن ایچریبه دوشموش
ضعیف ایشیقدان ایستیفاده اندهرک محبوسلارین بیر قایدا اولاراق دیوارلاردا یازدیقلاری خطلری و یادگارلاری
اوخوماغا باشلادیم. تصادوفن یوزلرله ناقیص قئیدلر داخیلینده آشاغیداکي یازي دیقتیمی جلب ائتدی. «من سیاسی
محبوسام، بو قارانیق قویویا آتیلدیغیما فخر ائدیرم. نه اوچون مأيوس اولوم؟ ائی بورایا دوشن سیاسی شخصیتلر سیز ده
مأيوس اولمالیسینیز. سن بویوک آدامسان. حؤکومت سنی حبسه آماقلا اوز ضعیف و عاجیزلیگینی اعتبارف ائتمیشدیر.
او، سندن قورخموش و همین قورخدوغونا گؤره سنی چکیب بورایا گنیر میشدیر. سن ده منیم کیمی فخر ائله، سن ده منیم
کیمی گلهجگه اومید گوزو ایله باخ».

یادیم دوشن بو حرارتلی جوملهلر یورغون بئینیمه نوازیش وئردی. ضعیف روحومو یورغونلوقدان خیلاص ائدیپ،
اونون آردینجا بیر سیرا معنوی خولیلار، بوکسک فیکیر و دوشونجهلره دالیدیم. بونلارین تاثیري نتیجهسینده ده موقتی
تورهمنیش زیندان قورخوسو بوتونلوكله محو اولوب گئتدی.

صاباحی گون هامیدان اول حسنیور منیم سوراغیما گلدی. پولیس اوچون قویولموش کیچیک یوخلاما دئشیکیندن سالام
وئریب حالیمی سوروشدو. بو، منی داها چوخ سئویندیردی. او، خوشصیقله و ساکیتهسینه دئدی: «قورخما، ایکی اوچ
گوندن سونرا بو قاپینی آچاققار، سن ده آزاد اولاجاقسان. دوکتور یانتینا گلنده اونا دئیرسن کی، خستهیم، اورگیم
چیرپینیر، هئچ اولماسا اوتاغیمین قاپیسینی گونده بیر نچه ساعات آچیق قویسونلار. من اونون جاوابیندا دئدیم: «حسن!
ایشیمیز بئله یئرله گلیب چاتاغینی خیال ائتمیرم. اوزون بیلیرسن کی، من بیر ایش گورمهیم».

حسن گولهرک دئدی: «سنین فیکرینجه مگر بیز بیر ایش گورموشوک؟ بیر ده نه اوچون تلسیرسن؟ سن کی، بوتون
عؤمرون بویو حئی بیر ساعات دا دینجلمهیمسن. یی، بات و فیلانکس ده بورادادیر. اونو سارای ناظیرین امری ایله
همداندان قولوباغلی بورایا گنیرمیشلر. دوز سککیز آیدیر کی، سورغو-سوالسیز ساخلانیلیر. بو موده حئی، آدینی دا
سوروشمامیشلار. سندن نه سوروشدولار؟ لابود مستطیقین فروزش اولموشدور. ساوادسیز و فیریلداقچی بیر آدمادیر.
هئچ اونون سیاسی معلوماتی دا یوخدور، چالامئیدانین لوتولاری کیمی فیکرلشیر.

من ده بیر چوخ سؤزلر دئمک ایستهییردیم. لاکین فرصت اولمادی. گوزتچی اوجا اؤسکورتوسو ایله زیندانباين
گلمهسینی خبر وئردی. حسن ایاقیولونا گنتمک بهانهسی ایله قاپینین قارشیسیندان اوزاقلاددی. گوزتچی خصوصی
بیر آدمین آدی دئییلدیر. محبوسلار حبسه تک ساخلانیلان آدمالارلا دانیشماق اوچون بیر نفری یولون اوستونده گوزتچی
قویورلار کی، زیندانباين گلنده خبر وئرسین. بونا زینداندا (دیدبان) دئییردیلر.

احتیاج غریبه بیر شئیدیر. او، هر هانسی بیر مؤوقعه اوز تاثیرینی گؤستریر. محبوسلار دا احتیاج اوزوندن اوزلرینه
خصوصی قایدا-قانونلار دوزلتمیشدیلر. همین قایدا-قانونلاری دا جیدی صورته گوزلهییردیلر. مثلا، منیم بئشینجی
اوتاغا گلدیگیم ساعاتدا درحال مندن پاپیروسا، تیریکه احتیاجیمین اولوب-اولمادیغینی سوروشدولار. من ایسه بو جهتن
چوخ راحت ایدیم. اونا گؤره کی، عؤمرومده هئچ بیر شئی عادت ائتمهیمشدم.

اوچونجو گنجهنین احوالاتینی هئچ واخت یادیمدان چبخارا بیلمیرم. تخمینن گنجه یاریسی ایدی. بیر نفر ایسه سانکی
پیشیک ایله دانیشیردی. سس ائشیدن کیمی دایاندم. سس دوز اوتاغیمین قاپیسی دالیندان گلیردی. او، دئییردی: «ائی
پیشیک سنیلیم! بیلمیرم کی، یوخون گلیم، آبیق اول، گوزله باشینا پاپاق کنچیرمه سینلر. تامینات ایشچیلری چوخ پیس
آدمالاردیلر. ائی حیوان سنیلیم! سن گوزه چوخ فقیر گورونورسن. بونلار ویجدان، آلاه و پئیغمبرین نه اولدوغونو
بیلمیرلر. گوزله، ونلارین یالان آند ایچمه لرینه بیردن اینانسان ها. آی پیشیک سنیلیم! سعدینین بو حکایه سینی یقین
کی، دفعه لرله ائشیمیس. اورادا دئییلیر: «سندن سوروشولمایان سوالا جاواب وئرمه. سندن ایسته نیلمهین شئی
گؤسترمه. پیشیکجیغایم سنیلیم! گوزلرینی یاخشی آچ. پولیس ایداره سینده صؤحبتلر «یوخ» ایله باشلانیر. «بلی»
دئدیکه داها خیلاص اولای بیلمه یه جکسن.

بو سۆزلىرى دىنن ئادام ھەمىن واسىپتە ايله منە يول گۆستىرىدى. بو ئادام زىندانى تىمىزلەين ايدى. او، مشهور و زىرك اوغرو لاردان بىرى سايبلىرىدى. بونا باخمىياراق او محبوسلوق تعصوبونو ياددان چىخارمايىر و ايكي-اوچ ساعات مودىتىدە پىشىك آدى ايله منە نصىحت و ئىرىدى.

شوبهە يوخذور كى، عادى محبوسلار ىن ھامىسى بو جور دىئىلىدى. اونلار ىن داخىلىندە ناجىنس، ضررلى و مردوم آزارلار دا تاپىلىر. بىلە ئاداملار ىن بىر چوخو جاسوسلوق و خبرچىلىك اندەرك آزاچىق تىرىك يانىغى، ايكي يومورتا و ساىر ھمىتسىز شىلر آماق خايطرىنە دىگر محبوسلار كلك دوزلىدىرلار. بونلاردان باشقا، بىر چوخ حاللاردا پولىس اىدارەسى اوز اىشچىلرىنە دە موختالىف بەھانەلر آلتىندا زىنداندا گۆندىرىدى. محبوسلار بىر قايدا اولاراق عصى، يورغون، جانا گلەمش و دونىدان بىزار اولموش ئاداملار دىرلار. اونلار ى مشغول اندن و باشلار ىنى قاتان بىر شىي يوخذور. اوركلرى دارىخىر. اونلار اىستەبىرلر ھر ھانسى يول ايله اولورسا-اولسون اوز باشلار ىنى مشغول ائتسىنلر. نىفرت و كدر حىس لر ىنى سۆندورسونلر. بونا گۆرە دە علاجسىزلىقدان چوخلو دانىشىرلار. ئاداملار ىن دالىنجا پىس سۆزلر دىئىرلر، سۆيوش و ئىرلر، نىفرىن و نالە اندىرلر. حبسخانادا چوخ قالماق اىستەمىن موختالىف اىسە ھمىن فورستىن اىستىفادە اندەرك محبوسلار ىن عصىلىك اوزوندن دىكىلر ى سۆزلر ىنى سند كىمى قلمە و ئىرەرك اونلار ىن جور رنگ و ئىرر و عالى روتبەلى رىبىسلىرىنە چاتدىرلر. اىستىنطاقچىلار اىسە بو جور يالانچى راپورتلار ى اوزلر ى اوچون بۆيوك كشفىيات حساب اندەرك داھا يوكسك روتبەلى رىبىسلرە بىئىرر و بوتون بونلار ىن نىجەسىندە يازىق محبوس ھىچ بىر مقصدى اولمادان درىن بىر قوبويا دوشور. فرخىنىن اولمو بونا پارلاق مىثالدىر. بو بارەدە سونرا اطرافلى صورتدە بحث اندەجگىك. بىر گون من گنجە گۆردوگوم يوخونو محبوسلار دا نىشمىشدىم. بونو، درحال فروزشە چاتدىر مىشىدىلار. پولىس اىدارەسى نىن مأمورلار ى بو مسالەنى بىزدن گىزلىتىرلر. عكسىنە، اونلار ھمىن واسىپتە ايله محبوسلار ىن گۆزونو قورخوتماق و بونولا دا بىر اوخ ايله بىر نىچە نىشان وورماق اىستەبىرلر. پولىس اىدارەسى نىن مأمورلار ى بو يول ايله محبوسلار ى درىندن اۆىرەنەر، اونلار ى داھا دا قورخودوب آرالار ىنا تفرىقە سالاراق بىرى-بىرىنە قارشى شوبهە دوغورودولار.

* نالم ز دل چو ناي من اندر حصار ناي، پستى گرفت ھمت من زىن بلند جاي «شعر ىنى خايطر لادىر. مسعود سعد سلمان ھوندور و الچاتماز بىردە اولان «نای» قالسىندا حبس اولان زامان ھمىن شعر ىنى باعظمىشىدىر. اونون ترجمەسى بىلەدىر: «نای» قالسىنداكى نى كىمى اوركدن نالە اندىر. منىم ھىمتىم بو ھوندور بىردە الچادى».

آختارىش و تفتىش

زىندان ىن بىرىنچى گنجەسى موختالىف قورخو و يورجو دوشونجەلرە باشا چاتدى. سحر حسن قاپىدان اوزاقلاشدىقدان سونرا دبىر گلىب دىدى: سىزى اىستەمىشلر.

تك ساخلانىلان محبوسلار ى بىر قايدا اولاراق آدلار ى ايله چاغىر مىردىلار. پولىس اىستەمىردى كى، زىندانداكى محبوسلار اونلار ى تانىسىن و ياخود خارىجە بىر ئادام احوالاتدان خبردار اولسون. بونا گۆرە دە منىم آدىمى «بىنشىنچى اوتاق» قويموشدولار.

زىندان قاپىسى نىن خارىجىندە اطلاعات اىدارەسىندىن گۆندىرلىمىش ايكي نفر پولىس دايانىب منى گۆزلەبىردى. دبىر منى اونلار ى توھىل و ئىرىب، بو حاقدان اوندان يازىلى كاغىز آلدى. پولىس اىدارەسى نىن بۆيوك قاپىسىندان چىخىب ائوھ طرف يولا دوشدوك. آغالار مرحمت گۆستىرەك منىم حسابىما فائىتون چاغىر دىلار.

انزابى تونولماغىمى ائوھ خبر و ئىرمىشىدى. انودە دارىوشو* چوخ نىگار ان و قورخولو وضعىتدە گۆردوم. او، گاه منە، و گاه دا منىملە گلەمش ئاداملار باخىردى. آغالار آختارىشا گلەمشىدىلر. اونلار ىن اچرىبىسىندە نىسبىن گنج گۆرونن پولىسىن فارسجا ساوادى وار اىدى. نىسبىن آغىللى و ادبلى اىدى. دىگرى اىسە تام ساوادسىز اىدى. بىرلر ى حدىندن زىادە نظردن كنجىر دىلر. ھر بىر دىشىگە دفعە لرلە باشلار ىنى سوخذولار، ھر بىرى آختار دىلار. اللرىنە گنج شىلر ى يوز دفعە يوخلاىر، سونرا اىسە تام اعتىناسىزلىقلا بىر كنارا آتىر دىلار. حتا، اوشاق اويونچاقلار ىنى بىلە يوخلاىر، اوشاغىن گۆزو

قارشيسيندا سېندېرير، يۈرە تۆكۈر و ئېيىك آلتىنا ساليردىلار. اوشاق ايسه دانىشميردي. سانكى او، حئيرت و تعجوب دنيزينده غرق اولموشدو. داها هر واختدا اولدوغو كيمي ديلي اوزونلوق انتميردي. پوليسلر دنديلر كي، فارس ديليندن باشقا بوتون آيري ديللرده يازيلميش كيتابلاري ييغيب آپارماق حاقيندا اولنارا گۆستريش وئريلميشدير. بو ايشدن نه مقصد داشيمالاري معلوم ايدي. او واخت اطلاعات ايدار هسبنده خاريجي ديللري بيلن مأمور يوخ ايدي. بونا گۆره ده باشقا ديللرده اولان بوتون كيتابلاري پوليس ايدار هسبنه آپارمالي اولوردولار.

اوده اختاريش آپاريلان زامان آلتى ياشلي اوشاق و اونون قاري دايه سيندن باشقا اوده هنج كس يوخ ايدي. من سون دفعه اولاراق او غولملا ميز آراسيندا اگلشمك ايستهديم. اوشاغي ننه سي چاي گنيردي. اوشاق بير آز جسار تلنهرك منه طرف اگيلىب آناسي نين اوده اولماماسي نين سببيني يواشجا معلومات وئردي. من بئله خيال انتميم كي، او آناسي نين گۆستريشي اساسيندا منيمله بو جور احتياط ايله دانيشير. سونرالار ايسه معلوم اولدو كي، بو حاقد اوشاغا هنج بير ناپشيري ق وئريلمه ميشدي. او، اوزو قانميشدي كي، آناسيني اوده قايينماغا قويمايان، سئوملي او يونجاقلاريني سېنديريب داغيدان بيگانه آدمالرين يانيندا اوجا سسله دانيشماماليدير. غوصه و كدرين شيدتيدن ايستر من، ايسترسه ده اوشاق هنج بير شئي بئيه بيلمه ديك. يالنيز بير فينجان چاي ايجديكن سونرا من آياغا دوردوم. ويداعلاشما زاماني اوشاغي گۆزلري دولموشدو. او، منى كدرلنديرمه مك اوچون آغلاماق ايستهميردي. عيني زاماندا هميشه دنديجي: «آتا جان اوده تنز قاييت» سوزونو ده تكرار انتمه دي. او، سانكي چوخ كدرلي و محزون بير حياتين باشلانماسيني، اوز آناسي نين الدن گنتمه سيني حيس انتميشدي.

اختاريش قورتارديقان و كدرلنديريجي ويداعلاشما سونا چاتديقان سونرا، اوشاق ايشين گنديشيني حيس انديب، كيتابلاري داشيياراق فايونون ايجينه توكو. اولاري اطلاعات ايدار هسبنه گنيرديك.

فروش بيزي تام صبر سيز ليكله گۆزله بيردي. قيمتلي كيتابلاري گوردوكده اونون گۆزلري پاريلادي. بلكه ده اولارين هاميسي نين «ضررلي كيتابلار» اولدوغونو گومان انديردى. او، بيز گلن كيمي درحال ايشه باشلادي. اوزونو يانيندا اوتورموش ظابطه توتاراق دندي: «بويورون، سيزين نؤبه نيز چاتميشدير. من قوشون و پوليس ايدار هسي ايشچيلرين درجه لريني هله ده آيبرد انده بيلمه ديگم اوچون قنيد اولونان ظابطين نه روتبه ده اولدوغونو دنيه بيلميرم. بو قدر باشا دوشدوم كي، او رشتلي ايدي. فروشين اوزو ده بوش دايانماياراق كيتابلاري آلت-اوست انتمگه باشلادي. حركتيندن، اونون خاريجي ديللري بيلمه مه سيني آنلاديم. او، يالنيز شكيللردن و تابلولاردان بير شئي آنلاماغا چاليشيردي. تصادوفن كيتابلاريمين ايجريسينده فارس ديلينده يازيلميش چوخ كيچيك بير كيتابچا وار ايدي. بو تولستويون چوخ عادى كيتابچالاريندان بير ايدي. سئيد عبدالرحيم خالخالين نين خاريجي ديلدن ترجمه انديگي همين كيتابچانين باشليغيندا «بيري-بيري نيزه ياخشيليق اندين» جومله سي يازيلميشدي. اونون اوستونده تولستويون آدى اولدوغونا گۆره پوليس شوبه لندي. بو حركت نتيجه سينده مني گولمك توتدو. ضررلي كيتابا باخين! نه قدر ده تهلوكله لي آدى واردير؟ «بيري-بيري نيزه ياخشيليق اندين»!!... آغا اوزدن گنتمه دي. او، كيتابچاني آخيراتك يوخلادي. اوز قليمده دنديم-شوكور اولسون كي، آغا خاريجي ديللري بيلمير، يوخسا دارونين «اينسانين منشايي» كيتابي حاقيندا، روس انسيكلوپندياسي نين موختليف جيلدلري حاقيندا، ديگر تاريخي و فلسفي كيتابلار حاقيندا نهر اندردي.

پوليس ظابطي ايسه نظره ساده بير آدم كيمي گورونوردو. اونون فرانسيز و اينگليس ديلينده يازيلميش كيتابلارلا ايشي يوخ ايدي. او فقط روس ديلينده يازيلميش كيتابلارلا باخيردي. ظابط روس ديلي نين آنجاق اليفباسيني بيليردي. داها چوخ شوبه لنديگي روس كيتابلاريني آيبرد انده بيلميردي. بو ايسه ياخشى حال ايدي. ايلك نؤبه ده خاريجي ديللرده يازيلميش كيتابلاري آييريپ بير كنارا قويدوق. من بير راحت نفس آلديم. سونرا روس كيتابلارينا باشلاديق. ظابط هنج نه باشا دوشموردو. بو مساله تهلوكله لي ايدي. چونكي، كيتابلارين هاميسي ضررلي حساب انده بيليردي. من قارا گلديم كي، اونون اوچونو آچام و روس ديليني بيلمه مه سيني ايثبات اندم. لकिन او منيمله راضيلاشماغي اوزو اوچون الوئريشلي حساب انتمه دي. بونا گۆره ده دنديكلريمين هاميسي تصديق انديردى. بوندان باشقا ايشي آسانلاشديرماق اوچون چوخ ساده بير يول تاپديق. من دنديم ضررلي كيتابلار روسيادا باش وئر ميش بؤيوك اوكتيابر اينقيلابيندان سونرا، يعنى 1917-جي ايلدن سونرا نشر اولونموشدور. بئله اولدوقدا همين تاريخدن قاباق نشر انديلن كيتابلار ضررلي سايلمالماليدير. بو سؤزلريمي اولارين هر ايكيسي تصديق انديلر. بئله ليكله، روس ديلينده يازيلميش كيتابلار دا سيراتان چيخدي و

ضررلي سايلمادي. اونا گوره كي، ساخالديغيم كيتابلارين چوخو، حئي سياسي ايقتيصاد كيتابي دا 1917-جي ايلدن قاباق چاپ انديلميشدي. بير سيرا كيجيك كيتابلار قالدي كي، اونلارين دا رومان اولماسيني بيلديرديم.

كيتابلاري يوخلاماق منيم نه كيمي اداملارلا اوز-اوزه گلهجگيمي، هارادا اولماغيمي بير داها منه باشا سالدې. دئمك، منه ده سياسي توهنت آتيلميشدي. بو مسالهيه يئتيشيلمالي، موقدراتيم تعيين اولنمالي ايدي. من ياخشې بيليرديم كي، بو ايشلر هنج ده كيتابلاري يوخلاماق كيمي ساده و اوزدنكچمه اولماياجاقدير...

* مؤلفين اوغونون آديدير.

آديوتانت يزدي

آخشام، كيتابلارين يوخلانيلماسي ايشيندن خيلاص اولاراق موقتي حبسانايا قايتتيم. حدينن آرتيق يورغون و تاقستيز اولدوغومو حيس انديرديم. آجليقدان، بوخوسوزلوقدان باشيم چوخ برک آغريبيردي. دبير دگيشيلميشدي. اونون يئرینه محمدخان يزدي گلّميشدي. اونون هنيكلي، صورتې، بورنو و گوزلري بوتولوكله كنجميش شاها «رضا شاها» اوخشايبيردي. بير گون من همين مسالهنى اونون اوزونه ده دنديم، و، سوزومو تصديق اندهرک دئدي: شاهين اوزو ايله بير ايكي دفعه راستلاشميشام. او، منه آغري-آغري باخيپ و بو ايسه مني چوخ قورخودويدو.

آديوتانت يزدي سونرالار حدينن آرتيق كوكليديگينه گوره بو اوخشارليق اوندا قالماميشدي. او، چوخ قارينقولو و آجگوز بير آدم ايدي. اون سككيز نفر محبوسون خورگيني بير اوتوروما يئيردي. ايندي اونون ايشتهاسيندان خبريم يوخدور. هر حالدا چوخ ديقتلي آدم ايدي. بوخاريدان وئرلين گوستريشلري سون نوقطهسينهدك يئرینه يئيريردي. دئيردي كي، «من ايكي نومرلهي حبسانادا ايشه باشلاميش ايلك پوليسم». حقيقتده ده او، موقتي حبسانانين جانلي تاريخي ايدي. ساوادي اولمادېغينا باخمايلاق چوخ ياخشې هوشو و حافيطهسي وار ايدي. موقتي حبسانايا دوشموش اداملاري ياخشې تانيبيردي. اوزو ده چوخ آز دانیشان، قورو و جيدي بير آدم ايدي. سحرده آخشامادك دريدن چبخاردې. زيندان اوتاقلارينين ظاهيري تميزليگينه بويوك علاقه گوستردي. موقتي حبسانين بوتون ايشلري اونون اينده ايدي.

دبیر دیندار بير آدم ايدي. او، هنج كسه قصدن مردوم آزارليق ائتمزدي. لاکين محمدخان يزدي بئله دئييلدي. او ايستهبيردي كي، موقتي حبساناني هميشه اوز اينده ساخالسين، اورادان چورگيني چبخارسين، اوشاقلارينين حياتيني تامين ائتسين. بوندان باشقا او، جلالديق دا اندردې. محكوملاري دارا دا چكردي. بو ايش اونون اوچون باشقا گلير يولو ايدي. دئييلديگينه گوره قاتيل عسكري* ده او دارا چكميشدي. بو ايش اوستونده اونا آديوتانليق روتبهسي وئريلميشدي. آديوتانت يزدي تام معناسيندا پوليس ايدي. قايدا-قانوندان باشقا هنج بير شئي بيلمزدي. وفالي بير ايت خاصيتينده ايدي. اون ايلدن سونرا دا مني ياددان چبخارمالميشدي.

بير قايدا اولاراق قصر زيندانيندا ساخالنيلان اداملاري موقتي حبسانا واسيطهسي ايله عدليهه آپاريرديلار. اون ايل قصرده قالدېقدان سونرا عدليهه آپاريلان زامان بير گون يولوم موقتي حبسانايا دوشدو. موقتي حبسانانين مأمورو بير نچه ساعات ائواندا داينماغيم حاقيندا گوستريش وئرّميشدي. بيللهكنلرين يانيندا آديوتانت ايله راستلاشديم. ايرمليگه گليب سلام وئردي. سونرا جيدي بير قيافه توتاراق دئدي: آغا اينانميرام كي، سيزي ائوانا قويلار. بويورون بورايا. بورا سوزوندن اونون مقصدي موقتي حبسانانين ان پيس كوريدورو حساب انديلن اوچونجو كوريدور ايدي. بونا باخمايلاق، او، اوز پوستوندا اولمايان زامان منه چوخ حورمت اندردې. چونكي اونون اوشاقلارينين موعليمي اولموشدوم. بيلميرم نه اوچون، هانسي مولاخيظه اوزوندن او، ايلك گونلرده اوزونو منه تانيتدير مالميشدي. من ده اونو شخصن تانيميرديم.

خولاصه ايستينطاقدان قايتديقدان سونرا او واخت عادى پوليس اولان بو آدم مني بشينجي اوتاغا گتيردي. منيمله يومشاق دانيشيردي. او، دئدي: چوخ تأسوف انديرم كي، بورادا قالمالي اولدونوز. بس اوشاقلار نه اندهجكلر؟

من بئله خيال ائتدیم كي، او منیم اوشاقلاریمین قئیدینه قالیر. دئدیم: آلاه کریمدیر بیر طههر دولانارلار.

لاکین سونرا باشا دوشدوم كي، او، اؤز اوشاقلارینین درس مسلهسینی نظرده توتوشدو. سونرا مندن، ناھار یئییب- یئمهدیگیمی ده سوروشدو. دونن گئجهدن بری هئج بیر شئی یئمهدیگیمی ده بیلدیردیم. گئدیپ بیر کاسا ایللق سود و بیر تاقنون چؤرگی گئیریب دئدی: یئ!

بو صمیمی «قوناقرورلیکدن» خوشوم گلدی. بئله خيال ائتدیم كي، بوتون محبوسلارلا بو جور رفتار اندیرلر. لاکین اونون منیمله یالنیز اؤز اوشاقلارینین خاطرینه ایستینا اولاراق رفتار ائتدیگینی بیلیردیم. بوندان باشقا او، منه آیری بیر یاخشیلیق دا ائتدی. من بو یاخشیلیغی هئج واخت اونوتارام. چار پاییم ناراحت اولدوغو اوچون، گئدیپ بیر قدر یوشاق و نیسبتن تمیز یورغان-دؤشک گئیردی. اونلاری بوکوب چار پایینی اورتاسینا قويدو. سونرا اوزونو منه توتاراق دئدی: «بو چار پایي چوخ ناراحتدیر. اونون قاباریق دمیرلری سنین قابیرغالارینی از.

بوندان باشقا منیم اوچون بیر چای قابی دا گئیردی.

گؤرورسونوز! جلالد دا اؤز اوشاقلارینی سئویر. او دا ایستهبیردی كي، ائولادلارینین تربیهسی یولوندا مو عین آددیم آتمیش بیر آداما یاخشیلیق ائتسین. قئید ائتدیگیم کیمی، من او گون محمدخان یزدینی تانیمیردیم. بئله خيال ائتدیردیم كي، بو مهربانلیق اونون خوش نیتیندن دوغوش و یاخود یوخاریدان وئرلمیش گؤستریش اساسیندا اولموشدو. چؤرگی یئدیکن سونرا سویوغا، اوتاغین ایگرنج قوخوسونا، پیسپیسالارا، سیچان و آغجاقانادلارا اعتینا ائتمه بمرک، پالتارلاریمی سویونمادان چار پایینی اوستونه دوشوب، شیرین یوخویا گئتدیم. صاباحی گونو گون اورتایا ایکی ساعات قالمیش کنشیکچی دگیشیلن زامان دبیر منی یوخودان آیلتدی.

* عسگر قاتیل 1930-جو ایله سادیسیم خسته لیگی اوزوندون اوشاقلاری توتوب اولدورن بیر شخص اولموشدور. بامیه ساتدیغینا گوره اونا عسگر بامیه فروش دا دئییردی. قتل جینایتی اوستونده اعدام ائیلیمیشدیر.

دیگر محبوسلارلا رابیطه

قئید ائتدیگیم کیمی پور آفر ایله تانیش اولدوغوما گوره هامان ایلیک گونلردن اعتیبارن باشقا محبوسلارلا رابیطه تاپا بیلدیم. حسندن باشقا (ر)-ایله ده اوشاقلیق دؤوروندن تانیش ایدیم. او دا گونده ایکی-اوچ دفعه قاپی نین دئشیکیندن حالیمی سوروشور، ظرافات و گولوشلری ایله منی روحلاندیریردی. پور آفر ایله آرامیز داها آچیق ایدی، دئییردی كي، بیزی یئدی سکیز آیدان آرتیق بورادا ساخلایا بیلمز لر. اونون بو قاباقگورنلیگیندن منیم چوخ آجیغیم گلیردی. دئییردیم، سن چوخ فال آچیرسان. بورادا یئدی-سکیز آی دا قالماق اولار؟

بیر گون اوتاغی تمیزلتمک مقصدیله دبیر منی اوتاقدان چیخاردی. محبوسلار کیچیک حیطه دولانیردی لر. من اوزومو حیطه چئویریب دایانمیشدیم. دبیر ایسه منیم قاباغیمدا دورموش و اؤز فیکرینجه ایستهبیردی كي، باشقا محبوسلار ایله رابیطه ساخلاماغیمین قارشیسینی آلسین. من ایسه حرکتسین دایانمیشدیم. محبوسلار آردیجیل صورتده حیطی دؤور اندرک منیم قارشیمدان کنچیردی لر. اونلارین هر بیري موختلیف ایشارلرله اؤز سالامینی منه چاتدیریردی.

دبیر فارس دیلیندن باشقا آیری دیل بیلیردی. 1931-جی ایل یانوار آیین اولی ایدی. خریستیان محبوسلار تزه پالتار گنیمیش، اوزلرینی قیرخمیش و گوروشلرینه گلهجک آداملارینی گوزله بیردی لر. من یالنیز اؤز گولوشلریمله اونلارین سالامینا جاواب وئریب، بایراملارینی تبریک اندیردیم. پور آفر یاخشی گنیمیش جئنتمئن بیر آدامی منه گؤستره رک دئدی: بو بوینو یوغونو گورورسن، دؤرد ایلدی کی، زینداندا ساخلانیلیر. او، مشهور لاپیدوس ایدی. بلکه ده سونرالار اونون آدینی چکدیک. من اونون دؤرد ایل مودتینده، بو جهنمه اوخشار دئشیکده یاشاییب هله ده دیری قالماسینا تعجب اندیردیم. اؤز-اؤزومه دئدیم: من بورادا بیر ایل قالمسام اولرم.

اون-اون ایکی گون اولاردي كي، اوزومو قيرخمایشدیم. بوندان هنج اوزومون ده خبریم یوخ ایدي. لاییدوس تجربیله آدم ایدي. او منی گورن کیمی تنز اوتاغینا قاچیب کیچیک بیر آینا گنیرمرک درحال دبیرین آرخاسینا کنجیب آینانی منیم اوزومه توتدو. دوغرودان اوزومو بو جور ساقاللی گورنده برک گولدم. حسن آذربایجان، روس، فرانسیز دیلرینده جورجور ظرافاتلار ائدیردی. آیری بیر ووقارلی ساقاللی آدم دا روسجا و آذربایجانجا اورک-دیرک وئرمرک منی روحلاندیریدی. بو آدم مشهور یئرئمین موعاونی پولکونیک گیگو ایدي.

پورآفر و سابرملری منی باشا سالدیلار کی، هاوایا چبخاریلماغیم حاقیندا خاهیش ائتمهلیم. دبیر بو خاهیشی درحال قبول ائدی. لاکین گزینتییه چبخاریلان یئر ائله بیر وضعیتده ایدي کی، من ایگنمیش بئشینجی اوتاغی اورادان داها یاخشی حساب ائتدیم. محبوسلار اوراداکي اوچبوجاقلی و یالنیز بیر آدمین گزیشمهسی اوچون کیفیت ائدن حیطین آدینی «قازانچا» قویموشدولار. بیر و ایکی نؤمرهلی مووقتی حبسخانالارین، عومومی حبسخانانین و سایر بینالارین بوتون آیاقیوللارین قویولاری همین حیطده یئرلشیردی

بئلهلیکله، بیرینجی گوندن باشلامیش ایکینجی، اوچونجو، دوردونجو، بئشینجی، اونونجو و سایر... گونلری سایاراق، هر بیر دقیقه ده اطلاعات ایدارہسی طرفیندن چاغیریلیب تکلیفیمین معلوم ائدیلهجگینی گوزلہبیردیم. لاکین اورادان هنج بیر خبر چیخمیردی. گنت-گنده مایوس اولوب موختلیف فیکیرلرہ دالیردیم.

گوندوزلر ده گنجلر کیمی قارانلیق و یوروجو ایدي. سحرده گنجه یاریسینادک اوتاقدان دولانیر، سونرا ایسه چارپایینین اوستونه اوزاناراق جورجور فیکیرلرہ دالیردیم. حتا یاواش-یاواش محبوس دوستلاریمین تسکین وئریجی سوزلریندن ده آجیغیم گلیردی. ائودن و عایلهدن خبریم یوخ ایدي. اونلارین نه وضعیتده یاشامالارینی بیلیردیم. هاوا تمیز اولان گنجلرہ تاواندکي کیچیک دئشیکدن اولدوزلاری سئیر ائدیرک بونونلا فیکیریمی مشغول ائدیردیم. گونش گوندوزلر اوچون منیم ساعتیم ایدي. گونلری دیوارا خط چکمدکه ساییردیم. روبئنسون کیمی اوزوم اوچون جیزگیلر کالئنداری دوزلتمیشدیم. حتا، پورآفر و دیگر محبوسلار دا ممنوعیتله منیم بو دوزلدیگیم طبیعی ساعات و کالئنداریمدان ایستیفاده ائدیردیلر. اولدوزلارلا واختی، گونشدن داها دقیق موعیلشدیره بیلیردیم.

اون سککیزینجی گون سحر تنزدن سرچهلرین جینگیلتیسی دیقیمی جلب ائدی. باشیمی قالدیریب سرچهلرین همان دئشیک اوزریندن دسته-دسته اوچوب گنئدیگینی گوردوم. بونو دا من یاخشی فال کیمی یوروب اوز-اوزومه سئویندیم. تصادوفن همین گون گونورتایا یاخین ایلک. دفعه اولاراق عایله عوضولریمله گوروشدوم.

گوروش

...زیندان یاخشی محکدیر. اورادا اینسان اوز صمیمی دوستلارینی و ان اوزاق قوهوملارینی داها یاخشی تانییر، اونلارین نه کیمی موناسیبتده اولدوقلارینی موعیلشدیریر. ایلک گوروشوم چوخ گوزله نیلمز ایدي. او دقیقه یهدک خاریچ ایله علاقه تاپماق ایمکانینا اینانمیردیم. اوز آرواد- اوشاغیمی گوردوگوم اوچون چوخ سئویندیم. داریوش گوروش یئرینی، پولیسلی و اوراداکي قایدالاری گوروب مات قالمیشدی. او، گوروش واختی نین سونونادک هنج بیر کلمه ده دانیشمادی. باشقا گوروشه گلنلر ایسه عادی حالدا حالیمی سوروشدولار. گوروشه گلنلر ایچریسینده تانیس اولمادیغیم بیر گنج دیقیمی جلب ائدی. تأسوف کی، من اونو همین گونهدک گورمه میشدیم. اونون مرحمتی قارشیسیندا مینتدار اولدوغومو بیلدیردیم. سونرالار ایسه اونون آروادیمین اوزاق قوهوملاریندان بیری اولدوغونو بیلدیم. جاوان مردلیک، خنییر خاهلیق و فداکارلیق یالنیز آغیر گونلرہ موعیلشدیریر. بو تمیز اورکلی گنج منه نیجات وئرمرک، منی زینداندان خیلاص ائتمک یولوندا دورد آی چالیشدی. او، بو یولدا هر جور فداکارلیق گوسترمکدن چکینمادی. فروزش دئیردی کی، من بو قدر فداکار آدم گورمه میشم. کولگه کیمی آرديما دوشوب هر گون، هر ساعات منیلمه دیر. هنج کسین الی چاتا بیلیمین یوکسک روتهلی آدمالاردان سنی بوراخماق حاقیندا تووصیه نامه گنیریر. بئله بیر صمیمی قوهومونوز اولدوغو اوچون سیزی تیریک ائدیرم.

بو فداكار آدامين فعاليتي و چاليشقانليغي نتيجهسېنده وضعيتيم بير آز ياخشىلاشدي. بيز دن منيم اوچون يورغان-دوشك گنيريلمهسين، خورك و كيتاب گوندريلمهسېنه ايجازه وئرديلر. منيم اوچون موستتتا شرايط ياراديلدي. منه چيراق، چاينيك و سايره وئرديلر. بوندان باشقا ضمانتله بوراخيلماق بارهده منه وئريلن حوكم ده همين آدامين سايهسېنده دوزلميشدي. بو بارهده سونرا اطرافلي بحث اندهجگم. لاكين بو حوكم حياتا كنجيريلمهدي. اطلاعات ايدارهسي نين مأمورلاري دئيردي كي، بيز بو حوكمو حياتا كنجيره بيلمهديك. لاكين اگر سيز بير گون حبسدن آزاد اولسانيز، محض همين حوكمون اساسيندا آزاد اولاجاقسيز...

پوليس ايدارهسي ايشچيلار نين بويوك جينايتلر بندن بيرى ايتيهاملاري يايماقدان عيبارت ايدي. اونلار بو يول ايله اوز پيس حركتلرني اورت-باسدير ائتمك ايستهيرديلر. اونلار ين ديگر منتودو هده-قورخو گللك ايدي. بئله كي، گوناھسيز بير آدامين زيندانان خيلاص ائيلمهسي يولوندا تشبوت ائدن هر هانسي بير آدامي چاغيرير، هدلهير، قورخودور و بئلهليكله زيندان حاقيندا بير داها دانيشماياجاي و بئله ايشلره قاريشماياجاي بارهده اوندان التضام آيرديلار. منيم دوستوم حاقيندا دا همين قايدا ال اتراق اونا دئيميشديلر كي، گر عايلهني، حياتيني و كسي-كاريني ايستهير سنسه فيلانكسين آردينا دوشمكدن چكئيملي، اونون سوراغيني توتاماليسان. عكس تقدبرده بير چوخ تهلوكله ايشلر گورموش همين شخصله البير اولماقدا ايتيهام ائيلهجكسن. لاكين بوتون بو هده-قورخولارا باخمايلاق او، منيم حاقيدا ايمكاني قدر چالشميشدي.

ديگر ايشلر كيمي گوروش ايشي ده گوندن-گونه چتئيشيردي. بيرنجي ايلده دئيرديلر كي، سياسي محبوسلار يالئيز موستتظيلرين و يا سياسي ايدارمنين ديگر قولوقچولارينين يانيندا اوز آداملاري ايله گوروشه بيلرلر. بيز اوزون مودت بو خوشا گلمز حركت علئيينه موباريزه ائنديك. حسن پور آفر ايلك گوروش زاماني اعتيراضي ني بيلدير مرگ اروادينا تاپشيرميشدي كي، او، بير داها بو جور گوروشه گللمهسين، اوشاقلاري دا كئيرمهسين. فروزش ايسه اونون بو حركتيني قايدا-قانونا اويغون اولمايان حركت حساب ائدرك حسن پور آفري ايستينطاقا چكئيشدي. ايستينطاق زاماني حسن پور آفر اونا ديشسينديريجي جاوبلار وئرميشدي. او دئيميشدي: بلكه ده سيز اوز ناموس و آبيرينيزا علاقه بسلههير سينيز، بو سيزين اوز ايشينيزدير. لاكين سيزين حاقينيز يوخودور كي، سايرملريني ده اوزونوزه تاي حساب ائدرك آداملارين شرف و ناموسونا توخوناسينيز. بيز اوز آداملاريميزي گورموكدن گوز اورتكم قيمتینه اولسا دا، سيزه ايجازه وئره بيلمريك كي، بيزيم آبيريميز لا و ناموسوموز لا اوينياسينيز. فروزش بو سوزلري پوليس ايدارهسي رييسينه راپورت وئرديكن سونرا حسني ايگيرمي دورد ساعات تك اوتاقتا ساخالديلار. سونرا اونون يانينا واسيطهجي گوندرمرك ايستينطاق كاغيزلاريني جيريپ آرادان آبارديلار.

قيسا سوزله دئسك، زيندانان اولدوغوم بيرنجي و ايكنجي ايللر عرضينده گوروش مسلهسي اوزرينده زيندان ايدارهسي ايله سياسي ايداره آراسيندا چكئشمهلر داوام ائتدي. زيندان ايدارهسي اوزو ده يوخسول محبوسلاري هفتده بير دفعه سياسي ايدارهيه گوندرمك ايستهيردي. اوللر گوروشلريميز سياسي ايدارهده ده چوخ آز-آز تشكيل اولوردو. بئله گوروشلر قصر زينداناندا ائشيك باغين ايجرييسينده يالئيز بير پوليسين نظارتي ايله كنجيريليردي. لاكين گنئديكجه ايشلر چتئيشدي. يئني تعين اولونان رييسلرين هر بيرى تزه قايدالار قوبوردولار. داها باغدا گوروشه ايجازه وئريلمهدي. گوروش يئري داخيلي زيندانان قاييسي آرخاسينا كوجورولدو. سونرالار ايسه دمير معجله بو گونكو گوروش اوتاغيني تشكيل ائتديلر.

بورادا محبوسلارلا گوروشه گلنلر آراسيندا فاصيله او قدر اوزاق ايدي كي، ونلارين سسي چتئيليكله بير-بيرينه چاتيردي. آدام ايكي دمير معجر آرخاسيندان گوروشه گلميش شخصلري آز قالا تانينا بيلميردي. قايدايي يوخلاما داها ايگرنج ايدي. چوخ چيركين بير قاري آرواد بورايا گوروشه گلميش قادينلارين بوتون بدني يوخلايردي. عباس كندخدانين ايجازهسي اولمادان زيندان رييسي سياسي محبوسلارا گوروش وئره بيلميردي. بوندان باشقا پولكوونيك راسخين ده اوز خصوصي سياستي واريدى. اونلار ايستهيرديلر كي، جينايتكار ايشلر زيندانان اوجا ديوارلاريني و دمير قاپيلاريني گنچهرك خاريجه يايلسين. بونا گوره ده اوز مئيللري ايله محبوسلارين گوروشونو محدودلاشديرير و بعضاً قاداغان ائديرديلر. حبسه اولدوغوم يئندينجي ايلده بير دفعه ده منه گوروش ايجازهسي وئرمهديلر. گوروش خطري بير ايشه چئوريلميشدي. آدام اونا اينجهليكلي ايله شرح ائتمگه اوتانير. زيندان مأمورلاري بو يول ايله چوخ چيركين ايستيفادهلر ائديرديلر. حتا، بير چوخ ناموسلو محبوسلار اوزلريني بو ينگانه اوميد يولوندان دا محروم ائدرمك، اوز عايلهلرينه

تاپشیریدیلار کی، بیر داها گوروشه گلمه سینلر. اولار بو یول ایله اؤز آبیرلارینی قوروماغا چالیشیردیلار. محبوس اوچون گوروشسوز قالماق، آدامسوز اولماق چتیندیر. لاکین قنید ائتدیگیمیز وضعیتده گوروش بوندان داها آغیر ایدی.

خاینلر

خاینلر حقیقتده سیاسی ایدارنن ایشچیلریندن و زینداندکی جاسوسلاردان داها تهلوکهلی ایدیلر. دئییه بیلریم کی، بیز اوزون مودت عرضینده همین خیانتکار تیپلرین ایله بویوک عذاب و اذیتلره معروض قالدیق. بو عذاب و اذیتلر پولیس ایدارهمی مأمورلارین بیزیم حاقیمیزدا ائتدیکلری اذیتدن داها آغیر ایدی.

گورک خیانتکار نه جور آدمی؟ او نه ایسته بیر؟ محبوسا هانسی یول ایله ضرر وئریر؟ شوبهه یوخ کی، زیندانا بولو دوشمهین آداملار همین سواللارا آسانلیقلا جاواب وئر بیلملر. زینداندان خیانتکار، قارداشینی اولدورموش، اؤز یولداشینی کسلیمیش قاتلی باشینی ساتمیش، ینگانه و صمیمی دوستلارینن ائوینی بر باد ائدیپ، حیاتی دایتمیش آداما دئییلر. خیانتکار اوزونو خیلاص ائتمک، نئجه گونلوک آچاق و ایگرنج حیات سورمک خاطرینه، اؤز یولداشلارینی و دوستلارینی ساتیب پولیس و زیندان ریسلری ایله امکداشلیق ائدنلره دئییلر. او، یالان سؤزلر توخویور، ووردوغو توهمت و ایدیعلاری ایله گویا سیرلری آچیر.

زینداندان اولدوغوموز اون بیر ایل مودتینده گوردوگوم محبوسلارین چوخو ایستیناسیز اولراق اؤز همکارلارینن خیانتی نتیجه سینده توتولموشدولار. پولیسین تکلیکده الیندن هنج بیر ایش گلیر. بیر نفر چوخ ساده بیر ایش اوستونده تصادوفن توتولدوقدا نادانلیق، خودبیللیک و یاخود ایراده سیزلیک اوزوندن پولیسه آلدانیر، اوزونو خیلاص ائتمک اوچون بیر چوخلارینی دا گورولتویا وئریر. بهانه آردینجا گزیشن پولیس ایسه بو وضعیتدن ایستیفاده ائدهرک، اؤز سؤزو ایله دئسک، گیزی تشکیلاتلار، گنیش و تهلوکهلی اؤزکلری کشف ائتمه سی بارمه راپورت دوزلدیر.

همین جینایتکارلار تیپینی بیر نئجه طبقه بؤلریم اولار. سیاسی ایدارنن مأمورلاری بیر چوخ محبوسلاری موختلیف یوللارلا عذاب-اذیت وئریمک شالاق آلتینا سالماق، قارنلیق اوتاقلاردا ساخلاماق و هدلمه کله خیانتکارلیغا مجبور ائدیردیلر. هنج کسه اذیت وئریمین آداملار کیمی تانیمیش و ایلمک آدیملاریندن تلهیه دوشموش بو قبیل محبوسلار داها گئری چکیلر بیلیردیلر. حیل و فیریلداقلار بولو ایله آچاق ایشلره دوشن بعضی یازیق قادینلار کیمی بونلار دا اؤز ایستکلرینن عکسینه اولراق حرکت ائدیر، گونو-گوندن داها آبیرسوز وضعیتده دوشهرک روسوای اولوردولار. شعبان کاوه همین تیپین نوماینده لرینن بیری ایدی. اسفندیاری دئییردی کی، سیز کاوه نین ایشلریندن هدر یئره عصبشیر سینیز. من اونو اوچ گئجه-گوندوز یاتماغا قویمادیم. نتیجه ده او آلدانیدی و اوزلشمگه راضلیق وئریدی. بوندان سونرا آیری بیر چاره سی قالمادی. بیزیم اوچون ایشله مه سئیدی، نئجه دئیرلر، بو طرفدن قولموش او طرفه ایسه الی چاتمیش آداما چئوریلیدی. او ایستر-ایسته مز ایشه قاریشیب سیاسی ایدارنن گؤستریشینه اساسن شایگان، عبدالزاده، سئید حمزه، آغازاده و سایرلرین حبسه آلینماسی موقدیمه سینی حاضیر لادی. او، اولماسایدی، شوبه سیز کی، تیریز تشکیلاتی گیره کنچمزدی و سیاسی محبوسلارین وضعیتینی بو مرحله یه چاتمازدی.

ایکینجی تیپ تاجبخش و اونا یاخین اولان آداملاردان عیار تئدیر. بونلار عذاب و اذیت، ایشکنجه، قارنلیق اوتاق و سایرله اولمادان دا پولیسین اعتیمادینی قازانماق خاطرینه، اؤز یولداشلارینن آياغي آلتیندا درین قویولار قازدیلار. تاجبخش لاپ ایلمک گوندن اعتبارن پولکونیک پاشا خان ایله سازیش ائتدی. اونو شعبان، موسا و سایرلری ایله موقاییسه ائتمک اولماز. او، دوشونجه لی، دونیاگورموش سیاسی بیر آدم ایدی. ایکی طرفلی ایشله مین پولیس اوغرولاری کیمی اؤز یاخین تانیشلارینی گیره وئریمک اوچون خفه پولیسی ایله بیرلیکده زینداندان چیخیب گئدیردی. دادیزاده انزابی دئییردی کی، تاجبخش «روزنوار» کافه سی نین یانیندا بیزی تانییدی و پولیسه گؤستریدی.

ایرانین دسته سینه داخیل اولان آداملارین بعضیلرینی ده همین تهلوکهلی تیپلر سیراسینا داخیل ائتمک لازیمدیر. بونلاردان بعضیلری چوخ چیرکین حرکتلر ائتمیشلر. حتا، اؤز یولداشلاری بونلارین حاقیندا نهلر دانیشیردیلار.

ایرانبان و شاهزاده خاقانی دسته‌سینین توتولدوغو بیرینجی گون من ایکی نؤمرله موقتی حبس‌خانادا اییدیم. بو حادثه من توتولاندان بیر ایل سونرا باش وئرمیشدیر. اونلارین سایه چوخ ایدی، من جاسوسلوق ایته‌یامی ایله توتولموش بو سیاسی آدمالارین رفتار و داورانیشلارینا دیقت یئتیریردیم. دوغرودان دا معطل قالمالی ایدی. اونلار چالیر، اویناییر، بیر-بیرلرینین اوتاغینا گئدیب، بیردیگرینی تیریک اندیر، ظارافاتلاشیر و های-کوی سالیردیلار. اونلار بیر-بیرلرینه دئییردیله، غالیب گلیمشیک، پولیس ایله راضلاشمیشیق، اوز حوکومتیمیز ایله امکداشلیق انده‌جگیک، بیزه بؤیوک ایشلر و وظیفه‌لر تاپشیریلماق.

حتا، اونلاردان بعضیلرینه محکمه قورتاردیقان سونرا درحال پولیس ایداره‌سینده ایشه باشلامالارینا دایر حوکملر ده وئریلمیشدی. ایرانبانین اوزونه بیرینجی پولیس لقبی و روتبه‌سی وئریلمیشدی...

ایستینطاق و موقتی حبس دؤورونده اونلارا آراق، تیریک گئیریلیر و سایر چیرکین حرکتلری اوچون شرایط یارادیلیردی. کامران اونلارین هامیسی ایله دوست اولموشدو. اونلار گنجه-گوندوز خالقا قویو قازیبیردیلار. آخماق‌جاسینا بئله خیال اندیردیله کی، اوز تشکیلاتلارینی پولیسه داها گئیش گؤستریدیکلری تقدیرده گونا‌ه‌لاری دا بیر او قدر آز اولماق. اونلار بئله خیال اندیردیله کی، سیاسی ایته‌یاملار، عادی خیانتلر کیمیدیر. عدلیه طرفیندن موین اولونان جزا گویا بوتون موته‌یملرین آراسیندا بؤلوشدوروله‌جکدیر.

بو بوش خیاللارلا اونلار اوزلرینه چوخ درین بیر قویو قازیمیشدیلار. او قویو ایسه هامیدان اول اوزلری دوشدولر. گؤستریدیکلری بؤیوک خیدمتلر قارشیسیندا اعدام و آغیر حبس جزالاریندان عیبارت موکافات آلدیلار. اونلار ایش-ایشدن گئچندن، ایشلری حربی تریبونایا گؤندریلدیکدن سونرا پولیسی تانیدیلار.

بو دسته‌یه داخیل اولانلاردان بیر-ایکی نفری ایستینتا ائتمک شرطی ایله قانلاری محکمه زامانی چوخ ذلیل و آچاق حرکتلره یول وئره‌رک پروکورو را عاجیزلیکله یالواریب و ایلتماس ائتمکدن بئله چکینه‌دیله. محکمه موته‌یملردن هنج ده یاخشیا اولمادیغینا گؤره اونلار اوزلرینی موذافیه ائتمک حاقی، دانیشماق ایجازه‌سی ده وئرمه‌دی. اونلار یالینیز سون موذافیه‌لرینی یازیلی صورتده محکمه رییسینه تقدیم انده بیلدیلر. بو یازیلار ایسه اصلا اوخونمادی. محکمه ریسی دنمیشدی کی، بوتون قوولرین باش کوماندانلیغی‌نین امری هر هانسی قانوندان یوکسک سایلیله. موته‌یملرین موحاکمه‌سی، اونلارین محکمه‌یه آپاریلماسی و زیندانا قایتاریلماسی ایشلری حقیقتن دهشتلی ایدی. آئتمیش یئتمیش نفر موته‌یمی یوز اللی نفر عسکرین موحافیظه‌سی و موشایعتی ایله محکمه‌یه آپاریردیلار. حربی ناظیرلیک بیناسی‌نین اطرافینی قوروق ائتمیشدیلر. حربی محکمه تام دبدبه ایله تشکیل اولوندو. پروکورو ایسه کؤنلو نه ایسته‌ییردی، اونو دئییردی. وکیللر محدود ائدیلمیشدیلر. اونلار مووکیللرینین موذافیه‌سی ساحه‌سینده آرتیق دانیشیقدا محکمه ریسی درحال سؤزو کسیر، مؤوضوعدان کنار ا چیخماسینی بهانه انده‌رک، دانیشیغینا سون قویوردو. موته‌یملرین آواد-اوشاقلاری حربی ناظیرلیگین اطرافینداکی کوچهلرده اورک دؤیونتوسو ایله دایانیب، ال-ایاقلارینا زنجیر وورولموش آدمالارینی گؤرمک و محکمه‌نین نتیجه‌سیندن خبردار اولماق ایسته‌ییردیله.

محکمه چوخ کسکین قرار چیخارتدی. قیرخ نفری اعدام، قانلاری ایسه اوچ ایلدن اون بئش ایلمک حبس جزاسینا محکوم اولوندولار. حاقیندا اعدام حوکمو چیخاریلان آدمالاردان ایکی نفری حوکمو انشیدن کیمی دلی اولدو. ایرانبان و شاهزاده خاقانی حوکم حیاتا کئچیریلن زامان، طبیعی وضعیتدن چیخمشدیلار. زندگی دلیر ائینه گؤندریدیلر. سایرملری ایسه تقریبین غئیری عادی حالا دوشدولر. بونا باخمایاراق اونلارین بیر چوخو یئنه ده اوز حرکتلریندن ال گؤتورمه‌یه‌رک زیندانا پولیسه یاخینلاشیر، یئرلرینی شیرین سالماق اوچون جاسوسلوق و خبرچیلیک ائیدیردی.

خاینلرین دیگر تیپی ایکی طرفلی ایشلینلر ایدی. اونلار هم پولیس ایداره‌سینی الده ساخلاماق، هم ده محبوسلار داخیلینده اوزلرینه حورمت قازانماق ایسته‌ییردیله. بو تیپ موحافیظه‌کار اولدوغو اوچون، چوخ تهلوکه‌لی ایدی. چونکی آچیق و آیدین صورتده پولیس طرفینه کئچمیش آدمالارین تکلیفی معلوم ایدی. لاکین بونلار ایکی اوزلولوک اندیر، اوزلرینی جمعیه‌یه یاخینلاشدیریر و آدمالارین اعتیمادیندان ایستیفاده انده‌رک حساس و اختلاردا بعضی مساله‌لری سیاسی ایداره‌نین نظرینه چاتدیریردیله.

زیندان جاسوسلاری

من مرکزی زیندانیڭ یئددینجی کوریدوروندا یاشاییردیم. ایکی نۇمرلی موقتی حبسخانادان علاوه مرکزی زیندانیڭ ایکنجی، دۇردونجو و یئددینجی کوریدورلاریندا دا یاشامیشدیم. بو کوریدورلار کئچمیش اوصولی-ایدانن سبب مرکزینن ان حساس نۇقطةسی ایدی. بیز سیاسی محبوسلارین باشلیجا نومایندهلری حساب اندیلیردیک. حتا، ئیمورتاشی، حربی ناظر سردار اسعدی و دیگر حۇکومت موتھیملرینی بیزیم یانیمیزا کتیرمگه جورأت ائتمیردیلر. پولیس مقاملاری طرفیندن گۇستریلن هر هانسی تزییق و ایشکنجه تدبیرلری ایلیک دفعه بیزه تطبیق اولونوردو. زیندانا ایشلمگه گلن هر هانسی یئنی قوللوقچو اوز ایقبال و طالعینی بیزیم موقدراتیمیز اوزرینده سیناقدان کئچیریدی. سیاسی ایداره ایشچیلرینن هنج بیری، بیزیم ایشلریمیزه قاریشمانان ترقی انده بیلیمیر، روتبه و درجه انده ائتمگه نایل اولموردو. زیندان ریسی راسخ پولکونیک گیگیا بئله دنمیشدی: «بو قاپیلارین آرخاسینا قانلی اللر باسیلمیشدیر. من اونلارا یاخینلاشیب اورادا یاشایان آدمالارلا دانیشا بیلیم.»

بئلهیکله، اوزریمیزه قویلموش همین سیاسی آد نتیجهسینده پۇلیسلر و باشقا محبوسلار اوچون بیز نۇوع دوکانا چنوریلیمشیدیک. عایلهری ایله گۇروشمهلرینن خصوصی شکه دوشمسهینی ایستهن، تک اوتاقدا یاشاییب آزاد تیرییک چکمک ایستهن، بوتون کوریدورلاری آزاد دولماق، بیز کاسا سود و یا ایکی یومورتا آماق ایستهن، زیندان داخیلندهکی موسیسهلرده ایشلمک ایستهن، هنج اولماسا سوپوروجو و یا خۇرک پایلاماق وظیفهسینه کئچمک ایستهن، چاپچیلیق اندیب محبوسلاری سویماق فیکرینه دوشن، بیز سۇزله، باشقالارینن بدختلیگیندن ایستیفاده ائتمک ایستهن بوتون آدمالار اوچون آنجاق بیز واسیطه، بیز ساده یول وار ایدی کی، او دا، بیزه گۇز اولماقدان و نظارت ائتمکدن عیبارت ایدی. زیندان مأمورلاری محبوسلارین زیندانا گلدیکلری بیرینجی گوندن بو یولو اونلارا اؤیرمیدیلر. قیسا سۇزله دئسک، آلیش-وئریش واسیطهسینه چنوریلیمشیدیک. هامی یالنیز بیزه عذاب و اذیت وئرمک یولو ایله زیندان مأمورلارینان موعین گوزشتلر آلا بیلیردی. حتا، سونرالار ایش او یئره گلیب چاتمیشدی کی، بیز ایکیلیکده بیری-بیریمیزله دانیشا دا بیلیمیردیک. فرخینی دنمک اولار کی، اخلاقسیز و جفنگ قوجا ارباب گوردزی اؤلومه وئردی. بدخت شاعیر اوز هم-یئرلیسینه ایناناراق تزه یازدیگی شعرلرینی «...»نین واسیطهسی ایله اونا گوندرمیشدی. او ایسه نامردجهسینه اوزون-اوزادی بیز راپورتلا بیریلیکده همین شعرلری زیندانیڭ ریسینه گوندرمیشدی. شعرلر مزله، جیدی و عئینی زاماندا تاثیرلی و کسکین ایدی. بو شعرلر الدن-اله گئچهرک نهایت، شاهین الینه چاتمیشدی. بئلهیکله، فرخینین اؤلدورولمسهسی حاقیندا فرمان وئریلیدی. مؤعتبر بیز آدمین دئدیگینه گۇره محبوسلارین سون عومومی آجلیق اعلان ائتمهلری حاقینداکی خبری «لاپیدوس» و آیری بیز تانیمیش محبوس پولیسه راپورت وئرمیشدیلر. لاپیدوس گۇستریدیگی همین خیدمتلره گۇره زیندان چاپخاناسینیڭ ریسی تعیین اندیلیدی. دیگرینن هارایا آپاریلدیغینان ایسه خبر توتا بیلیمدیم. محبوسلارین کیتاب، کارانداز و سایرمدن ایستیفاده ائتمهلرینن قاداغان اولونماسی «...»نین راپورتونون نتیجهسی ایدی. بیز سۇزله، قئید ائتمهلی بیک کی، زینداناکی جاسوس تییلری کمفورست، ضررلی و تهلوکهلر ایدیلر. محرومیتلریمیزین چوخو همین تییلرین ایله تۇرمنیردی. زیندانیڭ ریسی آچبجاسینا دئیردی: «فوضول اولماسا شاه قالانین آرخاسیندا نهلر باش وئردیگینی هارادان بیله جکدیر.»

زیندانا فوضول چوخ ایدی. اونلار ایسه هامیدان آرتیق محض بیزه عذاب و اذیت تۇرمیدیلر.

زیندانا قالمالی اولدوم

نچه آی داوام ائدن ایستینطاقین سونا چاتماسیندان سونرا منی نیسبتن تمیز اولان سککیز نۇمرلی اوتاغا کۇچوروب، اونون قاپیسینی آچیق قويدولار. لاکین سایر محبوسلارلا رابیطه یاراتماغیمی قاداغان ائتمیشدیلر. بو ظاهری بیز هده-قورخو ایدی. بو ایشین عملی اولمادیغینی اؤزلری ده، یعنی زیندان مأمورلاری دا یاخشی باشا دوشوردولر.

جاسوسلار هر گون آرديجيل صورتده اوز راپورتلاريني وئيريديلر. بوندان باشقا اوناغيمي دگيشنلر اوزلرينين گيزلي بئر جاسوسونو دا محبوس قلمه وئهرک، اونا تاپشیرميشديلار كي، منی گوزدن قويماسين. بو غريبه بئر آدم ایدی. بويو اوجا، اوزو اریق، صیفتي ساري و چيمچشديریجي، ديشلري ايسه قورت يئمیش و قارالمیش ایدی. او، اروج توتور و ناماز قیلیردی. من ايسه اونو ایلک گونده تانیمیشدیم. او، اوز پيس طبيعتيني گيزلي ساخالایا بيلمیردی. منیم اوچون بويوک بئر مانعیه چنوريلمیشدی. نهايت، اونو تانیدیغيمي اوزونه باشا سالماق قرارینا گلديم. بونولا اوزومو عذاب و اذیتدن خيلاص انتمک ایستهیردیم. چونكي سیاسی ایداره، پولیس اوزونو گيزلهده بيلمهدیکده، درحال اونو عوض اندیردی. بونا گوره ده اوتانماغي بئر کنارا توللایراق اوجا سسله دندیم: ایتیل گوزومون قاباغیندان گنت، اگر سني سیاسی ایداره گوندرمیشسه، دوش نیشانیني منه گوستر كي، اوز تکلیفيمي باشا دوشوم.

دیگر بئر جاسوس همین مسالهنی درحال سیاسی ایدارهیه چاتدیرمیشدی. بونا گوره ده همین گون آخشام زاماني طهماسی آدلانان بو آغانی زینداندان چیاریب آپاردیلار. دئییلدیگینه گوره 1304-جو ایله (1925-26-جي ایللر) آغایی موسوي نین دسته سینی ده همین آدم گیره سالمیشدی. آز قالمیشدی كي، اونلاری دا اعدام انتسینلر.

1931-جي ایلین آپرئل و ماي ایلاری اینتیظار لا کئچدی. بئر طرفدن طالعیمله اونس باغلیاراق دیگر محبوسلار کیمی اوز موحیطیمین کیچیک و محدود حادثهلری ایله باشیمی قاتیردیم. دیگر طرفدن ايسه هر ساعات زینداندان آزاد اولاجاغیمین اینتیظارینی چکیردیم. حتا، فروزش اوزو ده دئمیشدی كي، «بو حاقد سارايدان مکتوب یا عظمیشلار. بیز موخاليفت گوسترمه سک سیزی بوراخماق اولار. هله لیک بیز ده موخاليفت گوسترمیریک. یالنیز پولیس ایداره سی ریسی نین گورگاندان قاییتماسینی گوزله بیریک».

بو هنج ده بالان دئییلدی. ائتدیگی یاخشلیقلاریندان کئچمیشده دانیشدیغیم آدم منه بوراخیلماغیم اوچون موقدیمه حاضیرلانماسی حاقدیندا سیفاریش ده گوندرمیشدی. او آپروم* گلندن سونرا زینداندان بوراخیلماغیمی بیدیرمیشدی. حتا، بئر گون نصرالله اسفندیاری همین حؤکمو منه گوستره ک دئدی: ایش قورتارمیشدیر. آنجا هنج بئر سیاسی ایشه قاریشما یا جاغین حاقد ایلتیزام وئرمه لیس.

بوتون بونلارا باخمایاراق من شوبهه اندیردیم. بئله ساده لیکله حبسدن بوراخیلماغیما اینانا بيلمیردیم. آپرومون قاییتماسی قوربان بایرامی گونونه کد اوزانندی. همین گون کئچمیش عادت اوزره، سحر تئزدن اوتاقدان چیخیب حیطده کی حووضون کناریندا ایدمان انتمک ایستهیردیم. پورآفر هله یاتمیشدی. دبیر دستماز آلیردی. بولکونیک گیگو پرموسو یاندیراراق چای قویماق ایستهیردی. ظاهرده محبوسلارین حیاتی عادی وضعیت ایله داوام اندیردی. باهارین هاواسی یونگول و روحو اوخشایان ایدی. زیندانی محدودیتلرینی آز قالا اوتوماق ایستهیردی. قیش فصلیندن فرقلی اولاراق، گونشین شوعالاری زیندانی درین حیطینی ديوارلاری اوستونده اوینایر، غمگین اورکلری سئویندیریردی. همین گون منیم اوچون آغیر ساعاتلاردان بیری ساییلماغی هله لیک معلوم اولمامیشدی. هله، ال-اوزومو یویوب قورتارمامیشدیم كي، (د) ال-آیغینی ایتیرمیش بئر شکله یانما گلدی. او گونلر بیز بیری-بیریمیزله دانیشمیردیق. لاکین جیدی ایشلر زامانی بو جور مووقتی کوسولو حاللارین تاثیر اولا بيلمزدی. او، بیلیرسن نه وار؟ خبرین وار؟ دئییه، هیجانلا منه موراجیعت انندی.

- نه خبر وار؟ نه اولموشدور؟

- گنجه یاریسیندان تخمین بئر ساعات کئچمیش نچه نفر تزه محبوس کتیردیلر. دئییلدیگینه گوره اونلار دا سیاسی توهمتله تقصیرلندیريلمیشلر.

بورادا پيس بئر ایش یوخدور. سیاسی موتهیلر اولمایان بئر اولکه نهیه لازیمدیر. سیاسی موتهیمین اولماسی اوزلوگونده میلتنین سیاسی شو عورونون یوکسلیگینی گوستریر. معلومدور كي، اولکه ده کی ایشلر عادی قایدا ایله جریان انتمیر. خوشاگلمز حادثهلر چوخدور و گونو-گوندن آرتیر. بونون عکسی باش وئرسیدی اوندا تعجب لیمک اولاردی.

(د) دئدی: آخی بو ایشین، سنین و منیم زینداندان بوراخیلماغیمدا تاثیر اولا بیلر.

من دئدیم: بو تائیر کیملرین نه کیمی ایتیھاملارلا توتولماغینا باغلیدیر.

صوحتیمیز هله قورتارمیشدی کی، بیردن-بیره زنگ چالیندی. پولکونیک پاشا خان گۆزله نیلمه دن داخیل اولدو. او، دیگر اوتاقلارا دیقت یئتیرمهن، مستقیم صورتده گندیب تزه گتیریلیمیش آداملارین اوتاغینا گوردی. آزاجیق فاصیلهدن سونرا، تزه محبوسلارا مو عین قدر سیقار و کییریت گتیریلیمه سی حاقیندا گۆستریش وئردی. بیز ایسه، کئچمیش عادت اوزره داغیلدیق. هر کس اوز اوتاغینا گندیب قاپیلاری باغلایب اوتور اراق گله جکده حادیتلرین نئجه اولاجاغینی گۆزله مگه باشلادی. بیز بئله خیال اندیردی کی، کئچمیشده اولدوغو کیمی یئنه ده گنده جکدیر. لاکین بو فیکیر دوزگون چیخمادی. آغایی پولکونیکین همین اوتاقدا دایانماسی بیر ساعاتدان آرتیق چکدی. او، کاغیز و کار انداش دا طلب انتمیشدی. بیز تقریبین اوز وضعیتیمیزی باشا دوشموشدوک.

پولکونیک اوتاقدان چیخیب گنتدیکن سونرا، من ماراقلاناراق اوزومو بیر طهر تزه محبوسلارین ساخلانیدیی اوتاغا چاتدیردیم. اوتاقدا آغایی تاجبخشی گوردوم. بیز بری-بیریمیزی یاخشی تانیبیردیق. پاشا خان ایسه همین اوتاقدا یوبانمیشدی.

من دئدیم: تاجبخش، نه وار نه یوخ؟ پاشا خان سندن نه ایسته ییردی؟ سنی نه اوچون حبس انتمیشلر؟ نه حادیته باش وئریب؟

اونو، اوز باجیسی و باجیسی اوغلو ایله بیرلیکده، مو عین قوناقلیقدا توتوب، ائو صاحیبی و اونون سایر دوستلاری ایله بیر یئرده زیندانا گتیرمیشدیلر. چوخ ال-آیاغا دوشموشدو. نظره قورخولو گۆرونوردو. بلکه ده اوزونو بو شکیلده گۆستر مک ایسته ییردی.

من پاشا خان حاقیندا کی سوالیمی تکرار ائتدیم. او جاواب وئرمک ایسته میردی.

دئدیم: تاجبخش، آخی پاشا خان بو قدر دایانان آدم دئییلدی. او بئله ایشلر گۆرمز. بوتون زیندانا جمعی بئش-آلتی دقیقه دن آرتیق دایانمازدی. دئ گۆروم نه حادیته باش وئریب، گۆزله، ناحاق یئره جاماعات اوچون ناراحتلیق تورنتمه یه سن.

- یوخ بابا، مگر اوشاقسان؟ من سیزی نه اوچون زحمته سالیم؟ پاشا خانین منیمله عابله می قوه مولوغو واردیر، احوالیمی سوروشوردو...-دندی.

- تاجبخش من سنینله اوز تانیشلیق بورجومو یئرینه یئتیردیم. شوبه سیز کی، هر کس اوز ایشینی داها یاخشی بیلیر.

- اونلارین حاقیندا نیگاران اولما. بلکه ده ایندیبه دک اونلاری بوراخمیشلار. گۆزله، ائله بیر ایش گۆرمه یه سن کی، آداملاری سببسیز اولراق توتوب، زحمته سالسینلار.

تاجبخش چوخلو آند-آمان ایچیپ سن اول، من اولوم دئمکله سوز وئردی کی، آداملارین حاقیندا اصلی اولمایان و معناسیز سؤزلر دیلینه گتیرمه یه جکدیر.

من قاییتدیم. لاکین بیلیردیم کی، او یالان دانیشیر. بیلیردیم کی، او، ایلک خیانت آدیمنی گۆتورموشدور.

من تاجبخشی اون ایل بوندان اول تانیبیردیم. اوندان ویجدانسیزلیق گۆرمه میش، بو حاقدا بیر سوز ده انشیتمه میشدیم. لاکین تاجبخشین عصبلرینین ضعیف اولماسینی منفعت طلب و فعال آدم اولمادیغینی بیلیردیم. اونون همیشه پالتاری کوهنه، جیبی پولسوز اولاردی. یاخشی معاش آلماسینا باخمایاراق، اونون-بونون قولاغینی کسیر، حتّی عایله عوضولرینی و یاخین دوستلارینی دا سویاردی. اونون بو پوللاری هارا خرجه مه سیندن هئج کس باش چیخارا بیلمزدی. باجیسی و قوه مولاری تاجبخشین لاقنیدلیگیندن همیشه شیکایت اندیردیلر.

من تاجبخشدن آیریلدیقدان سونرا باشقا بیر اوتاغا گنتدیم. اورادا منه آیدین اولدو کی، او، پولیس ایداره سینده باشقالارینین علئینه بیر چوخ سؤزلر دئمیشدیر.

موسا دا بئله حرکت ائتمیشدی. لاکین قنید ائتدیگیم کیمی کاوهنی عذاب-ایشکنجه وئرمک یولو ایله یالان دانیشماغا مجبور ائتمیشدیلر.

(د)-نین بوراخیلماسی اوچون ایلك حاضیرلیق ایشی دوزلمیشدی. اونی همین گون بوراخیدیلر. پورآفره چوخلو پول خرجه‌دیکدن سونرا چیخیب گئتدی. منی ایسه، اوزون مودت تضییق و زوراکیلقدان سونرا، همین دسته‌یه منسوب اندهرک، بوراخیلماغیم حاقیندا وئرلین وعده‌یه عمل ائتمه‌دیلر. منه دئدیلر کی، حقیقتی آجیب دئمه‌سن سنی بوراخمایاجاغیق. سونرا ایسه ایشکنجه و عذاب یولو ایله شعبان کاوهنی مجبور ائتدیلر کی، تانیمادیغی حالدا منله اوزلشهرک، گوناھلارینی منیم بوینوما آتسین. بئله‌لیکله، زیندانا یئنی گلمیش آغالار منی ساتدیقدان سونرا بوراخیدیلر. لاکین من ابدی تکلیف‌سیزلیک وضعیتیه یئنه ده زیندانا قالدیم.

* آیروم وختی ایله ایرانین پولیس ایدارمسی‌نین ریسی اولموشدو.

زیندانین منظره سی

بیز زیندانا جورجور آدمالار گوردوک. یول کسمک و آدام اولدورمک ایتیهامی ایله اورایا بیر دسته محبوس گنیرمیشدیلر. مستطیق هله اونلارین گوناھلارینی بوینولارینا آلمالاری حاقیندا ایقرار آلمامیشدی. بیر نئجه آی اونلاری تک اوتاقلاردا آیریلیقدان ساخلادیقدان سونرا باشچیلاری قوران ایله ایستیخاره ائتدیکن سونرا دئمیشدی: ایستیخاره یاخشی گلدیگی اوچون گندیب بوینوما آلاجام تا بو قارانیق اوتاقدان اوزومو خیلاص ائدیم. محض بوینوما آلدیقدان سونرا اونی محکوم اندیب گولله‌دیلر. بو حادثه‌دن سونرا حقیقتن یول کسمیش بیر قاتیلی زیندانا گنیردیلر. او، بوتون گوناھلارینی بوینوما آلدی. لاکین باشقا بیر محبوسو اونون عوضینه اعدام ائتدیکلری اوچون حقیقی قاتیلین گوناھینی بوینوما آلماسینا اهمیت وئرمه‌ییب اونی زینداندان بوراخیدیلر.

محمد خان یزدینی فخر ائتدیگی مسالهلردن بیری وختی ایله شونتساریالیلارین الی آلتیندا ایشله‌مسی ایدی. او دئییردی: شونتساریالیلار چوخ جیدی آدمالار ایدیلر. زیندانا تکلیفی موعین اولونمیش محبوسلارا راست گلدیکده درحال قاپینی آجیب اونلاری خارجه بوراخیردیلر. زیندان ریسی وظیفه‌سینده. ایشله‌مین شونتساریالی دئییردی: «مستطیق بونو بیلمه‌ییدیر کی، من تکلیفی موعین اولونمیش محبوسلاری قانونسوز اولاراق زیندانا ساخلا یا بیلیمیرم.

ادیوتانت یزدینی اوزو ظاهری تمیزکارلیغا بویوک ماراق گؤستریردی. هر گون بیر نئجه اوغرو محبوسو یانینا سالاراق بوتون اوتاقلاری گویا تمیزلندیریردی. حقیقتده ایسه اونلاری تمیزله‌مک مومکون دئییلدی. اوچولموش، روطوبتلی دیوارلار، بیری-بیرینه باغلی اولان آیاق یوللارین قوخوسو هنج ده سوپورگه ایله تمیزلنمسی دئییلدی. لاکین ادیوتانت بو مساله‌ده او قدر ایفراطا یووارلاندی کی، بو ایش اکثر حاللاردا بیزیم اوچون بیر باش آغریسینا چؤریلیردی. بوتون بونلارا باخمایاراق، ایکی نؤمره‌لی کوریدور کئچمیش زیندانی ان یاخشی گوشه‌سی حساب اولونوردو. اوغرو لار و یول کسنلر عمومی حبس‌خانانی و اونون دؤنگه‌سینی باشقا یئرلردن اوستون توتوردولار. لاکین دؤنگه آدانان بو یئر داها دهشتلی ایدی. حیطین گوشه‌سینده یئرلشن بو کیچیک داخمایا اساس اعتباری ایله یئنی گنیرلین آدمالار سالیناردی. اونلار بیر نئجه گوندن سونرا دهشتلی بیر وضعیتده همین یئرلردن چیخاریلیب باشقا اوتاغا کؤچورولوردو. عمومیتله، بورادا دایما آزی یوز آدم چیلپاق، آیاق‌یالین و غنیری-مونتظم شکیلده ان آغیر شرایطده یاشایاردی. بو قارانیق، روطوبتلی یئر او قدر چیرک ایدی کی، ایستر یای، ایستر سه ده قیش فصلینده اونون قارشیسیندان گنچن آدمالار بورونلارینی توتماق مجبوریتینده قالاردیلر. بو آری یوواسینا اوخشیان یئرلردن دایما سیزیلتی و ناله سسی ائشیدیلیردی.

قنید اولونان دؤنگه اوزون و قارانیق بیر توله‌یه اوخشییردی. یالیز گونورتا وختی اونون تاوانینداکی کیچیک دئشیکلردن آراجیق گونش شوعلاری داخله دوشهرک یئر ده دوشنمیش چیرکلی پالازلارین لکه‌سی‌نین سانکی آرتیریب اورانین منظره‌سینی داها دا پیسلشدیریردی. بونا باخمایاراق همین شوعلار محبوسلار اوچون بویوک نعمت ساییلیردی.

اونلار بو نئجه دقيقه ليك فورصدن ايستيفاده ائدرك بدنلريني گنجه-گوندوز يئييب، دئشن بيتلر و جوجولردن اينتيقام آلارديلار.

همين دؤنگهده ياشايانلار آراسيندا هئج بير قايدا-قانون يوخ ايدي. بورادا هئج بير حرکتي عيب سايميرديلار. بورادا سؤيوش و ئرمک عادى صؤحبت قايداسينا چئوريلميشدي. اصلينده همين دؤنگهني چاراسيز محبوسلارين عوصيانكار روحو آلدانديرماق اولار. بورادا ياشايانلار جمعيت داخيليندهكي نزاكت قايدالارينا ايستنهزا ائدير. اونلار بئله بير کثيف و ايگرنج ايجتيماعيته منسوب اولدوقلاري اوچون اونون اخلاق و نزاكت قايدالاريني دا چوخ ياخشى بيليرديلر.

اونلار ايجتيماعيتين ناموس، آبير، حيا و باشقا قايدالاريني بوش و معناسيز حساب ائديرديلر. بو حاقدان دانيشان آداملاري دا ايستنهزا ائديرديلر.

بو دونگهيه گتيريلميش يئني محبوسلار بير نئجه دقيقه دن سونرا چاراسيزليقدان باشقا محبوسلارا قوشولاراق هر جهندن موحيط ايله اويغونلاشيرديلار. حتا، اونلار بير نئجه گوندن سونرا يئني قايدالار اورتاليغا چيخاراراق زيندانلاري کؤهنه قايدالاري داها دا تکميللشديريرديلر. بو دونگه، عيبي حالدا زيندان مأمورلاري اوچون بير چؤرک آغاجي ايدي. يئني محبوسلار، هر هانسي طبقه دن اولورسا-اولسون بورايا گتيريليردي. ايمکاني اولان محبوسلار ايسه نه قيمته اولورسا-اولسون بو دهشتلي يئردن کؤچورولمگه چاليشيرديلار. زيندان دللاللاري نيسبتن وارلي اولوب کيچيک تقصير اوزوندن حبسه آلميش و قيسا مودتدن سونرا بوراخيلاجاغينا اوמיד ائتن آداملاردان خصوصيله ايستيفاده ائديرديلر. زيندانين موديري بئله آداملارين مادي ايمکاني حاقيندا اولجهدن پوليسلره و دللاللارا معلومات وئيريردي. بئله ليکله، محبوسلار دللال آراسيندا چنهوورماق چوخ دا اوزون چکميردي. محبوس بوتون جيبلريني بوشالنديقدان سونرا زيندانين باشقا اوتاغينا کؤچورولوردو. پولو اولمايان محبوسلار ايسه اوز پالتارلاريني تقديم ائتمکله زيندان رييسيني راضى ساليرديلار. بو ايش زيندان مأمورلارين بير نؤوع گلير منبعينه چئوريلميشدي. بئله كي، بير چوخلاري بو يول ايله بؤيوک ثروت توپلاميشديلار. بو، هم ده زيندانلاري شئيلرين چوخ اوجوز ساتيلماسي ايله علاقه دار ايدي. مثلا، خاريجده يوز تومن قيمتي اولان پئنجک-شالوار زينداناندا جمعي بئش تومنه آلييردي. حتى، ساعات و ساير قيمتلي شئيلري ده چوخ اوجوز قيمته آلييرديلار.

عمومي حبسخانا زيندانان خاريجده كي جمعيت کيمي موختليف طبقه لره بؤلونموشدو. زيندانين رييسي و موديري ايله بيلاواسيطه علاقه ساخالاي بيلن وارلي و اولانلارين وضعيتي ياخشى ايدي. اونلار حتى، چايخاناسي بئله اولان بيرينجي و ايکينجي اوتاكلارا گؤندريليرديلر.

بو اوتاكلاردا ياشايانلار اوچون خاريجدن يئمک گتيريلمه سينه ايجازه وئريليردي. بوتون ساحلرده آزاد بوراخيليرديلار. حتا، اوز ساققالاريني دا همين اوتاكلاردا قيرخيرديلار. چيلپاق محبوسلارين همين اوتاكلارين پنجره سي قاباغيندان کنچمه سي قاداغان اولونموشدو. اونلار ياتان زامان حيطه چيخماغا ايجازه وئريليردي. بو جنابلار اوچون قاپيچيسي اولان خصوصي آياق پولو موعين ائديلميشدي. بو اوتاكلاري چيرکلي باتاقليق داخيلينده صفالي بير آدایا اوخشاتماق اولار. بونلاردان ساوايي داها آشاغي طبقه لره منسوب محبوسلارين ياشاديغي اوتاكلار دا وار ايدي. اونلارين هر بير اوجون خصوصي رييس تعيين ائديلميشدي. محبوسلار هر گنجه بو رييسه روشوت وئرمه لي ايديلر. اوتاغين رييسي اولماق ايسته مين محبوس ايسه خصوصي روشوت وئرمکدن علاوه موعين عؤده چيلپاکلر ده گؤتورمه لي ايدي. محبوسلار بو وظيفه ني اله ائتمک اوچون آغلاگمز درجه ده جان آتيرديلار. اوتاق رييسي نين ناهاري، آخشام يئمگي، پالتاري و حمام خرجي باشقا محبوسلار طرفيندن اؤده نييليردي. هر بير محبوس سيقار، چاي و سايره دن باشقا رسمي صورتده گونده ايکي-اوج قيران دا يئر کيرايه سي وئرمه لي ايدي.

آياق پولو رييسي نين وظيفه سي بوتون باشقا رييسلردن يوکسک اولوب گليري هاميدان آرتيق ايدي. هر بير آياق پولو اوچون گونده اللي تومن کيرايه آلييردي. رييسي ايسه هر گون زيندان موديرينه ان آزي ايگيرمي تومن پول وئرمه لي ايدي. شوبه سيز او واختين ايگيرمي تومني بؤيوک پول اولاراق اونونلا يوز نفر چيلووکاباب يئنه بيليردي. آياق پولو رييسي ايله البير اولان زيندان موديري ايسه همين ميقدار پولو آليب آنا سودو کيمي هضم ائديردي.

زندان موديري اصلينده چوخ زيرك آدم ايدى. او، گيزلي يول ايله زندانا تيريك، سيقار و سايره گنيريلمهسي ايشلريني انله تشكىل انتميشدى كي، قاچاقچيلار اوچون هنج بير مانعه تورنميردى. بو قبيل مالارين قيمتي گونن-گونه آرتيردى. اونون تجروبه سيزالير لري توتولدوقدا ظاهيري جزا وئرمله ايشي اورت-باسدير اندردى.

ياخشى اولار كي، اوز حياتيمدان سيزين اوچون ساده بير ميثال سؤيلهيم. گونلرين بيرينده پوليسين گننديكجه آرتان طلباتيندان عصبلاشمك دنديم: يننه ده آلاه شاهين آتاسينا رحمت انتسين كي، مأمورلاري قورخودور. يوخسا سئيد موصطافا خان بيزي كوچلرين تينينه گونديرب كنجميش دوستاقبالار كيمي يولچولوغا دا وادار اندردى.

بوتون بونلارا باخمايلاق بيز روشوت وئرن دنئيلديك. روشوت وئرملك اوچون هنج بير شئي ده يوخ ايدى. ايمكان اولسايدى بئله روشوت وئرمدىك. اولارين اوزو ده سياسى محبوسلاردان بير شئي طلب انده بيلميرديلر. ايلك گونلرده وضعيت بئله ايدى. سونرالار ايسه اولاردا ال آتديلار. لاکين كؤهنه سياسى محبوسلار اولدن يوخسول ايديلر و آخيرا قدر ده روشوت وئرمديلر. زندان مأمورلاري اوزلري ده بيليرديلر كي، ننجه دنيرلر، مسجد بعضي ايشلرين يئري دنئيل. بوتون بونلارا باخمايلاق لوتولار منيم سوزلريمي زندان رييسينه چاتديراراق، اونو منه قارشي عصبى انتميشدير. بير گون او، نه ايسه مني اوز يانينا چاغيردى. بو زمان نيرومند يئنجه موعاوين اولموشدو. او، گيزلي اولاراق رييس اولماق اوچون چاليشيردى. بعضيلرين دنديگينه گوره، و، موختاري نين واسيطهسي ايله بو ايشه گوندريلميش و بعضيلرين فيكرينجه شاه اونو ساري كوميسارليغيندان قوراراق بو ايشه تعين انتميشدى. هر حالدا مني چاغيران گون او دا اورادا حاضير ايدى. شيدتلي موباريزملرين آباريلماسينا باخمايلاق، يننه ده پوليس ايدارهسي نين مأمورلاري سياسى محبوسلاردان چكينيديلر. اولار سياسى محبوسلارلا راستلاشيدوقدا ظاهيري قوروماق مقصديله اولسا دا نزاکت دايره سيندن کنار چيخمير و شوئتساريالي موشاويرلرين دوروندىن قالان كنجميش احتيرامي عادت اوزره گوزله بيرديلر.

ايچري گيرديكدن سونرا گوستريلن صندلده اگلشديم. راسخ هميشه كي كيمي عريضه لري قاباغينا توكوب باخير و محبوسلاري نوويه ايله چاغيريردى. بو دفعه او، اوزونو منه چوخ يئنيليك طرفداري اولان بير آدم كيمي گوسترمگه سعي انديردى. راسخ بئله گوسترمك ايسته بيردى كي، او، محبوسلارين يولچولوغا گوندريلمهسي يولو ايله ايستيفاده انتمك فيكرينده دنئيل. من ساكيت اوتورموشدوم. نيرومند چوخ جيدي قيافه ايله اگلشميشدى. راسخ ايسه محبوسلارين هر بيريني بوش جاوابلار ايله باشيندان انديردى. او، هامى حاقيندا تقريين عئيني سوزو تکرار اندهرك گئچن گون پروكورورلا، محكمه رييسي ايله سنين حاقيندا دانشميشام دنئيردى. قبولا گلن محبوسلارين ايچرييسينده قزوين بيچاق چكلنريندن بير ييبيسي وار ايدى. اونون قولونا چوخ عجايب بير خال دؤيموشدولر. رييس همان خوليقاني باشدان اياغا قدر نظردن كنجيرديكدن سونرا اوز حسابينا گوره اتاليق نصيحتلرينه باشلادى...

سونرا قاسيمخان آدلي سياسى بير محبوسو چاغيرديلار. اونو جاسوسلوق ايتيهامي ايله توتموشدولار. ننجه ايل ايدى كي، تكليفسيز اولاراق زنداندا قاليردى. او، چاليشيردى كي، بلکه ده حربى محكمه اونون تكليفيني موعينلاشديرسين.

قاسيم ايچري گيرنده رييس عريضه لره باخيردى. او، اوزونو چوخ عصبى گوسترمگه سعي انديردى. قاسيمخان سالام وئرديكدن سونرا اوز عريضه سي نين مضمونونو تکرار انتمك ايسته يدكده رييس هر بير ايش ايله تانيش اولان آدم كيمي اونون سوزونو كسمرک دئدى: بيليرم قدير سن، نه دئتمك ايسته بيرسن. يازيق قاسيمخان اودقوندوقدان سونرا اوزونون قدير اولماديغيني بيليرمك ايسته بيردى. لاکين رييس ماجال وئرمه ييب علاوه انئدى: بلي، من دونن گنجه سياسى ايداره ده سيزين بارنيزده صؤحبت انتميشم. سيز نه اوچون زجانا گنتميرسينيز. اورانين كي، آبي-هاواسي ياخشيدير. قاسيمخان هئي چاليشيردى كي، اوزونون قدير اولماديغيني رييسه باشا سالسين. لاکين رييس دولو كيمي سوزلري ياغدير، ماجال وئرمدى. يازيق قاسيمخان اوز-اوزونه دنئيردى كي، منيم ايشيمين زجان ايله نه كيمي علاقه سي وار؟ بو وضعيت چوخ گولونج ايدى. رييس اونولا آذربايجان ديلينده دانيشير. قاسيمخان ايسه زورلا چاليشيردى كي، فارسجا جاواب وئرسين. لاکين فارسي بيلمه ديگي اوچون چوخ گولمطي اولوردو. من گوج ايله اوز گولمگيمين قارشيسيني الماق ايسته بيرديم. نهايت، يازيق قاسيمخان چوخ چتيليكه باشا سالا بيلدى كي، او، قدير محمدقولو اوغلو دنئيل، اونون ايشي باشقادير.

تصادوفن عريضه صاحبي قاسمخان گنتديكن سونرا قدير ايستهديلر. ريبس ايسه عادت اوزره اونون عريضه سيني ديگر «سرانجام ونريلميش» عريضه لر ين اوستونه اتاراق آيري بير عريضه گوتورموشدو. بو ايسه تصادوفن قاسمخانين عريضه سي ايدي. صحنه يئيدن باشلاندي. قدير دئيردي: جناب ريبس، بس منيم ايشيم هارا چاتدي؟ نه اوچون مني عيث يئره بندر پهلوي دن زجانا سورگون ائتميشلر. اورادا من هنج بير ايش تاپا بيلمرم. بونون اوستونده من تئهرانا گليب سياسي ايدار ميه موراجيعت ائنديم. من كي، قاجقين دئييلديم، نه اوچون مني توتوب دور ايل تكليفسيز ساخلا ميشلار.

يانلش عريضه ني اوخوماقدان ال چمك ايسته مهن ريبس يئني محبوسون دا سوزونو ائشيتمك ايسته مه بيرك، اولكي سوزلريني تكرار ائديب، دئدي: «آغايي قاسمخان من سيزه دفعه لر له دئميشم كي، ايشينيزه بو تنزليكه يئتيشيله جك. دونن قوشون پروكورورو ايله سيزين حاقينيز دا تام ايكي ساعات دانيشميشام. هدر يئره بو عريضه لري يازيب بيزيم واختيميزي آلمايين». نهايت، عريضه لره يئتيشمك ايشي باشا چاتدي. نؤويه منه چاتدي. صؤحبتيميز چوخ جيدي اولدو. او دئدي: «ائشيتيمشم منيم علئيه يمه تحريكات آپاريرسينيز. من هده-قورخودان چكينميرم. حسابي سوزونوز وارسا يازين، من رد ائدرم. داها تحريكات و دالدا دانيشماق نهمه لازيمدير. من جاوابيندا دئديم:

اولا، من هنج كس حاقيندا تحريكات آپارميرام. بو ايشي ده باچارميرام. بونو دا ياخشي بيليرم كي، عريضه نين هنج بير فايداسي يوخدور. او، دئدي: نه اوچون؟ سيز نه واخت عريضه يازدينيز كي، جاوابسيز قويدولار؟

- اوزوم يعظماميشام، لاکين عريضه يازان محبوسلارين نه کيمي نتيجه الدهه ائنديکلري منه معلومدور.

- ميثال اوچون عبدالقادر آزادين يازديغي عريضه و اونون نتيجه سي! بو سيزين اوزونوزه ده معلومدور. يازيق قوجا كيشي نين خسته اولدوغونا باخماياراق نچه آي اونو قارائليق اوتاغا سالددينيز.

بو زمان راسخدن داها زيرنگ اولان نيرومند صؤحبتنه قاريشاراق غضبله دئدي:

- سيز نه فيكير ائديرسينيز؟ كيم سيزه دئميشدير كي، بيز محبوسلارين عريضه لر يني آچيب اوخومادان اونلاري رد ائديرمك. بنله بير ايشي هانسي آخماق گوره بيلر. آزاد پيس آدمدير. او، حقيقتنه اويغون گلهمين تؤهمتلر يعظميشدير. اگر گونده بئش يوز نفرين تيف خسته ليگي نتيجه سينده اولمه سيني ايديعا ائدن عباس قاندينين عريضه سي ايله حسابلاشماق، ساخلانيلان محبوسلاردان علاوه بير آز دا خاريجدن بورج ائتمه لي اولاريق.

گورونور، آزادين حاقيندا كي صؤحبتلر زيندان ريبس يني يامان ياندير ميشدي. او، دئدي:

- عبدالقادر كيمدير؟ ائشيتديگيمه گوره قودا لوتولوقلا مشغول اولموشدور.

- بونلارين منه دخلي يوخدور. نچه ايللردير بيزي ساخلا ميسينيز، هله ده تكليفيميزي معلوم ائتمه ميشسينيز.

منه نه. من نه چي يم. من كي، سيزي آزاد ائده بيلمرم.

- بيزي قانونسوز اولاراق ساخلا ماغا سيزين حاقينيز يوخدور.

- سيز بو ايشه مسؤل سونوز.

- من يوخاريدان وئريلن امرين علئيينه رفتار ائده بيلمرم.

- رفتار ائتسنيز نه اولار؟

- نه اولاجاق. آرواد-اوشاغيميز آچيندان اولر.

- اوغرو لار دا بو سوزو دئير. بس بيزيم آرواد-اوشاغيميز يوخدور؟ اونلار آدم دئييل.

بو خوشاگمزدانیشیقارلاردان سونرا بیر ایل مودتینده منه قوھوملاریملا گۆروش ایجازھسی وئریلمەدی. بوندان باشقا من اولان کامئرا یا داھا ایکی نفر محبوس علاوه اندەرک منی آرتیق ناراحات ائتمگە چالیشدیلار.

یوخاریدا قئید ائدیلمەن خاھیر لاتماقلا بونو نظره چاتدیرماق ایستەمیردیم کی، زیندان آیاق یولوسونون و ایلك محبوسلارین ساخالدیقلاری دالانین کیرایه سینی آرتیرماق اوچون الدن-آیاقدان چیخان بو آداملار دیکتاتورلوق اوصولی-ایداره سینی اونلارا تاپشیردیگی حؤرمتلی شخصلر حاقیندا نه قدر سویوق قانلیلیق و لاقئیدلیک گۆستریدیلر.

کۆهنه زیندانین بیر نؤمرلی کوریدورو ان آغیر گوشه لردن بیر ساییلیر. پولیس ایداره سینی ان آچاق جینایتلری محض بورادا حیاتا کئچیریلیردی. شوئتساریبالیلارین دؤورونده ان وارلی و قودرتلی محبوسو بئله اورادا بیر آیدان آرتیق ساخالیا بیلیمردیلر. لاکین قانون اولان دؤورد، ایصلاحات دؤوروند، حؤرمتلی سیاسی محبوسلاری ایللر بویو همین کوریدورون قارنلیق و روطبتلی کامئرالاریندا ساخالیب، بیر دقیقه بئله بائیرا چیخماغا قوبوردولار. محبوسلارین بیر چوخو همین کامئرالاردا دورد آی ساخالنیلیدقان سونرا ایفلیج اولموشدولار. یازیق محمد باغیر ورم خستەلیگینه توتولاراق آغیر وضعیتده اولدو. محمد انزابی باشقا بیر دردله فؤوت ائتدی. آذربایجانلی گنجلرین بیر چوخو اوز گۆرمک قابیلترینین یاریسینی الدن وئردیلر. محمد نونه کرانی همین کامئرادان چیخدیقدان سونرا داھا دوزلمه دی. ایکینجی کوریدوردا ساخالنیلان بیز سیاسی محبوسلار، بیرینجی کوریدوردا عذاب و ایشکنجهیه معروض قالمیش محبوسلارین آه-نالە سیندن گنجهلر یاتا بیلیمردیک. حتا، ان مهارتلی اوغرو و یولکسنلری بئله اورادا بیر نئجه گوندن آرتیق ساخالمیردیلار. بیرینجی کوریدوردان بوراخیلان آداملارین اوزونه باخماق مومکون دئییلدی. اونلارین سارالمیش صیفتلری، شیشمیش گۆزلری، آچیق بویونلاری، بوکولموش قدلری اینسانی دهشته گتیریردی. حسن آغا شیمیر بیرینجی درجه لی جلاد ایدی. بو جلادین یوغون و قورخونج سسینی ائشیدن هر کس عؤمر و بویو اونو اونودا بیلمز.

بیر نؤمرلی کوریدوردا ساخالنیلانلار اوز قوھوملاری ایله گۆروشه بیلیمردیلر. اونلارا پاپیروس وئریلمیردی. خاریدن یئمک گتیریلمه سینه ایمکان وئرمیردیلر. پولیسلر بورادا تام اوزباشینالیق ائدیردی. شاللاق وورماق و سؤیوش وئرمک عادی حال اولموشدو...

سۆز یوخ کی، قانونی زیندانلاردا قارنلیق کامئرالار وار دیر. شولوقلوق ائدن محبوسلاری جزالاندیرماق مقصدیله بیر نئجه ساعات مودتینده اورادا ساخالیبیلر. لاکین قصرده کی قارنلیق کامئرالاری بئله محبوسلار اوچون دئییل، محض چوخ حؤرمتلی آداملار اوچون (سیاسی محبوسلار) اوچون حاضر لامیشدیلار. بو کامئرالارین ایلك قوناقلاری، میلی شورا مجلسی نین وکیلی صولت الدوله قاشقایی و اونون اوغلو ناصر خان اولدو. من بونلارین کئچمیشی و گله جکلری، مسلک، عقیده و صیفتی مؤوقعلری حاقیندا دانیشماق ایستەمیرم. هر کس و هر کاره اولسالار دا، اونلارین هر ایکی سینی قانون-اساسی نین خیلافینا اولراق حبسه آلمیشدیلار. بوتون قانونلار صید اولراق اونلار محکمه ائدیلمەن، تکلیف سیز بیر وضعیتده حبسه سالینمیشدیلار. بو آتا و اوغولون زیندانکی داورانیشلاری چوخ متین و آبیرو ایدی. اونلار بیرینجی کوریدوردا تک کامئرالاردا ساخالنیلیر، عذاب و اذیتە معروض قالیردیلار.

ائشیتدیگیمه گۆره اونلاری تک کامئرالاردا ساخالماقلا دا کیفایتلنمەیه رک سونرالار کامئرالارین قارشیسیندا اوجا بیر دیوار دا چکدیرمیش و بونولا دا اونلاری باشقالاریندان آبیرومیشدیلار. او گۆنەدک زینداندان آدام اولدورولمه میشدی. اگر اولدورولموشسه ده بیزیم خبریمیز یوخ ایدی. بیر گون صولت الدوله نین قدار جاسینا اولدورولمه سی خبرینی ائشیتدیک. اونون اوغلو دا حادثه زامانی اورادا اولموش و بو وحشی منظره نی موشاهیده ائتمیشدی.

صولت الدوله اولدورولدوکن سونرا تئیمورتاشی اورایا گتیردیلر. بئله لیکله، اولوم دالانی رسمی شکیل آلدی. بو حادثه دن سونرا اورایا گۆندریلن حؤرمتلی محبوسلارین (سیاسی) طالعی هامییا بللی ایدی.

یوخاریدا قئید ائتدیگیمیز سونرادان چکیلن دیوارین آرخاسیندا کی کامئرالاردان بیر ی تام قارنلیق ایدی. اونون قاپیسینی یالنیز محبوسو یوخلاماغا گلن موقتیشلرین اوزونه آچیردیلار.

آدلى - سانلى محبوبسار

كنچميش دۇورون سياستچىلارنى ايجتيماعى، سياسى پارتيا و دستلارنى اولدوغونا اينانمير ديلار. حتا، مجلسدهكى وكييلردن بىرى دئميشدىر كى، يراندا موعين جريان و يا سياسى فيكىرلر يوخدور. خاريجده قزنتلرلىن حۇكومت و شاه علئينه يازدىقلارنى سۇزلرلىن اساسى يوخدور. ايران خالقى اوز حۇكومتى و شاهيندان تامامله راضىدير و بوتون ايختيارنى اونون اينه تاپشیر ميشدىر. حۇكومت ايسه حقيقتده خالقين اوزون ايللردن بسله نيلن ايستك و آرزولارنى حياتا كنجيرير. بونا گۇره ده پارتيا و سياسى دستلار اوچون احتياج دا يوخدور. هئچ كس بئله بىر فيكره ده دوشمه ميشدىر.

مؤليف همان سۇزلرى و اختى ايله آيرومون ديليندن ده انشيتميشدىر. او، پوليس ايدارلرلىنى تحويل اليب يوخلادىغى و اخت زيندانا گلەرك اتاقلارا بىر-بىر باش چكىر و محبوبسارلىن احوالىنى سوروشوردو. منيم حبس اولوندوغوم و اختدان جمعى اوچ-دۇرد آي كئچميشدى. زيندان موديرى قاپنى آچىب منيم كيم اولدوغومو آيروما بيلدىردى. آيروم عادى حال- احوال سۇروشوقدان سونرا، نه گوناھ اوستونده حبس اولوندوغومو بيلمك ايستهدى. بو سوالين جاوابيندا دنديم: اوزوم ده باشا دوشمورم، دئيرلر سياسى ايتيهام اوزره حبس انديلميشم.

او، باشىنى تولاييب دندى: سياست نه دئمكىر؟ بيزيم اولكهده سياست هارادايدي؟ بوش سوز دئيرلر. من اوزوم سنين ايشينه يئتيشه جگم. خاطر جمع اول، يالنىز سياسى ايتيهاملا حبس انديلميش اولسان تنزليكله سنى بوراخارىق.

اؤلوم دالانى

...موهنديس ماركوو قصر زيندانى پلانىنى حاضيرلاركن بىر نئجه شئىي ياددان چىخارميش و بىر نئجه بئرى ده آرتيق تيكدير ميشدى. زامان كئچدىكجه زيندانلارنى قايدا- قانونون گونو- گوندن بيسلشمه سيله علاقه دار اولاراق پوليس ايشچىلارنى زيندان بيناسىنى تكميللشديرەرك اورانى آسيا فورمالي دنسپوتيزمىن اصل ايشكنجه مركزلرلىن بىر ينه چنوير ميشدىلر. ماركوون علاوه تيكديرديكى بئرلردن بىرى يئمك سالونلارنى ياددان عيبارت ايدى. انشيتديگيمه گۇره پولكوونيك پاشا خانين گۇستريشى اساسيندا زيندان بيناسىنى ايستيفاده وئرلديكى بىرىنجى ايلده همين سالونلارنى زيندان كارخانالارنىن سرانجامينا وئر ميشدىلر. بيزى قصر زيندانينا آپاران زامان قئيد اولونان تدبير سونا چاتميشدى. تك نفرلىك كامئرالاردا قايريلميش ال-اوز يوماق بئرلرى ده بىر ايلدن آرتيق داوام انتمهدى.

زيندانين آرادان قالديريلميش «نوقصانلارنى» سيرايندا اؤلوم دالانىنى دوزلديلمه سىنى قئيد انتمك لازيمدير. گورونور اولده موهنديس ماركوو قانونى بىر زيندان تيكيلمه سى گۇستريشى وئرلشميشدى، بونا گۇره ده او، همين گۇستريش اساسيندا مدنى اؤلكله رده كى زيندانلارا اوخشار بىر پلان ترتيب انتميش، موختليف موتهملرلىن ساخانيلماسى اوچون بئرلر آبيرميش ايدى. حتا، تكنفرلىك كامئرالاردا ساخانيلان محبوبسار اوچون خصوصى كوريدور آبيرميش و انله اتاقلار تيكيلميشدى كى، داها محبوبسارلىن خاريجه چىخاريلماسىنا احتياج اولماسين. يازىق ماركوو هارادان بيله ايدى كى، هر طرفدن سيلاحلى قوملرله احاته اولونان بىر زيندانا اؤلوم دالانى دا لازيمدير! او، قانونى زيندانا سياسى محبوبسارلى سس سىز، صداسىز بو غماق اوچون قارائلىق زيرزميلرلىن لازيم اولدوغونو هارادان بيله ايدى؟ بئله بىر دهشتلى بينانى من حبسه اولدوغوم اوچونجو ايلده تيكديلر.

لاكين هاميمىز بيليريك كى، آيرومون اوزو ده چوخ قيسا مودتدن سونرا يعنى (1931-جى ايلد) سياسى ايداره نى مؤيدانا كئيرەرك، بونولا دا پوليس ايداره سى مأمورلارنىن گونو- گوندن تصبيق و زور اكيلغىنىن آرتدىغى بىر اولكهده، خالقين اوز عقیده، مقصد و حتا ناراضىلغىنى بئله دئمگه جسارت انتمديكى بىر موحيطده سياسى جريانين اولدوغونو عملده اعتراف انتدى. زيندانا اولاركن انشيديرديم كى، ولكهده حتا عمومى و دينى تعزيرلر، هابئله توپلار و ساير شئلىكلر ده پوليس نظارتى آلتيندا كنجيريليردى. مطبوعات، كيتابلار و باشقا نشرىاتين وضعيتى ايسه چوخدان اولكهدن قاچماسينا، اونلارلىن اوغورلانماسينا هئچ ده تعجب انتميردى. بىر چوخلارنى مأيوسلوغا قايلاراق، بو كيمي حادىلهرنى خالقين لاقئيدلىگى ايله ايضاح انديرديلر. اونلار دئيرديلر: ميلت ياتميشدىر، ميلت اؤلموشدور، ميلتدن اثر-علامت قالماميشدىر.

بو قدر تضییق، چټینلیکلر، آغیر وئرگیلر، اوغورلوق، روشوتخورلوق، حیلہ گرلیک و سایرہنین حؤکم سوردوگو اؤلکەدە حتا اون نفر بئله بیر ینره بیغیشیب حؤکومتین سیاستینہ اعتراض ائتمهیر، هنج اولماسا بئله بیر ایتیهام اوزرینده اون نفر ده حبس ائدیلیر.

البته، بو جور موحاکیملره، موعین درجەده حاق وئرک لازیمدیر. اونا گؤره کی، حبسده ساخلانیدیلیمیز مودتین یئددینجی ایلینەدک زیندانا گتیریلن موقصیرلرین هامیسی یولکسن و یاخود قاتیل، شاه طرفیندن مولکری آلینان مولکدارلار و نهايت، شاهین غضبینه گلیمیش بعضی عالی روتبەلی دؤولت قوللوچولاریندان عیبارت ایدیلر. بونا گؤره ده قنیدلریمیزین همین بؤلمهسینده سیاسی تشکیلاتلار عوضینه، همین آداملارین، بعضی آیری-آیری شخصلری حاقیندا دانیشمالی اولاجاییق. بئله بیر مثل وار دئیرلر: بیر اوج بیر خاروارین نومونهسی حساب ائدیله بیلر. گلین بونو سیناقدان کنچیرک. بلکه ده بو یول ایله بعضی بؤیوک آداملارین احوالی- روحیهسینی تصویر ائده بیلدیک.

مشیر همایون(بلدیہ ریسی)

زیندانا ساخلانیدیلیم مودتین ایکینجی ایلی ایدی. قیسا بویلو بیر کیشینی کوریدورا گتیردیلر. صؤحبتلردن معلوم اولدو کی، او، سیاسی ایدارەنین ریسی ایمیش. لاکین داها یوکسک روتبەلی باشقا بیر شخصین گؤستریشیندن ایمتیناع ائدیگینه گؤره اون سککیز آی مودتینە حبس جزاسینا محکوم ائدیلمیشدیر. سیاسی ایدارەنین ریسیلیگی عنوانی هنج ده بیزیم اوچون یاخشی تاثیر بوراخماسا دا، داها یوکسک روتبەلی آدامین گؤستریشیندن اونون بویون قاچیریب بو ایش اوسته حبسه آلینمادی مونی موعین درجەده ماراقلاندیردی. بئله حساب ائدیک کی، هر نه اولسا یئنه کیشیلیگی اولموشدور. آیرومون قارشیسیندا ایمتیناع ائتمگه، و یا هنج اولماسا سهلنکارلیق گؤسترمگه جسارتی چاتمیشدیر.

دئیردیلر کی، او، اوزو اوچون داها گنیش صلاحیت وئرلمهسینی طلب ائتمیش و دئمیشدی: آداملاری حبس ائتمک ایختیارینا مالیک اولدوغوم کیمی، اونلاری بوراخماق حاقیندا دا منه صلاحیت وئرلمهلیدیر. یوخلانیشان سونرا تقصیرسزلیگی آیدینلاشان آداملاری، سارای و پولیس ایدارەسی ریسینین ایجازهسی اولمادان حبسدن آزاد ائتمگه صلاحیت و ایختیاریم اولمالیدیر.

من بو شایعهنین نه قدر دوغرو و یالان اولدوغونو تصدیق ائده بیلرم. بو قدر منه معلومدور کی، بلدیہ ریسی مشیر همایون اون آیدان آرتیق زیندانا ساخلانمادی. او، شاه طرفیندن باغیشلانراق، آزاد ائدیلدی. پولکونیک درجەسی اولان بو آغا حبس اولوندوغو ایلک گنجهده روحیهسینی ضعیف اولدوغونو بوروزه وئرمرک دئمیشدی: «اونا قدا تک یاتا بیلیمرم». اونا گؤره ده کوریدورون تمیزلهمیجیسی مشدی عسکر مازاندار انینی اونون یانینا گؤندرمیشدیلر.

عسکر دئیردی: قورخودان آغانی یوخو آپارمیردی. او، منی ده مجبور ائدیردی کی، سحرەدک آبیق قالیب اونون اوچون کنشیک چکیم.

محبوسلار هنج ده گؤزلهمیردیلر کی، سیاسی ایدارەنین ریسیلیگی وظیفهسینده چالیشان بیر پولکونیک بو قدر قورخاق اولسون. بونا گؤره ده او، زیندانا قالدیگی مودت عرضینده محبوسلار اصلا اونا اوز گؤسترمهیلر. هنج کس اونونلا اوتوروب، دورماق ایستهمیردی. بونا باخمایراق، آغایی مشیر همایون چوخ مولاییم و خوشفتار گؤرونوردو. وضعیتن ناراضی ایدی.

او دئیردی: ایرانین بدبختلیگی بوندادیر کی، هنج کسی باجاردیگی ایشه گؤندرمیرلر. من ایرانین بیرینجی پیانوچالانی سایلیرام. یاخشی اولاردی کی، ایستعدادلی گنجلرین بیر دستهسینی الیمین آلتینا وئرهدیلر، اونلاری تربیه ائدهدیم. منه دئیردیلر کی، گل پولیس ایدارەسینده ایشله، اوزون ده سیاسی ایدارەنین ریسی اول. ائله ده آغایی موختاری، یاخشی اولاردی کی، اونو پولیس ایدارەسی ریسینین موعاوینی عوضینه، موسیقی مکتبینه تعیین ائدهدی.

تئیمورتاش

بیز هله زیندانا دوشمزدن اول تئیمورتاشین داش اورکلی و رحمسیز اولماسی حاقیندا چوخلو سؤزلر انشیتیمیشدی. دوکتور حشمتین و دیگر گیلان آزادیخواه‌لارینین اعدام اولونمالاری حاقینداکی کدرلی خاطیره‌لر یادیمیزدا ایدی. دیگر طرفدن بیلیردیکی، تئیمورتاش ایرانین گؤرکملی سیاسی شخصیتلریندن، فعال، اوخوموش یئنی‌فیکیرلی و شوهرتلی ظابیطلریندن بیری ساییلیردی. بیز اونون مو عین حادیه‌لره و چتینلیکلره اعتیناسیزلیق گؤستره‌جگینی، اؤز حیثیت و مقامینی قورویاجاغینی گؤزله‌ییردیکی.

زیندان حقیقتده چوخ یاخشی محک داشیدیر. ظاهیری جهتن تئیمورتاشدان نهایت درجه‌ده یوخسول، ضعیف و یازیق گورونن آدمالار زیندانا بویوک شو جاعت و مردلیک گؤستره‌رک، چتینلیکلره، آجلیقلارا، عذاب و ایشگنجه‌لره دؤروب پولیسه اعتیناسیزلیق ائدیردیله. لاکین په‌لوی سارایی‌نین ناظیری اولان بو آغا، ایلک گوندن آچاق و میسکین گوروندو.

بایقوش، اذیت‌سیز بیر حیواندیر. محبوسلار اونو او قدر ده شوم حساب ائتمیردیله. دئییردیله: بایقوشون اوخوماسی ایکی جور اولور. اونون قهقهه چکیب گولمه‌سی محبوسلارین آزاد اولونماسی علامتیدیر. آغلاماسی ایسه زیندانا یئنی محبوسلار کئیر یله‌جگینی خبر وئیر.

بعضیلری ایسه دئییردیله کی، بایقوش چوخ یاخشی حیواندیر. هانسی آدمین باشی اوسته اوخوسا او، لابود زینداندان آزاد ائدیله‌جکدیر.

لاکین تئیمورتاش مایوس، بدین اولموش، اؤز ایراده‌سینی الدن وئرمیشدی. بوتون حادیه‌لری اؤزو اوچون ضررلی حساب ائدیردی. هر هانسی کیچیک بیر تصادوفدن قورخوردو. محض قورخودان جمعی بیر نئجه گون عرضینده قوجالیدی، بئلی بوکولوب تاقتدن دوشدو. همیشه اگلشیب آغلایدیدی. اونا یاخینلاشماق اوچون بیزه ایمکان وئرمیردیله. لاکین تمیزله‌یجی‌نین واسیطه‌سی ایله او، بیزیم سیاسی محبوس اولدوغوموزو آنلامیشدی. بونا گوره ده بیزی گورنده تیتراک سسله دئییردی: «آغا سیز بیلیمیر سینیز، واللله بیلیمیر سینیز...»

انشیتدیگیمه گوره محکمه زامانی آغلامیشدی. اوللر اونو خسته‌خانادا ساخلا بیلیردیله. اولومونه بیر آی قالمیش تک ساخلانیلان محبوسلارین یاشادیققلاری کوریدورا کؤچوردوله. دئییلدیگینه گوره جان وئرن زامان چوخلو عذاب و اذیت وئرمیشدیله. بیر نفر دئییردی کی، آدیوتانت صوتی اونون اوزوگونو اوغورلامیشدی. اوغلو ایله اوزاقدان-اوزاغا خسته‌خانانین پنجره‌سی آرخاسیندان گوروشمگه ایجازه وئرمیشدیله.

عمومیتله، تئیمورتاشین اولومو زیندانا او قدر ده بویوک تاثیر باغیشلامادی. اونون ضعیفلیک و عاجیزلیک گؤسترمه‌سیندن محبوسلارین خوشو گلمیردی. بیر چوخ آدمالار اونون بو حرکتلرینه تعجب‌لنیردیله.

فرخی

تئیمورتاشین عکسینه اولراق فرخی یاخشی صیفتلره مالیک ایدی. او، مووقتی حبس‌خانانین پنجره‌سیندن اوزونو بوتون محبوسلارا تانیتدیر اراق دئمیشدی:

من شورا مجلسی‌نین وکیل، «توفان» قزنتی‌نین مودیری آغزی تیکلمیش فرخی‌ام. منی قانونسوز اولراق حبسه آلیب بورایا کتیرمیشلر. منه... این واسیطه‌سی ایله جانی تامین وئرهرک آروپادان ایرانا قایتارمیشلار. گوردوگونوز کیمی وئریدیکری و عدلرین علنیینه اولراق منی حبس ائتمیشلر.

او، قصر زیندانبندا دا همیشه موباریزه اندیردی. بیر گون دئشلمیش آفتافانی کنشیکچی ظابطین باشینا چیرپاراق دئمیشدی: گۆتورون، هنج اولمازسا بو شاهنشاه اولکەسینین آفتافاسینی تعمیر اندین. عجباً، شاهنشاهی حبسخاناسینین نه اوچون آفتاواسی یوخدور؟

فرخی ایله زیندانبندا بیر نچه دفعه دن آرتیق گۆروشه بیلیمدیم. نوروز بایرامینین بیرینجی گونو ایدی. همین بایرامدا او... بیزیم اوچون بایرام دئییل... آدلی شعرینی اوخودو.

حبسه دوشمزدن اول ده فرخی ایله تانیشلیمیز وار ایدی. بیر گون اونا دئدیم: نه اوچون اوروپادان گئری قاییتدین؟ یاد آداملار اولدوغو اوچون جاواب وئریمک ایستهمیردی. اونا گۆره ده اوستو اورتولو شکیلده «من بیگانهلر لیندن هنج واخت ناله انتمیرم»* شعرینی اوخودو.

او، هامیدان شوبههلی ایدی، هامینی زیندان جاسوسو حساب اندیردی. هنج کسین یاردیم و کؤمگینی قبول انتمیردی. او دئییردی:

«پولیس ایدارەسی موعین آداملارین ایله منی اوز ال آلتی سینا چئویرمک ایستهمیر.

فرخی زیندانبندا اوز پالتارینی، ادیالینی، کیتابلارینی و سایر شئیلرینی ساتمیش ایدی. بیر دست کؤهنه پیژاما و بیر ازلمیش پایاقدان باشقا هنج بیر شئی یوخ ایدی. لاکین احوالی- روحیسی چوخ متین و مؤحکم ایدی. دانیسیق طرزی قطعین دگیشمه میشدی. همیشه اولدوغو کیمی، یئنه ده تبسوملو، غورورلو و عینی زاماندا خوش رفتار و خوش صؤحبت ایدی. او، بعضاً دئییردی:

بو آغالارا هر هفته گۆروش ایجازەسی وئرلییر. بس نه اوچون منیم دوست و تانیشلاریم گۆروشیمگیم اوچون ایجازه وئرلییر؟

من ایسه، - آخی سن فرخیسن، سیاسی شخصیت و ژورنالیستسن. بونو بیلیمرسن کی، دامی چوخ اولانین قاری دا چوخ اولار؟-دئییه جاواب وئرردیم. او، سؤزلریمی تبسوم و ظار افاتلا قارشیلاردی...

فرخی ایله ایکینجی گۆروشوموز قدیر بایرامی گونو باش وئردی. دوستلاریمدان بیر ایکی گون چالیشدیقدان سونرا زیندان مودیریندن ایجازه آلاق منی ناھارا قوناق چاغیرمیشدی. بو حادثه دن خبردار اولان فرخی همیشه اولدوغو کیمی گوله-گوله گلیب دئدی: بیلیرسن؟ یالینز سنین خاطرینه گلمیشم. ائو صاحیبی و اونون دوستو موسیو بوغوسلا دا باریشیرام. اسدی دن ده کوسمه میشدیم. ایندی هامینیز لا باریشماغا گلمیشم، هامینیزی اؤپمک ایستهمیرم. ناھاری دا بورادا منیل اندهجگییک. اتلی بالیغیم وار، اونی کته ایله یئنهجگییک. دلمه دیگیم اعلا نؤوعلو لاهیجان چایینی دا بو ساعات سیزین اوچون کتیر هجگم.

همین گون آخشامداک بیر یئرده اولدوق. اونون حیاتینا قصد اولوناجاغینی هنج کس فیکرینه بئله کتیره بیلیمیردی. او، دئییردی:

من سیزین کیمی دئییلیم، بالتانی کؤکونهدک وورمaram. هنج اولمازسا اوزوم اوچون بیر ال یئری قویارام.

من بو سؤزلرین جاوابیندا دئدیم: بس نه اوچون اوروپایا گئتدین، نه اوچون گئری قاییتدین؟ او دئدی: - گتتمک مسالەسی چوخ ساده ایدی. سالار ظفرین گیزلی ورقه مسالەسینده منی ده حبسه آلاق ایستهمیردی. موسکوادا وئرلین پول منه کیفیت انتمیردی. ایران سفارتخاناسیندان خرچلیک ایستهمیم. سفارتخانا ایسه منه یالینز اوروپادا خرچلیک وئرلهجگی ایمکانینی بیلدیردی. بئله لیکله، بئرلینه گندیب اوراداکی ایران سفارتخاناسیندان خرچلیک آلاق آلمان مطبوعاتینین حیمایەسی آلتینا سیغیندیم. اورادا ایستهمدیگیم بئرلره گندیب و هر یئرده بؤیوک حؤرمتله قارشیلانیردیم. او، دؤورده هله آلمان دموکراتیک وضعیتده ایدی. موختلیف قروپلاری یاخیندان مواهیدە اندیردیم.

فرخی بئله بیر عقیده ایدی کی، آلمانیا گلهجکده روسیا ایله موحاریبه ائدهجکدیر. فرخی ایرانا قاییتماسی باره ده دئییردی:

من هنج ده سهوه یول وئرمه میشم. جانیمین تاملین اولوناجاگی حاقیندا منه سؤز وئردیلر. ایرانا قاییتدیقدان سونرا چوخلو چتینلیکلر چکدیم. موعین مودت قاراژدا یاشادیم. سونرا دربنده کؤچدوم و اورادا دا منی راحت قومادیلار. قولوقچومو حبس ائتدیلر. دوستلاریملا گل- گنت ائتمگه مانع اولوردولار. یانیم گلن آدمالاری ایستینطاقا چکیردیلر.

بعضاً شعر دن دانیشاراق اونا دئییردیم: شاعیرلیکده یالنیز زیندانا قالمایین چاتیشمیردی. بدبختلیک و سیخنتیلارا معروض قالمایان آدم یاخشی شعر دئییه بیلمز. سنن سون شعر لرینی، بوتون عؤمرون بویو فارس دلینده دئیگی ان سلیس و ان طبیعی شعر لر حساب ائدیرم. سن اصلینده شعر دئمک دئییل، طبیعی، داها دوغروسو حقیقی تصویر ائدیرسن.

بو سؤزدن اونون سانکی خوشو گلرک دئی: یئنه ده کلک گلیرسن.

من دئییم: - سن بئله خیال ائت. او گون، گونون آلتیندا اوتور اراق درین فیکره دالمیشدیم. ظنیمجه «نه قدر چیلپاق اولورامسا، منی بیر او قدر آرتیق ایسیندیریر. هنج بیر یاز، گونش شو عالاری قدر مهربان دئییل» * * * شعرینی حاضیرلا بیردین. او شرایطه باشقا بیر تصورون اولدا بیلمزدی. دئمک بو، شعر دئییل، ایلهامدیر، طبیعتین اوزودور. سن زیندانا اولماسایدین بو بنیتی بئله اوریزینال شکیده یازا بیلمزدین.

شاعیر، شعرین بئله قیمتلدیر یلمه سیندن روحلانندی. من علاوه ائدهرک دئییم: «سؤز یوخ کی، زینداندان خاریجه سؤیله دیگی روباغیلر ده تقدیره لایق شوهرت قازانمیشدیر. بو سؤزومون موقابیلینده فرخی دئی: - من داها چوخ اوز غزلریمله شوهرت قازانمیشام. موسکودا گوردوگوم بیر حادیه هنج وخت یادیمدان چیخماز... بیر گون موسکوانین سویوق و قارلی کوچلریندن بیریندن کنچیردیم. قفلتن وئوسپیئده مینمیش بیر قیز آرخادان چاتیب اوز وئوسپیئدینی بیر آنلیغا منیم یانیمدا ساخلادی. من تعجوبله اونا باخدیم. او، منیم باخیشیمی شیرین بیر تبسومه قارشیلایاراق چوخ سلیس بیر لهجه ده فارسجا دانیشماغا باشلادی. ال-ایاغیمی بیغیشدیریب صؤحبت آچماق ایسته دیم. او ایسه درحال وئوسپیئدینی سوروب گؤزدن ایتدی. بو حادیه دن سونرا موختلیف کوچلرده بیر داها ایکی-اوج دفعه همین قیزلا راستلاشدیم. لاکین هنج وخت اونونلا دانیشماغا فرصت اولمادی. حالبوکی، همان تصادوفدن اعتیبارن همیشه اونون فیکری ایله یاشاییر و ایسته ییردیم کی، بیر دفعه ده اولسا، اونونلا دانیشام. او قیزین باخیشی، جاذبه دار گؤزلری و خوش اندامی همیشه نظریمه تجسوم ائدیردی. حتا بیر آن اونو فیکریمدن چیخارا بیلمیردیم. نهایت، بیر گون ساکین اولدوغوم مئهمانخانانین پیله لری قارشیسیندا همین قیزلا راستلاشدیم. بیر نچه گنج قیز دا اونونلا بیرلیکده ایدی. اونو گورن کیمی اورگیم تیتیردی. اینصافلا دئمهلیم کی، گؤزل و ملاحظی ایدی. منی گورن کیمی یئنه ده دوزلو تبسوم ائدهرک دایانیب سالام وئردی. علنیک سلام دئییب سوروشدوم: - باغیشلا بیلن سیز منی هارادان تانیبیر سینیز؟

من سیزین موریدلرینیزدن بیریم. سیز «توفان» قزنتی نین مودیری جناب فرخی دئییل سینیز می؟

- بلی همان آدامام. لاکین سیز منی هارادان تانیبیر سینیز؟

سیزی، شکلینیزدن تانیدیم. غزلرینیز، شکلینیزله برابر، لئنینقرا ددا چاپ ائدلمیشدیر. من لئنینقرا د شرق دیلیری اینستیتوتونون طالیه سی اولموشام. گورورسونوز فارس دلینده پیس دانیشمیرام. سیزین کیتابینیزی چوخ خوشلاییرام. غزلرینیزدن بیر چوخونو ازبرله میشم. وخت اولسا بلکه ده سیزین اوچون اوخویارام.

شاعیر بو ماجرانی سؤیله دیگی زمان زیندانین بوتون چتینلیکلرینی اونتموشدو. او، سانکی غزلرینی بیر داها وئوسپیئد سون قیزین دلیندن ائشیتیمک ایسته ییردی. تاسوفلر اولسون کی، یازیق شاعیر بو آرزوسونو دا اوزو ایله قبره آپاردی. ارباب گوردزینین وئردیگی راپورت نتیجه سینده فاجیعلمی بیر صورته حیاتی بی باشا ووردو. ایندی اونون مزارینین هارادا اولدوغو معلوم دئییل. بو معلوم اولسایدی یقین کی، وئوسپیئده مین ایرانلی قیزلاردان بیری اونون قبری اوسته بیر دسته چیچک قویوب دئییردی: یالنیز موسکودا کی قیزلار دئییل، ایرانلی قیزلار دا سنن غزلرینی اورکن سؤیر و ازبرله ییرلر. مگر سن بوندان باشقا بیر شی ایسته ییردینمی؟

* «من از بیگانگان هرگز ننالم».
** هر چه عربانتر شوم بر من بگیرد گرمتر
هیچ یاری-مهربان چون اشعه- خورشید نیست

علیمردان خان بختیاری و دیگر محبوسلار

بختیاری خانلارینین ایچریبسینده ایلیک نؤوبده علیمردان خان، سونرا ایسه خانابا خان اسد محبوسلارین حوسنی- ر غبتینی قازانمیشدیبار.

علیمردان خانین زیندانا هنج بیر وار- دؤولتی یوخیدی. بونا باخمایاراق الینه دوشن بوتون شئیرلی احتیاجی اولان آدمالار، محبوس دوستلارینا وئریدی. یئددینجی کوریدورون حیطیندهکی حوض و چیچکلیگی او تیکدیرمیشدی. دئییلدیگینه گؤره همین ایش اوچون ایکی یوز تومن پول خرجه میشدی. او، بیر چوخ جاوانمردلیک صیفتلرینه مالیک ایدی. مثلا، مووقتی حبسخانادا ساخلاندیغی بیرینجی ایله اونون اوزقیرخان قوتوسونو یوخلاماق ایستهمیشدیبار. علیمردان خان ایسه همان گوندن اعتیبارن زیندانا ساخلاندیغی سکیز ایل مودتینده قئید اولونان قوتودان داها ایستیفاده ائتمهدی و اوزونو قیرخمادی. زیندان ریسی ایله همین مساله اوستونده کوسموشدو. دئییلدیگینه گؤره، علیمردان خان حاقینداکی اعدام حؤکو حیاتا کنچیریلن زامان زیندان ریسی اونولا اوزبه اوز اولماغا و حؤکو اعلان ائتمگه حاضر اولمامیشدی. لاکین علیمردان خانین صمیمی دوستو اولموش و دایما اونون تیریکی مانقالی باشیندا اگلشمیش آغایی عمادی بو گؤستریشی بئرینه یئتمیش و همین ایش اوچون موکافات اولاراق زیندانین مودیرلیگی وظیفه سینه کنچیریلیمیشدی... عمادی ایله صمیمی دوست اولوب، همان حادثه زامانی محله شاهید اولموش مؤعتبر بیر آدم بو مسالهنی بوتون تفصیلاتی ایله بیزه شرح ائندی.

او دئییردی: کنچمیش قایدا اوزره سحر علیمردان خانین یانینا گئتمیشدی. چای قویوب تیریکی چمک شرایطینی ترمجه حاضرلامیشدیق. بو آندا عمادی قاپینی دؤیوب داخل اولدو. او، سالام وئرمرک قاپینی یانیندا دایاندى. صیفتی بیر قدر توتولموش کیمی ایدی. بیز بئله فیکیر ائدیک کی، تکلیفیمیزی گؤزله بیر. بیر حالدا کی، همیشه اوتاغا گلدیگه تکلیف اولونماسینی گؤزله ممدن کنچیب اوتوراردی. علیمردان خان تعجوبله سوروشدو، نه اوچون کنچیب اگلشمیر سینیز؟ عمادی باشینی آشاغی سالاراق دندی: تأسوف اولسون کی، اگلشه بیلمه یه جگم. اوتاقدان خارجه چیخمانیزی خواهیش ائدیرم. سیزه گیزلی سؤزوم وار.

علیمردان خان گولمرک دندی: مقصدینیزی باشا دوشدوم. بونون اوچون اوتانماق و قاپینی یانیندا دایانماق لازیم دئییل. بو یورون اگلشین ایشلریمی گؤروب قوناغیمی یولا سالیم. بیر سیرا یادیگار شئیریم وار اونلارین دا آرخاسینی یازیم. بو ایشلر قورتاردیقان سونرا گندریک. اهمیلتی بیر مساله دئییل.

عمادی ایستر- ایستهمز گلیب اوتوردو. اعداما محکوم اولونموش علیمردان خان سانکی اوزونو هنج بیر بؤیوک حادثه قارشیسیندا حیس ائتمیردی. او، آیری- آیری آدمالار وئرله جک شئیرلی تام ساکیتلیکله بیغیشدیردی. یادیگار وئرمرک ایستدیگی کیتابلارینین بیرجه- بیرجه دالینی یازدی. گونده لیک عادت اوزره تام سویوق قانلیلیقلا سحر یئمگینی یئدی. سونرا ان یاخشی پالتارلارینی گئیینیپ، چلیگینی گؤتورمرک دندی: بو یورون من حاضریم.

من و عمادی آباغا دوردوق. علیمردان خان قاباغا دوشدو. بیز ایسه اونون آردینجا اوتاقدان چیخدیق. اونو زیندانین خسته خاناسیندا ساخلاییردیبار. بونا گؤره ده ایلیک نؤوبده خسته محبوسلارلا خوداحافیلشدی. اونلارلا بیر به بیر گؤروشدو. سونرا اورادان چیخیب بوتون کوریدورلارین دالانلارینا گئتدیک. اورادا دا دمیر معجرلر آرخاسیندان بوتون محبوسلارلا ویداعلاشاراق یئددینجی کوریدوردان کنچیب ایلیک دالانا چاتدیق. اورادا بؤیوک تأسوفله بیر- بیریمزدن همیشه لیک اولاراق آیریلدیق. من بؤیوک حسرت و تأسوفله یاشادیغیم کوریدورا قایتدیم. او ایسه عمادی ایله بیرلیکده چیخیب گئتدی.

ئىشېتىدىگىمە گۆرە، يولدا اونونلا بېرلىككە اعداما آپارىلان يولداشلار يېنىن آغلامالارينا غضبىلنەرك دۇمىشىدى: «آنا، من غرىبەم سۆزلەرنى يېغىشىدىرىن. آغلاماق و سىز يىلداماقلا آبىرىمىزى تۆكمەيىن. بىز دە موفوق اولسايدىق اونلارلا بىلە رفتار ئىدەجك ايدىك!».

دۇبىلدىگىنە گۆرە، علمردان خان گوللنمەمىشەن قاباق پهلوي پاپاغىنى باشىندان گۆتوروب جىرراق كىنارا اتمىشىدى. بوتون محبوسلار بو رشادىتلى اينسانىن اولومونە تأسوف اندىب آغلايدىلار. بىر حالدا كى، حربى ناظىر و سايرلرىن اعدام اولونمىسىنى محبوسلار چوخ سوبوقانلىقلا و لاقىدىلىكلە قارشىلايدىلار. اعدام اولونمىزىدان اول دلى اولموش ايرانبان، شاهزادە خاقانى و اونلار يولداشلار يېنىن اولومو محبوسلارنى او قدر دە تأسوفلىدىمەدى. سردار عشائىر و صولت الدۇلەنى دە محبوسلار او قدر خوشلامىراق دۇبىر دىلەر كى، او، سوموكلىرى قارىشقا يوولار يېنىن آغزىنا قوبوردو. قارىشقالار سوموبون اوستونە يېغىلدىقدان سونرا اونو سويا ائىر و قارىشقالارنى اولدوروردو. بونونلا محبوسلار صولت الدۇلەنى قىصاصچى و ضعيفلرى ازن بىر آدم حساب اندىردىلەر. لاکىن ظاهىرن آغىللى بىر گىچ كىمى گۇرونن اونون او غلو حاقىندا، محبوسلارنى فىكرى ياخشى ايدى.

امىر مواهيد بختيارىنى ايسە حتا قوهوملارنى و اونون قارداشى اوشاقلارنى بىلە سئومىردىلەر. دۇبىر دىلەر كى، او، سىمىچ و آغزىبوش آدمىر. ھىچ كسە بىر شاهى پول خراج ائتمەدى. اونا گىتەر يىلن شىر چۆركلىرى او قدر ساخلايدى كى، نھايت كىفلندى، سونرا اونلارنى توللاردى.

قائم مقام رىشتى

قائم مقام رىشتى يۇدۇبىچى كورىدوردا ساخلايدىلار. او. محبوسلارنى نظرىنى اصلا جلب ئىدە بىلمەدى. خصوصى تىمىزلە يېجىسى دە اونون حاقىندا چوخلو سۆزلەر دانىشىدى.

تىمىزلە يېجىسى مشهور پىشەكار او غرو على كۆوثر ايدى. قائم مقام ھىمىشە اونا دۇبىر مىش «تاپشىر منىم اوچون يالنىز بىر نىرلىك خوروشلو پىلو گىتەر سىنلەر». على كۆوثر ايسە ھىمىن گۆسترىشىن عكسىنە اولاراق ھىچ اولمازسا اوچ دۇرد- نىرلىك خۇرك سىفارىش اندىردى. بىلە اولدوقدا خوروشلار دا جوربجور اولوردو. ارباب بو وضعىتى گۇردوككە ھامىنى سۇبوب دۇبىردى: «بونلار منى موفلىس ئىدەجكلەر».

محبوسلار اونون اوزون-اوزادى عىبادتلى مشغول اولماسىنا و دوعا اوخوماسىنا پىس نظرىلە باخاردىلار. بو حرىكلرى اونلار قائم مقامىن ضعيف روحى و ايرادىيە مالىك اولماسى اىلە علاقهلىنىدۇر دىلەر. عىنىنى زاماندا اونون خارىجىدە گۇردوگو ايشلەر دە محبوسلارنى نظرىندە تائىرسىز دۇبىلدى.

دبىر اعظم و دىشتى

دۇبىلدىگىنە گۆرە، دبىر اعظم پىس آدم اولمامىشىدىر. او، دۇردونجو كورىدوردا ساخلايدىلار. اونون ياردىم ائتمەك حاقىندا كى تكلىفلرىندىن سىياسى محبوسلارنى خوشو گلەزدى. شىخ على دىشتى، او جوملەن دىكتاتورلوق دۇورونون باشقا ادلى-سانلى آدمالارنى محبوسلار اعىنا ائتمەيىر، حتا عادى بىر آدم قدر علاقه بىلمەيدىلەر. بعضىلرى فورست الە كىچىردىكە اونلارنى تحقىر اندىب و حتا، سۇبوش دە وئىرىدىلەر.

سردار رشىد كوردوستانى

منیم عقیدەمەجە رشید کوردوستانییە ھامیدان چوخ صدمە دگدی. یازیق تخمین اون بنش ایل ایدی کی، زیندانا ساخلانیلیردی. سون واختلاردا داھا دا روحدان دوشموش، ناقتی سارسیمیشدی. آروادینین اولومو ایله علاقەدار اولاراق وضعیتیی تامامیلە پوزولاراق دۆزولمز اولموشدو. گوندە ان آزی اون سککیز ساعات گزردی. چوخ واختلار کدرلی و غملی گۆرونردی.

بوتون بونلار باخمایاراق، یئنه دە باشقالارینا تسلی وئردی. محبوسلاردان هر ھانسی خستە اولوب و یاخود غیری- طبیعی اولوملە فؤت ائتدیکدە، اونون حالی بوس-بوتون دگیشەرک دئیردی: «نهایت، بیزیم دە نۆبەمیز گلیب چاتاجاق». موختاری شخصن اونون ان قورخولو حریفی ایدی. او، ایستەیردی کی، نە واسیطە ایله اولورسا-اولسون سردار رشیدین آتاسینی نین املاکینی الیندن چیخارتسین. بو ایش نهایت محکمەیه و عدلیەیه دە چکمیشدی. سردار رشید بو مسالەدن چوخ قورخوردو. او، حتا اۆز املاکیندان ال چکمگە بئله حاضیر اولموشدو.

گنرال لئیتنانت جھانبانی

گنرال لئیتنانت جھانبانی من شخصن گۆرمەدیم. چونکی، اونو مرکزی زیندانا گنیرمەدیلر. ائشیندیگیمە گۆرە، مووقتی حبسخانادا سایر محبوسلارلا اونون رفتاری پیس اولمامیشدیر. ایمکان داخیلیندە باشقالارینا کۆمک ائدیرمیش. اونون حاقیندا زیندانا یاییلمیش شایعەنین نە قدر دوزگون اولوب-ولمادیغی بارەدە ھنچ بیر سۆز دە نئیە بیللمرم. لاکین دئییلدیگینە گۆرە، شاه اوندان سوروشموشدو کی، ایرانین حربی قوولر بویوک دۆولتلردن بیرینین قارشیسیندا نە قدر موقاویمت گۆستەرە بیلر. جھانبانی بو سوالین جاوابیندا دئیمیشدی: اونلار ھوجوم ائتدیکلری آندا ایرانین اوردوسو بوتونلۆکلە محو اولاجاقدیر.

بو جور شایعە، اکثر حالدا کئچمیش شاهلا موخالیف اولان آدمالار طرفیندن یاییلیردی. مثلاً، پولکونیک نصروللا خان کلەر دئییردی کی، شاه ھنچ بیر دۆولتلە محاریبە اندە بیللمز. او، یاخشی بیلیر کی، بئله بیر تشبوتلە ایلک نۆبەدە اۆز شاهلیغی سونا چاتاجاقدیر. بونا گۆرە دە قونشو دۆولتلر نە ایستەسلەر شاه اونو قبول ائتمەلیدیر.

گنرال لئیتنانت شیبانی و باشقا بیر آغا

گنرال لئیتنانت شیبانی دە، او قدر شوھرت قازانمادی. او، زیندانی خستەخاناسیندا یاشاییردی. چوخ محدود آدمالارلا رابیطە و علاقە ساخالاییردی. دئییردی کی، چوخ جیدی آدمادیر، گاهدان بیر زیندان مأمورلاری ایله دە حؤجت لشیردی. مثلاً، بیر گون ائویندن گۆندریلمیش خورگی تحویل آلاکن پورتاغاللارین بیری اسکیک گلمیشدی. گنرال پورتاغاللاری گنری قایتارکن دئیمیشدی: - بونلار منیم دئییل. منیم اوچون اون عدد گۆندریلمەلیدیر. بو ایسە دوقوز عددیر...

آدینی قئید ائتمک ایستەمدیگیم بیر آغا زیندانا بئله بیر شایعە یایمیشدی کی، شیبانی دە بیزلردندیر. دئییردی کی، بو خبر گنرالین قولاغینا چاتاندان سونرا عصیبیلشەرک ھمین آدمی داھا اوتاغینا یول وئرمەمیشدی. بو گنرال آغادان بیز چوخ ضرر گۆردوک. او، بئله خیال ائدیردی کی، زیندان دینی تبلیغات اوچون موناسیب بیر یئردیر. آج و لوت آدمالاری آسانلیقلالە کئچیرمک اولار. او، دینی تبلیغاتی سادە و عوام آدمالارا دئییل، سیاسی محبوسلارا ائدیردی. بونا گۆرە دە لازیمی نتیجەنی آلمیردی. بئله اولدوقدا او، بویوک تبلیغاتچیلار کیمی ایستقامت، صبر و متانت گۆسترمک عوضینە، اینتیقام آماق قرارینا گلیردی. دئییلدیگینە گۆرە او، سیاسی محبوسلار علیینە کئچمیش شاه یازیلی صورتدە راپورت گۆندرمیشدی. ھمین راپورت نتیجەسیندە زیندانی ایدارە ائتمک ساحەسیندە بویوک دگیشیکلیک تۆرەندی. زیندانا قزنت کئیریلمەسی قاداغان اولوندو. اوردونون باش پروکورورو پولکونیک خلعتبری و بیر نچە نفر گنرال ایله بیرلیکدە زیندانی یوخلاماغا گلدیلر. تصادوفن بو آغالارین زیندانا گلدیکلری گون من آغیر خستە ایدیم. محبوسلاری حیطە چیخارمیشدیلار. من ایسە اوتاقدە تک قالمیشدیم. ظابیطلر بیر-بیر اوتاقلاری یوخلادیلار. نهایت، منیم اوتاغیم چاتیب

قاپيني آچدىلار. بو دېدېلې ھىياتى گۇردوكدە علاجسىز قالىپ چارپايدان قالخىدىم. زىندان مودىرى ايشاره ايله منە باشا سالدې كى، اۇز سۇزلىمى دىنىم. من ايسە بىلە بىر فرصت آختارىدىم. ايرەلې يە گلىب دىنىم: - عرضيم وار.

گنرال اسماعيل خان دىدى: نه ايسته بىرسن؟

دۇرد ايلدىر كى، منى بورايا اتميشلار. ايسته بىرم كى، سىشىمە يىتىشىنلر، تكلېفيمى موعين ائىسىنلر.

اسماعيل خان سوروشدو. مگر سنى موھاكىمە ائتمەيشلر؟

- بوخ؟

- بس سنى نۇجە بورادا ساخلاميشلار؟

من بىر قدر اوركلنەرك فېكىرلشدىم كى، ياخشى فرصت الە كىچمىشىدىر. باشقالار يىنن دا وضعيتىنى دىنىم داھا ياخشى اولار. بونا گۇرە دە دىنىم: - آغا، من تەك دىنىل، بورادا تكلېفيمى موعين اولونمايش شىخىلر يىن ساي چوخور.

- مگر سىزدن ھىچ بىر سورغو - سوال اولونمايش، ايسىنطق ائدىلمەيشدىر؟

نه اوچون، ايطىلاعات ايدار سىندە بىر - ايكى دفعة ايسىنطق ائتميشلر.

اسماعيل خان قاشلار يىن چاتاراق دىدى: - داھا نه ايسته بىرسن، نه اوچون دىبىرسن كى، تكلېفيم موعين ائدىلمەيشدىر.

بو عىبەجر منطق قارشىسىندا داھا نه دىنىم اولاردي. اۇز - اۇزومە دىنىم: «يىنە دە آلاھ كىچمىش كفن اوغروسونا رحمت ائىسىن». «يىنە دە آلاھ آىرومون آتاسىنى باغىشلاسىن». ھىچ اولماسا او، دىبىردى: قانون سىز يىن وضعيتىنىزە شامل دىنىل.

خولاصە، كومىسيون زىندانان چىخىپ گىتىدىكىن سونرا ايشىگىنچەلر باشلاندى. شاھىن انلچىلرې گىدىب دىمىشىدىلر كى، زىندان گویا مۇھانخانایا اوخشاير، انلە بىر تدبیر گۇرولمەلیدیر كى، محبوس تىبئە اولونسون. گىچەلر اوتاقلار يىن قاپىلارې قىفیلانمایدیر. بوتون محبوسلار زىندان پالتارى گىمەلیدیر. موختلیف كوریدورلاردا ياشایان آدمالار بىر - بىرې ایلە علاقه ساخلامایدیر لار. خستە محبوسلار كوریدوردا موعاینەدن كىچىر یلمەلیدیر لار. خولاسە، یوخلامادان سونرا وضعيتىمىز داھا دا آغیرلاشدى. جناب گنرال يىن اۇزو دە ائىدىگى خىدمتلىرىنىن حاقىنى آدى. اونون راپورتو نتيجهسىندە حياتا كىچىرىلن قايدالار قىسا مودت اوچون اولسا بىلە اۇزومە دە شامل اولدو. زىندان مأمورلار يىندان حاجى خان گنرال يىن سىنەسىندن يومروق ایلە ووروب تحقیر ائىدىكىن سونرا، قاپىنى اونون اوزومە باغلايىب قىفیلادى. ھىمىن گوندن اعتىبارن اوغورلوق و ساير گوناھلار اوستونده توتولموش آدمالار يىن سىياسى محبوسلار ياشایان كوریدورا گلەلر يىنە اىجازە وئرىلمەدى. گنرال يىن اۇزو دە اوغورلوق اوستونده توتولموش غونا گۇرە بىزىم كوریدوردان كۇچوب گىتمەلې ايدى. لاکىن او، بىزىم كوریدوردان كۇچورولمەدن اول، شاه طرفىندن باغىشلاندى و زىندانان چىخىپ گىتدى.

گنرال - مایور پىسیان

گنرال - مایور پىسیان ھىمىن یوخلاما كومىسيونونون تائىرلى عوضولرىندن بىرې سايلىردى. ھىمىن اوزدن ايراق یوخلاما و كوبود قايدالار تطبيق ائىلدىكىن دۇرد - بىش ایل سونرا گنرال - مایور پىسیان يىن اۇزونو اوغورلوق و روشوت آماقدا تقصیرلندیرمەك زىندانان گىتیردىلر. بىر گون حمام كوریدوروندا اونونلا راستلاشدىم. بىزىملە تانىش اولماغا چوخ مئىل گۇستىرىدى. سالام علنىكىن سونرا بىرىنچى اولاراق من سۇزە باشلايىب دىنىم: ھلە دە سىزې موھاكىمە ائتمەيشلر؟

- نه دىنىم ايسته بىرسن؟

- تكليفسيز حبس اولماغي خوشلايبر سينيز مي؟

- مقصد ييزي باشا دوشمورم؟

او، آرتيق عادي بير محبوس ايدي. اوزو ده بونو حبس ائتميشدي كي، داها گنرال-مايور دئييل. بونا گوره ده صؤحبتيميز چوخ عادي قايدادا گنديردي. بو دفعه آذربايجانجا اونا دئديم: داداش بير نئجه نفر روتيهلي ظابطله بورايا گلگيني ياديدان چيخار ميسان؟ او گون هئج فيكييرلشميردين كي، بير گون گلجك سني ده همين يئره سالاجاقلار؟

- نه دئمك ايستهديگينيزي ايندي باشا دوشدوم. او واختدان هله ده بورادا قالميسينيز؟

- بلي، گورورسونوز كي، خيدمتينيزده داينميشام. لاکين بير چوخلاري سيزين قويدوغونوز قايدالارا مقاويمت گؤستره بيلمه يهرک عليم الدوله* قاپيسيدان چيخيب گنتميشلر.

- ياخشي ياديدادير، سيز همان خسته اولان آدامسينيز، ياخشيدير كي، آياق اوسته دولانا بيلير سينيز.

- البته، بونا شوکور ائتمک لازيمدير.

بو حاديشه دن سونرا داها اونولا گوروشمگه چاليماديم. محبوسلارين ديگر دولت قوللوقچولاري کيمي پئسياندا دا خوشلاري گليردي. لاکين پئسيان محبوسلارلا، خصوصيله اشاغي طبقه يه منسوب اولان محبوسلارلا گوروشوب صؤحبت ائتمگه چوخ منيل گؤستريردي.

چوخ تأسوف كي، هر شئي يازماق اولمور. بيز بير چوخلاريني گوروشوک. مازندان مولکدارلاريني، چاه کوتاهي خانلاريني. بونلار دا ساده و ياخشي آداملار ايديلر. کلهر طائفاسي نين رييسلري سايبيلان امير مخصوص و خسرو خان دا بير سيرا خصوصي ايختيلاقلارا ماليک اولدوقلارينا باخمايلاق، ضرر سيز آداملار کيمي گورونوردولر. جعفر سولطانين اوغلانلاري و کوردلرين کوبود اولمالارينا باخمايلاق اولنلاري دا ياخشي آداملار سيرا سيندا سايماق اولار. موختارينين قارداشي ينددي ايل اگينه اوزون بير کؤنک گنيب، چيگينه عبالاراق ينددينجي کوريدوردا قالميشدي. او واخت او، مؤمين آداما چئوريلمرک ناماز قيليردي. لاکين انشيدديگيمه گوره، زيندانان بوراخيليدقان سونرا، لاله مئهمانخاناسيني آچراق ايچکي ساتماق و جورجور يوللارلا زينداندا قالدغي ينددي ايلين عوضيني چيخماق ايسته ييردي.

قاتيل عسکر ده مرکزي زينداندا ساخاليليردي. اونون دا چوخ غريبه اخلاق و داورانيشي وار ايدي. حاجي محمد باغير گلپايگاني ايله دوست اولموشدو. زيندان ايداره سي طرفيندا ايستيتنا اولراق اونا وئريلن قند ايله ايسگنجين دوزلدیب، ساتيردي. انشيدديگيمه گوره، او، بو يول ايله اللي-التميش تومن پول بيغميش ايدي. اونون اوچون ايسته ديگي خورگي دوزلديرديلر. بير گون ياي فصلينده تزه باليق ايسته ميشدي، باها قيمتله آيب گتيرديلر. او، اعدام انديله جگيني هئج ده فيکيرلشميردي. چوخ قانماز آدام ايدي. دئييردي كي، «من بيس عملرين کؤکونو کسمک ايسته ييرديم. اعلى حضرت بو ايش اوچون منه ياخشي موکافات وئرمجکدير.»

عومور لوک حبس جزاسينا محکوم انديلميش بير نئجه محبوسو اونون يانينا سالميشديلار كي، احتمالي جينايلتره يول وئر مەسي نين قارشيسيني آلسينلار. بونلار ايسه عسکرين طاماحکارليغيندا ايستيفاده اندهرک تومنه بير قيران هفته ده فايض وئر مەك شرطی ايله اونون پوللاريني بورج آلميشديلار. اولار ياخشي بيليرديلر كي، بير نئجه گوندن سونرا عسکري اعدام اندهجکلر...

مشهور آقازاده ني ده بيزيم کوريدورا گتيرديلر، او، چوخ قورخوردو. حتا ديگر محبوسلارلا گوروشمک و دانيشماق دا ايسته ميردي... تأسوفلر اولسون كي، حاضير كي وضعيته بير چوخ مسالهلرين اظرافيندا بحث آچماق مومکون دئييل. اوميد انديريک كي، داها موناسيب مؤوقع گليب چاتاجاق. مؤلفين ايختياريندا داها گننیش واسيطهلر اولاجاق، همين مسالهلر بوتون تفصيلاتي ايله باز يلاجاقدير.

* علم الدوله ايران پوليس ايدار مسي نين قانوني حكيمي ايدي. محبوسلارين اولوسونو زيندانين دال قاپيسيندان چيخاريب آپايريديلار. هاما قاپيني محبوسلار علم الدوله قاپيسي آدلاندير ميشيديلار.

كاظيمين قاتيلي ابولقاسيم چوركي نين اعترافلاري

ابولقاسيم چوخ غريبه بير آدم ايدي. اونا عادي قاتيللر و جينايتكارلار سيرا سيندا سايق اولماز. عادي، سياسي تئرورجو دا دئييلدي. ابولقاسيم طاماحكار و پول سئون حاجي محمد باغير گلپايگانيه، جينايتكار، شهوتپرست قاتيل عسكروه اوخشاميردي. فاناتيزم، قيصاص آماق و ديگر حيسلر اوزوندين جينايت انديب زيندانا دوشموش آداملار لا اونون داورانيشي آراسيندا بويوك فرق وار ايدي. موعين سياسي مقصده چاتماق اوچون شاهي اولدورمك ايستين يوسيف ائرميني و فيروز نميني ايله ده اونا بير سيرا دا سايق اولماز. اونون سياستدن قطع باشي چيخميردي. چوخ عادي و عيني حالدا عصبي و اينجه آدم ايدي. او اوزونو تقصيركار حساب ائتمير و جينايتي بوينا آلميردي. بيز بنله تصور ائديرديك كي، ديگر جينايتكارلار كيمي، او دا اينكار يولو ايله اوزونو مودافيعه ائتمك ايستيمير. لاکين اونون روحيسي ايله تانيش اولدوقدان سونرا معلوم اولدو كي، جينايت ائديگي واخت او، طبيعي حالدان چيخميش، نه ائنديگيني اوزو بيلمهميشدير. بو حاديهني او، بيزه دانيشاندا حيسلري او قدر يوكسلير و جوشوردو كي، قيافيسي هاميني حيرته ساليدي.

ابولقاسيم دئيردي: من شبوسترلييم. بير مودت توركوستاندا قالميشام. اورادان ايسه علي آبادا گنديب چوركي دوکاني آچديم. گنت- گنده ايشيم ياخشيلاشيردي. لاکين دولت مأمورلاري مني راحت قويوردولار. اونلار، جورجور بهانلرله هر گون گليب مندن پول ايستيميرديلر. من ايسه آزاد بير موحيطده بويا-باشا چاتديغيم اوچون تيريكي پوليسلر، شيره چکن مستطيقلره يالوارا بيلمزديم. قازانديغيم چوركي اوزگلره وئرمك ايستهميرديم.

بونا گوره ده پوليسلره تام قولوزورباليقلا جاواب وئريب دوکاندان قووردوم. آخي من هارادان بيلميديم كي، وطنمديكي دولت مأمورلاري فاحيشه قادينلاردان داها آچاق و داها نامردديرلر. دئمه بو آغالار تولكو كيمي قورخوب قاچيرسالار دا، اوز كينلريني پرده آلتيندا حياتا كنجيريرديلر. نهايت، اونلار ايشي بير شكله سالدیلار كي، موفتتيش گليب دوکاني باغلا دي و ديلمندن كاغيز آلدی كي، درحال شاهي شهريندن چيخب تئهرانا گنديم. اونلار منه دئديلر كي، بير مودت توركوستاندا قالدیغين اوچون باشين هاواليدير. سنين شاهي كارخاناسي اطرافيندا قالماغين تهلوکه تورهده بيلر. بير حالدا كي، من هنج واخت سياست فيكرينه دوشمهيميشم. كومونيست و سوسياليستين ده نه اولدوغونو بيلميرم. ساير شئيلردن ده باش چيخارميرام. علاجسيز قالراق بوتون وار-بوخومو ساتيب تئهرانا گنديم. بوتون يوكسك مقاملارا عريضه يازديم. عاغلا گلن هر هانسي آدامين يانينا گنديم. لاکن هنج بير نتيجه آلا بيلمهديم. شاهان، محكمه حاكميندن، مجلس ريبسيندن توتموش، بوتون قزنتلرهدك، هر يئره اوز دريمي چاتديرديم. سوزلريمه هنج كيم جاواب وئرمه دي. بير نچه آي او يان-بو يانا قاچيب نتيجهسيز قالديقدان سونرا بوتون پوللاريمي دا خرجهيب قورتارديم. علاجسيز ليقدان پالتارلاريمي دا ساتديم. همين پول ايله بير ايش گورمك ايستهميرديم.

شوبههسيز كي، بو يول ايله تئهراندا آليش- وئريش ائتمك اولمازدي. آلونر اوچون ايجازنامه و مين جور شئي ايستهميرديلر. نهايت، چورک آليب- ساتماقلا دولانماق ايستهميرديم. لاکين چوركي ده آلان يوخ ايدي.

سحردن آخشاما قدر گزيب، انله يورولوردوم كي، يئريمدن ترينه بيلميرديم. باشيما جورجور فيكيرلر گليردي. اينتيقام آماق، شاهين، ناظيرلرين، وکیللرين، قارشىما چيخان بوتون آدمالارين قاريني بيرتماق ايستهميرديم. آخي، منيم كسب- كاريمي اليمدن آلميشديلار. بير نيکه چورک قازانيب آبيرلي حيات سورمگيمه مانع اولموشدولار. آخي، رضا خان اوزو كيم ايدي؟ ايلک واختلاردا بنله خيال ائديرديم كي، او دا بير كيشيدير، خاهيش، تمنا باشا دوشر. حياتي نين ايلک چاغلاريندا بيزيم كيمي چتيليكه دولانديغيني ائشيتيميشديم. لاکين تئهرانا گلندن سونرا اونون ساراينا باخيب، قزنتلرين يالان هاي- كويونو گوردوکن سونرا، اونون چوخ نامرد اولدوغونو، اطرافينداكي آدمالارين اوزوندين داها ويجدانسيز اولدوغونو آنلاديم، بو نامردلردن اينتيقام آماق، خصوصيله اونو تعريفلهمين، اونا يالتاقليق ائدن قزنتچيلردن اينتيقام آماق

قرارىنا گلديم. قزنتچيلرين يالان سوزلريندن خوصوصيله اطلاعات كلمه سيندن آجىغيم گليردي. اونلارين سسيني ائشيدنده بدنيم اسيردي.

«اطلاعات» قزنتي موديرينين بيساواد اولدو غونو ائشيتيميشديم. اونون يالتاق و يالانچي اولدو غونو بيليرديم، آخي، بو قدر يالان، بو قدر ايفتيرا، بو قدر يالتاقلق نيه لازيمدير؟ حقيقتده بو بوش سوزلري و يالانلاري اوخويوب سسيني چيخارمايان خالقدان دا آجىغيم گليردي. هاميدان اينتيقام آلماق ايستهيرديم. سانكي سرخوش اولموشدوم. لاکين مني سرخوش ائدن شراب دئييل، دهشتلي خيالات، اينتيقام حيسلري اولموشدو. هارا گنتديگيمي بيليرديم. شاهي، محكمه حاكيميني، پوليس ايدار هسي رييسيني، موقتتشلري، «اطلاعات» قزنتي نين موديريني، هاميني اولدورمک ايستهيرديم. بوتون كاغيزلار، قزنتلره اود ووروب يانديرماق ايستهيرديم. آخي، منه ظولم ائتميشلر، حياتيمي تهلوکيه سالميشلار. من آچيندان اولمعلي ايديم. ايستهيرديم هاميني دا اوزومله او بيرري دونيايا آپارام، هاميني اولدوروم. نه اوچون ايشلهمک قابيليتينه ماليک اولدو غوم حالدا، من آچيندان اولوم، بو قدر حيس سيز حئيوانلار ايسه شهرده آچاق حياتلاريني داوام ائنديرسينلر. باشيم او قدر قيزيشميشدي كي، هار ايا گليب چاتديغيمي بيليرديم. يالانيز بو يادما گلير كي، بير نفر قزنت ساتان منيم يانيمدا قيشقيريب «اطلاعات...» قادينلارين چارشابلارين گوتورولمهسي سوزلريني دئدي. بو سندن سونرا نه ائنديگيم يادما گلير. درحال همين قزنتين آچاق، يالتاق و يالانچي موديري يادما دوشدو. او، بيزيم بدبختليكلريميزي اورت-باسدير ائيردي. بو سس شاهين نامردليکلري و جينايتلريني پردهلەين آدمي، قدارليغي عدالت کيمي گؤسترمگه چالیشان آدمي يادما سaldi. بو سس سانكي اوز او غورلوقلاريني، غارتچيلىگيني، ويجدانسيزليغيني، هابئله قادينلارين چارشابيني گؤتورمگي باشقا جور قلمه وئرمک ايستەين شاهين سسي ايدى. من بئله بير سسي بو غماق، همين قزنتلري جيريپ داغيتماق ايستهيرديم.

حقيقتي اولدو غو کيمي دئمک، ياخود عؤمورلوك زينداندا قالماق

پوليس ايدار هسي مأمورلاري عذاب-ايشگنجە و هده-قورخودان باشقا آيري بير عادى و دهشتلي سيلاحدان دا ايستيفاده ائدير و هر بير محبوسون توتولدو غو ايلک گوندن اونون حاقيندا همين سيلاحي ايشه ساليرديلار. بو سيلاح «يا عؤمورلوك حبس جزاسيني قبول ائتمهلي، يا دا حقيقتي دئمەليس. بو ايکيسيندن بيريني اوزون سئچه بيلرسن» سوزلريندن عيبارت ايدى.

پوليس مأمورلاري هميشه دئييرديلر: حقيقتي دئمکله بيزه يارديم ائتسن، بيز ده سني حيمايه آلتينا آلاريق، سنين ايستهديگين بوتون شئيلر، ايش، روتبه، پول، نوفوذ، نهايت هر نه ايستهسن، بيزيم اليميزدهدير. اوزونو بدبخت ائتمه، تاجبخش حقيقتي اولدو غو کيمي دئديگينه گؤره ايندي گنديب فيلان ايدار ده ايشلهير و فيلان قدر ماعاش آلير. سن كي، فيلانکسدن آرتيق دئييلسن. خاريجده بير دسته هايکويچو سني و سنين کيمي آداملاري الينده اويونجاغا چئويرهرک اوز مقصدلري يولوندا بدبخت ائنديلر. ايندي ايسه سن اوزونو هميشهليک بدبخت ائتمک ايستهيرسن. بيز يالانيز سندن بونو طلب ائديريک كي، حقيقتي آچيب دئيهسن. اوز منيايله گل و بوتون بيلديکلريني آچيب دئ، سونرا چيخ گنت. بيزيم يالانيز سنه و قوهوملارينا اورگيميز يانير. يوخسا او قدر ده آجيز دئييليك. ايستهديگيميزي زور ايله اويرنه بيليرک. بير چوخ مسالهلري اونسوز دا بيليرک... و سايره.

محبوس هئج ده آخماق دئييلدي. او، ياخشي بيليردي كي، نه پوليس ايدار هسينده حقيقتلري آچيب دئمک جوملهسي آلتيندا خيانتلر، يالان سوزلر توخوماق، بير چوخ گوناھسيز آداملاري بدبخت ائتمک، ايفتيرا و توهمت وورماق، ويجدانسيزليق و ناموس سوزلوق ائتمک دئمکدير.

اوز ويجدانينا اعتينا ائتمەين آدمين ايشي چوخ راحت ايدى. او، موستنتطيق قارشيسيندا اگلشهرک بير سيرا يالان و افسانهلر توخويور، اونون آلتينا قول چکير، سوز وئرمک، اقرار ائتمک، بويون اگمکله، پوليسه پولسوز خيدمت

گۆستر مەجگىنى بىلدۈرىدۇ. لاکىن ئۆز وىجدانى و ھىئىتىنە قىمت وئرن ئادام زىنداندا قالماغى و تدرىجى ئۆلۈمۈ، يالان و ايفتيرا دىمكىن ئوتوردۇ.

سىياسى ايدارەنن ايشچىلارى بو يول ايل، نۇجە دئىرلر، بىر اوخلا نۇجە نىشان ووروردولار. ايلک نۆويەدە اونلار اوزون مودت زىنداندا تکلېفسىز ساخالنېلمىش گوناھسىز آداملار علئىنە معلومات و سندلر گنېرېرديلر. دىگر طرفدن ھمىن آداملار يالان سۆزلر يندن اىستىفادە اندەرک بىر دستە ايرى آدامى تورا سالىب، اوزلرى اوچون يئنى دوکان آچىر، اوزون-اوزادى راپورتلار يازماقلا يوکسک روتبەلرە چاتىردىلار. نھابت، اونلار اعتراف انتمىش شخسى روسواى اندەرک، اونو ابدى صورتە ايجتېماعى حياتدان محروم اندىردىلر. موختارى دؤورەسىندە دە اونلار ھمىن اوصولدان اىستىفادە اندىردىلر. لاکىن او واخت اوز و عدلرېنە عمل انتمەيەرک يالان ساتانلارى دا محکوملار کىمى جزالاندىرېرديلر. موختارى ھر ھانسى خىانت و جىنايەتە يول وئرسە دە، منىم فېکرېمچە اونون بو ايشى ياخشى ابدى. بو ايشدن اونون ھىچ بىر مقصدى اولماسا دا، ھر حالدا مذکور حرکتنى نتيجەسى گوناھسىز آداملار ين خىرېنە تامام اولوردۇ. موختارى ھىچ دە ايروم کىمى تسليم اولماسىنا قناعت انتمەيەرک، اعتراف آلدېغى آداملارى سونرا جزالاندىرېردي. بئەلېکلە، فېرىلداقچىلىق يولو موعين قدر باغلانېر، خاينلر جزانن لذتنى حبس انتدىکن سونرا اوز سھولرېنى باشا دوشور، زىنداندا اوز سھولرېنى دوزلتمگە چالېشىردىلار. بىر چوخ آدانمىش آداملار ين سون و اختلارداكى فعالىتېنى يالنىز ھمىن سىب اوزوندن ايدىنلاشدىرماق لازىمدىر. اونلار ين داورانىشىندا اىنتىقام حبسلرى دە موعين يئر توتوردۇ. لاکىن بوتون بونلار باخماياراق، بو ھىچ دە موختارى و اونون الئىتلارېنن لچاق حرکتلرېنى آرادان آپارمىر و خاينتلرېنن اوستونو پردەلمەيىردى.

1310-جو ايل تاريخلى قانون*

بىر دستەنن توتولماسى و خىانتکارلار يالان اعترافلارى سىياسى ايدارەنن اىنە بھانە وئردى. اونلار بو مسالەنى بۇيوک ھاي-کوبلە شاھا چاتدىر اراق کسى-تکلېف انتدىلر. شاھ و اونون الئىتلارى ھىچ بىر بۇيوک حادىئە باش وئرمەدىگىنى ياخشى بىلېرديلر. اونلار بىلېرديلر کى، پوليس ايدارەسى نىن سىاست اىتېھامى ايلە توتدوغو آداملار حقيقتە گوناھکار اولمامىش و قانونون عکسېنە ھىچ بىر ايش گورمەيشلر. حتا، پوليس ايدارەسى نىن ان عادى بھانەلرى اولان جاسوسلوق، سوي-قصدچىلىک اىتېھاملارېنى دا بو دستەيە ھىچ بىر بھانە ايلە ياپىشدىرماق مومکون دئىلدى. خاينلر، شارلاتانلار دا اوز بۇھتانلارېنى لازىمى يئرلرە چاتدىرا بىلمەدىلر. لاکىن آزادىخاھ اولمالارينا ھىچ کسىن شوبھە انتمەدىگى ھمىن دستەنى دە بئەلە سادەلېکلە زىندانان بوراخماق اىستەمىردىلر. بونا گورە دە اىستر-اىستەمز ايرى بىر يوللا فعالىتە باشلايىر. «اۆلکە تھلوکەسىزلىگى علئىنە تدبىرلر گورمک» مسالەسىنى اورتايا آتاراق قانونى-اساسىيە صىد اولان 1931-جى ايلين 1 مای آيى (1310 جو ايلين خورداد آيى) تاريخلى قارا قانونو داورين ايلە مجلسە گنېرديلر. کومونىست مرامى علئىنە بۇنلمىش بو قانون ظاھىر دە «اۆلکەنن تھلوکەسىزلىگىنى قوروماق اوچون تدبىرلر گورمگە» عايد اولدوغو حالدا، حقيقتە او قدر اتلاستىک شکىلدە حاضىر لانمىشدى کى، اىستەنېلن تشکىلاتى تعقيب انتمگى، اىستەنېلن آدامى اوچ ايلدن اون ايلەدک حبس جزاسىنا محکوم انتمگە اىمکان وئردى. بىز ھمىن قانونو اوخودقدان سونرا ھم تأسوفلندىک، ھم دە سئوئىدىک. تأسوفوموز اونا گورە ابدى کى، دموکراتىک و مشروطە اوصولو ايلە ھۆکم سورن بىر اۆلکەدە قانونى-اساسىيە نىن بونؤورەسى حساب اندىلن بىغىنچاق آز ادلىغى آرادان گنېردى. عئىنى حالدا بونا گورە سئوئىدىک کى، ھمىن قانونا اوغون اولاراق بىزى حبسدن بوراخماي ايدىلر. قانوندا اچىقجاسىنا دئىبىلر کى، بو قانون کىچمىشە عايد دئىل. 1931-جى ايلين ابيون آيى نىن اولىندن (1310 جو ايلين تير آيى) اعترابن اجرا اولونمايىدىر.

من 1930-جو ايلين دنکابر آيىندا (1310 جو ايلين دئى آيى) توتولموشدوم. حتا، سىياسى ايدارەنن مأمورلارى دا بئەلە بىر عقىدەدە ايدىلر کى، قنيد اولونان قانون تصدىق اندىلدىکن سونرا بىزى زىندانان بوراخماقلا. لاکىن عملە بئەلە بىر ايش گورمەدىلر. بىزى يئنە دە تکلېفسىز وضعىندە ساخالدىلار. سوروشدوقدا، دئىبىرديلر کى، «سىزى ھمىن قانونلا موھاکىمە انتمک اولماز. چونکى بو قانون سىزىن وضعىتېنيزە شامل اولمور. سىز قانونا صىد اولاراق توتولدوغونوز اوچون، قانونا صىد شکىلدە دە آزاد اولونمايىسىز.»

بو او دئمک ايدي كي، حبس دن بوراخيلماغينيز اوز الينيز ده دير. هاچان حقيقتي سؤيله سنيز، سياسي ايدار ميه صادق اولماغينيزي گؤستر سه نيز او زمان بوراخيلماق سيز. البته، بو سؤزلري بيزه اوللر ده دئيير ديلر. سونرالار رسمي صورت ده بيلدير ديلر كي، « سيزين ايشينيز آلاها قاليب، موعين ايتيفاق و حاديشلرين باش وئريلمه سيني گؤز له مئليس ييز. عريضه يازماق و تئلقراف گؤنر مگينيزين فايداسي بو خدور. هدر يئر ه بو كي مي ايشلره ال آتماين. »

نهايت، بيزي همين قارا قانونلا موحاكي مه ائتديلر. لاکين بو موحاكي مه دوققوز ايل تکليف سيز ساخالانيلديقدان سونرا حياتا کنچير بيلدي. بو موحاكي مئنين اوز ونون ماراقلي بير داستاني واردير.

* 1931- جي ايله اون اوچ چاغيريش مجلسي نين كومونستلري 10 ايل حبس جزاسينا محكوم ائتمک حاقيندا تصديق ائتديگي قارا قانوندور.

عذاب و ايشگنجه

سؤز بوخ كي، ان بؤيوک و ان گئنش تطبيق ائديلن ايشگنجه نؤوعو قار انليق اوتاقدا، (کامئرادا) تک ساخالانيلماقدان عيبارت ايدي. سياسي ايدار مئنين مأمورلاري ديگر جينايتکار ايشلر ده اولدوغو كي مي، همين ايشده ده چوخ ايفراطا يوور لانير ديلار. بير نفر ليک قار انليق اوتاق ايستر قيش فصلي نين سوبوق گونلرينده، ايستر سه ده ياي فصلينده خفله مئيجي و عوفونتلي ايدي. خصوصيله يايده بو اوتاقلار موختليف حشرات ايله دولو اولوردو. بوندان علاوه پالاز، بورغان- دؤشک و حتا پالتار لاردان دا ايستيفاده اولونماسينا يول وئريلمير دي. بورادا محبوسلاري بو قار انليق اوتاقلاردا بير گون، ايکي گون دئييل، آيلار لا و بلکه ايللر له ساخالير ديلار.

آخي اينسان ايجتيماعي بير جانلير. او، آغاج، داش و يا کر بيچ دئييل. او، دانيشماق، ظارافات ائتمک، درلشمک، کيتاب اوخوماق، چاي ايچمک، پاپيروس چمک ايستيمير او، اوز يولداشلاري و تانيشلاري ايله قونوشماقدان لذت آلماق، فايدالي بير شخص كي مي جمعيتين ترقيسي يولوندا چاليشماق ايستيمير. او، ايشله مئيب بالالاري اوچون حيات شرايطي ياراتماق ايستيمير. بوتون بو عادتلري بير دن- بيره ياددان چيخارتماق هنج ده آسان ايش دئييل. هماهنگ، مقصد سيز و يوور جو حياتا هنج ده آيلار و ايللر له دؤزمک اولماز. اينسانين بدني پولاد اولسا دا بو تضيق قارشيسيندا نهايت داوام گنيره بيلمز، و، اوز قودرت و ايراده سيني ايتيرير. بير نئچه دقيقه ليک آزاد بوراخيلماق، نفس آلماق اوچون ايماکان الده ائتمک خاطر يينه، ان آغير گوناھلاري بئله بو يونا گؤتورمگه، حتا اولومه، اعدام بئله راضيليق وئرير. دوست و تانيشلارينين بير چوخو آلتی، يئددي و سگيز آيلار لا بو جور چتين شرايطده ياشايبيلار. اولاردان بير نئچه سي آغير اورک، رنوماتيزم و ساير خسته ليکلره توتولموشدولار. من اوزوم جور بجور خسته ليکلردن باشقا گؤزلريمين ياريدان چوخ نورونو ايتير ميشم. يولداشلار يميزدان بير نئچه سي حتا، سيفليس ناخوشلوغونا دا توتولموشدو. بيز بو وضعيته تأسوفلنديک. لاکين دوکتور (س) دئدي كي، بو هنج ده تعجولنديريجي دئييل. اونا گوره كي، بير قايدا اولاراق محبوسلارين خورک قابلاري يوولمور، بعضاً يوولدوقدا وضعيت داها پيسلشير. بئله كي، مين عدد کاساني بؤيوک بير قاب ايچينده، ناتميز سو ايله يووب هاميسيني چيرکلي، کؤنه بير پارچا ايله سيلير لر. بوندان علاوه، جور بجور آدمالرين ياتديغي کؤنه بورغان-دؤشک بير محبوس گئتديکدن سونرا ديگرينه وئريلير، ونلاري دنر ينفئکسيا ائتمير لر...

موختار نين ريبس اولدوغو دؤور ده محبوسلارين ايچريسينده کيمين قهرمان سنجيلمه سيني سسه قويسايديلار، من اوز سسيمي اردبيللي قاچاق عزته وئرديم. او، اوچ ايلدن آرتيق بير مودته الي و آياغي باغلانميش شرايطده قصر زينداني نين ان دهشتلي و قار انليق تک نفر ليک اوتاقلاريندان بيرينده ساخالانيلدي و نهايت، اونون باشينا نه كي مي بلالار گنيريلمه سي معلوم اولمادي. من بو ايراده لي آدمين شرحي-حاليني اولدوغو كي مي يازسام، بو، اوخوجولار اوچون ان ياخشي بير هديه اولار. صؤحبت قهرمانلقدان گئتديکده خانبايا، اسعد و دوکتور اراني كي مي قهرمانلاري ياددان چيخارماق اولماز. اولار دا تام جسارت و مردليکله موقاويمت گؤستر هرک عؤمور لر نين سونونادک تک و قار انليق اوتاقلاردا قالديلار.

قنيد اتنديگيميز كيمي، اوزون مودت قار انليق اوتاقتا قالماق چوخ آغير و تهلوكله يدير. متهييم نهايت، جانيندان دويور، ايسته نيلن گوناھي بويونا آير، اوز دنديكلري اوچون دليل و ثبوت دا گتيرير.

يوخوسوز ساخلاماق و يا پوليسلرين ديلي ايله دئسك، يوخونو آلماق دا، آيري بير ايشكنجه نؤو عودور. بو ايشكنجه او متهيملر حاقيندا حياتا كئچيريليري كي، اونلارين تنزليكله موحاكيمة اولونمالاري و ايتيهاملاري نئز بويونلارينا گؤتورملي لازيم گليريدي.

ھاميا آيدندير كي، اينسان ھئچ ده اوزون مودت يوخوسوز قالا بيلمز. بو، بير چوخ حاللاردا آجليق و سوسوزلوقدان داھا چتین اولور. دوستلار يمدان بيري دئييريدي كي، دامغاندا اونو اوچ گنجه-گوندوز عرضينده ياتماغا قويماييلار. باشقا دوستومو آلميش ساعات يوخوسوز ساخلاميشديلار. او، دئييريدي كي، اطراف يما دؤرد نفر آدم قويموشدولار. گؤزلريمي يوماق ايسته ديگه اونلار چنمين آلتيندان يوموروق ايله ووروب مني آيلديرديلار. باشيم شيشميشدي، عصبلريم نيتيرميدري، اورگيم دويونوردو. خصوصيله اوچونجو گنجه بوسوتون دلي اولموشدوم. ھاري چكمك ايسته ييرديم. حنا، حاضير اولموشدوم كي، نئچه دقيقه ياتماغيما ايجازه وئريلسين، سونرا آپاريب مني گولللسينلر، اودون ايجينه آتسينلار. كئشيكچيلر مانقالين اطرافيندا اوتوروب تيريك چكيريديلر، آراق ايجيريديلر. اونلار نؤوبه ايله چارپاييلارين اوستونه اوزايب ياتير و بله ليكله مني اينجيدير، ياتماغا تحريك انديريديلر. اسنمه مني تاقتن سالميشدي. بدنيم باشقا بير شكله دوشموشدو. بير يئرده اوتورا بيلميرديم. ھئچ اولمازسا آياغا قالخب دولانماق، ال-اوزومو يويوب، يوخومو قاچيرماق ايسته ينده مأمورلار قوللار يمدان ياپيشير، تريمگه قويوردولار، سايقلايرديم...

پوليس قارشوما كاغيذ - قلم قويوب دئييريدي: «حقيقتي ياز، اوزونو خيلاص انت.» بونلار داش اوركلي، قدار و ھئچ بير شئي باشا دوشممين آداملاردان عيبارت ايدي. منيم آغير و دؤزولمز وضعيت يمدن لذت آليرديلار. من ايسه ايلان چالميش آداملار كيمي چابالايرديم. اونلار يئنه ده اوز سؤزلريني تكرار انديب گولوشوردولر. اونلار گاهدان منه اؤجشير، بعضاً ھدلھير و يئري گلديگه مني دويوردولر.

قاپان آدلي ال قاندالي داھا آغير ايدي. بو ايشكنجه نين تائيري داھا تنز ظاھيره چيخيريدي. بو دھشتلي آلتن موختاري دؤورونده داھا چوخ ايستيفاده اولونوردو. آزاجيق آدم تاپيلار كي، بو ايشكنجه ده دؤزه بيلسين. 53 نفرلرين بير نئجه سي نين ھمين ايشكنجه نتيجه سينده قولو چيخميش و الي شيكست اولموشدو. اونلاردان بيري دئييريدي كي، منيم قوللاريم كيچيك و كؤك اولدوغونا گؤره اوچ-دؤرد نفر اللريمي بوروب، كورگيمين آرخاسيندان بير-بيري نين اوستونه قويماق قاندال ووردولار. سينم آز قاليريدي پارتلاسين. اسفندياري سينه مي و قوللاريمي يوموروقلاير و بونونلا ايسته ييريدي كي، قاندال اوز يئريني آلسين. دھشتلي آغريلار باشلاندي. گؤزلريمين اود چيخيريدي. سانكي بوتون سوموكلريمي ازيرديلر. قوللاريم آز قاليريدي سينسين پوليسلر ايسه مني تك بوراخراق او بيري اوناغا كئچيب بيري-بيري ايله مرج باغلايرديلار. بيري دئييريدي: گؤنو قاليندير، بو تنزليكله گوناھلاريني بويونا آلماياجاق. بله ده بنش-آلتی ساعات تاب گتيره بيله جك.

ديگري دئييريدي: يوخ آغيللي و ذكالي گنجدير، ظنيمجه اوزونه چوخ دا زحمت وئرمه يه جك، بير آز اوزه دوشوب.

ديگري سوزه قاريشراق دئييريدي: داھا بسدير. گلين قاندالي آچاق، اورگي ضعيفدير، تهلوكله لي وضعيت قارشوما چيخا بيلر، قاندالي آچين حقيقتي دئير...

شاللاق وورماق دا گننيس ياييلميش ايدي. متهيمي تاختابند اوزرينه اوزايب اوچ طرفدن اونو خصوصي ايلرله مؤحك باغلايرديلار. سونرا اوچ نفر زوربا پوليس اوتوموبيل تكرلرينين حاشيه سيندن دوزلدلين رئين شاللاقلاري گؤتورهرك بيري-بيري نين آرينجا متهيمين كورگينه دؤشمگه باشلايرديلار. آيري بير پوليس كارانداش ايله شاللاقلارين ضربه سي نتيجه سينده گويرن يئرلرين اوزرينه خط چكيريدي. بونون عذابي شاللاقدان داھا دھشتلي اولور. ايكنجي كوريدوردا اولدوغوم واختم بو قيبيل بدبخت آداملارين آه-نالھ سيندن گنجلر ياتا بيلميرديم. خصوصيله بيزي تك اوتاقلاردا ساخلامدوقلاري و اختلاردا گؤزوموزو قورخوماق اوچون تنز-تنز بئله اويونلار دوزلديريديلر. ايشكنجه نين باشلانماسي نين ايلك مرحله لرينده قيشقيريق و فرياد داھا چوخ اولوردو. شاللاق وورولدوقجا اونلارين سسي گنت-گننه

آزاد، محزون نالهه و سزىلتيا چنوريليردي. نهايت، شاللاغين سسيندن باشقا آيري بير سس ائشيديلميردي. سانكي محكومون حياتي سونا چاتيردي. بعضي واختلاردا موتهيم اوچ-دورد و يا نچه دفعه هوشونو ايتيريردي. لاکين هر هانسي يوللا اولورسا-اولسون اونو هوشا گتيرير و جينايتي او قدر تکرار ائديرديلر كي، محبوس موستتبيقلرين کونلو ايستهدیکلري سوزلري تکرار ائتسين. محكوم ايسه بو آغير و دوزولمز وضعيتدن خيلاص اولماق اوچون اونلارين دندىگي ايله راضلاشيردي. عكس تقديره شاللاق آلتيندا اولوب آرادان گنديردي. قانوني حکيم ايسه درحال حاضير اولوب «عادى خستهلک» نتيجهسينده محبوسون اولمهسيني تصديق ائدەرک اونون باسديريلماسينا ايجازه وئيردي.

اوز جانيني خيلاص ائتمک اوچون ان بويوک تقصيرلري بئله بويونا گوتورمک مجبوريتينده قاليردي. عدليه ايسه پوليس ايدارهي طرفيندن حاضيرلانان ايشي سند کيمي قبول ائديب، گوناھسيز آداملاري چوخ آغير حبس و يا اعدام جزالارينا محكوم ائديردي.

ايشکنجه جوربور يوللارلا وئريليردي. هر بير موستتبيق اوز منيلي ايله موعين ايشکنجه و عذاب يولونو تطبيق ائيردي. حاجى محمد باغير گلپايگانيه داغ باسماق و بيز باتيرماق يوللاري ايله اونو، حئيرتلنديريجي اقرارلار وئرمگه مجبور ائتميشديلر. بير موتهيم دئيردي كي، آرواد-اوشاغيمي حبس ائتديلر. اوز آبير و ناموسمو خيلاص ائتمک اوچون يالان سوزلر دوزلتمک مجبوريتينده قالديم.

حسن هاشم دئيردي: «پوليس هارادانسا منيم رفيقهي تانيميش و اونا حدينن زياده محبت بسلهدىگيمي بيلميشدي. بير گنجه شوعبه رييسي مني زينداندان چيخاريب اوزو ايله بيرليکده دروازه-قزوينده رفيقه مين يانينا آپاردى. او، ياخشي سوفره دوشه نيلمهسي حاقيندا قاباقچادان گوستريش ائميشدي. مني اينجيتديلر. سونرا شوعبه رييسي نين گوستريشي اساسيندا رفيقه منه يالوار ماغا باشلادي. او، خواهش ائتدي كي، رييس آغانين تکليف ائتديگي بوتون سوزلري بويونما گوتوروم. منيم ايسه وضعيتيم آيدين ايدى. دنديم: اهميتي يوخدور هر نه ايستهبير سينيز يازين آلتينا گوزيومولو قول چکرم. صاباحى گونو اون دفعه اوغورلوق ائتمک ايتيهاميني بويونما قويدولار. بير حالدا كي، اونلارين بير چوخوندان هنج روحومون دا خبري يوخ ايدى.»

کوردلر و لورلار

عوموميتله، لورلار، کوردلردن داها مولاييم آداملارديرلار. زيندان ايدارهي کوردلرله لورلار آراسينداکي ايختيلاقدان ايستيفاده ائدەرک، اونلاري بيري-بيرينين جانينا ساليردي. لورلار ايسلام ديني نين شيعه طريقتينه منسوب اولدوقلاري حالدا، کوردلر همين دينين سوني طريقتينه منسوب ايديلر. پولکونيك راسخ ايسه بو وضعيتدن چوخ ياخشي ايستيفاده ائيردي. او، داها چوخ لورلارين طرفيني ساخلايردي. نيرومند ايسه کورد اولدوغونو بيلديرميشدي. بئله بير شايعه ياييلميشدي كي، موختاري ده کوردور. نيرومند کوردلري ايرهلي چکير، لورلارا ايشکنجه وئيردي. هم کوردلر و هم ده لورلار عوام، لاکين پاک قلبي آداملار ايديلر. اونلارين شهرليلره نيسبت تاقت و دوزوملري آز ايدى. اونلاردان بير چوخلاري زيندانا يولوخوجو خستهلکلر نتيجهسينده اولوب آرادان گنتديلر. کوردلر و لورلارين دوردده بير حيصه سي مقاويمت گوستريب ساغ قالا بيلدي. لورلار کيشميش، کوردلر ايسه خورمانی چوخ خوشلايرديلار...

لور عبالى چوخ هوشلو گنج ايدى. او، زيندانا اولدوغو واخت گيزلي صورتده اوخويوب يازماغي اويرندي. لورلارين حاقيندا شيرين حکايلر دانيشاردى. دئيردي: «بيز چاپين نه اولدوغونو بيلمزدیک. بير گون بير نچه سانديق چاي اله کنچيرديک. بيز اولجه ائله خيال ائتديک، بو يارمادير. اونو قازانا توکوب بيشيرمک ايستهدیک. بيشيرنده آجي و بير تهر اولدو. بيلديک كي، بو يارما دئيل «او، دئيردي:» من اوزوم مين عددن آرتيق گوموش چنگه لين نه اولدوغونو باشا دوشمهديگيم اوچون توللاميشام». سونرا او، علاوه ائتدي: «بيز او قدر ده لياقتسيز دئيلديک، بيزي آلدانديلار. قوران گتيريب آند اچديلر. آيدا نچه باتمان کيشميش وئرمجکلريني بيلديرديلر. بونا گوره بيز تسليم اولدوق. آلاھ کندخودا چوغوندورون ائويني بيخسين. بوتون بو بلالاري او بيزيم باشيميزا گتيردي.»

لور كرىم ده غريبه بىر تىپ ايدى. او حدىدن زىاده قادين دوشكونو ايدى. مقصدىنه چاتماق اوچون حَتّي، اعدام اولونماغا بىله راضى اولدوغونو بىلدىردى. گوردوگو ايلك قادي نين ماجراسى حاقيندا دانىشاردى...

ديگر محبوسلار لا علاقه

قصرده ياشايانلار ايله چوخ تنز تانىش اولدوق. ايلك نؤويهده قئيد انتمه لي بيك كي، تك ساخلانيلان محبوسلارين كوريدورو زىندانين عئيني حالدا سياست مركزى حساب انديليردى. قايدا-قانوندان كنار ايش گورنلر محض همين كوريدورداكي تك اوتاكلاردا ساخلانيلير ديلار. زىندانين لوتولاري، قصدن ساواشاراق بيزيم گوروشوموزه گلير ديلر. او واخت بيزيم سايميز آز ايدى و هامى بيزي گورمك ايسته مييردى. اكبر ولي، حسنقولو، اكبر لطيف، اكبروف، على بروجردى و اونلارين سونرالار دلي اولموش بدبخت يولداشي فيروز، قصدن قايدا-قانوندان كنار حركت اندهرك اوزلريني ايكنجي كوريدورا چاتدير ديلار. بو بىر قدر چتتين واسيطه ايدى. اونا گوره كي، ساواشماغي و يا پوليسى دؤيمگي هامى باجارا بيلميردى.

ايكنجي كوريدورا گللك اوچون باشقا بىر آسان بهانه ده وار ايدى. او دا حكيم يانينا گللك ايدى. هامى خسته-خانايى گنديب حكيم ايله گوروشه بيلردى. بىله ليكله، دوكتورون قبول اوتاغي ان ياخشى گوروش اوتاغي ايدى. آيري-آيري كوريدورلاردان محبوسلار گلير و دوكتوردان درمان آلير ديلار. نؤويه گوزلهمه و اختيندا هامى مانعەسيز صورتده بيري-بيري نين وضعيتندن خبر توتوردو.

كافيه گنتمك، شئي آماق دا آيري بىر بهانه يولو ايدى. حمام ايسه هر يئردن داها موناسيب و داها دردرسيز ايدى. بونلاردان علاوه، محرم و رمضان آيلار يندا زىندان داخيلينده تشكىل اولونان روزمخانيق و موعظه مجلسلري ده چوخ ياخشى ايكان ايدى. تك اوتاكلاردا ساخلانيليب هنج كس ايله گوروشمگه ايكانيميز اولماديغي، حتا عادى و اختلاردا كوريدورا چيخماغي ميزا بىله ايجازه وئريلمه ديگي اوچون، روزمخانيق و موعظه مجلسلرينه گنتمگي بهانه اندهرك، اخشاملار اورادا بيري-بيري ميزله صؤحبت انديردىك.

زىندانين و حتا سياسى ايدار نين ايشلريندن باش چيخارماق اولموردو. بورادا بعضى آداملاري ايللر بويو تك اوتاكلاردا ساخلانيلان محبوس حساب اولوندوقلارينا باخماياراق، زىندان داخيلينده آزاد بوراخيلير، ايسته ديكلري يئرله گندير، حتا، زىندان خاريجه ده چيخير ديلار. مثلا، لاپيدوس ايشلريني انله ساھمانا سالميشدي كي، هر گون زىندانان چيخيب، حَتّي شهرين ان ياخشى رستورانلار يندا ناھار دا يئيه بيليردى. محكمه ريبيسي بىر گون اونا دنميشدي كي، موسيو لاپيدوس! آخي سيز فارس ديليني بيلمه ديگينيزي سؤيله مييردينيز؟ بس نئجه اولدو كي، ايندي فارسجا بىله روان دانيشير سينيز. لاپيدوس جاوبيندا بىله دنميشدي: دورد ايل بوندان اول مني گوندرديگينيز تك اوتاقدا، يعنى هنج بىر آداملا علاقه ساخلاماغا و گوروشمگه ايجازه وئرلمه ديگينيز بىر اوتاقدا اويرنميشم.

قصرين اون بىر ايل بوندان اولكي وضعيتي بىله ايدى. بيز ايسه تكليفي موعين اولونمايش محبوس سايلير ديق. ايستر زىندان مأمورلاري و ايستر سه ده محبوسلار بيزه حورمت انديرديلر. بىر حالدا كي، موختاري دؤورونده تحقير محبوسلار اوچون عادى بىر حالا چنور بيلميشدي.

آجلىق اعلانى

بىله بىر روايت وار، دئير لر كي، قديم چينده آداملار ظولم و تجاووز قارشيسيندا عاجيز قالديقدا حورمتلي آداملاردان بيري داها چوخ ظولم اولونموش شخصلردن بيري ايله گنجه شهر دروازاسينا گندهرك اوزونو دروازادان اسپردى. شهرين حاكيمي بو خبري انشيتديكده اوز تكليفيني باشا دوشوب تاخيره يول وئرمه دن، يوخاري اورقاني حؤكومونو گوزلهمه دن چول-پالازيني بيغيشدير اراق شهردن چيخيب گنديردى. كئچميش ايراندا دا علاجسيز قالان و چاره يولو تاپا

بېلمەن مظلوملار ئۆزلىرىنى شاھىن و يا حاكىمىن كارتاسىنىن قارشىسىنا توپلايىر و باشلارينا نىفت تۆكۈب، شاھ كوچەدن گىنچ زامان، ئۆزلىرىنە اود ووروب ياندىرىدىلار. بىلەلىكلە، شاھ و يا حاكىم، خالقين جانا گلدېگىنى، بېچاغىن سوموگە دايدىغىنى باشا دوشوردو. محبوسلارين ايسە بو كىمى تىبىرلرې حياتا كىچىر مگە ايمكانلارې يوخ ايدى. اونلارين ئۆزلىرىنى ياندىرمالارې و يا ايرى واسىطەلرلە اينتىچار ائتمەلرىنن دە هىچ كسە تاثيرى يوخ ايدى. زىندان مأمورلارې عادى بىر راپورت يازماقلا بو جور مسؤلنىلرې ئۆز بو يونلار يىندان آتيردىلار. بىلە حادىثەلر تىز-تىز باش وئىر، لاکىن هىچ بىر مأمور تعقىبە معروض قالمىردى. حتا، اينتىچار ائتمىش آدمالرين عايلەلرىنە بىلە معلومات وئىلمىردى.

زىنداندا جور بچور بەهانەلردن بىرى دە دللىك، خىالات خستەلىگىنە توتولماق و سايرەدن باشقا، ئۆزۈنو ئۆلدۈرمەك ايدى. آدمالرين تىرىك يىنمەلرين، ئۆز دامارلارېنى كسەلرىنە، ئۆزلىرىنى زىندانين پنجرەلرىنن آسمالارينا چوخ تصادوف اولونوردو. لاکىن بو تىبىرلرېن هىچ بىرى زىندان ايشچىلرىنە تاثير گۆستىرە بىلمىردى. حتا، محبوسلاردان بىرى ئۆزۈنو ئۆلدۈرمەك مقصدىلە بىر دفعە مىخ، سونرا ايسە اىگنە ادموشدو. او، زىندانان بوراخىلانان بىر نىچە گون سونرا اؤلموشدو. لاکىن قئىد اولونوغو كىمى، بو تىكباشىنا اعتىراضلار هىچ كس اعتىنا ائتمىردى. بو حادىثەلر زىندانين دىوارلار يىندان كنارا چىخمىردى. يالنىز اينتىچار ائتمىش آدم اوۋونو اذىتدن خىلاص ائدىر و بونولا دا ايش قورتارىردى.

بوتون دونيا زىندانلار يىندا چوخ قدىم زامانلاردان عومومى اعتىراض واسىطەسىندن اىستىفادە ائدىلمىشدى. هەلە بو گون دە محبوسلار قانونسوز تىبىرلرېن حدىدن آشىغى و اختلاردا هەمىن اعتىراض واسىطەسىندن اىستىفادە ائدىلر. بو اعتىراض محبوسلارين عومومى شكىلدە يىمكىن اىمتىناع ائتمەلرىنن عىبارتدىر. ائشىدىگىمە گۆرە، بو تىبىر هىچ دە بوتون يىرلردە عىنى شكىلدە حياتا كىچىر بىلمىردى. بعضى آروپا اۆلكەلرىنە محبوسلار يالنىز يىمكىن اىمتىناع ائدەرەك پاپىروس چكىر، چاي و سو اچىرلر. لاکىن بىر چوخ زىندانلاردا پاپىروس چكىم و سو اچىمكىن دە اىمتىناع اولونور. حتا، بعضى حاللاردا يورغان-دۆشك و چارپايدان دا اىستىفادە ائتمەيەرك قورو يىرە اوزانىب ياتىرلار. قانون حۆكم سورن اۆلكەلردە محبوسلار آجلىق اعلان ائتمەدن اول، ئۆز قارارلارېنى، هابىلە تىكلىلرېنى زىندان ايدارەسىنن رەبىرلرىنە چاتىدىرلار. بىلە بىر وضعىتدە پروكورور و قانونى حكىم درحال زىندانان گلىرلر. محبوسلار طىبى موعاينەدن كىچىر بىلرلر. آجلىغا داوامى اولمايان خستە و ضعيف محبوسلارين طلبلرىنە درحال يىتتىشىر، اونلار قناعا تىندىرىجى جاوابلار وئىلر. بىلەلىكلە دە آجلىق اعلان اولونماسىنىن قارشىسى آلىنر. دىگر محبوسلار ايسە آجلىق سونا چاتان مودتەك جىدى صورتدە حكىمىن نظارتى آلتىندا ساخالانىلرلار. بىر قايدا اولاراق خۆرك يىمكىن اىمتىناع اولونماسى مودتى بىر نىچە گونن ارتىق چكىمىر. مطبوعات و افكار عومومى هەمىن حادىثەنى بۆيۈك نىگار انچىلىقلا اىزلەيىر. بعضى حاللاردا زىندانان خارىج تىكىلاتلار دا ايشە قارىشىرلار. اۆلكەنن پارلمانى و دىگر بىغىنچاقلارې بو قىبىل حادىثەلرە بى طرف و لاقتىد ياناشا بىلمىرلر. بىلەلىكلە، حۆكومت مجبور اولاراق محبوسلارين ايشىنە يىتتىشىر. هر هانسى قىمەتە اولورسا-اولسون خۆركىن اىمتىناع ائتمىش آدمالارا قناعا تىندىرىجى جاوابلار وئىر. زىندان و يا پولىس ايدارەسى مأمورلار يىنن قايدان كنار حركىلرىنن قارشىسى آلىنر.

بىز زىنداندا ساخالانىلان و اخت ايراندا حتا محبوس اولمايان آدمالارا دا اعتىراض ائتمەك اىجازەسى وئىلمىردى. هىچ كىمىن ئۆز حوقوقونان مودافىعە ائتمەگە جسارتى يوخ ايدى. بىز ياخشى بىلدىك كى، حاقيمىزى الدە ائتمەك يولوندا هر هانسى آدىم گۆتۈرسەك، يالنىز ئۆزۈمۈزە آرخالانمالى بىق. ياخشى بىلدىك كى، نە پارلمان، نە مطبوعات، نە پروكورور، نە قانونى حكىم، نە شاھ، بىر سۆزلە، هىچ كس بىزىم دادىمىزا چاتمايچاق. بىزىم سىمىز سىياسى محبوسلارا خاص اولان كورىدورلاردان كنارا چىخمايچاقدىر. دىگر طرفدن راپلرې بىرلشدىرمەك دە چوخ چتىن بىر ايش ايدى. پولىس ايدارەسى بىزىم نە مقصد داشىدىغىمىزى، عومومى آجلىغىن نە اولدوغونو او وخت باشا دوشمەسە دە، موختلىف بوش و عدلر ايلە محبوسلارين باشىنى قاتىردى. حتا، سادە محبوسلارين بىر چوخو مأمورلارين سۆزۈنە ايناناراق هر گون يوخودان دوران كىمى زىندانان گىتمەك اوچون حاضىرلاشىردىلار. زىندانان كىچىك مقصدلرە چاتماق اوستۈندە، مثلاً، اوتاغىن قايسىنى آچىق قويماق، تىك اوتاقدا ساخالانىلماق، بىر نۇمرلې كورىدورا كۆچمەك اوستۈندە تىك-تىك و يا بىر نىچە نفرن عىبارت آدمالار طرفىنن آجلىق اعلان ائدىلمىشدى. بعضىلرې بو ايشدن موعىن نىتىجەلر دە الدە ائتمىشىدىلر. لاکىن بوتون بونلار باخمايلاق، محبوسلارين هامىسىنى بو ايشە جلب ائتمەك هىچ دە آسان دئىلدى. بونا گۆرە دە هىچ كس بو ساحەدە ايلەك آدىم ائتماغا جسارت ائتمىردى...

ايلک قوربانلار

بیزیم ایلک قوربانیمیز محمد باغیر صادقیور اولموشدو. بو تمکینلی محبوسو، دیگر اون سکیز سیاسی موتهپلمه بیرلیکده آستارا و اردبیلدن گتیرمیشدیلر. دیگر محبوسلار کیمی اونون آواد-اوشاغی باشسیز قالمیشدی. دئییلدیگینه گۆره ایکی قیزی و ایکی اوغلو وار ایدی. بویوک اوغونو داها چوخ سئوردی. همین اوغلانین اوز خطی ایله مکتوب یازماسینا چوخ سئوینیردی. محمد باغیر بیزدن بیر ایل سونرا، ینی 1931-جی ایلهده حبس اندیلمیشدی. او، بیر نۆمرلی مووقتی حبسخانادا ورم خستهلیگینه توتولدو. محمد باغیر قصرین خستهخاناسینا گۆندریلدیکدن سونرا آجلیق، قارانلیق و اوتاغین ناتمیز هاواسی اونون خستهلیگینی داها دا آغیرلاشدیردی. نهایت، آغزیندان قان گلدی. چوخ آریقلامیش و جانان دوشموشدو. بیزیم جیدی تشبوتوموز نتیجهسینده زیندانین حکیمی سیاسی ایداریه موراجیعت اندیب نه کیمی تدبیر گۆرمجگینی سوروشدو. بو حادیهدن سونرا درمان گۆندرمک، خستهیه علاج ائتمک و یا اونو بوراخماق عوضینه، سیاسی ایدارهنین نومایندهسی زیندانا گلدی. همین نوماینده ایندیکی کیمی یوکسلمه میشدی. هنج ده بیر نچه اوتوماشین ساحیبی و بو گونکو کیمی کۆک و قارنی یوغون دئییلدی.

خستهنین دانیشماغا قودرتی یوخ ایدی

- آغا اؤزونوز ده منیم تقصیرسیز و گوناھسیز اولدوغومو بیلیرسینیز. من هنج کسین دیواریندان دوشمه میشم. هنج کسین ناموسونا پیس گۆزله باخمایشام. اگر اوز الینیزده دیرسه اؤزونوز، یاخود تنزلیکله اعلیٰ حضرت ره راپورت وئرمرک، منی زینداندان آزاد ائدین، آواد-اوشاغیم آج-یالاواجدیر، باشسیز دیر. هنج اولمازسا ایمكان وئرین اوز آواد-اوشاغیمین یانیندا جان وئریم.

پولیس اعتیناسیز، قورو، شیدتلی و دهشتلی سسله بئله جاواب وئردی: اول، جهنمه کی! هامینیز گرک اوله سینیز! نه ده باشیندان یئکه دانیشیر. اعلیٰ حضرتین ایشی قورتاریب کی، سیزین کیمی آداملارین حاقیندا راپورت اوخوسون!

بو حادیهدن ایکی ساعات سونرا محمد باغیر اولدو. بو خبر سیاسی محبوسلار آراسیندا بومبا کیمی سسلندی. هر کس اوز گله جگینی دوشونور، حبس لری جوشا گلیر و قانی قایناییردی. هامی نین صبری توکنمیشدی.

تدریجی اولوم بیزیم اوچون یاراماز. بیزی ده محمد باغیر کیمی تدریجله، عذاب-اذیتله اولدورمک ایسته بییرلر. بونا دؤزمک اولماز. بیز یا هامیلیقلا بیر یئرده اولمهلر، یا دا ایشلریمیزه موکون قدر تنز یئتیشیلمه سینه نایل اولمالی بیق.

بو سسلر بوتون کوریدورلاری بوروموشدو. داها هنج کسین تبلیغ ائتمک لازیم دئییلدی. اعتراض باشلانندی. یارما دولورولموش بوتون کاسالارا هنج کس الینی وورمادی. دولو کاسالاری قایتاریب آپاردیلار. اوتوز آلتی نفر سیاسی موتهپم، واحید بیر آدام کیمی خورک یئمکدن ایمتیناع ائتدی. سیاسی ایدارهنین و زیندانین قوللوقچولاری ال-ایاقلارینی ایتیردیلر. نه انده جکلرینی بیلمیردیلر. جوربجور هده-قورخولار، موختلیف وعدلر ده تاثیر ائتمهدی. قرار قطعی ایدی. سکیز گون عرضینده هنج کس بیر قورتوم سو ایچمه ییب، پاپیروس بئله چکمه دی. بو ایلک سیاسی آجلیق اعلانی ایدی. زوراکلیق و اوزباشینالیغین حؤکم سوردوگو زینداندان بو قبیل حادیه لر گۆزله نیلمز ایدی. بوتون «قصر» حرکتیه گلمیشدی. کوردرلر، لورلار و حتا عادی موتهپملر بئله هیجانلانا راق بیزه قوشولماق ایسته بییردیلر. زینداندان پولیسین سایه هر ساعات آرتیریلیردی. عظیم الدوله نین اوزو ده گنجه-گوندوز خستهخانادا قالماغا مجبور اولموشدو. پولکونونیک راسخ قورخوسوندان تنلفونون دستگینی یئره قویا بیلمیردی. زیندانین مودیری سرتیبزاده هئی او یان بو یانا گئدیر، بعضاً محبوسلارا یالواریر، بعضاً ایسه تهدید اندیردی. او، مسؤلیتدن قورخدوغو حالدا، بیزیم طلبلریمیزین دوزگون اولدوغونو دا بوینونا آلیر، تانیشلیق و خصوصیتدن دم ووروردو. جوانشیری، فروزشی و سیاسی ایدارهنین دیگر مأمورلارینی چکیب بیزیم یانیمیزا گتیریردی. اعلان ائتدیگیمیز آجلیق زامانی هامیمیز چوخ جیدی و متین، نیظام-اینتیظامیمیز ایسه چوخ مؤحکم ایدی. هامی پولیسین فیریلداق دوزلدیمجگینی گۆزله بییردی. هامی بیلیردی کی، پولیس های-کوی و شولوقلوق تورتکم یولو ایله چالیشاچاق کی، سوزلریمیز یوخاریلارا چاتماسین. هر کوریدوردا محبوسلاردان یالینز بیر

نفر مأمور ائدلمیشدی کی، پولیس ایدارهسی ایشچیلرینین جورجور سوللارینا قیسا جاواب وئریب سونرا اؤز اوتاغینا قاییتسین. اونلاردان باشقا هئچ کس ایشه قاریشمیردی. زیندانی هر یئرینده محبوسلاردا بؤیوک تمکینلیک و مردلیک روحیهسی حیس اولونوردو. حتا، جینایتکار محبوسلارین ساخلاندیقلاری کوریدورلاردا بئله، خصوصی متانت گۆزه چارپیر، ساکتلیک حؤکم سوروردو. بیرلیک، وحدت، نظام- اینتیظام تام معناسی ایله اؤزونو گؤستریردی. خصوصیه یئددینجی و سکیزینجی گونلرده اوچ، دورد و یئددی نؤمرلی کوریدورلاردا داها شیدتلی منظره تۆرنمیش اییدی. دالانلاردا و قاپیلاردا پولیسردن باشقا هئچ کس یوخ اییدی. هامی اؤز اوتاغینا اوزاناراق اولومون گئندیکجه یاخینلاشان دهشتلی کابوسونو گۆزلهیریدی. بیر-بیرینه کؤمک حیسی اولدوقجا قوتلی اییدی. حتا، بعضیلری اؤزلرینی یاددان چیخاراراق سس-سس-سمیرسیز، آجیندان هوشونو ایتیرمیش دوستلارینا خیدمت گؤستیردی. هئچ کس شیکایتلنمیر و هئچ کس بئشیمان دئییلدی. هئچ کس، حتا، ان شیدتلی قوتسزلیک اوز وئردیکده بئله، اؤزونه قوه ایگنهسی وورولماسینا ایجازه وئرمیردی. هامی آغلاما، سس-لاما، اومیدسزلیک حاللارینی عیب ساییردی. یا ایفتیخارلا آزاد اولماق، یا اولماق!!! مرکزی زینداندان ایلك آجلیق اعلان ائدنلره قوشولانلارین هامیسی نین شو عاری بئله اییدی.

سیاسی ایدارهنین مأمورلاری

...نهایت، سکیزینجی گون بیزلردن بیر نچه سینی شهره، سیاسی ایدارهیه چاغیردی. احتشام، فروزش، جوانشیر و سایرملری ایله چوخ جیدی موداکیرلردن سونرا آشاغیدا قئید ائدیلن شرطلر اساسیندا آجلیغا سون قویماغا حاضر اولوغوموزو بیلدیردی.

1-بیر آیداک بوتون تکلیف سیز محبوسلارین تکلیفی مو عین ائدلمه لیدیر.

2-ایستینطاق جریانی قورتارمیش بوتون محبوسلار داها تک اوتاقلاردا ساخلانیلمالییدیرلار. اوتاقلارین قاپیسی گنجه- گوندوز آچیق قویولمالی، محبوسلار زیندانی داخیلینده آزاد اولمالیدیرلار.

3-دیگر کوریدورلار کیمی کیچیک کوریدورلارین دا حیط قاپیلاری آچیق اولمالیدیر. ایستینتا اولونمادان بوتون سیاسی محبوسلار هاوا یا پیخیب حیطده گزیشمک ایمکانینا مالیک اولمالیدیرلار.

4-سیاسی محبوسلار اوچون کیفایت قدر خصوصی یئمک وئریلمه لیدیر. بو یئمک، هئچ اولماسا گوندوز بئش سیر* سوددن، ایکی عدد یومورتادان و عادی چؤرگین دوردده بیر حیصه سیندن عیبارت اولمالیدیر.

5-مونتظم صورتده محبوسلار ساابین وئریلمه لی و اونلار هاماما آپاریلمالیدیرلار.

آجلیق اعلانی نتیجه سینده وئریلمیش همین طلبلرین بعضیلری حیاتا کئچیریلدی، بعضیلری ایسه مورور-زامانلا آرادان آپاریلیب وضعیتیمیز یئنه ده ایل-به-ایل پیسلشدی. داها بیر آجلیق اعلان اولونماسی لازیم گلدی. مثلا، یوخاریدا قئید ائدیلن خورگی جمعی اوچ آی وئردیلر. محبوسلارین آز بیر حیصه سینی بوراخیب بیر چوخونو ایسه سورگون ائدیله. لاکین داها اهمیتلی حساب ائدیله کله آداملاری یئنه ده ساخلاندیلار. حیطه پیخیب هاوادان ایستیفاده ائتمک مساله سی داوام ائدیله لیدر. تک اوتاقدا ساخلانیلماق و محدودلوق تدبیرلری سونرادان یئنه ده برپا اولموشدو. بونا گوره ده ایکینجی آجلیق اعلانی اوچ ایل سونرا باش وئردی. پریموس ساخلانماق مساله سی بونا بهانه اولدو. خورکدن ایمتیناع ائتمک جمعی اوچ-دورد گون چکدی و عومومی شکیلده یابیلما دی. بو مساله ایلك باخیشدا ساده گورونسه ده، بیزلر اوچون حیاتی اهمیته مالیک اییدی. زیندانی خورکلری سو یوق اولوردو. ایستیفاده اولان کتیف و ایلمنیش سویو قایناتماق لازیم گلیردی. خستلر اوچون ایستی سو دوزلتمک لازیم اییدی. بیر سؤزله، یاناجاق سیز یاشاماق چتین اییدی. بونو دا نظره آلماق لازیمدیر کی، بیز محبوسلار محدود، کیچیک شهردن اوزاق بیر یئرده یاشاییردیق. هر هانسی یاشاییش واسیطه لریندن محروم اییدی. بو دوزولمز حال اییدی. لاکین هر هانسی زیندان مأمورو یئنی قایدالار قویور، تزه گؤستریشلر وئیردی. بیز ایسه یئنه ده جانیمیزدان دویموشدوق. گونو-گوندن آرتان یئنی قایدالار داها دوزه بیلمیردی. بونلارین قارشیسیندا موخالیفت گؤستیردی. همین موخالیفت گؤسترمک اوچون الیمیزده اولان یئگانه واسیطه اؤز وارلیغیمیز و جانیمیزدان

عبارت ایدی. بیز حیاتیتمیزلا پولیسه قارشی موباریزه اندیر و بونولا اونون کؤنلو ایستهدیگی کیمی بیزی تایدالاماسینا یول وئرمدیردیک. بو یول ایله بیز اوز حیاتیتمیزی قورویوب، اولوم واختینی مومکون قدر گنرییه آتماق ایستهدیردیک.

زیندان بیزه گنئدیگجه داها پیس تاثیر اندیردی. آخی، بئددی ایل ظارافات دئییل. بئددی ایل زیندان گوشه سینده، گنجه-گونوزلرین هماهنگ اولدوغو بیر وضعیتده، اینسان اوچون هئچ بیر معنوی و جیسمانی بیر مشغولیت اولمادیگی شرایطده حیات نه قدر قودرتلی اولسا بئله یئنه ده چتیندیر. بو وضعیت نجه مؤحکم آدم اولسا بئله، اونو نهایت بیخار. حقیقتده بیز هامیمیز مورور زامانلا بئله بیر وضعیتده دوشموشدوک. ساده بیر سوزدن عصبی لشر، باشقالارینین اهمیتسیز بیر حرکتی ایله اوزوموزدن چیخیردیق. حتا، ساده و کیچیک بیر ظارافاتا بئله دوزموردوک، جوربجور اساس سیز عیب و نوقصانلار قوراشدیرماقلا گنئدیگجه بیری-بیریمیزدن اوزاقلایمیزدیق. زیندان مأمورلاری ایسه بو وضعیتدن ایستفاده ائدهرک آرامیزدایکی تفریقمنی مومکون قدر درینلشدیردیلر. اونلار بو یول ایله اوزلری اوچون همیشه ضرر تورتیش اولان وحدت و بیرلیگیمیزین قارشیسینی آیردیلر.

تکلیف سیز قالماق چوخ آغیر ایدی. بیز بئددی ایل زینداندان تکلیف سیز قالراق آز ادلیقدان بوتونلوقله مایوس اولموشدوق. سیاسی ایدارمنین مأمورلاری ایله تصادوفن راستلاشدیقدا اونلار بیزی داها دا اومیدسیز اندیب، دئییردیلر کی، ایشینیز آلاها قالیب. بیز بهانه آختاریب و ایستهدیردیک کی، جساتلی بیر تشبوت ایله بلکه ده اوز حیاتیتمیزا سون قویا بیلک.

کوریدورلارداکی محبوسلار بیر نجه دستیه بؤلونموش ایدی. اونلار بیری-بیریلرینی تقصیرلندیریردیلر. بو وضعیت داها پیس و داها کثیف ایدی. بیر گون عادی بیر بهانه منی چوخ عصبیلشدیردی. زیندان ریسی منیم بیر گوشهده اوتوروب تک قالماغا چوخ منیل گؤستریدیگیمی بیلیردی. او، منی اینجیتیمک مقصدیله منیمله همفیکر اولمایان ایکی محبوسون اوتاغیما گتیریلمهسی حاقیندا گؤستریش وئردی. او، بو یول ایله منیم ایستیراحتیمی تامامیله پوزدو. اوتاق کیچیک و خفه ایدی. من ایسه اورک خسته لیگینه توتولموشدوم. بونا گوره قیش گنجه لری بئله، نفس آلماق خاطرینه پنجره نی آچیق قویوردوم. اوتاقدا اوچ آداما یئر وئریلمهسی منیم حاقیمدا اولوم حؤکمو چیخارماق دئمک ایدی. علاج سیز قالیب اعتراض ائتدیم. بورغان-دؤشگیمی گؤتوروب کوریدوردا توللادیلر. ریسیس یانینا گنجه رک وضعیتنی اونا ایضاح ائتدیم. معلوم اولدو کی، موخالیف آداملارین وئردیکلری راپورتلارلا علاقمندار، مندن چوخ آجیق لیدیر. او دندی: «موظلق اوچونوز بیر یئرده یاشامالی سینیز». قایدیب کوریدوردا اوتوردوم. بوتون تکلیف لری رد ائتدیم. بیر طرفدن هاوا سویوق ایدی. دیگر طرفدن ایسه قریب خسته لیگینه توتولموشدوم. بوتون بونلارا باخمایاراق آجلیق اعلان ائدهرک بیلدیردیم کی، تکلیفیم معلوم اولمایانلارداک حؤرک یئمه یه جگم. من هئچ ده محبوس دئییلیم، منیمله محبوسلار کیمی رفتار اولونمامالیدیر. سیز محبوسلارا ایتدن ده پیس یاناشیر سینیز. بونا دوزمک اولماز.

بئله بیر گرگین وضعیتده دوز سکیز گون یئمکدن ایمتیناع ائتدیم. ریسیس، اونون مو عاوینی، حکیم و سایر آداملار گلیب جوربجور و عدلر وئرسلر ده اونلارین هامیسینی رد ائتدیم.

* سیر چکی اولجوسودور.

آجلارلا نجه رفتار ائدیردیلر

دوقوزونجو گون چوخ ضعیف و ناقتسیز اولموشدوم. بیر قایدا اولاراق آج قالماق اوچونجو گونهدک چتین اولور. آدم سونرالار عادت اندیر. اوچ گوندن سونرا داها آدامین قارنی آغریما ییر. عذاب حیس اولونمور. سانکی بوتون معده-باغیرساق حیس سیز اولور. من یالنیز سو ایچیردیم. سانکی سویون اوزونده ده مو عین قیدا ماده لری وار دیر. بو آداما بیر قدر قوت وئریر. دوقوزونجو گون چوخ آغیر وضعیتده ایدیم. بو غازی قوروموشدو. ترپنمگه، دانیشماغا قودرتیم چاتمیردی. باشیما دهشتلی فیکرلر و دوشونجه لر هوجوم اندیر، روحیه می ازیردی. عصبیلشدیردیم، او یان بو یانا چؤنوردوم. سونرا ایسه ضعیفلیک غالب گلیر، هوشومو ایتیریردیم. خورکدن ایمتیناع اتمک، اولوم قرارینا گلیمک اولسا دا، اینسان بو یول ایله یاشاماق اوچون موباریزه اندیر و اولومدن قورخمور. بئنده هر بیر عضله غیری-ایرادی اولاراق اوزو مو عین فعالیت گؤستریر. من ایکی قوه قارشیسیندا قالمیشدیم. ایراده ایله طبیعی اولاراق یاشاماق منیلی آراسیندا

جيدى موباريزه گندىردى. بىلەبىلە تدرىجى اولوم يولونا دوشمك چوخ چىتىندىر. لاکىن شرفى قوروماق، حاقلې اولوغونو ثوبوت انتمك، نهايت، هر بير اينسانين طبيعى حاقلې اولان آزادلىغا چاتماق اوچون اولومدن باشقا آيرى بير چاره يوخ ايدى. موختارينين گۇستريشینه گۇره زيندان مأمورلارې آلتىنجى گونهدك منيم يانما گلهدىلر. راسخ عيناد اوزوندن بير ياخشى خۇرك حاضىرلايىب اوتاقدا منيم گۇزومون قارشىسىنا قويولماسى حاقلېدا گۇستريش وئرمىشى. دوستلوق و منه يارديم خاطرینه آجلىق اعلان انتميش بير دوستومون وضعيتى مندن داها آغىر ايدى. او، ياتدىغى چارپايدان ترينه بىلمىردى. من ايسه تام ضعيف و قوتسىز اولدوغوما باخماياراق چوخ واخت هوشونو ايتىرميش دوستوما يارديم گۇسترمك مجبور يتينده قالمىشىم. زيندانين رييسى بىزدن اينتىقام چمك، بىزى ازمك، مغلوب انتمك و بونولا اوز قولوزور باليغىنى باشقالارينا گۇسترمك ايستمىردى. زيندان رييسىنين نىسبتن يوشاق اخلاقا مالىك اولان موعاوينى، اوزونون اوزون-اوزادى نصيحتلرې ايله روحوموزا قورا چكىردى. بىز هوشدان گندىب يولداشلاريمىز ايسه آغزيمىز سو تۇكەرك بىزى حالا گتيرمگه سعى انديكلرې بير حالدا، او، هله ده اوز ايفسافهان ضرب المثلرېنى و نصيحتلرېنى قورتارمىردى. بو آدام شخص منه حۇرمت انتميش و بيرىنجى آجلىق اعلاىنى زامانى منيم اورك خستلىگىمى سياسى ايدارمه يازىب بىلدىرمىشى. بو دفعه ده بوغازىما زورلا خۇرك تۇكولمىدىگى تقدىرده حياتىم اوچون تهلوكه تۇرمنه جگىنى بىلدىرمىش ايدى. زيندان حكىمى ندىسه بو دفعه سياسىنى دگىشمىشى. او، آغىز آچماق اوچون ايستىفاده اولونان خصوصى آپاراتىنى و سايرهنى گۇتورمك ان رحمسىز مأمورلارلا بىرلىكده كورىدورا گلدى. او، طيب كۇمكچىسىنه يازىلى صورتده گۇستريش وئرمىشى كى، زورلا آغزىمى آچسىن و منه خۇرك يندىرتسىن. بو وضعيتى گۇردوكده من برک عصبى اولدوم. ضعيفلىك و قوتسىزلىك بوتونلوكه يادىمدان چىخدى. اوزومده گوجلۇ اينتىقام حىسى، موباريزه حىسى، جاوانمردلىك و شرفىمى قوروماق حىسى دويدوم. چارپايدان قالخاراق بىلله قرارا گلدىم كى، نه قدر جانىمدا جان وار، جلالد حكىمين ايستكلىرىنين حياتا كنجىر يلمهسىنه مانع اولوم. چوخ سرت و كوبود سۇزلىر دىمگه باشلادىم.

- گندىن زيندان رييسىنه دىين كى، اگر كىشلىگى چاتىرسا اوزو گلسىن. اگر ويجدان و ناموسو وارسا بو حىنايتكار ايشى اوزو گۇرسون. بىزى نه واخداك تكليفسىز اولاراق بورادا ساخلاياچاقلار... سىزىن كى، ويجدانسىز قاضىلرېنىز، آچاق و لياقتسىز پروكورورلارېز چوخدور. اونلارا گۇستريش وئرىن منيم اوچون اعدام حۇكمو چىخارسىنلار.

هميشه رىكارلىقلا اوزونو حۇكومتىن موخالىفى كىمى قلمه وئرن حكىم، بو دفعه اوز چىركىن نىتىنى ظاهيره چىخاراراق، تام معناسىندا قورو و كوبود بير پوليسه چنور يلمىشىدى. سۇزلرىمى كىنايىلى گولوشلرله قارشىلاياراق، طيب كۇمكچىسىنه موعىن ايشارلر وئرىب چىخىب گنتدى. من اوزومده غرىبه بير زور و قودرت حىس اندىردىم. خىالىما بىلله گلدى كى، بوتون دونيا ايله دۇيوشوب هامىنى مغلوب انده بىلرم. اوزومو طيب كۇمكچىسىنه توتاراق دندىم: آغالار مندن ال چكىب اوز ايشىنىزىن دالىنجا گندىن. سىز يازىق و ايرادهسىز مأمورلار اولدوغونوز اوچون منيم سىزه قارشى هنج بير دوشمنچىلىگىم يوخدور. لاکىن منه اذىت انديكده لابود صورتده اوز توتدوغوم قرارى مودافىعه انتمك خاطرینه سىزىنله موباريزمه گىرىشمىلى اولاجام. مندن اينجىمىين. گندىن اوزونوزدن بۇيوكلرېنىزه چاتدىرىن كى، مير جعفر دىيىر: «نه قدر دىرىم، نه قدر كى، زور و قودرتىم واردىر، اوزومدن مودافىعه اندهجگم. تحقىر و يا ادبسىز حركتلرله ال آتسانىز، اوندا من باشقا بير تدبىرلرله ال آتاجام.

منيم قىافىم و دانىشوق طرزىم موختارينين مأمورلارېنى قورخوتدو. اونلارېن هنج بىرى ايرمىلېه گلگه جسارت انتمىدى. حكىم قاپىنىن دالىندا منيم سۇزلرىمى انشىتمىشىدى. او، درحال پوليس چاغىرماق حاقلېدا گۇستريش وئردى. قاپى آچىلدى، سكىز نفر هئوره پوليس بىرى-بىرىنين آردىنجا گلىب چارپايمىن قاباغىندا دوردولار. بوتون بدنم تىترىمىردى. گنت-گنده اوزومو داها گوجلۇ حىس اندىردىم. حكىمين گۇستريشى حياتا كنجىر يلدى. پوليسلر ال-اياغىمى مۇحك توتوب قوربانلىق قوبون كىمى اوزاتدىلار. چاپالاماق و هر جور چاليشماق هنج بير نتيجه وئرمىدى. (جك) آدلانان خصوصى ماشىنى دىشلرېمىن اوستونه قوبوب ايشه سالدىلار. ناشىلىق اوزوندن و ياخود قصدن، ماشىنى انله ايشلندىلر كى، دىشلرېمىن بىرى سىندى، آغزىمىن اچى بير نچىه يئردن يارالاندى. قورو رنژىن زونتو بوغازىما سوخاندا آز قالا نىسىم كىلىلدى. آغزىمدان قان آخماغا باشلادى. هوشومو ايتىردىم. لاکىن خۇرك يئمهك حاقلېداكى قرارىم بىلله ده قطعى ايدى.

بیر قایدا اولاراق زوراکي خورک وئرلن محبوسلار ایشگنجیه دؤزه بیلیمیب آلیغی سیندیر دیلار. لاکین من بئله بیر عادتیه پوزماق ایستیهیردیم. اونا گوره ده زیندان رییسینه سیفاریش گوندیرهک بیلدیردیم کی، سیاسی ایداره نین ریسی منی چاغیریب وضعیتیه بئیشمهسه آج قالماغی داوام ائتدیره جگم. سیز بئنه ده اؤز جلالدیغینیزی داوام ائتدیرمک مجبوریتینده قلاجاقسینیز. بئله بیر وضعیت اوج گون ده داوام ائتدی. سیاسی ایداره نین ریسی بیلدیرمیشدی کی، بئله بیر وضعیتیه منی اصلا قبول ائتمهیه جکدیر. من ده اؤز قطعی قراریمی بیلدیرمیشدیم. نهایت، چرشنه گونو منی شهره ایستیدیلر. ماشیندا دایانا بیلیمک، یولدا هوشومو ایتیرمه مک خاطرینه یولداشلارین مصلحتی اساسیندا، پولیس ایشه قاریشمانان، آلیغی پوزوب بیر آز سود ایچدیم... بو آلیق اعلانی شوبه سیز کی، منیم ساغلاملیغیم اوچون چوخ آغیر باشا گلدی. بیر نچه آی یاتاقدا قالدیم. قووممی بوتونلوکله ایتیرمیشدیم. لاکین بو آلیق اعلانی سیندیرماق فیکرینی بوشا چیخارماق نوقطه یی-نظریندن اولدوقجا اهمیتلی ایدی. سایر محبوسلار نهایت، باشا دوشدولر کی، همین یول ایله زیندان مأمورلارین سون تدبیرینی ده پوچا چیخارماق اولار.

داها بیر موفقیته کولوی آلیق اعلانی

حبس خانادا ساخلانیلدیغیمیز مودتین دوقوزونجو ایلینه دک اهمیتلی آلیق اعلانی اولونمادی. سیاسی ایداره نین مأمورلاری دئیردی کی، ایراندا بو مساله آرادان قالدیریلما لیدیر. آلیق اعلان ائتمگه اهمیت وئرسک، باشیمیزا هر گون موختلیف اویونلار آچیلماق، محض همین نوقطه یی-نظرین آلیق اعلانی یولو ایله چوخ اهمیت سیز طلبلری بئله قبول ائتمیردی. بونا باخمایاراق بیز دوز ایکی ایل مودتینده داها گنیش بیر آلیق اعلانی اوچون زمینه حاضر لایبیردیق. محبوسلار داخلی ایختیلافلار و کیچیک چکیشملر اوزریندن بیرگه آلیق اعلان اولونماسینا حاضر اولموردولار. هر آدم بیر بهانه گنیردی. زیندان ریسی ایسه اؤز تضییقینی گونو-گوندن آرتیرماق ایدی. کوریدورلاری چوخ محدود ائتمیشدیلر. خسته خانایا گنتمگه ایجازه وئرلمیردی. خورکلر گوندن-گونه آز الیر و پیس لشریدی. قابلار گنندیکجه داها کثیف ساخلانیلیردی. وضعیت او قدر گرگین ایدی کی، حاماما گندن و اخندا آیری کوریدورلارداکی وضعیتیه اؤیرنه بیلیردی. پولیس باشچیلاری اؤز حدلرینی آشمیشدی. هر هانسی عادی پولیسین بیر کلمه سوزو ایله بیزی آیلارلا قارانیق اوتاقلاردا ساخلایبیردی. کیچیک بیر بهانه اوستونده منی اوتوز دورد گون قارانیق اوتاقا سالدی. زیندان بوتونلوکله جاسوسلارین، موقتیشلرین ایله کچمیشدی. پول خرجه یین، زیندانین وضعیتیه حاقیندا پولیسه راپورت وئرن آدمالار آزاد بوراخیلیردی. بو ایشلره قول قویما ییب، بویون اگمه یین بیزیم کیمی محبوسلارین وضعیتیه ایسه دوزولمز ایدی.

زیندانا قزنت گنیریلمه سینی ده قاداغان ائتمیشدی. سیاسی محبوسلارین بیر چوخو اوچون اهمیت سیز گلیر منبعی ساییلان پاپیروس بوکمک کارخاناسینی دا باغلامیشدی. سیاسی محبوسلار زیندانین کارخاناسیندا ایشلهمک ایمکانی وئرلمیردی. مادی و معنوی وضعیتیمیز گونو-گوندن پیس لشریدی. نهایت، بیر گون حامامدا سیاسی محبوسلاردا بیر ایله حامام ریسی آراسیندا خوشا گلمز دئییشمه باش وئردی. هامام ریسی محبوسو سویدو. او گونهدک سو یوش ائشیتیمه ییش سیاسی محبوس بئله بیر وضعیتیه دؤزه بیلیمز دی. دیگر طرفدن سو یوشه معروض قالان شخص، یعنی اسدالله شریفی تامامیله تقصیر سیز، بی طرف و غرض سیز بیر آدم ایدی. اونا ایصفا هاندان توتوب قصره گوندیرمیشدی. اوج ایلدن آرتیق حبس اولدو. وکیل، محبوسلاری اینجیتمک یولو ایله اوزو اوچون یئنی مقام و روتبه الده ائتمک ایستیهیردی. نهایت، دانیشیق لار اوجالیدقا یئنیجه سو یونوب حاماما داخل اولماق ایستیه ییندینجی کوریدورون محبوسلاری حامام ریسی وکیلی دؤورله دیلر. وکیل چوخ قورخویا دوشموشدو. شریفی اونا دؤیمک ایستیهیردی. لاکین بو، محبوسلار اوچون الونریشلی دئییلدی. بیز حامامدان خاریج اولدوق. وکیل ایسه احوالاتی راپورت وئرمله گنندی. محبوسلار او یاندان بو یاندان بیغیشیب بیر گوشه ده همین مسالهنی موداکیره ائتمگه باشلادی. هامی نین فیکری بیر ایدی. هامی ایستیهیردی کی، بئنه ده کولوی آلیق اعلانی یولو ایله مأمورلارین اوزباشینالیغی نین قارشیمی آلیسین. یاواش-یاواش مساله بؤیودو. نهایت، تکلیف لری مو عین ائتمک، زینداندان بوراخیلماق فیکری اورتایا آتیلدی. کوریدورداکی لاری ایکی دسته یه، موافیق و موخالیف دسته لره آیریلدی. کوریدوردا دانیشیق لار هله قورتارما میشدی. بیردن قاپی آچیلدی. کاسالارا دولدورولموش قوروتلو شیلهلری بئنه گنیردی. داها موداکیره اوچون وخت قالما میشدی.

هر كس در حال اوز را ييني بيلديرمعلي ايدي. خوركلري بولوشدورن كيمي، تقريبن اوتوز كاسايا هنج كس اليني وورمادي. خوركلري گنري ايارديلار. نيرومندين ساغ الي حساب انديلن ناييب گورجويه بو حاقتا معلومات وئرديلر. او هميشه اولدوغو كيمي يئنه ده باشدان-اياغا هده-قورخودان عيبارت اولان نيطقيني ايشه سالدې، لاکين محبوسلارين قراري جيدي و قطعي ايدي.

همين گون اليميزده اولان واسيطهلردن ايستيفاده اندهرك آجليق اعلاني نين باشلانماسيني ايکينجي، دوردونجو و سگيزينجي کوريدورلاردا ساخلانيلان محبوسلارا چاتديرديق. او کوريدورلاردا دا بير سيرا محبوسلار بيزه طرفدار چيخيديلار. آجليق اعلاني دئمک اولار كي، اوزونه کوتلوي خاراکتئر آلدې. موخالفلر مجبور قالاراق اوز اوتاقلارينا گنديب سسلريني چيخارماديلار.

هله آجليق اعلان اولماميشدان اول، نيرومند تزه زيندان رييسي اولموشدو. موختاريدن محدود انديلمز صلاحيت آلميشدي... بيز ياخشې بيليرديک كي، کيچيک بير بهانه، شرايطه اويغون اولمايان هر هانسي بير حرکت، يئرسيز هاي-کوي بوتون ايشلري کورلاياجاق و بوتون چکيلميش زحمتلر هدره گندهجکدير. بونا گوره ده هامي پوليسله علاقه ساخلاماقدان چکينهرك اوز اوتاغيندا تک اوتورموشدو. ايلک عومومي آجليق اعلاني کيمي بو دفعه ده هامي نين سوزو بير ايدي: «يا تکليفيميز موعين انديلمهلي، يا دا هاميميز اوله جگيک».

نيرومندين جورجور هده-قورخوسو هنج بير نتيجه وئرمهدي. پوليسله هنج كس دانيشماغا حاضير اولمادي. بيزي قورخوتماق اوچون رسمي تحقيقاتا باشلايب بيريني ديگرينين آرينجا ايستينطاقا چکيرديلر. قاباقدان هنج بير شرط اولونماسا دا، آجليق اعلان انتميش بوتون محبوسلارين سوزو بير ايدي. زيندانکي جاسوسلار داخلي تفرقه و موخالفتدن ايستيفاده انتمگه و بونولا آجليق اعلاني حرکتيني نين داها گننيس ياييلماسينا ايمان وئرمگه چاليشيرديلار. نئچه نفر ايستيننا انتمکله دئمک اولار كي، هنج كس جاسوسلارين سوزونه اهميت وئرمهدي. اولار وضعيتي بنله گوردوکه سسلريني کسدیلر.

نيرومند هله ده زيندانين بوتون داخلي ايشلريني تام صورتده اينه آلا بيلمه ميشدي. بونا گوره ده پولکونيك راسخين آل آلتيلاري و همكارلارينين بو آجليق حرکتيندن او قدر ده آجيقلاري گليردي. گنتديکجه ديگر کوريدورلاردا ساخلانيلان محبوسلار دا اعتراض سسلريني اوجالتدیلار. نيرومند چوخ بويوک بير اود ياندير ميشدي. بوتون محبوسلار اوز گلجکلريندن قورخوردولار. صؤحبت داها سرت تدبيرلرين حياتا کنجيريله جگيندن گنديردې. نيرومند دئميشدي كي، هاميني عادي کوريدورلارا دولدوراجاق. سياسي محبوسلاري دا اوغرو و يول کسنلرين وضعيتينه سلاجاقدير. او، دئيردي كي، يالنيز بير دست پالتار و ياتاقدان باشقا سياسي محبوسلارين دا بوتون شئيلريني علاجاقدير... نفعت چيراقلاريني، خورک قيزديرماق اوچون ايستيفاده اولونان پيريموسلاري بيغيب ايارميشديلار. بوتون کيتابلارين، ژورناللارين، کاغيز و کار انداشين بيغيلاجاغي گوزله نيلنردي. روشوتخورلار و بختياري خانلارين ساخلانيلديغي يئددنجي کوريدور اوچون نظرده توتولموش گوزشئلر بوتونلوکله لغو اولونموشدو. دانيشماغا، اعتراض انتمگه هنج كسين جسارتي چاتميردي. اوزون مودتلردن بري زيندانا ساخلانيلاراق بير دري و سومويو قالميش سياسي محبوسلار بنله بير تهلوکهلي و اختدا آجليغا آل آتماقلا موباريزه به باشلاميشديلار. يئنه ده شيرين جانيميزدان باشقا آيري بير سيلاح و موباريزه واسيطه ميز بوخ ايدي. هامي ضعيف، آريق، خسته و تاقئتسيز ايدي.

عادي گونلري چوخ چتيليكه باشا ووروردوق. خورک يئمهمک نتيجه سينده بير چوخلاري تاقئتدن دوشموشدو. کنجميش آجليق اعلاني و اختيندا اولدوغو كيمي بو دفعه ده هنج شئي يئميرديک. لاکين بو دفعه قوه ايينه سي وورولماقدان ايمتيناع انتمه ديک. دوردونجو گون يئددنجي کوريدوردا محبوسلارين سسي اوجالدي. لورلارين باشچيلاري بيلديريرلر كي، گوناھسيز بير دسته اولنارين گوزو قارشيسيندا آجيدان اولدوگو شرايطده خورک يئنه بيلملر. طايفا باشچيلارينين بو سوزلرينه موختاري و نيرومند اعتيناسيزليق گؤستره لر ده او، بيزيم اوچون چوخ فايдали اولدو. بو سوزلري انشيتمکله ايراده ميز مؤحکلندي. داها چوخ مواقيمت گؤستردیک. نهايت، نيرومند بيزلردن بش نفريني چاغيريب قيسا مودت عرضينده قطعي جاواب وئرهمگي باره ده ويجدانلا سوز وئردي. آجليق اعلاني حرکتيميز مووقيتله قورتاردي. بنله ليکله دوقوز ايل تکليفيميز موعين اولونمادان زيندانا ساخلانيليدقان سونرا نهايت، ايشلريميزي محکمه يه گوندرديلر. محکمه ده ايشلره نئجه باخيلماسي باره ده سونرا معلومات وئرهمگيک.

محبوسلاری نئجه اولدوروردولر

زیندان داخیلینده بعضاً آدمین روحو کیچیلیر. او، مؤوهوماتچی اولور. هر هانسی بیر حادیثیه خصوصی قیمت وئریر. او، بوتون انشیتدیکلرینی اؤز نظرینده آیری جور معنالاندیریر و تعبیر ائدیر. محبوس حتا، کولگین اسمه سیندن، آغاج یارپاغی نین یئره دوشمه سیندن، عادی سئرچهنین اوچماسیندان، کیچیک حنیوانلارین سسیندن اؤزو اوچون مو عین نتیجه لر چیخاردیر و اونلاری اؤز موقدراتی ایله علاقه لندیریر. نوخود فالی، حافظ و سعدینین اثریندن فال آچماق، ایستیخاره ائتمک، یوخولاری تعبیر ائتمک، الین ایچینده کی خطلری اوخویوب اؤیرنمگه چالیشماق محبوسلارین دئمک اولار کی، گونده لیک ایشلری ایدی. بو ایشلر بعضاً اونون اورگینی ساکیئلشدیریر، اومیدینی آرتیریر، بعضاً ایسه مایوس و اومیدسیز ائدیردی. یولداشلاریمیزدان بیرری آغیر خیالا دالماق خسته لیگینه توتولموشدو. او، هنج کسه قوشولمور، همیشه بیر گوشده اوتور اراق دیزلرینی قوجاقلاییر، اوزون-اوزادی فیکیر و خیالا دالراق اؤزونو یوروردو. بیز اونو بو تهلوکملی وضعیتدن خیلاص ائتمک اوچون چوخلو چالیشیردیقا دا موثبت نتیجه الدهه ائده بیلیمیردیک. گونلرین بیر گونونده او، تصادوفن بیر محبوسون الینده حافظین اثرینی گوروب اوندان خاهیش ائتمیشدی کی، بیر فال آچسین. فال آچارکن حافظین (ایتمیش یوسیف یئنه ده کنعانا قاییدار، غوصه ائتمه) میصر اعسی ایله باشلانان مشهور غزلی چیخمشدی. ساده گنج بو تصادوفن اورکلنمشدی. او گوندن اعتبارن او، بوسوتون دگیشمرک، بیر-ایکی هفته دن سونرا زیندانین ان یاخشی ایدمانچیلاریندان بیرینه چنوریلدی. او، خاریجی دلیل ده اؤیرنمگه باشلادی. گوشه نیشینلیک خسته لیگیندن اؤزونو خیلاص ائتدی. فیزیکی، ذهنی و مدنی فعالیت ساحه سینده قدم قویدو.

قئید ائتمک لازیمدیر کی، همین حادیثه نین عکسی ده باش وئره بیلردی. موناسیب اولمایان بیر فال مو عین محبوسو اومیدسیزلیک و مایوسلوک گیرداینا سووق ائدیرک، اونو تاقتدن سالیردی. یازیق سنید محمد تنهانین باشینا محض بنله بیر حادیثه گلدی. خاریجده اونون یالینز بیر آناسی وار ایدی. بو یازیق آنا بیر ایل ایدی کی، ایصفاهاندا قالاراق اؤز اوغلونان خبرسیز ایدی. نهایت، زیندانا ساخالنیمیش بیر یولکسن بوراخیلیدقان سونرا تصادوفن سنید محمد تنهانین حبسه آلینماسی خبرینی اونون آناسینا چاتدیرمیشدی. بو بدبخت قاری اولرده قوللوقچولوق ائتمک و پالتار یوماق یولو ایله بیر طهر حیات سورورموش. او، اوغلونون توتولماسی خبرینی انشیتدیگه اؤزونو بیر طهر تنه رانا چاتدیریر، چوخلو زحمتدن و اوچ آي اواراچیلیدقان سونرا، نهایت، قصر زیندانینا گلیب، دمیر معجرلر آراسیندان اوغلونو گوره رک اونون سارالمیش اوزوندن اؤپوب دئمیشدی: «آنان سنه قوربان اولسون، اینشالله تنزلیکله سنی بوراخاقلار. قاپیداکي پولیسله دانیشدیم. او، سنین تنزلیکله بوراخیلجاغین حاقدینا منه سوؤز وئردی. غم ائتمه، یئنه ده سنین یانینا گله جگم. آل بو کؤینگی گئی. ایکینجی دفعه گلنده سنین اوچون ایپ کؤینک توخویوب گئیرمگم. قاباق قیسا گئدیر، قوی سنه سوپوق اولماسین...»

سنید محمد تنه ا آناسینان آیریلانان سونرا بیر-ایکی هفته اومیدلی و فرحلی یاشادی. اوچونجو هفته یئنه ده داریخدی. دوردونجو هفته یئنه ده نیگاران اولدو. هفته لر، آیلار اؤتوب کئچدی، آنادان بیر خبر چیخمادی. او، زیندان ایداره سینده موراجیعت ائتسه ده قناعت لندیرجی جاواب آلا بیلمهدی. سیاسی ایداره نین ریسی پولکونیک سیف-ه عریضه یازدی... عریضه ده آناسی نین چاغیریلماسینی طلب ائدیردی. انشیتدیگیمیزه گوره سنید محمد تنهانین آناسی هله ده تنه راندا ایدی. او، هر گون سیاسی ایداره یه گئدیر، ایکینجی دفعه اؤز اوغلونو گورمگه ایجازه وئریمه سی اوچون چالیشیردی. لاکین آغایی پولکونیک سنیف-ین اورگی داشدان و پولاددان مؤحکم ایدی. سیاسی ایداره نین مأمورلاری قوجا آنانین دوشوندن ووروب انشیکه سالیردیلا. نهایت، بو قارینی چاغیریب دئمیشدی لر کی، عبث یئره پولیسه درد-سر وئرمه، سنین اوغلون بوراخیلما یاچاق. بوتون نیجات و خیلاص یوللاری اوغلونون اوزونه باغلانمیشدیر. بو وضعیت آرتیق گنج فهلمه نی تاقتدن سالمیشدی. بیزیم و سایر یولداشلارین نصیحتلری اونون روحیه سینده تاثیر گؤستره بیلمهدی. بیر گوشه یه چکیلیب خیال و دوشونجه لر دنیزینه غرق اولدو. بیر آیدان سونرا او، دلی اولدو. داها بیر نئجه گون سونرا انشیتدیگ کی، زیندان جلالداري سنید محمد تنه انی دا علم الدوله قاپیسیندان چیخاریب آدسیز قهرمانلار قبریستانینا آپارمیشلار. بنله جینایتلر تورتیمش آدمالار هله بو گون ده ایش باشیندا دیرلار.

سیاسی محبوسلارین ایکینجی قوربانی محمد دادیزاده (انزابی) اولموشدور. بو گنج یوخسول بیر عایلهده دوغولموش، هله کیچیک یاشلاریندان عذاب-اذیته و چتینلنکره عادت ائتمیشدی. او، اوز قوجا آناسینی، باجی و قارداشلارینی دولاندیرماق اوچون گنجه-گونوز چالیشیردی. ایبتیدایی مکتبده درس دئییردی. بعضی تیجار تخانالاردا میرزملیک و محاسبلیک وظیفه لرینده ده ایشله میشدی. بوش واختلاریندا ایسه شعر دئییب مقاله یازاردی. اونون یاخشی ایستعدادی پارلاق گلجهگه مالیک اولدو غونو گؤستریردی. هله چوخ گنج یاشلاریندا گؤزل اخلاقی، مولایمیلیگی و صمیمیلیگی سایه سینده چوخلو دوست قازانمیش و هامی نین سئویمیلیسی اولموشدو. زینداندان ساخلانیلدیگی ایکینجی ایله قفلتن خسته لندی. او، دایما قوسور، شیدتلی قارین آغریلاری چکیردی. بو وضعیت جمعی بیر نچه ساعات عرضینده انزابینی تاقتدن سالدی. چوخ چالیشدیقدان سونرا اونون گؤروشونه گنتمک اوچون ایجازه آلا بیلدیم. رنگی قاچمیش، اوزو آریقلامیشدی. لاکین سیماسیندا هنج بیر وحشت و نیگار انلیق گؤرونموردو. اوتاغا گیرن کیمی گولهرک دندی: یاخشی گلیب چاتدین، وضعیتیم دئیسن آغیردیر. دئییرلر کور باغیر ساغیم چیرکله ییب پارتلامیشدیر. نهیین بهاسینا اولورسا- اولسون جراحیه عملی آپاریلما یلیدیر. باشیم چوخ برک آغریبیر، قارنیمین آغریسی سانکی آزالیب. شعرلریمی محمد نونه کرانییه تاپشیرمیشام. ائلهیه بیلسن اونلاری زینداندان چیخار.

زینداندان اولدو غوموز ایلك دؤورلرده خسته یولداشلارا اوزوموز خیدمت گؤستریردیک. زیندانی حکیمی محبوسلاردان بیر یاری ایدی. او واخت بیزیم اوچون بئله بیر ایجازه وئر یلیردی. زیندان حکیملری محبوسلاری اوزلری مو عالیجه اندیردیله. سونرا ایسه بو کیچیک ایمکان دا الیمیزدن آلیندی. خسته محبوسلار قدیم دؤورلرین دوستقابانلاریندان داها کوبود، داها اخلاقسیز، داها جینایتکار اولان برانده لرین، دوکتور احمدیلرین، دوکتور خسرو خاورلرین ایله دوشدولر. اونلار خسته لره داوا-درمان عوضینه سؤیوش وئریردیله. آغیزیندا بیر قیزیل دیشی و یا اگنیده بیر دست تمیز پالتاری اولان آدم اوزونو بو حکیملرین الیندن خیلاص انده بیلمزدی. دوکتور احمدی قیشدا خسته محبوسلاردان بیرینی خیطده ساخلایاراق دونورموش، سحر ایسه اونو سس-سبیز-صداسیز علیم الدوله قاپیسیندان قبر یستانا گؤندریمک ایسته ییرمیش. گونورتایا یاخین مئتی چیخاران زامان معلوم اولموشدور کی، خسته هله ده اؤلمه میشدیر. دئییلدیگینه گور، بو جینایت یالینیز محبوسون بیر دست یاخشی پالتاری و نچه تومن پولو خاطرینه حیاتا کنچیر یلمیشدیر.

دادیزاده (انزابی) عؤرونون سون دقیقه لرینده بئله گولر اوزلو ایدی و ظرافات اندیردی. بیر سیرا مرحمتلی. سوزلردن سونرا دندی: آغایی (سین) بئنه ده منیمله دوکتور جاسینا رفتار اندیر. او منی کؤلوم ایسته دیگی شئی بیلمگه قویمور، رنژیم ساخلا ماغا مجبور اندیر. من ایسته ییرم اولنده ده آزاد اولوم. درمان و لیموناد نهیه لازیمدیر. حالیمین گنتدیگجه یاخشیلاشماسینی حیسن اندیرم. دئیسن قیزدیرمام یوخدور...

الیندن توتدوم. اللری سویموشدو. نه قدر چالیشدیم نبضینی تاپا بیلمه دیم. من اونون یانیندان چیخاندان بیر نچه دقیقه سونرا جراحیه عملیاتی آدی ایله خسته نی زینداندان گؤتوروب آپاردیلار. جانسیز بیر جسد پولیس خسته خاناسینا تحویل وئر یلیدی.

بو کدرلی حادثه دن ایکی-اوچ آدی اول انزابی نین آناسی اوز اوغلونو خیلاص ائتمک اوچون تئهرانا گلیمشدی. او، بو ایش اوچون بیر چوخ ایدارلره گنیدیردی. بیر گون گوروش زامانی دئییردی: «بالا، من کی، فارس دیلینی بیلیمرم، سؤزومه هنج کس قولاق آسمیر. سیرا گون پولیس ایدارسی ریسی نین آز قالا ماشینی نین آلتیندا قالاچاق ایدیم. نهایت، عریضه نی اونا چاتدیردیم. ایکی-اوچ گون اول سیاسی ایدارمه گنتمیشدیم. اورادا منیمله چوخ بیس رفتار اندیلر. پولیس یومرو قلا دوشومدن ووروب منی چوله آتدی. بئنه ده سیاسی ایدارمه گنیدیرم، بئنه ده گنده جگم، سنی آزاد اندنه قدر گنده جگم».

باشقا گوروش زامانی قوجا آنا بویوک سئوینجه اوغلونا دئییردی: «پولیس ایدارسی نین ریسی سنی بوراخماق حاقیندا سوز وئر میشدی...»

بو حادثه دن بئش آدی سونرا یازیق آناتین اورگی تاب گتیرمه یهرک اوز ائو اشیالارینی ساتیب بئیندن تئهرانا گلدی. بو دفعه داها او عریضه وئر میر، اونا-بونا یالوار میردی. اوغلونون اولوم خبرینی انشیتیمیشدی. بالاسینی ایتیرمیش شیر

كيمي ناله انديردي. او تحقيردن، حتا اولومدن ده قورخموردو. داها هئچ كس اونون سينه سينه يومروق ووروب چوله آتماغا دا جورأت ائتميردي. او اوز اوغونو ايسته بيردي.

- او غلومو اولدور موسونوز، هئچ اولماسا اونون مئيتيني وئرين. هئچ اولماسا اونون قيريني منه گؤسترين...

قوجا ارواد پوليسلري تحقير انديب، سؤيوردو. او، اوز ضعيف و تيترك اللري ايله جلالداري بوغماق ايسته بيردي. بونولا اورگينده كي حسرت آلونو سؤندورمگه چاليشيردي.

- سارايي اود توتوب يانسين، اورگي كاباب اولسون، جيگري منيم جيگريم كيمي آلوانسين، -دئييب هاراي چكيردي. نهايت، آنانين اينه بير دست كؤهنه پالتار وئريب يولا سالديلار.

دوكتور اراني نين اولدورولمه سي خبري

ينددينجي كوربيوردا آرتيق اوجا گولوشمه لر دن، شوخ ظارافاتلاردان اثر گؤرونموردو.

سياسي محبوسلار گيزلي واسيطه لر ايله الدهه ائتديكلري كاغيز، كيتاب و كار انداشي دا بير كنارا قويوشدولار. هئچ كس گونده ليك مشغله سي ايله ده باشين قاتميردي. هر طرفي تام اولوم سوكونو بوروموشدو. احساساتلي باشلار آشاغي ساللانيب، آلولو اوركلر محزون و توتقون ايدي. هئچ كس باشقاسيندان بير كلمه سؤز سوروشماق، ياخود اوز نيگار انليغيني اوز ياخين دوستونا بيلديرمك، بو هيچانلي خيرين دوغرو اولوب- اولماسيني موعينلشديرمك ايسته بيردي. هامي ياييلميش شايه نين دوزگون اولاييله جگيندن قورخوردو.

حتا، او گون هئچ كس حيطه چيخماق، تزه هوا آلماق دا ايسته بيردي. كوربيورلاردا گزن بوخ ايدي. حتا، حيطه چيخماق ايمكانيندان بير دقيقه ده بئله غفلت ائتمه ين سردار رشيد كوردوستاني ده اوتاقدان باييرا چيخميردي.

محبوسلارين چوخو آغلايير، اونلارين كدرلي اوركلري كين و اينتيقام حيسي ايله دولموشدو.

اونلار بير-بيرينين گوزونه بئله باخا بيلميرديلر. انشيتديكلري خبرين دوغرو لوغونو بيلديرن هر هانسي بير علامتي گوروب مأيوس اولاجاقلاريندان قورخوردولار. اوركلر بير ايدي. هامي نين حيسي اتيني بير قوهه هيچانلانديردي.

هامي بير جور فيكيرلشير، بير جور حركت اندير، بير جور اينتظار چكيردي. بدبخت حاديهه دنمك اولار كي، هاميني واحيد شكله سالميشدي.

گونورتايا بير ساعات قالانداك هئچ كس يئمك-ايچمك فيكرينه بئله دوشمه دي. عصييليك دن هامي نين بوغازي قوروموشدو. نهايت، گونورتا رادملرينده هميشه گولوشو ايله زيندان موحيطيني لرزميه گئيرن (ي) زيندان قاييسي نين سلكيز قات دمير معجلرلي آرخاسيندا گوروندو. او، قارا عباسي آلتيندا بوزوشموش، گوزلريني يئره ديكميشدي. داها هميشه كي كيمي شن گورونموردو. چوخ جيدي و سون درجه كدرلي ايدي. سانكي باشينداكي آغ توكلرين سايي داها دا چوخالميشدي.

نهايت، او اچري داخيل اولدو. هئچ سؤز دنمك ايسته بيردي. لاکين محبوسلار اينانماق ايسته ديكلري حاديهه ني باشا دوشدولر. او، بيزه طرف گلهمدن اوز اوتاغينا گئتدي. يولدا دا هئچ كيمله دانيشمادي. بير دقيقه دن سونرا قتل حاديهه سي بوتون تفصيلاتي ايله زيندانا ياييلدي. معلوم اولدو كي، دوكتور ارانيني نچه آي بوندان اول تيف خسته ليگينه توتولموش بير محبوسون ساخلانيلديغي اوتاغا سالميشديلار. او، همين يئرده درحال خسته لنيب زيندان خسته خاناسينا كؤچورولموشدو. قوهوملاري و دوستلارينين تاكيدينه باخمايaraq، ائودن اونون اوچون يئمك، داوا-درمان، حتا مئيوه گئيريلمه سينه ايجازه وئر مەيشديلر. قيرخ درجه قيزديرمانين اچرييسينده اولان زامان اونا كينين ايگنه سي ووروب اولدورولموشدولر.

بو حادېتهن بير ساعات سونرا، زېندانين بوتون كورېدور لارېندا گېزلي ماتم بيغېنجاقلاري تشكيل انديليدي. من بير چوخ بو قبيل ماتم بيغېنجاقلاري گورسم ده، قنيد انتمهليم كي، ارانيه حصر انديلميش ماتم بيغېنجاغي اونلارين هنج بيرينه اوخشميردي. بو ماتم مراسيمنده هامي نين سيماسيندا اينتقامج حيسي دويولوردو. باخيشلار محزون، غضبلي و دهشتلي ايدي.

محبوسلارين اننديكلري حرارتلي نيطقلر آدامين عصبليريني تيترهدير و هيجانلانديريردي. هامي دوكتور اراني نين قصدن موعين پلان اساسيندا اولدورولمه سيني باشا دوشوردو. هامي دوشونوردو كي، زېندان رييسي بو يول ايله ايران آزادياهارلاريني باشسيز و رهبرسيز قويموشدور.

پولكوونيك فولادي و اونون يولداشلاري

من زېنداندا پولكوونيك فولادي نين اوزونو گورمهديم. حبسه آينديغيم زامان آرتيق اونو گوللمه ميشديلر. من اونون يولداشلاري ايله راستلاشديم و اوزون مودت اونلارلا ياخيندان علاقه ساخلاديم.

فولادي نين سيماسي و خاطره سي محبوسلارين ياديدان هله چيخماميشدي. اونلار بو باره ده منه چوخلو سؤزلر دانيشديلار. تاسوف كي، اون بير ايل مودتنده باشيميزا گلن دهشتلي حاديهلر نتيجه سينده اونلارين بير چوخونو ياددان چيخارميشام. بورادا يالنيز بير سيرا اهميتلي مسالهر، دومانلي شكيله ذهنيده قالميش بعضي حاديهلري شرح اندهجگم.

عوموميتله بوتون محبوسلار فولادي نين چوخ رشادتلي و متانتلي بير ظاييط اولدو غونو قنيد انديرديلر. حبس اولوندو غو و ايستينطاق انديليكي مودته اصلا ضعيفليك گؤسترمه ميشدير. او، اعدام انديله جگيني ياخشي بيليردي. لاکين بونا اصلا اهميت وئر ميردي. دنبيديگينه گور، گوللنه جگي اونا خبر وئريلن گنجه ده، چوخ متين و ساکيت ايميش. اونا هنج بير هيجان و قورخو علامتري گورومه ميشدير. او، باشيني و اوزونو قير خدير، تزه لياسلاريني گنبيب، حتا، اوزونه عطير ده وورموشدو. اعداما آپاريلارکن هامي ايله ويدا علاشيب فاتح بير عسکر کيمي يولا دوشوب گنتميشدي. دنبيديگينه گوره گوللنمه زاماني آتش حؤمونو ده اوزو وئر ميشدي. علمردان خان بختياري نين، خانابا خان اسعدين و دوكتور اراني نين قهرمانليقلار هلاک اولونمالاريندان اول، فولادي سياسي محبوسلارين قهرماني سايليردي. آدلاري قنيد اولونان شخصلرين فداکارليقلاريندان سونرا فولادي نين مؤوقعي ايکينجي و اوچونجو يئره کئچدي. تدریجله محبوسلار اونون آديني ياددان چيخارديلار.

«هاييم» دا زېنداندا يئددي ايل موقاويمت گؤستردی. او، فولادي نين يولداشلاريندان ايدي. واختي ايله قزئت موديري اولموشدو. «هاييم» چوخ ديقته لايق بير اينسان ايدي. او، تام يئددي ايل مودتنده اوز سوزونون اوستونده مؤحکم داياناراق موستنطقلرين سوالينا جاواب وئر مگه حاضير اولمادي.

او دئيردي: «حبس انديليگيم واخت من شورا مجليسي نين وکيلي اولموشام. توخونولمامازليق قانونو منه ده عايديير. بوتون سياسي ايشلره قاريشا بيلرديم. بوندان علاوه، من حربجي اولماديغيم اوچون ايشيمه حربی محکمه باخا بيلمز».

بو اعتيراضلارينا باخماياراق اونون ايشيني حربی محکمه يه وئرديلر. محکمه-«هاييم» اوچون مودافيعه وکيلي تعيين اندي. نهايت، يئددي ايل عذاب و اذيت چکديکن سونرا اونو اعدام انديلر.

او گونلرده بيز يئنيجه حبسه آينميشديق. بو حاديهه بيزه چوخ درين تاثير اندي. آخي، بونا نه آد وئر مگ اولاردي؟ بير آدامي يئددي ايل ايشگنجه و عذاب آلتيندا ساخلاديدقان سونرا نهايت، موحاكيمه سيز، مودافيعه ايمکان وئرلمه دن اعدام اندهسن. اوللر بو ايش بيزه چوخ تعجوبلو گليردي. لاکين سونرالار ياواش-ياواش عادت انديک...

قصر زیندانی نین تیکینتسی باشا چاتمازدان اول منی ده ایکی نؤمره لمی موقتی حبسخانادا واختی ایله «هایم» بِن ساخالاندیقی داخامادا حبس انتدیله. او، بو قارنلیق داخمانین دیواریندا اؤز دیرناغی ایله آشاغیداکی سؤزلری یازمیشدی: «ایران! ائی عزیز وطن! سن هئج واخت سعادتته چاتما یاچاقسان! اونا گۆره کی، سنین اوغوللارین پوزغون اولموش و آلچالمیشلار».

سؤز یوخ کی، بو سؤزلرین تاثیر قودرتی زامان و مکاندان آسیلی اولاراق فرقله نیر. یئنیجه زیندانا دوشدوگوم واخت همین سؤزلر منه چوخ درین تاثیر انتدی. اؤز-اؤزومه دندیم: «هایم» دوز دئییر. ایرانین اوغوللاری حقیقتن پوزغونلاشمیش، اونلارین ایگیدلیک و کیشیلیگیندن اثر و علامت قالمامیشدیر. چوخ تعجوبلودور. بیر میلّت بو قدر آز غینلیغی، ظولم و تجاوزو گۆره-گۆره سسینی چیخارمیر، دؤزور، یئنه ده دؤزور! شوبه سیز کی، بو اخلاقی دوشگونلوک اولکنی فلاکت و بدبختلیگه سؤوق ائتمگه بیلمز.

«هایم» زیندانا اولدوغو بوتون مودتته قاپینی باغلایب هئج کس ایله دوستلوق ائتمیردی. یالنیز گنجملر اؤز سو قاپینی تاپماق اوچون پولیس ایله بیر یئرده بایرا چیخیردی. یای فصلینده، هوا آچیق و بولودسوز اولان گنجملرده، بوتون محبوسلار یاندیقان سونرا «هایم» عبانی باشینا چکمرک حیطه چیخیب اوزون مودت بیر گوشه ده دایانیردی. او، بیر دونیا کدر و غوصه ایله اوجسوز-بوجاقسوز سمالاری، اولدوزلاری سنیر اندیردی. او واخت زیندانا کیتاب اوخوماق هله قاداغان ائدیلمه میشدی. «هایم» گنجه-گوندوز دایما اؤز واختینی کیتاب موقالیعه سی ایله کنجیردی. او، فلاماریونون «عمومی هنیات» ادلی کیتابینا داها چوخ مارق گؤستریردی. او، سما جیسیملرینین حئیرتلندیرجی، عینی حالدا دقیق قایدا-قانونلا حرکت ائتمه سینی اؤیرهنیر، فرانسوز عالیمی نین گنیش باخیشلاری ایله اوجسوز-بوجاقسوز سمادا خار دالدان دا کیچیک گؤرونن یئر کورسه سینی و اونون ساکینلرینی ایستئهزا اندیردی. «هایم» رسمی صورتده عالی تحصیل آلامیشدی. لاکین دایما عومرونو موطالیعه ده و کیتاب اوخوماقدا کنجیرمیش بیر آدم ایدی. فارس دیلینی، عرب دیلینی شام لهجه سینی یاخشی بیلیر و دانیشیردی. فرانسوز و اینگیلیس دیلرینی ده کیتابلاردان ایستیفاده ائتمک حودودوندا بیلیردی. او، هئج ده خیال ائتمیردی کی، آخیردا اعدام اولوناجاق. اونون باجیلارینا منیم چوخ اورگیم یاناردی. بو یازیق قادیلار یئددی ایل مودتینده اونا یئمک داشیدیقان سونرا بیر گون نهایت، بئله جاواب آلدیلار. «موسیؤ هایم داها قصرده دئییل، هدر یئر اوزونوزه زحمت وئر مه یین!».

بئله بیر شایعه یاییلمیشدی کی، یهودیلره منسوب صهیونیست پارتیاسی طرفیندن «هایم» اوچون آیدا اللی-آلتمیش تومن خرلیک وئر بیلیر. من «هایم»ی زینداندان خار یجده گۆرمه میمش و اونولا هئج ده دوستلوقوم دا اولمامیشدی. «اتحاد» قزنتی نین باش رئاکتور و اولدوغو واخت یاخشی شؤهرت قازانا بیللمه میشدی. رضاخانین منیدانا چیخدیغی ایلک گونلرده اونون جیدی طرفدارلاریندا ساییلیردی. بونا گۆره ده آزادیخاهلار «هایم»ا بدبین ایدیلر. بونلارا باخمایاراق «هایم» موثبت سیاسی محبوسلاردان بیری ایدی. یئددی ایل موقاویمت گؤسترمک، یئددی ایل مودتینده اؤز سؤزونون اوستونده دوروب تسلیم اولماماق، یئددی ایل مودتینده هامیدان آیریلاراق بیر گوشه ده تک یاشاماق هئج ده آسان ایش دئییل. بو قبیل ایشلری گۆرمک اوچون ایراده، قودرت و مؤحکم صبر لازیمدیر.

پولکونیک نصروللاخان کلهر و پولکونیک فولادینین دیگر دوستلاری «هایم»ا یاخشی نظرله باخمیردیلار. پولکونیک نصروللاخان دئییردی: «من «هایم»ی یاخشی تانیبیردیم. کیرمانشاهدا او، واسیلی آدی ایله شؤهرت تاپمیشدی. خار یجیلرله علاقه ساخالاییردی. من ایشین اولینده رحمتلیک فولادییه دئمیشدیم کی، بو قبیل عونصورلرله ایشلمک اولماز. او، یاخشی حربچی ایدی. لاکین یاخشی سیاستچی دئییل ایدی. بو آداملارین هامی سینی محض او، ایشه جلب انتدی».

پولکونیک کلهر، فولادییه بؤیوک علاقه بسله دیگینه باخمایاراق، اونون ایشلری حاقیندا یاخشی نظری یوخ ایدی. کلهر دئییردی: «من دفعه لرله اونا دندیم کی، بیزیم ایشیمیز هئج ده گیزلی ورقملر یازیب اونلاری خالق آراسیندا یایماقدان عیبارت دئییلدیر. بیز عملی تدبیر گۆرمه لی بیک. او، اؤز ده موعین تاکتیکا و ایش قایداسی ایرملی سورموردو. گۆردوگو ایشلر ایله نه مقصد داشیدییینی بیلمیردی».

عمومیتله، «هایم» ی هئج کس سئومیردی. او، محکمه اولونان گونلردن بیرینده کلهر منه دئدی: «قورخورام دوستوموزو شاهنشاه ظابیطلرینی یولدان چیخارماق کیمی ساختا بیر اینتیهام ایله گولله سینلر».

منیمله دوست اولان کوردوستانلی سردار رشید ده «هایم»ا خوشبین دئییلدی. او دئییردی کی، «هایم کیرمانشاهدا اوزوندن هئج ده یاخشی خاطرملر قویمامیشدیر. بوتون بونلارا باخمایاراق «هایم» دیکتاتورلوق دؤورونده آرادان آپاریلیمیش گورکملی سیاسی شخصلردن بیر ی اولموشدور.

پولکونیک نصروللا خان

حبسه آیلندیغیم ایلك ایله تصادوفي اولاراق پولکونیک نصروللا خان ایله تانیس اولوب دوستلاشدیم. او، بوتون حبس مودتی نین یئددی ایلینی زیندانین خسته خاناسیندا کئچیرمیشدی. بو مودته او، اوزونو تام متانتله آپارمیشدی. وضعیتین آغیر اولماسینا باخمایاراق روحیه سی مؤحکم اییدی. زیندان مأمورلاری اونونلا حسابلاشماغا مجبور ایدیله. او، محبوسلارین بیر چوخو ایله دوستلاشمیشدی. منه ده یاخشیلوق گؤستریردی. اوچ-دورد آی مودتینده هر گون سحرده آخشامادک خسته خانانین حیطینده بیرگه دولانیردیق. کئچمیش شاهین احوالی-روحیه سی حاقیندا درین معلوماتا مالیک اییدی. او دئییردی: «رضا شاه قورخاق بیر آدمیر». نصروللا خانین بو سوزلرینی غرضلی حساب اندیردیم. لاکین اونون مینرله قناعتلندیریجی دلیللری وار اییدی. «داخیلینده هئج بیر شئی یوخدور. رضا شاه های-کویله آداملارین ساده لیگیندن ایستیفاده اندیر».

نصروللا خانین قوشوندان، حربی ایشلردن یاخشی خبری وار اییدی. او واخت بو باره ده بویوک های-کوی قویاریلماسینا باخمایاراق او، مؤوجود وضعیتین دوزگون قیمتلندییردی. نصروللا خان دئییردی: بوتون بو های-کوی پاراد و نوماییش اوچوندور. قوشونون بوتون حربی تعلیماتی یالینز ظاهیری گورونوش اوچون حیاتا کئچیریلیر. ناشی ظابیطلر حربی تئخنیکانان یالینز آیاهی یئره مؤحکم گویسه مگی بیلیرلر. بو ایسه قارین-باغیر ساغین بیر تیلماسیندان باشقا آیری بیر ثمره وئر میر.

نصروللا خان دئییردی کی، شاهین حتا، بویو هوندور ظابیطلردن ده خوشو گل میر. او، اوزوندن اوجا آدمی گورمک ایسته میر. باشقا بیر آدم منه دئمیشدی کی، پولکونیک کلهری یالینز بویو اوجا اولدوغونا گوره تقاعده چیخارمیشدیله...

پولکونیک نصروللا خان اوشاق خاصیتلی بیر آدم اییدی. او، فولادی دسته سی نین خاربیچیلر طرفیندن تحریک اولونماسی حاقیندا یاییلمیش شایعهلردن، هابنله خالقین نادانلیغی و معلوماتسیز لیغیندان چوخ کدرلنیردی. او دئییردی: بنله شایعه یاییمیشلار کی، بیز اولکهنی گویا هر ج-مرجلیگه سؤوق ائتمک ایسته مییرمیشیک. بونونلا دا قادینلاری، بیزی قارغیش ائتمگه مجبور اندیردیله.

نه ایسته دیکلری معلوم دئییلدی

بوتون بونلارا باخمایاراق، فولادین دوستلاری وطن و خالق حاقیندا چوخلو سوزلر دانیشدیقلارینا باخمایاراق، هانسی اوصولی-ایداره نی یاراتماق ایسته دیکلرینی، حاکیمیتی اله آلدیقلاری تقدیرده هانسی مقصدی گودوب نه کیمی پلانلار حیاتا کئچیرمک لری بیزه آیدینلاشدیرا بیلمیردیله. اونلار دؤورون بیر چوخ منفی سیاستچیلری کیمی یالینز تنقید ائتمک و بدبین فیکیرلر یایماقلا کیفایتله نیردیله. پولکونیک فولادی ده بو جهتنن ضعیف اولموشدو. معلوم دئییل اییدی کی، موقدیمه سینی اوزو حاضیرلادیغی دؤولت چئوریلشینی حیاتا کئچیردیگی تقدیرده هانسی یول ایله گنده جک. اونلارین تاکتیکاسی و ایش قایدالاری یوخ اییدی. انله همین نوقصان دا اونلارین ایشی نین ایرملیله مه سینه مانعچیلیک تورتیمیش و حبسه آیلمالارینا سبب اولموشدو. اونلارین هانسی اینقیلابی ایش اوسته بنله بیر عاقیبتیه دوچار اولمالاری معلوم دئییلدی.

دئیلدیگینه گۆره، مایور لاهوتی همین حادثه دن بیر نجه ایل اول مرحوم فولادینی آذربایجانین شرفخان منطقه سینده توموش و اونو نظارت آلتیندا تبریزه گؤندرمیشدی. او واخت فولادی آذربایجانا گؤندریلمیش اوردو حیصه سی نین کوماندیری اولموشدو. لاهوتی اونو رضاخان علئینه عوصیان ائتمگه راضی سالا بیلیمیشدی. بورادان آیدین اولور کی، ایلک واختلاردا فولادی رضاخانلا موخالیف دئیلمنش. سونرالار ایسه اؤز سهوینی تجروبهده باشا دوشهرک لاهوتی نین تجروبه سیندن اؤز خنیرینه ایستیفاده ائتمک ایستیمیشدی. لاکین او، زامانین دگیشدیگینی درک ائتمیمیشدی... بوندان باشقا لاهوتی نین اؤز عسکرلری ایچریسینده بؤیوک نوفوذو وار ایدی. عسکرلر اونون شوعارلارینی مودافیه ائدیردیلر. او واختلاردا حؤکومتین ده آذربایجاندا نوفوذو یوخ ایدی. لاکین فولادینین دؤولت چئوریلشی یار ائتمک ایستدیگی و اخت حؤکومت بوتون ایشلری اؤز ایختیارینا آلمیشدی. فولادی حتا، اؤز الی آلتیندا اولان آدمالارا دا اینانا بیلیمیدی. اونا گۆره ده علاجسیز قالاراق امیر منظمین (آغایی میر قافقازینین) اربه چیلرینه حربی پالتار گنینه دیرهرک اونلارین الی ایله شاهیی حبس و ساری ایشغال ائتمگه چالیشیرمیش...

بیر سؤزله. فولادی ده اؤز وندن سونرا اونون آیدین سیاسی عقیده مالیک اولماسینی گؤستره بیلن هنج بیر ایز قویمامیشدیر. بو، دیقته لایق موضوعلار دان بیری ساییلیر. دؤوروموزون تاریخچیلری همین مساله اطرافیندا دیقتلی آختاریش و تدقیقات ائدهرک اونون مووفقیتمیز لیگی سببلرینی ظاهره چیخارمالیدیرلار.

دئیلدیگینه گۆره، پولکونیک فولادی کاسیب بیر عایلهده بويا-باشا چاتمیشدی. اونون بیر و یا ایکی قارداشی بیرینجی دونیا موچار بیهسی زامانی شیرازدا باش وئرمیش حادثه نتیجه سینده اولموشدو. فولادینی گولله دیکن سونرا اونون اوغلانلارینی حربی مکتبدن ده چیخارمیشدی. بو ایش پولکونیک نصروللا خانی چوخ غضبلندیرمیشدی.

دیکتاتور لوغون یارانديغي و ایرتیجاع نین جانلاندیغی بیر دؤورده مواریزه مؤیدانینا قدم قویاراق اؤز جانلارینی قوربان وئرن فداکار ظابیطلارین بؤیوکلوگونو و شخصی اهمیتینی هنج کس اینکار انده بیلمز. بو حادثه اؤز-اؤز لوگونده ظابیطلارین روحیه سینینی قیمتندیرمک نؤقطة-نظریندن ده دیقته لایقیدیر. لاکین ظابیطلارین بو اعتراضلارینی ایجتیماعی بیر حرکات و یا عومومی اینقیلابی بیر حرکات کیمی قیمتندیرمک اولماز. فولادی آذربایجاندا بوتون قوولرین ریسی و باشچیسی اولدوغو و اختدا لاهوتی نین عملی تکلیف لارینی قبول ائتسه ییدی، بلکه ده اولکده ایشلر ایندی آیری شکیلده ایدی. بیز لاهوتی نین سهولرینی اینکار ائتمیریک. او، اؤزو ده شیخ محمد خیابانی نین قاتیلیندن اینتیقام آلسایدی، او قاتیلی سالامات تئهرانا گؤندرمه سیدی، فولادینین دوستلاریندان بیرینین دئدیگی کیمی گووه بیلمیش پامیق، مخبر السلطنه اوزون ایللر باش ناظیر لیک پوستونو اله کنچیرمزدی. بیر چوخ عایله عوضولرینی اؤز باشینا یوکسک ماعاشلار لای ایدارلرده مسؤل و وظیفه لره یئرلشدیرمزدی.

بعضیلری رحمتلیک فولادینی قورخاقلیقدا ایتیهام ائدیپ دئییردی لار کی، او، شاهلا اوز-اوزه گلدیگی و اخت اونو اولور سهیدی اولکهنی خیلاص انده بیلردی. شوبه سیز کی، بو مودعا اساس سیز ایتیهام و بوش بیر فیکردن باشقا بیر شئی دئییل. او دیقته ده فولادی هنج بیر ایش گۆره بیلیمزدی. امیر موزمین و سایرلرینین قایا قجادان گوردولگری تدبیرلر نتیجه سینده گئرال مایور درگاهی نین هر شنیدن خبری وار ایدی. شاهلا گؤروش و اختیندان قاباق او، زمینهنی انله حاضیر لامیشدی کی، فولادی یئریندن بئله ترینه بیلیمزدی. بوندان علاوه، شاه فولادینی قایا قلا یاراق سیلاحینی اونون سینه سینه توشلامیشدی. فولادی بیلیردی کی، سارایدا یالنیز بیر نفر دوست و همکاری وار دیر. اونون دا وظیفه باشیندا اولوب-اولمادیغی معلوم دئییلدی. بوتون بونلاردان علاوه، شاهین گلمه سی اونون اوچون گؤزله نیلمز بیر حادثه ایدی. بئله بیر آندا آدم نه قدر رشادتلی اولسا دا، فیکرینی درحال جمعلشدیره بیلمز. دئیلدیگینه گۆره، عالی روتبه لی اوردو ظابیطلارینین بیر چوخ فولادینین اعدام اولونماسی و اونون دوستلارینین محکوم ائدیلمه سینه موخالیف ایدیلر. بونا گۆره ده محکمه دفعه لرله تکرار اولونموشدو. دئیلدیگینه گۆره، بیرینجی محکمه ده فولادی و دوستلارینا برائت قازاندیرمیشدی لار. بوخاریدا قئید ائتدیگ کی، فولادی و اونون دوستلارینین سیاسی عقیدلری و اساس مقصدی معلوم دئییلدی. اونلارین ترقیپور و حتا بعضیلرینین آزادیخواه و اینقیلابچی اولمالارینا باخمایاراق، ایش مئتودلاری و قایدالاری یانلیش ایدی. چونکی چئوریلش دوزگون اولمایان مئتوددور. تأسوفلر اولسون کی، سئید ضیا الدین طباطبایی نین قافقاز سفریندن سووقات گئیردیگی و رضا خانین «چئوریلشین سببکاری منم» عونوانلی مشهور بیاننامه سی ایله اؤزونه یاپیشدی رماق ایستدیگی بو تهلوکه لی خسته لیک اولکهمیزده گئنیش یاییلمیشدی. یوخودان تئز دوران، اؤز دؤور هسینده ایکی-اوچ نفرین توپلانديغینی گۆرن هر کس چئوریلش فیکرینه دوشوردو. حتئ، آدلی-سانلی آدمالردان بعضیلری ده

ھمىن غلط فيكره يوواریلاراق اۆز لرينين و بىر دستەنن حياتىنى تھلوكەيە ساليردىلار. چۆرىلىش ھىچ دە اينقىلاب دىمك دىيىل. خالقين عظمىلى كوتلەرى، جمعيت داخىلىدە عملە گان اينىتظاملى تشكىلاتلار ايشتىراك انتمەن، ايقىصادى و سىياسى حرکات تۆرنەمدەن اينقىلاب حياتا كۆچىرىلە بىلمز. چۆرىلىش چوخ بىر آز اداملارن و ياخود واحد بىر شىخىن تشبوئو نتيجهسىندە مئيدانا گلىر. چۆرىلىش ھەر ھانسى شكىلدە ھەر ھانسى ادامىن اىلە حياتا كۆچىرىلسە دە، او، دىكتاتورلوقون موقدىمەسىدەر. چۆرىلىش اىگىرىمى اىللىك دىكتاتورلوق دۆورونە گۆردوكلرىمىزدن باشقا، آبرى نتيجهسى يوخدور و اولادا بىلمز. بىر نچە نفر ضىالىنن ياردىمى اىلە جمعيتى دگىشدىرەك اىستەن موعىن اداملار و دستەلر ھمىشە محو اولورلار. بو غلط تشكىلاتلارن مقصدلرينن نه اولدوغونا باخماياراق نھايت، اولار موقىتسىزلىگە اوغرايىب آرادان گندىرلر. موقىت قازاندىقلارى تقدىردە ايسە اۆز اىستك و آرزولارنن عكسىنە اولاراق نھايت، دىكتاتورلوق و اۆزباشىنالىق تدبىرلرینە ال اتىرلار. بىر دستە ضىالىنن اىلە جمعيتى دگىشمك ايدىعاسىندا اولان مشهور فرانسى اينقىلابچىسى لوى بلانن فىكرى تھلوكەلى و يانلىش فىكىر اولموشدور. بو گون حقىقى اينقىلابچىلارن ھىچ بىرى قئىد اولونان فىكرن آرخاسىنجا گنتمىر.

مايور البرزون تشبوئو

مايور البرزون روشوتخورلوق اوستە حبسە آلمىشدىلار. حبسە آلىنمادان اول او، كىرماندا پوليس ايدارەسىنن رىيسى اولموشدو. واخى اىلە او، خوزىستاندا دا ايشلەمىشدى.

محبوسون كىم اولدوغونان آسلى اولماياراق، اونونلا دىگر محبوسلار آراسىندا موعىن علاقه واسىطەلرى واردير. آغايى البرز اىلە دىگر محبوسلار آراسىندا مۇوجود اولان ھمىن علاقه ايسە اونونلا ظارافاتلاشماغا و واخى بىر طەر صۇحبتلە كنجىرەك گۆستردىگى مئىلەن عىبارت ايدى. پوليس ظابىطى رەسمى پالتار گىندە اۆزونو چوخ اۆيور، لاکىن ھمىن گۆزل پالتارى اونون اليندن آلدقدا درحال دگىشیر. يالنىز بئلە شرايطدە لازىم گلدىگى واخى بو تىپ اداملارلا صۇحبىت انتمك اولور. البرز ايسە اۆز مايورلوق روتبەسىندە بىر آدىم بئلە گنرى چكىلمگە حاضىر دئىلدى. لاکىن محبوسلار ياواش-ياواش اونونلا باش-باشا قویور و ظارافاتلاشیردىلار. البرز-اۆزو دە باشىنى قاتماق اوچون محبوسلارلا قوشولور و چالیشیردى كى، اولارن صۇحبىت، موباحىثە و موناقىشەلریندە مومكون قدر ايشتىراك انتسىن.

اوغونەدك مؤلفىن و دىگر محبوسلارن پوليس ايدارەسىنن داخىلى ایشلرى حاقىندا معلوماتىمىز يوخ ايدى. لاکىن زىنداندا ھمىن مايور البرزون ھابئلە بىر اىكى نفر باشقا پوليس ظابىطىنن واسىطەسى اىلە بىز بىر چوخ شئىلرى اۆيرندىك. مثلاً، خوزىستانن پوليس ايدارەسى رىيسى دئىردى: «بىزە گۆسترىش وئرىلمىشدى كى، روس دىلى بىلن بوتون اداملارى تعقىب اندك». آبرى بىر پوليس دئىردى: «گۆسترىش وئرىلمىشدى كى، ھابىلارن بىغىنچاقلارنى تعقىب اندك».

باشقاسى تھلوكەسىزلىك ايدارەسى شۇعە لرىنن رىيسلرىنن گنچە ایشلرى حاقىندا آغىلاسىغماز صۇحبتلر اندىردى. او، دئىردى كى، فىلان مۇستنتىق و فىلان رىيس زىرك اوغرو اىلە البىردىلر. گۆرورسونوز، گنچەلر اونو اوغرو تۇتماق ھانەسى اىلە حبسدن چىخارىب اوغورلوقا گۆندىرلر. بو اوغورلار خالقنن ائوینى تالايىب بىلاواسىطە مۇستنتىق و يا شۇعە رىيسىنن ائوینە تحویل وئرىلر...

اوغورلارن اۆزو دە ھمىن مۇوضوع حاقىندا چوخلو خبرلر سؤىلەبىردىلر. اولارن دندىكلرىنن حتى يوزدە بىرى دوغرو حساب اندىلسە، بئلە بىر نتيجه چىخارماق اولار كى، تھراندا باش وئرمىش اوغورلوقلار محض پوليس ايدارەسى ایشچىلرىنن اىلە حياتا كۆچىرىلر.

بئلە بىر ايدىعا دا اولونوردو كى، پوليس ايدارەسىنن اىللىك راپورتلاریندا بۆيوك اوغورلوقلارن كشف اولونماسى حاقىندا وئرىلن بوتون معلوماتلار، موعىن پلان اساسىندا آخارىش ايدارەسى مأمورلارنن اۆز اىلە ترتىب اندىلیرمىش. خوصوصىلە عربشاهى حاقىندا چوخ غرىبە صۇحبتلر اندىردىلر. بو صۇحبتلر نھايت بىز بئلە بىر نتيجه گلدىك كى،

آختاریش ایدارهسی نین اوزو موعین خصوصي مقصدلر خاطرینه اوغرو لار تشکیلاتی یارتمیشدیر. بئله لیکله، بیر و یا نچه نفر موستطیق و یا شوعبه ریسی ایکی طرفلی ایشله بیر و نجه دئیرلر، اوغرو ایله شریک، کاروان ایله یولداشلیق ائدیرمیش. شوبه سیز کی، شوعبه ریسلری باشقا پولیس مأمورلارینین خبری اولمادان اوزون مدت بو ایشی داوام ائدیره بیلمز دیرلر.

مایور البرزون تشبوئو حاقیندا صوحت ائتمک ایستهبیردیک. بیر گون گیزلی پولیس بودجه سی حاقیندا اونا سوال وئردیم. گولمرک دئدی: گیزلی پولیس اوچون بودجه لازیم دئییل. نه اوچون بودجه لازیم دئییل. اونون محدود ائدیلمز اعتباری بس هانسی اورقان طرفیندن اوده نیلیر؟

- بئله بیر اعتبار دا یوخدور.

- ظرافاتدان ال چک. دوزونو دئ گورک پولیس ایداره سی نین تخمین نچه نفر گیزلی پولیسی واردیر؟

- ایستهنیلن قدر. دئمک اولار کی، هامی گیزلی پولیس وظیفه سی نی ایفا ائدیر.

من بئله بیر وضعیتین ایمكان خارجیچنده اولدوغونو دئدیکه، او، بو ایش چوخ آساندیر-دئییه جاواب وئردی. سونرا علاوه ائدی: من اوز تجروبه مده ساییز-حساب سیز بو گیزلی پولیس لرین هارادان مئیدانا گلمه سی نی گورموشم. ایندی سیزه ده شرح ائده جگم. درگاهی نین دوزورونده من پولیس ایداره سی نین محاسیبات شوعبه سینده ایشله بیردیم. او، بیر گون منی اوز یانینا چاغیریب دئدی: گیزلی پولیس اوچون نه قدر بودجه میز واردیر. من همین بودجه نین چوخ آز اولدوغونو بیلدیریب دئدیم کی، او، حتا مین تومندن ده آز دیر. درگاهی تعجوبله، -آخی سن کی، خوزیستانین پولیس ایداره سی نین ریسی اولوبسان. هاما نین گیزلی پولیسی اوچون نه کیمی وسایت آیریلیمیشدی، دئدی. من بو سوالین جاوابیندا: قوربان نچه یوز تومندن آرتیق دئییلدی، -دئدیم.

- بو پول ایله سون نجه ایشله بیردین؟ یقین کی، هئچ یئردن خبرین یوخ ایدی.

- هانسی واسیطه ایله ایشله مگیمی، کیچیک حادثه لردن خبر توتماغیمی ایجازه وئرسنیز سیزه شرح ائدرم، درگاهی ماراقلاناراق صوحتیمی ائشیتمگه حاضر اولدوغونو بیلدیردی. من دئدیم: پولیس ریسی اولان واخت من چوخ جوزی ماعاش آلان جمعی بیر نچه گیزلی پولیسین بیر ایش گوره بیلمه یه جگینی دوشونوب قارار گلدیم کی، ایشلری پولیس ایداره سی ایله علاقه دار اولان آدمالردان همین مقصد اوچون ایستیفاده ائدیم. بونا گوره ده گوستریش وئردیم کی، شهرده کی بوتون شوئرلری، فایتونچولاری، نوکرلری، چاپخانا ایشچیلرینی، رستوران ایشچیلرینی، دلاللاری و آلونرچیلری آختاریش ایداره سینده چاغیر سینلار. اونلاری هدمه بیب و عنینی زاماندا طاماحلان دیر دیقان سونرا هامیسی نین دیلیندن کاغیز آلدیم کی، اونلار حوکومت حاقیندا اولان بوتون حادثه لری، بو باره ده دانیشیلان بوتون سوزلری، هابئله کیچیک و بویوک روتبه لی بوتون دؤولت قوللوچولاری و خصوصیه اعلی حضرت حاقیندا هر جور منفی صوحتلری موافیق ایداره یه درحال معلومات وئرمه لیدیرلر. بو ایشدن بو یون قاچیر دیقاری تقدیرده اونلارین ایشینه مانعچیلیک توره دیله جک و خوزیستاندان سورگون اولوناجاقلار. بئله لیکله، هئچ بیر پول خرجلنمده ن چوخ گنیش تشکیلات یاراندیم. همین تشکیلاتین کومگی ایله بوتون شهرده باش وئرن حادثه لردن، حتا، اولرده دانیشیلان صوحتلردن بئله خبریمیز اولوردو.

درگاهی منیم سوزلریمی ائشیتدیکه چوخ سئویندیم. هاما نین تاریخدن اعیبارن هر گون شهرده کی فایتونچولار، شوئرلر، نوکرلر و س. دسته-دسته آختاریش ایداره سینده جلب اولونوردولار. اونلارین دیلیندن کاغیز آلینیر و هامیسی نی خالقین جانینا سالیردیلار.

آغایی البرزون تشبوئو ایله پولیس و آختاریش ایداره لری اوچون حاضر لانان جاسوسلار چوخ فایدالی اولسا دا، اونلارین فعالیت دایره سی زحمتکش طبقه و عوام جامعاتین چرچیوه سیندن کنارا چیخا بیلمیردی. بو جاسوسلاردان یالینز اوغرو لاری و کیچیک حادثه لری کشف ائتمک اوچون ایستیفاده ائدیلیردی. دؤولت ایداره لری ینده باش وئرن حادثه لری،

ھابئله بۇيوك سياسى عملياتى كشف ائتمك اوچون سياسى ايدارەنن «ذكالى» پوليس ظابطلاري باشقا بير يول تاپمىشديلار. بونلارين موعين حيصه سيني بيز اون بير ايللىك خاطرلر يميزده قنيد ائدمجگيك.

سئيد فرھادين زيندانان قاجماسى

محبوسلار نه اوچون قاجماق فيكرينه دوشورلر. «قصر-قاجار» آدلانان زيندانان ايستيفاديه وئريلمەسي نين بيرينجي ايلي ايدى. زيندانان بۇيوك حَيطينده ھله ده تيكينتي ايشلري، آجاس باسديريلماسى و ساير تدبيرلر داوام انديردى. محبوسلار هر گون دستە-دستە قالا داخيلندن چىخاريلير، زيندان بيناسى نين تيكينتي ايشلرينه رھبرلىك ائدن پولكوونيك راسخين گوستريشي اساسيندا تورپاق ايشلرينده و آيري چتين ايشلرده ايشلەدليلرديلر. وئريلن خورگين چوخ آز اولماسى، ديگر طرفدن زيندان مأمورلار ينين پيس رفتاري و چيركين سوزلري محبوسلاري جانا گتيرميشدى. او واخت زيندان موديري اولان ناصر خان بئيني بوش و جفنگ بير گنج ايدى. او، محبوسلارا هر چور عذاب و اذيت وئرمكدن چكىنميردى. زيندانداكى سو كئيف و قوخوموش ايدى. سود، قاتيق و سايريه عادت ائتميش كوردلر و لورلار ايلنميش لوبيا شورباسيني و باشقا چيمچشديريجي خوركلري بئيه بيلميرديلر. حبسانادا عؤمورلوك محبوسلارين دا سايي گوندن-گونه آرتيردى. اونلارين ھارايينا ھنج بير كس اعتينا ائتميردى. بوتون مأمورلار محبوسلارا سويوش وئير، اونلاري شاللاقلا دويوردولر. زيندان موديري ناصر خان عئيني حالدا جلالد وظيفلريني ده يئرینه بئتيريردى. او، محبوسلاري دويور، اونلاري تحقير اندير، اوز باجاريق و قودرتيني گوستيريردى. عئيني زاماندا او، بو تضييق و كوبودلوق قارشيسيندا محبوسلارين مقاويمت گؤسترمەسي، ھامى نين اونا قول كيمي سجده ائتمەسي نين طلب انديردى. بو طلبى يئرینه بئتيرمەين محبوسلارا او، اوز اليله كؤتك ووروردو. اونون تپيكلري آلتيندا بير چوخ مؤحترم آدمالار عليل اولموشدولار. مثلا، فيروز نيمىن يه او قدر تپيك و رززين شاللاق وورموشدولار كي، نھايت، بو جاوان آغلينى ايتيرميشدى.

بو متين و سياسى گنج دلي اولدوقدان سونرا، پالتارلاريني چىخارداراق محبوسلارين قارشيسيندا لوت دولانيردى.

زيندان مأمورلاري اخلاقي و ديني تحقيرلر ده ال آتيرديلار. لورلار اوز اوزون ساقاللاريني چوخ خوشلايير، اونو ووقار، مردليک و يوكسكليک علامتي حساب انديرديلر. ساقال قويماق ايرانليلارين قديم عنعنه لر يندن بيرى كيمي يادىگار قالميشدير. حقيقتده ده اوجا بويلو، گننیش سينهلي، اوزون صيفتلي، اينجه بورونلو لورلارا توم ساقال خوصوصى بير گوركم وئيردى. قيوراق گنج كيمي آدديملايان بو اوجا بويلو، ھشتاد ياشلي لور قوجالاريني گورنده آدم لذت آليردى. اونلار اوزون، آغ ساقاللاري ايله زيندانان حَيطينده دولاناندا خوشاگليم بير منظره ياراديرديلار.

على آلاھى كوردلري ايسه اوز بيغلارينا بۇيوك علاقه بسلەبيرديلر. اونلار بيغلار ينين قيرخيلماسيني كافيرليک حساب انديرديلر. گونلرين بير گونونده ناييب ناصر خان اوز قودرت و سلطنتيني نوماييش ائتيرمك اوچون ھامى نين ساقال، بيغ و باشي نين اولگوج ايله قيرخديريلماسى حاقيندا گؤستريش وئرميشدى. دللكلر محبوسلارين بير چوخونون قاشلاريني دا قيرخمىشديلار. بئله بير حرکته دوزمك اولمازدي. قوجالار اوتانديقلاريندان اوز اوتاقلاريندان چىخا بيلميرديلر. على آلاھيلر باشلاريني آشاغي ساليير، اوزلريني ان آغير تحقير اولونموش وضعيته حساب انديرديلر. حيات و بزكدن يالنيز باشين توكونو ساخلاميش گنجلر اونون قيرخيلماسى ايله سانكي شخصيتلريني ايتيريب، كيشيلىگي الدن وئرميشديلر.

بو تدبير، مردم آزارليغين و سارساقليغين دنمك اولار كي، سون نؤقطةسي حساب اولونوردو. سونرالار فاشيست آلمانياسينا جاسوسلوق اوستونده توتولموش پوليس ظابطلي اشرفي او گونلرده زيندانان رييسي ايدى. او، محبوسلارين آه-نالەسيني ائشيتميردى. اونلارين اعتيراضلارينا اهميت وئرمير، عريضلريني اوخوموردو. نتيجهده محبوسلارين غضبي گوندن-گونه آرتيردى. هر آدم اوز نؤوبەسينده حاضير اولموشدو كي، جانيني قوربان وئرمك باھاسينا اولسا بئله، اينتيقام آلسين. بوتون محبوسلار اولمو، بئله بي آبيرجي حياتدان داھا اوستون حساب انديرديلر. زيندانان داخيلي دمير كورمسي كيمي قايناييردى. ھامى ايشاره گوزلەبير، فرصت آختاريردى. اونلارا موعين آدمين رھبرليگي لازيم ايدى. بو زامان يالنيز سئيد فرھاد اوز رشادتي، ايماني و دوزگونلوگونه گؤره ھامى نين اعتيماдини قازانا بيلمىشدى.

سئید فرهاد ظولم و تضییق علنیینه موباریزمه اؤز ایمتاحانیی وئرمیشدی. او، اؤز آبیرو ناموسونو قوروماق اوچون بیر نئچه آی مودتینده دؤولت ایله تکجانینا ووروشموش، ژاندارم و سیلاحلی دؤولت مأمورلارینی جانا گنیرمیشدی. او، ناموسونال اوزاتمیش یوخاری روتبەلی بیر شخصی لایقینجه جزالاندیرمیشدی. سونرا ایسه عاجیزلیک گؤسترهمیش و تسلیم اولمامیشدی. یالنیز خیانت و نامردلیکله اونو آداداراق تئهرانا گنیریب سونرا آچاقجاسینا اونو حبس ائتمیشدی. سئید فرهاد زیندانا اولدوغو مودتده بوتون محبوسلارین دیقیتینی اوزونه جلب ائتمیشدی. او، چوخ دانیشماددی. تظاهوردن، بیر-بیرین آردینجا دانیشماقدان، بالانچیلیقدان آچیغی گلیردی. بوتون محبوسلار اونو جاوانمرد، دیانتلی، دوز دانیشان و متانتلی بیر آدم کیمی تانیمیشدی. او، همیشه چالیشیردی کی، تظاهور ائتمه سین. محبوسلار داخیلینده رقابت حیسسی تۇرمه سین. او، یاخشی بیلیردی کی، خیانتکار مأمورلار عادی اینسانلارین ناموسونو تاپدالامیش شخصلره حیمایت گؤسترن، اونلاری مودافیعه ائدن عنصورلر هئچ ده سادهلکله اونون یاخاسیدان ال چکمه یه جکلر. او، زیندانی مدمیر قاپیلاریندان بیر داها خاریح اولال بیللمگه جگینی حیس ائتمیشدی. اونا گوره ده ایلیک گوندن اعتیبارن قاقماق فیکرینه دوشموشدو. محض بونونلا علاقه دار اولراق قاقماق اوچون واسیطه لر آخترماقدان باشقا آیری بیر فیکیر ائتمیردی. بو حاقدا دفعه لرله پلان چکمیشدی. لاکین اونلارین حیاتا کئچیریلمه سی نین مومکون اولمادیغینی سونرالار باشا دوشموشدو. نهایت بنله بیر فیکره گلیمیشدی کی، باشقا محبوسلارین یاردیمی اولمادان، تکلیکده قصر زیندانیندان قاقماق مومکون اولاسی ایش دئییل.

زیندان مودیرینین کوبود رفتاری، خصوصیله محبوسلارین ساققال، بیغ و باشلارینی قیرخدیрмаق، اونو داخیلن هیجانلاندیرمیش ایدی. اونا گوره کی، شاهین قارشیسیندا اگیلمه میش بیر باشی، زور ایله آشاغی اگیب توكونو قیرخمیشدی. سئید فرهاد دللگین اولگوجو آلتیندا اولارکن سون قرازا گلیمیشدی. محض همین گون او. سون پلانیی محبوس کوردلرین و لورلارین بؤیوکلری ایله موداکیره ائتمیشدی. بو پلانیی هامی نین طرفیندن رغبتله قارشیلانجاغینا باخمایراق، او، احتیاطینی یئنه ده الدن وئرمه ییب چالیشمیشدی کی، همین مساله بیر نئچه نفر آدامین آراسیندان کنارا چیخامسین. حتا، او واخت سایي چوخ آز اولان سیاسی محبوسلارا دا بو حاقدا هئچ بیر معلومات وئرمه میشدی. بو، موعین قدر دوزگون بیر حرکت ایدی. اونا گوره کی، سونرالار همین محبوسلارین داخیلینده تهلوکه لی آداملارین نئجه دئییرلر، او غرو ایله شریک و کاروان ایله یولداشلیق ائدن عنصورلرین اولماسی آشکارا چیخدی.

سئید فرهادین پلانی چوخ ساده و عملی بیر پلان ایدی. محبوسلاری هر گون تیکینتی ایشلرینه جلب ائتمک، آغیر ایشلرده ایشلتمک مقصدیله بؤیوک خیطه گنیریردی. بو خیطین داروازالاری چوخ وخت کرپیچ، اهنک و سایر تیکینتی ماتریاللاری گنیرن عربهلرین اوزونه آچیلیردی. قاراولخانا و داروازانین یانیندا ایکی نفر سیلاحلی پولیس کئشیک چکیردی. کئشیکچیلر اوچون سورسات ساخلانیلان آنبارین قاپیسی ایسه همیشه آچیق اولوردو. بو قاراولخانا زیندانیی بیرینجی دالانیندا، بؤیوک دهلیزین ایکی داروازا قاپیسی نین اورتاسیندا، یعنی قاقماق عزمینده اولان محبوسلارین یولو اوستونده ایدی. کئشیکچی ظابیطین دیگر اوتاقدان باشی قاریشیق اولوردو. اونون داروازا یا و آنبارا لی چاتمیردی. قاقماق فیکرینده اولان محبوسلار کئشیکچی پولیسلرین باجاریغینی دا اؤیرنمیشدی. اونلار بو ایش اوچون انله بیر گون سئچمیشدی کی، دیگر محبوسلار اوچون بؤیوک مسؤلیت تۇرمه سین. قاقماق عزمینده اولان محبوسلارین هر هانسی نین نه ایش گؤرمگی قاباقچادان موعین ائدلمیشدی. بو وظیفه لر قاقماغا باشلایان زامان اونلارا بیلدیریلمه لی ایدی. قاقماق پلانیندان و همین پلانیی حیاتا کئچیریله جگی گوندن یالنیز سئید فرهاد و اونون ایکی نفر یاخین یولداشیندان باشقا، هئچ کسین خبری یوخیدی.

نهایت، موعین اولونموش گون گلیب چاتدی. هر آدامین نه ائده جگی موعینلشدیریلدی. زیندان چوخ سس سیز و ساکیت گورونسه ده وخت یاخیلاشدیقجا اورکلر دؤیونور، قانلار جوشوردو. آداملارین داخیلی عالمی تشویشه دوشوردو. هر کس بیر جور فیکیرلشیردی. آزادلیق عشقی بوتون اورکلره تکان وئرمیشدی. بیر چوخلارینین لی تیتیرمیردی. قورخو، اومید و مینلرله دیگر حیسلر بوتون زیندان موحیطینی بوروموشدو.

هر کس آیریلیقدا سس سیز-صداسیز، جیدی احتیاطلا اوزونو آزاد ائتمک اوچون قاقماغا حاضر لاشیردی. هئچ کس اؤز قرارینی حتا قارداشی و آتاسینا بنله دئی بیلمزدی. او، حتا سؤز و یا ایشاره ایله یولداشلارلا ویداعلاشمالی، گونده لیک ایشینی اولدوغو قایدادا داوام ائتمیرمه لی ایدی. بونا باخمایراق هر بیر آدم اؤزو اوچون لازیم اولان شئیلرین گؤتورموشدو.

هر كس اونون تكلېكده قاچاغاغيني و باشقالارينين قاچماسينا يارديم گۆستره بيلمهمهسي اوچون تأسوفله نېردې. بو هيجان و اينتېزار دؤورو جمعي بير نچه دقيقه داوام انتدي. پوليسلر قاپيني آچيب محبوسلاري دسته-دسته بؤيوك خيطة بوراخديلار. كنجميش قايدا اوزره، مأمورلاردان هر بيرى بير نچه نفر محبوسو تحویل آلدې. بئله ليكله ده گونده ليك ايش باشلاندي.

مارت آي نين آخبرلاري ايدي. هوا ياخشى ايدي. زيندان خيطينده كي آرخلارين قير اغيندا نانه بيتكيلري تورپاغي دنشيب، اوز باشلاريني قالدېر اراق آج محبوسلارا گۆز قير پيرديلار. لاكين كنجميش گونلردن فرقلي اولاراق، بو گون آجلىق هنج كسين يادينا دوشمور، حتا بيتكيلره ده اعتينا اولونموردو. گونش داغين آرخاسيندان بير سونگو بويو قدر بوخاري قالميشدي. او دا اوز ايليقي شو عالاري ايله محبوسلارين هيجانلي روحونو اوخشاماق ايسته بيردي. لاكين يازيق محبوسلارين اوز تهلكملي قرارلاريني حياتا كنجير مكدن باشقا هنج بير فيكيلرلي يوخ ايدي. اونلار اطرافداكي شيلره بئله باخميرديلار. حتا، باشقا و اختلاردا اونلارين ان ياخشى دوستو، يولداشي سايبلان فرخي طرفيندن «چيلىق اولدوقدا مني داها دا ايسينديرير، هنج بير دوست گونش شو عالاري قدر مئهر بيان دئيل» ميصراعسي ايله مدح انديلان گونش شوعالارينا دا اعتينا ائتميرديلر... هامي تيتريمين اللره گونده ليك ايشي حياتا كنجيرير، هامي ايشاره گۆزله بيردي.

نهايت، عربلر گليب چاتدي. بؤيوك داروازا قاپيلارينين هر ايكي سي آچيلدي. گۆز تجيلىك وظيفه سيني ايفا اندن حسن قمى سيقنال علامتي اولان اوچا سسله موعين انديلميش واختين گليب چاتديغيني محبوسلارا بيلديردې. بير آندان سونرا داروازا يانينداكي بوتون پوليسلارين سيلاحلاري آليندي. زيندانين ان ظاليم مأمورلاريندان سايبلان حكيم رضا خان محبوسلارين يومروغو آلتيندا هوشونو ايتيريب يئره سريلدي. كنجيكي ظابط و ساير قوروقچو پوليسلر ال-اياقلاريني ايتيرديلر. قاراولخانداكي توفنگلر محبوسلارين اليه كنجدي. سئيد فرهادين گۆستر يشينه اساسن محبوسلارين هر بيرى موعين بير طرفه قاچمالي ايدي. اونا گۆره كي، هامي سي بير ليكده قاچديقلاري تقديرده اونلاري داها آسانليقا تعقيب انديب يئنيدن توتا بيلرديلر. خاريجده كي پوليسلر نهايت، ال-اياق انديب محبوسلارين دالينجا قاچاراق آتش آچماغا باشلاديلار. محبوسلار ايسه ايجباري صورتده جاواب آتشي آچديلار. بير نچه نفر اولدو و يارالاندي. سئيد فرهاد و بير نچه نفر آيري محبوس ايسيتينا اولماق شرطي ايله قاچان محبوسلارين هامي سي توتولدو. بير نچه نفر ايسه مجبور اولاراق، اوز مثلي ايله يئنيدن زيندانا قاييتدي.

سئيد فرهادين قاچماسي ايله علاقهدار زيندانداكي قايدا-قانون داها دا آغير لاشدي. ايلك نؤوبده ناصر خاني حبس انديلر. سونرا ايسه اونو شهرده كي پوليس ايدارلر يئني بير يئنه گؤندرديلر. زيندان رييسيني ده ايشدن چيخاريب اونون يئر يئنه موختاري دؤورونون مشهور جلاادي بولكوونيك راسخي تعيين انديلر. سرتييزاده زيندانين موديري اولدو. بؤيوك خيطة محبوسلارين ايشله بيلمه سي مووقتي اولاراق لغو انديلدي. تعجيلي محكمه باشلاندي. سونرا زيندانين خيطينده بير نچه نفري هامي نين گوزو قارشيسيندا گوللهديلر. بعضي محبوسلارين زيندانا ساخلا نيلما مودتيني بير-ايكي ايل آرتيرديلار. يئنيدن زور اكيچيلىق، شاللاق ايله كؤتك وورماق گنجيش صورتده تطبيق اولوندو. زيندان تام معنا سيندا يانار بير جهنمه چؤريلدي.

سئيد فرهادين يئر يئنه كيملىرى حبس انديلر

سئيد فرهاد موعين مودت قاچاق ايدي. كاشان و ايصفاهان اطرافيندا اونو تانيبان آداملاري توتوب زيندانا گؤندرديلر. حتى، بول اوستو شوبه لنديكلرى آداملاري دا توتوب زيندانا سالدېلار. سئيد فرهاد اولنهكك اونلاري بوراخماديلار. سئيد فرهادين هشتاد ياشلي آتاسيني و اون ياشلي اوغونو دا گيروو كيمي توتوب قصر زيندانا گتيرديلر. ايسيتيقا زاماني بو طرافاتجبل قوجانين وئردىگي جاوابلار چوخ مزلي و ديشيسينديريجي اولموشدو. موستتبيق اوزون-اوزادي سورغو-سوالدان سونرا اونا دئيمشدي: عمي، آيري بير چاره بوخوردور. اعلى حضرت سئيد فرهادي سندن ايسته بير. بو حاضير جاواب كيشي درحال بئله دئيمشدي: آيدندير كي، اعلى حضرت بو مسالده چوخ تاكيد اندير. سيز ايسه سئيد فرهادي مندن ايسته بير سينيز و ياخشى بيلير سينيز كي، منيم ايم اونا چاتمير. بئله ليكله، ياخشى اعلى حضرت ته دئيه سينيز

او، منیم حبسخانادا ائولنمگیم حاقیندا گۆستریش وئرسین. بالنیز بو شرط ایله من دوققوز آیدان سونرا سیزین اوچون آیری بیر سنید فرهاد تحویل وئره بیلرم. بوندان باشقا بیر یول منیم آغلیما گلیمیر.

گۆزومون قارشیسیندا جان وئرمیش آیری بیر قوجانین وضعیتینی داها کدرلی ایدی. او دئییردی: «دماوندن شهره گلیردیم. بایرامقباغی اوشاقلارا بیر آز یمیش و سایر شئیلر آماق فیکرینده ایدیم. دونیانین هنج یئریندن خبریم یوخ ایدی. بیردن آداملارین قاچماسینی گۆردوم. آیری بیر دسته اونلارین آردینجا قاچیردی. قاچانلار اوزاقلاشیب گتدیله. اونلارین آرخاسینجا گلنلر ایسه منه چاتدیقدا سۆیوش وئرمگه باشلادیله. نهایت، منی چوخلو دؤیوکدن سونرا ال-آیاغیمی باغلایب بورایا گتیردیله. آخی، منیم دؤرد اوشاغیم وار. ایندی اونلارین گۆزو یولدا قالمیشدی. اونلار منیم هارادا اولدوغومو بیلیرلر. آریاشلی اوشاقلار. اللریندن بیر ایش گلمز. آروادیم ایسه علیدیر. او، یئریندن حرکت انده بیلیر. بو گوناھسز کیشی نچه گون کنجدیکن سونرا خستهلندی، چوخ آغیر بیر شرایطه جان وئردی.

تئرورجولارین گیزلی تشکیلاتی موسوی و اونون دوستلاری

میرزه رضا کیرمانی، حئیپر عموغلو، عباس آغا و شاهبازینین تاریخده یوکسک مقاملاری اولسا دا، حیات تئرورجولو غون غلط بیر حرکت خطی اولدوغونو دفعه لرله ثبوت ائتمیشدیر. چونکی بو مئتود نتیجهسینده ایرتیجاج داها دا گوجلنیر، اینقیلابچیلار ایسه محو اولوب آرادان گتیرلر. آیدیندیر کی، بیر و یا نچه نفر باشچینی اولدورمکله هنج بیر اولکده حاکیمیت اوصولونو، جمعیتین ایجتیماعی اساسلارینی دگیشدیرمک مومکون دئییل.

سیاسی مقصدلر تامامیله باشقادر. بو مقصدلری جمعیتین اوزو، گنیش خالق تشکیلاتی حیاتا کچیرمه لیدیر. تک-تک آداملارین و یاخود محدود دستهلرین عملیاتی نه قدر حیسیات و فداکارلیقا حیاتا کچیریلرسه بنله، نهایت او فردی و محدود اولاجاقدیر. لاکین تأسوفلر اولسون کی، دیکتاتورلور غون گوندن-گونه شیدتلمه سی ساغلام اولمایان بنیئلرین و ضعیف عصبیلرین محصولو اولان بو غلط فیکری خالق ایچریسینده داها گنیش یاییردی. فداکار گنجلرین بیر چوخو تئرورجولوقدان باشقا آیری بیر یول و مباریزه اوصولو تاپا بیلیردیله. هامی بنله خیال اندیردی کی، شخص دیکتاتور آرادان آپاریلدیغی تقدیرده آزادلیق یولو آپیلاجاق، نتیجه ده جمعیتین سعادت دؤورو باشلاناجاق و میلّت اوز موقدراتینی تعیین ائتمکده آزاد اولاجاقدیر.

هله بونو دئمیریک کی، تئرورجولوقدا نجه دئیرلر، «بیشیگین بونونا زینقروو آسا بیلن سیچانین» تاپیلما سی اوزو بیر پروبلّم ایدی. چوخ واخت بوتون مودعالار سؤز چرچیوه سیندن کنارا چیخمیردی. لاکین حؤکومت، پولیس، سیاسی ایداره، حربی تریبونال، ائلجه ده درگاهی، آیروم، موختاری، خلعتیری و اونلارین ال-آلتیلاری بو بارده گندن دانیشیق لاردان اوز و اختیندا تام مهارتله ایستیفاده اندهرک، اولکهنین یاخشی، پاک و تمیز آداملارینین اکثریتینی همین اینیهام ایله تۆهملندیریب، اونلاری اوز وظیفه و روتبه لرینین ترقی اندیپ یوکسکتمک هوسینه قوربان وئیردیله. بونونلا دا رضا خانین شاهلیق تاریخی صحیفه لرینه بیر چوخ سیلینمز، قانلی لکهلر و وروردولار. یاخشی و تمیز آداملار لوغتی ایشلتمگیمیز شوبهه تۆرتمه مه لیدیر. رضا خان دؤورونده بوتون آزادیخا هلاقی تئرورجولوق اینیهامی ایله توتوب قصر زیندانینا گتیردیله. بلکه ده اونلارین اکثریتی بنله تئرورجولوق دوشونجه سی و فیکریندن تامامیله خبرسز ایدی. بورادا حبس اندیلمیش آداملارین موقدراتی پولیس ایدارهلرینین مئیلندن آسیلی وضعیتده ایدی.

من هنج ده، بیر آدامی تحقیر ائتمک، یاخود شخصلرین سیاسی و اینقیلابی موقعلرینی آچتماق ایسته میرم. عکسینه اولراق حقیقتی مومکون قدر، اولدوغو کیمی ساده و بزک-دوزک یازماغا، اونو-بونو اینجیتمکدن چکینمگه چالی شیرام. خصوصیه، شخص محبت و یا کین بسله دیگیم بیر چوخ آداملارین آدینی قنید ائتمکدن چکینه جگم. بو حال، شرح انده جگیم مطلبدن آسیلی اولراق، بعضیلرینین آدینی قنید ائتمک مجبوریتی قارشیا چیخان زامان، باش وئره بیلر. شوبهه سیز، بو ایش محض مؤوضوعو آیدینلاشدیرماق اوچون، میثال گۆسترمک، شرح ائتمک و تصور یاراتماق خاطرینه اولاجاقدیر.

نه ائتمك اولار. بعضاً آدم مجبور اولور كي، بير سيرا سؤزلري دئمك و يازماقدان چكىنمهسين. مثلاً، آغايي ابولقاسيم موسوي يه شخص حؤرمتميم وار. ايگيرمي نچه ايلليک حاديتلر، موختليف ايجتيماعى مرحله لرده بيزي بير-بيري يميزه ياخيلاشديريب، اوزون مودت عرضينده بو و ياخود ديگر حاللاردا دوستلوغوموز پوزولماميشدير. بونا باخمايلاق موسوي نين يوخاريدا قئيد ائنديگيم تئرورجولوق ايتيهامي اساسيندا توتولموش يولداشلاري حاقيندا بير نچه سؤز يازماغا مجبورام.

تئرورجولوق ايتيهامي اوزلوگونه جناب موسوي نين شخصيتينه باييشا بيلردي. چونكي اونون اوتوز ايلدن آرتيق آزادياھليق ستاژي وار ايدي. همين آد ايله ده شوهرت قازانميشدي. شاه، شخصن اونو تانيبيريدي. جومهوريت حاديتلرينده اونو حاجي رحيم آغا قزويني نين ائوينده گؤرموشدو. بوندان باشقا بير نچه ايل اول همين ايتيهام ايله اونو توتوب روسيايا سورگون ائتميشديلر. هر حالدا تئرورجولوق و يا حربي محكمه ايشچيلرينين ديلي ايله دئسك، شاه علئيينه قصد دوزلتمك، اونون خارجي گؤرونوشونه بئله اويغون گليردي. پوليس ايداريسي موسوي نين آزاد ياشاماسيني ايستهمه ديگينه گؤره همين ايتيهامي اونا نيسبت وئرديسه ده، لاکين بو ايتيهاميني ثوبوت ائنه بيلمه دي. ثوبوتا احتياج دا اولماميشدي. شهر يور حاديتلر سندن* سونرا آغايي موسوي يه وئريلميش حؤكمله گؤستريليردي كي، حربي تريبونال هئچ بير اساسلي ثوبوت اولمادان اونا اون ايلليک حبس جزاسي كسميشدير. بو سند يالتاقلار طرفيندن (عصر نووين انوشيرواني) آلانديريلان رضا خان حاكيميتي دؤورونده كي «عدالتلي» حؤكلرين بير نومونه سيدير.

هر حالدا پوليس ايداريسي ايستهميردي كي، موسوي آزاد اولراق بورادا-اورادا اوتوروب بعضي صؤحبتلر ائتسين. «ع»-نين بوش و يالان سؤزلري پوليس الينده ياخشى بير بهانه ايدي. بو سؤزلردن درحال ايستيفاده ائدهرك موسوي اوچون ديدبھلي و طمطراقلي محكمه ايشي دوزلنديلر. حالبو كي، «دوكتور م. ج.» قاقازيني و «ع»-ني پوليس اوزو چوخ ياخشى تانيبير و ياخشى بيليردي كي، موسوي هر كيم ده اولسا آدم اولدورن دئييلدير. لاکين واختي ايله «ع»-ني هدمليرك اوندان پول آلماق ايستهين قولامعلي اهرينين غرضلي راپورتونو سند و اساس كيمي قبول ائديب بيرينچيني مجبور ائندي كي، ايكنينچي نين يالان و پوچ سؤزلريني تصديق ائتسين.

موسوي نچه ايللر بويو تكليفسيز ساخلانيلديقدان سونرا ظاهيرده شاهها قصد دوزلتمك كيمي گولونج بير ايتيهاملا، محكمه ده ايسه ناملوم بير توهمتله اون ايلليک آغير و ياخود مجرد حبس جزاسينا محكوم ائيلدي. پوليس يالنيز «ع»- نين بوش سؤزلري اساسيندا بئله بير ايديعا ايرملي سوروردو كي، جلاليه* مئيدانيني گويا هامارلاماقدا ايشتيراك ائدن موسوي بير گون دوكتور «م»-ه دئميشدير: «شاه جلاليه مئيدانينا باش چكمگه گلْميشدي. من اورادا اونون ايشيني بيتيره بيلرديم. دوكتور «م» ايسه بو ايشين نه اوچون انجام وئريلمهدىگيني اوندان سوال ائتميشدي...»

موسوي و اونون دوستلاري علئيينه يوخاريدا قئيد اولونانلاردان باشقا هئچ بير دليل و ثوبوت گؤستريلميردي. زيندانا بيزه ثوبوت اولدو كي، «ع»-نين سؤزلريندن مينده بيري ده دوغرو دئييلدير.

«ع» ايديعا ائديردي كي، گويا او ايراندا و خاريجده بير چوخ بؤيوك ايشلر گؤروب، ان زيرك تئرورجولارلا بيرليكدە ايشلهميشدير. او دئييردي: «بير گون سفارتخانايا گئتديك. اورادا سفيرين آرخاسينداكي سئيفدن گيزلي سندلري گؤتورمعلي ايديك. ايش باشا چاتديقدان سونرا بيردن-بيره كئشيكچيلر باشيميزين اوستونو آلديلار. دوستوم اوتاقدان باييرا قاچا بيلمه دي و توتولدو. من ايسه حيطده دايانميشديم. او، دئدي، مني ديري اله كنجيرسهرلر تانييب، بونولا دا سيزين هامينيزي توتا بيلرلر. باشيمي پنجرهدن باييرا چبخاريرام، سن اونو كس آپار. من ده بئله ائنديم و بونولا هئچ بير يميز اله كنجمه ديک.» بئله بير گويوچو آدامين سؤزو ايله موسويني اون ايل حبس جزاسينا محكوم ائنديلر.

* شهر يور حاديتيسي 1941-جي ايلين اوقوست آيندا، موتقيق قوشونلارين ايرانا داخيل اولماسي و رضا خانين شاهليقدان ايستعفا وئريل اؤلكمن قاجماسي ايله علاقمدر وضعيتين ائلاييشدير.
** جلاليه مئيداني تئهرانين شيمال قريبنده بئرشير. بو مئيداندا حؤكومت طرفيندن رسمي كنجيلر تشكيل اولونور.

جهانسوزی و باشقا موتهیملر

یازیق جهانسوزی ده دئمک اولار کی، بوش سؤز اوستونده محو اولدو. او، ایستینطاق زامانی دئمیشدی: بیر گون شاه مدرسهیه، یاخود هارایا ایسه گلمیشدی. من اونا یاخین ایدیم. عئینی حالدا توفنگیم ده دولو ایدی. دوشوندوم کی، ایراده انتدیگیم تقدیرده بیر گولله ایله اونون ایشینی بیتیره بیلیم.

بو قبیل ایتیهاملارین، اساسی اولمایان پوچ محکومیتلرین، میقیاسی چوخ گنیش ایدی. حتا پولیس ایدارهسینده شوبههلی آداملارین آیریجا گنیش سیاهیسی ترتیب اولنوموشدو. شاه سفره چیخدیقا و یا اهمیتلی حادثه باش وئرن زامان اونلارین هامیسینی دانیشیق سیز توتوب زیندانا کتیریردی. حتا، ایندیکی شاهین* تویوندا بنله، بیر چوخلارینی احتیاط اوزوندن زیندانا سالمیشدی. شاهین سفره چیخماسیندا بیر نچه گون اول قصبه لرده، کندلرده، حتا، یول اوستو چایخانالاردا نیسبتن تانینمیش آداملاری حبس اندیر و بونولا دا اونون «طنطنه لی» ایستیقبالی اوچون یول آچیردی.

تصور اندیرم کی، کئچمیش شاهین جانینی قوروماق اوچون سیاسی ایداره طرفیندن گورولن جورجور تدبیرلر زینداندان خاریجده کی آداملارا داها یاخشی معلوم ایدی. بیز یالینز ائشیدیردیگ کی، بنله حاللاردا شهرین موعین کوچه و خیابانلاریندا عئیهجر قایدا-قانونلار قویولور. آعاج اکمک و سایره بو کیمی ایشلر اوچون یینی-یینی گؤستریشلر وئر یلیردی.

عومومیتله، دئمک اولار کی، پولیس ایدارهسی و حربی محکمه مأمورلاری، ثروت و یوکسک وظیفه الده اندهرک اوز خصوصی یاشایشینا سون درجه هوسکار اولان شاهین نظرینده، خالقی خورتان قاییریب و بو یول ایله اوزلری اوچون چوخ فایدالی دوکان آچمیشدی.

* مقصد رضاخانین اوغلو محمدرضادیر.

تئرورچولارین مرموز تشکیلاتی - ائرمنی یوسیف و اونون یولداشلاری

آرتیق کدرلندیرجی عومومی حاللاری بیر کنار قویوب بیر قدر ده مرموز قاتیللرین ماجراسیندا یازاق.

فولادی نین دوستلاریندا باشقا زینداندان داها دورد سیاسی محبوس دیقتیمیزی جلب اندیردی. بو آداملار تخمینن یئدی ایل زینداندان ساخلانیدیغینا باخمایاراق، هله ده اونلارین تکلیفلی موعین اندیلمه میشدی. بو آداملارین باشچیسی و رهبری ائرمنی یوسیف آدی ایله مشهور اولموش یوسیف خان آشوری ایدی... تاریخی حادثه لر حاقیندا وئردیگی معلوماتلارا نیسبت او داها گنج گورونوردو. زیرک و چئویک آداما اوخشا بیردی. فارس دیلینده یاخشی دانیشاردی. ائرمنی یوسیف قاراشین، آریق و اورتا بویلو بیر آدام ایدی. دانیشیغیندا گورونوردو کی، کیفایت قدر تحصیل آلمامیشدیر.

ائرمنی یوسیفدن باشقا اکبروف آدی بیر شخصین ده عجایب هئیکلی زیندانا کتیریلن یینی آداملارین دیقتینی جلب اندیردی. گوده بویلو، انلی کورکلی بو آدام "جنگل حرکتی نین ایلک دورو مواهیدلری کیمی ساچ-ساققالینی اصلا قیرخدیرماییر و اوزونو مرحوم کیچیک خانا بنزتمگه چالیشیردی. بیر حالدا کی، مرحوم میرز، اکبروفدان داها بویون-بوخونلو، داها گنج، داها ساغلام ایدی. میرزه کیچیک خانین ساچ-ساققالیندا بیر دانا داغ توک یوخ ایدی. اکبروف ایسه سولغون و دوشگون ایدی. ساچ-ساققالیندا آغ توکلر اوستونلوک تشکیل اندیردی.

میرزه کیچیک خانین باخیشلاری درین و جاذیبه دار ایدی. اکبروفون گوزلرینده ایسه قابیلیتی آندیران کیچیک بیر پارلیتی بنله یوخ ایدی. میرزه متانتلی، وقارلی و دیندار ایدی. اکبروف ایسه جیرتقوز و یونگول گورونوردو. بو بدبختلیک بلکه

زىندان تضييقي نىن نتيجه سىندە تۇرنمىشە. او دىيىردى: «مرحوم ميرزە ايله ياخين قوھولوق موناسىبىتىم وار. جنگلدە اوزوم اوچون بير ادام ايدىم. چوخلو مولك و ثروتىم وار ايدى.»

زىنداندا ايسە بئلە سۇزلرە ھىچ كس قولاق آسمىردى. اورادا آريستوكراتلىق و بۇيوكلك يالنىز گۇرۇشە گلنلرين محبوسلار اوچون گتىردىكلري خۇركلر ايله اۇچولوردو. نۇجە دىيىرلر، اداملارين خۇرمتي زىنداندا گتىريلن خۇرك قازانچالارينين بۇيوكلكو ايله اۇچولوردو. بونا گۇرە دە، بعضي اعيانلار و طاييفا باشچيلاري يالنىز قازانچالارين بۇيوكلكو ايله فخر اندىر و چاليشىردىلار كي، بوش اولسا بئلە، زىنداندا بۇيوك قازان گتىرسىنلر. بو جھتدن اكبروفون دىيىكلريني محبوسلار اويدورما حساب اندىر، اونون اوچون ھىچ بير مۇوقع و وظيفە قابىل اولموردولار.

گۇرونور، او، جنگلدە دە او قدر آدلى-سانلى ادام اولمامىشە. بلکہ دە سادە بير توفنگچي اولموشدو. تصادوفن او، ايلک سياسى محبوس ايدى كي، دىيىلدىگىنە گۇرە، زىندان مأمورلاري ايله ياخيندان علاقه ساخلايىب اونلار اوچون خىرچىلىك اندىردى. او، بىزىم كوريدوردا ياشامادىغي اوچون من بو ايدىعالاري تصديق اندە بىلمرم. لاکين قنىد ائتمەلىم كي، او، اوست-اوستە ايجىبوش آداما اوخشايبىردى.

فيروز نىمني بو دستەنن ان رشادتلي، عىني حالدا ان يازىق عوضولرىندن بيرى حساب اولونمايدىر. بو ھىمتلي و رشادتلي گنج آلتى ايل حبسە قالدىقدان سونرا زىندان ريبيسي مشهور ناصر خانين كۇتكلي، قامچيلاري و تىپكلري آلتىندا دلي اولموشدو. او، پاپاقسىز گزىر، دىلەنير، معناسىز سۇزلر دانىشير، خصوصيله اثرمني يوسيفي لاغا قوبوردو. اينصافلا دىسك، يوسيف مومكون قدر اونا كۇمك و خىدمت اندىردى. لاکين او، ھىچ دە ياخشىلىغي و پىسلىگي باشا دوشمەيبىب حتا، اداملاري بئلە تانىيا بىلمىردى. او دىيىردى: «بو گون كومىتە بىزە قىرقاوول-پلوو گۇندر مىشە. بير ماوزئر ماركالي تاپانچا، بير دست پالتار و بير ياخشى آتوماشين دا قاپى نىن آغزىندا حاضر دىر. كومىتە ايستمەير كي، تىزلىكلە من بورادان چىخىب گندىم. لاکين ناصر خان مانع اولور. سۇز وئرىبلر كي، آخشام يانىما گلسىنلر. تاپشىر مىشام بير ياخشى قىلىنچ دا منىم اوچون گتىرسىنلر.»

اونلاردان دۇردونجوسو على بروجردى ايدى. اكبروف كيمي، او دا زىنداندا ياخشى نوفوذ و شۇھرت قازانمامىشە. ظاهىري گۇرونوشوندىن آلوئرچي و بازار آدامينا اوخشايبىردى. اوست-اوستە محبوسلارين اكثرىتي يوسيفين دستەسىنە ياخشى موناسىبىت بىلمەيدىلر.

زىنداندا اداملارين پوزغونلاشماسي اوچون گنىش و الوئرىشلي ايمكان وار ايدى. اونلارين بير چوخو چاراسىزلىقدان تسليم اولاراق زىندان مأمورلارينين گۇستريشي اساسىندا خىرچىلىگە و جاسوسلوغا باشلايبىردىلار. بعضيلري ايسە اوز مىردار طبيعتلري اوزوندن بو كيمي آلچاق ايشلرە بويون قوبوردولار. مثلا، مشهور قاتىل حاجى محمد گلپايگاني جاسوسلوق ائندىگي اوچون گونده بير قىران پول آلاردي. سياسى ايدارمنين موفتىشي ساختا سندرل دوزلدن ورشوو خانين قارداشي ابراهيم خان آرتىق ناھار، شام آماق و زىندان داخىلىندە آزاد گزمك خاطرينه پوليسە خىدمت اندردى. بعضيلري ايسە داھا آلچاقلىق گۇسترمەك سوپورگەچىلىك وظيفەسي ائتمك و ساير بو كيمي ايشلر خاطرينه پولكونىك راسخ و ياخود نىرومندين بوتون گۇستريشلريني حياتا كنجىر بىردىلر.

موختليف شايعلرە باخماياراق يوسيفين و اونون دوستلارينين جاسوس اولمالاري حاقىندا منىم اليمدە ھىچ بير قطعي دليل يوخدور. بونا گۇرە كي، زىندانين داريسفال موحيطي شيدتلي رقابق روحيەسي تۇردىردى. زىندان مودىري ايسە محبوسلار آراسىندا قصدن ايكىتيرملىك ساليب ايستىفادە اندىردى.

ھر حالدا بىزىم زىنداندا گتىرىلدىگىمىز وخت يوسيفين خصوصي بير وضعيتي وار ايدى. دىيىلدىگىنە گۇرە، او، بير نۇجە ايل مودتىندە كنجمىش بير نومرطي حبسخانادا ساخالنىلمىشە. ايلک يوخلانىشندان سونرا اورادا آزاد بوراخىلمىش ايدى. دىيىردىلر كي، يوسيف ھر گون اوز اداملاري ايله گۇرۇشە بىلىردى. او، حتى اوز آروادي ايله حبسخانانين اوتاغىندا گۇرۇشوردو. زىنداندا اولاركن اونون بير اوشاغي دا اولموشدو.

ياخشى يادىمدا دىيىل. دىيىلدىگىنە گۇرە، پوليس ايدارەسي طرفىكدن آيدا اون بير يا اىگىرمي تومن اونون آروادينا خرچلىك دە وئرىلىردى. زىندان داخىلىندە گىزلي صورتە سىغار و يا تىرىك ساتماق دىمك اولار كي، يوسيفين

اینحصاریندا اییدی. او، دئییردی کی، گونده هنج اولماسا اوچ تومن قازانمالییم. پولیسلر اونونلا حسابلاشیردیلار. بوتون محبوسلارلا یولداشلیق و دوستلوق اندردی. اورگی صاف و الی آچیق بیر آدم اییدی.

عباس کدخدانین دندیگینه گۆره، یوسیف زینداندان بوراخیلدیقدان سونرا آیدا اوتوز-قیرخ تومن ماعاشلا پولیس ایدارهمسینه ایشه قبول اولونوب ایصفاهانا گۆندر یلمیشدی. عباس کدخودا بو مسالهدن چوخ اینجیمیشدی. او دئییردی: «من اوزوم اوندان داها آرتیق تئروورچویام. ناحاق یئره اونا آیدا فیلان قدر پول وئرمرک ایصفاهانا گۆندر میشلر...»

یوسیف اوزو ایسه بئله ایدیعا اندیردی کی، اونی زینداندان آزاد اندمرک سئید فرهادی تاپماق اوچون کاشانا گۆندر دیلر. او ایسه حؤکومتین پلانی نی سئید فرهادا بیلدیر میس و الیندن گلدیگی قدر اونا کؤمک و یاردیم گؤستر مگه چالیشمیشدیر. لاکین بو، یالنیز اونون اوز سوزو اییدی. دوستلارینین بیر چوخو بو سوزون یوز فایض دوغرو اولماسینا اینانمیردیلار.

قئید اتندیگیمیز کیمی، یوسیف زیرک بیر آدم اییدی. اوز دندیگینه گۆر، یئرئم دسته سینی موجهیلریندن اولموشدو. جنگلده ده اهمیتلی رول اوینامیشدی. من اونونلا چوخلو دانیشدیم. چونکی اونون حرکتلری و ایشلری منیم نظریمده چوخ رمزلی گۆرونوردو. او دئییردی کی، منی دفعه لرله گۆرموشدور. من ایسه اونی هارادا گۆرمگیمی و یا آدینی بئله ائشیمگیمی یادیم سالا بیلمیردیم. بونا گۆره ده نهیین باهاسینا اولورسا-اولسون اونلارین ایشی نین گندیشی حاقیندا دوزگون معلومات الدهه ائتمک ایستیمیردیم. لاکین درینه گندیگه مساله نین حلی منیم اوچون داها چتین و داها رمزلی اولوردو.

او دئییردی کی، تئهرانا گلمز دن اول رشنده حبس اولوندوم. سونرا کیمین الیه و نجه حبس دن بوراخیلدیگیمی اوزوم ده بیلیم. بو حادثهدن سونرا اروادیمی گۆتوروب تئهرانا گلیم. بورادا بیر چوخ تانیشلاریم وار اییدی. تئهراندا موعین مودت ایشسیر قالدیم...

لاکین بعضیلارینین دندیگینه گۆره، فیروز دیوانه اولمازدان اول بیلدیر میس کی، او، یوسیف ایله بیرلیکده تئهراندا گنجه اوونا چیخیر، خوصوصیله شهر اطرافیندا آدمالاری سوپور موشلار. دئییلدیگینه گۆره، فیروز اعتبار ائتمیشدی کی، او زمان اونلارین ایشی اساس اعتباری ایله آدم اولدور مکن عیبارت اولموشدور. لاکین یوسیف اوزونو داها جیدی گؤستریر، گوردوگو ایشلره موجهیلدیک و آز ادیخالیق رنگی وئر مگه چالیشیردی.

من اونلارین کیم اولدوقلارینی موعین ائتمگه چوخ چالیشدیم. لاکین بو مومکون اولمادی. تصور اندیرم کی، یوسیف اوزو ده بونو بیلمیردی. بلکه ده او سیری گیزلتمگه چالیشیردی...

او، دئییردی... «بیز قوام السلطنه اوچون ایشلیمیردیک. لاکین قوام السلطنه ایله اصلا گؤروشمه میسیدیک. بیز یالنیز بیر نفر ظابیط واسیطه سی ایله اونونلا رابیطه ساخلا ییردیق. همین ظابیط کومیتهدن قرار لارینی بیزه بیلدیردی. بیزیم اوچون پول و سیلاح کتیریردی. من دئمک اولار کی، همین ظابیط ایله هر گون گؤروشوب اوندان گؤستریش آلیردیم. شاهین گونده لیک ایشلری حاقیندا بو ظابیطین دقیق معلوماتی وار اییدی. بیز اونون گؤستریشی ایله اوز واختیندا شاهین گلهجگی موعین یئرلرده حاضر اولوردوق. لاکین شاهین بو ایشلردن هانسی واسیطه ایله خبر توتوب اوز واختیندا لازیمی احتیاط تدبیرلری گۆرمه سی هله ده منیم اوچون آیدین اولمامیشدیر. هامی نین بیلدیگی کیمی، او واخت شاه ایدارلره تکلیکده باش چکردی و اوزو ایله هنج کیمی آپارمازدی. کومیتهدن گؤستریشی ایله بیز شاهین گلهجگی یئره گنتدیگ، اورادا تیمدن دیرناغادک سیلاحلاریمیش و او طرف بو طرفه وار-گل ائدن قاراوللارلا راستلاشیردیق. مثلا، بیر گون بیزه دندیلر کی، شاه فیلان ساعاتدا امنیه ایداره سینه باش چکمگه گندهجک، سیز ده او یئرده حاضر اولمالی سینیز. دئمیشدیلر کی، شاه تک اولاجاقدیر. لاکین همان یئره چاتدیقا هر طرفه سیلاحلی قاراوللارین کئشیک چکدیگینی گوردوک. شاه اوزو ایسه بؤیوک دستهدن عیبارت عسکرلرین اورتاسیندا امنیه ایداره سینه داخل اولدو. شوبه سیز، بئله بیر وضعیتده بیز هنج بیر ایش گۆره کی، اولاه، او تک اولمادیغی تقدیرده بیزه ایش گۆرمگه ایجازه وئر یلمه میسیدی. ایکینجی سی، هدفه آتش آچماق اوچون ایمکان یوخ اییدی. تخمینن دورد بئش دفعه بو کیمی حادثه قارشیا چیخدی. بیز اونلارین هامی سینی ظابیطین واسیطه سی ایله کومیتهدن معلومات وئر دیک...»

من چوخ ماييل ايديم كي، همين ظابطين آدينين نه اولدو غونو يوسيفدن اويرنيم. لاکين او آند ايجهرک بيلديردي كي، اوزو ده همين ظابطين آديني بيلمير.

گنرال-مايور درگاهي نين بو مساله حاقيندا قالين محکمه ايشي دوزلتمه سي و اونا بير چوخ بزک-دوزک وئر مه سينه باخماياراق، يوسيفين دنديگيندن گورونوردو كي، بو ايش لاپ باشلانغيجدان اعتبارن اويونازليق اولموشدور. شاهين اوزو همين مسالهنين بوتون جوزبياتيندان خبردار ايميش. کيم بيلير، بلکه ده قاتيللر کوميته سي نين باشيندا شخصن شاه اوزو دوروموش. يوسيف دنديردي: «شاهين مجلسه گلهجگي گون بيزيم اوچون سون و ان قطعي عمل مرحله سي گونو حساب انديليردی. شاهين گلهجگي واختدان اول بيز الوئریشلي بير يئره توپلانيب فورصت گوزلهييرديک. قاشماق، گيزلنمک و اوزوموزو نه واسيطه ايله خيلاص انتمک يوللاريني دا حاضير لاميشديق... يئنه ده دنديرديلر كي، او، مجلسه تک گلهجکدير. تصادوفن دوز موعين اولونموش واختدا گليب چيخدي. بئله ايشلرده چوخلو تجروبه و جسارته ماليک اولدو غوما باخماياراق نئچه ثانيه تردود اتتديم. بوتون عضله لريم شيدتله تيترمگه باشلادي. ايشين اهميتيني نظره آلاراق درحال اوزومو اله آليب تاپانچانين دسته سيني اليمده مؤحکم توتدوم. بؤيوک عزمله بير نئچه آدديم ايرملي گنتديم. فيروز ايسه اصلا تردود انتميردي. بو نؤوع ايشلر اونون اوچون بير اويونچاق کيمي ايدی. او، هميشه اوزو ايله ماوزئر مارکالي تاپانچا گزديردي. ايشي باشا چاتدير سايديق او، همين سيلاحين کؤمگي ايله، مينرله سيلاحلي عسکرين موحاصير هسندن چيخيب اوز جانيني خيلاص انده بيلردی. بو زامان اکبروف و الي بروجردي ده يارديم اوچون باشقا بير يئرده فورصت گوزلهييرديلر...».

يوسيف دنديردي: «مقصديمي حياتا کنجير مک ايسته ديگيم واخت بيزيمله شاهين آراسيندا جمعي بير نئچه آدديم فاصيله وار ايدی. من ساغدان، فيروز ايسه سول طرفدن اونون باشيني نيشانا آلميشدي. بيز آتش آچماق ايسته ديکده، رايبته چيميز اولان ظابط قفلتن اورتاليقدا گورونهرک، بيزه آرادان چيخماغي ايشاره اتتدي. بيز ايسه اونون ايزي ايله جمعيتين ايجريسيندن چيخيب گنتديک. ظابط بيزه دندي: آرتيق عمليات سونا چاتميشدير. سيزين ووجودونوزا دا داها احتياجيميز يوخدور. گندين اوز باشينيزا چارا قيلين...».

يوسيفين بو سوزلري مسالهنی منيم نظريمده داها قارائليق، داها مرموز انديردي. من اونو هنج ده يوسيفين اينانديغي کيمي باشا دوشمه يير و قبول انده بيلميرديم. يقين كي، مساله هنج ده بو سادملیکده اولماميشدير. بونا گوره ده من بير گون زينداندا يوسيف خانا دنديم: آيا سيز بوتون بونلارين اويون و کلک اولدو غو باره ده هنج فيکير لشمير سينيز؟ بلکه ده پوليس ايدار هسي نين اوزو همين ظابطي سيزين يانينيزا گوندر ميش!

او تعجوبله - نه اوچون بو ايشي گورمک ايسته يير ميشلر؟ - دندي. پوليس ايدار هسي نين منيمله نه کيمي دوشمنچليگي اولاي بيلر ميش!!!

يوسيف خانين بو جاوابلاري اونون، چوخ چنويک اولماسينا باخماياراق، سياسي مسالهرده اولدوقجا ساده و عاوام اولدو غونو گؤستريردي. من اونا دنديم: «يوسيف خان سياسي ايشلرين هاميسي هنج ده بير اوزلو و ساده اولمور. مثلا، چوخ احتيال كي، پوليس ايدار هسي بو يول ايله بؤيوک سياسي بير مانعني و انگهلي ايتيهام انديب آرادان آپارماق ايسته يير ميش. بلکه ده پوليس حاکيم دايره يه منسوب شخصلردن بيريني بيخماق اوچون اونا کلک دوزلتمگه چاليشير ميش.

«تجروبه لي» تئرورجو بير قدر فيکير لشدیکدن سونرا دندي: «باش چيخارا بيلميرم، هر ايشي بيلسم ده، ايشين بو جهتيني درک انتمه ميشديم. قنيد اولونان ظابطدن باشقا بيزيم هنج کس ايله علاقه ميز اولماميشدي. پوليس ايدار هسینده ايسه بيزدن قوام السلطنه نين آديني سوروشدولار. بيز ايسه اونون حاقيندا يالنيظ ظابطدن انشيتيديگيميز سوزلري بيليرديک. بلکه ده سيزين ظنينيز دوغردور. دنديگينيز کيمي، نه بيلمک اولار! سياسي ايشلر هنج ده ساده اولمور.

من يوسيف ايله قصدن بير نئچه دفعه گوروشوب هر دفعه اوندان موعين مسالهلري اويرنمگه چاليشيرديم كي، بلکه ده مسالهنين اوجونو بير يئره آپاريب چاتديرا بيلم. لاکين تأسوفلر اولسوي كي، هله ده بو مساله منيم اوچون قارائليق بير شکیله قالماقددير.

يوسيف اوزو اخلاق جهته سادە اولدوغونا باخمايلاق، مرموز بير ادام ايدي. هر يئردن خبر وئرير، هاميني تانييردي. بوتون حاديشلره اليني اوزاتميش، هر هانسي ماجرايا آز-چوخ قارشميشدي. خصوصيله زينداندان بوراخيلاجاي سون گونلر ده چوخ مرموز گورونوردو. رشتده نهيين اوستونده توتولماسي، نامعلوم ظابيطين هانسي واسيطه ايله اونو اله كنجيرمهسي، نه اوچون تئرورجولوغا مامور انديلمهسي معلوم دئييلدي.

يوسيفين اوز دنديكلريندن ده بير شئي باشا دوشمك اولموردو. فيروز نميني ايسه ديوانه اولموشدو. ديگر يولداشلاري ايسه يوسيفدن باشقا آيري اداملا رابيطهده اولمالميشديلار. اولار يالنيز يوسيفين گوستريشي ايله ايشلميش، ايشين كوكوندن خبردار اولمالميشديلار. بونا گوره ده اولارلدان هنج بير شئي اويرنمك اولموردو. بوتون بونلارا اساسن قنيد اولونان تئرورجولارين تشكيلاتي منيم اوچون مرموز قالميشدي.

* * *

بير قايدا اولاراق مجلس دؤورلريندن هر بيريني قورتارماسينا بير نجه آي قالميش مجلس دئوتاتلاري اوزلرينه تكان وئريب چاليشيرديلار كي، هر هانسي واسيطه ايله اولورسا-اولسون خالقين اعتمادي ني جلب اندهرك، يني سنچكيلر زماناني اوزلري اوچون الوئريشلي زمين و موحيط حاضيرلاسينلار. حاضيردا اولدوغو كي مي رضا شاه دؤورونده ده سنچكيلر زماناني خالقين ايرادهسي نين تاثيري يوخ ايدي. ديگر طرفدن كوتلهر، مجلسه و اونون نومايندهلرينه اعتماد بسلمه يهر، بو دسگهي ديكتاتورون ايگرنج مقصدلريني حياتا كنجيرمك، اونون گوندن-گونه آرتان ايشتهاسيني تامين انتمك اوچون واسيطه دن باشقا بير شئي اولماديغيني درك انتميشديلر. بوتون بونلارا باخمايلاق 1930-جو ايلين ياي فصلينده دؤوره سي باشا چاتميش مجلسين سادلؤوح دئوتاتلاريندان بير نجه سي اوز شانسلاريني يئنيدين سيناقدان كنجيرمك فيكرينه دوشدولر. مرحوم فرخي ده اولارين اچرييسينده ايدي. او ايكي ايل سوكون انديكدن سونرا يئنيدين فعالينه باشلايلاق، كيچيك بير فراكسيا ياراديب، بير سيرا جيدي تدبيرلره ال اتميشدي. فرخي دئويردي: مساله ايكي حالدان خاريج دئييل. اگر موفقيت بيزيمله اولارسا مجلسه دئوتات سنچليلب فورصتين يئنيشمه سيني گوزله يهريك. عكس تقديرده ايسه خالق، بيزيم شاهين الينده آلت اولماديغيميزي، اونون مقصدلرينين حياتا كنجيريلمه سينده ايشتيراك انتمه ديگيميزي باشا دوشه جكدير.

بيز فرخي نين فلسفه و عقيدده سي حاقيندا دانيشماق ايستمه يهريك. اونون سوزلرينين بير چوخو عئيبه جر گورونور. چونكي فرخي نين اوزونه مخصوص پرينسيپلري وار ايدي. زينداني اوزونده بله بعضاً هنج بير منطيقه اوبغون گلهمين سوزلر دانيشاردي. لकिन او هر حالدا فرخي ايدي. قورخماز ايدي. جسارتلي و رشادتلي ايدي. ايسته ديگي سوزلري دئييب، باجارديغي ايشلري گوردي. بير چوخ حاللاردا اوز ايشلرينده موفقيت ده اله اندردي

فرخي نين دئوتاتليني نين سونو دئديگيميز كي مي، 1930-جو ايل ياي فصلي نين اوللرينه تصادوف انتميشدي. همان گونلر ده او، دربنده *ياشايردي. بو زمان فرخي ايسته ييردي كي، اوز ديلى ايله دئسك، بير نجه ساعاتليق شاعيرانه حيسلري ايله بيرليكه طبيعتين قوينوندا ساكيت اوتورسون. اونون نشر انديرديگي «توفان» قزنتي ايسه هم تعطيل، هم ده قاداغان انديلميشدي. عئيني زماندا شخصي ائوي سايبلان همين قزنت ايداره سي نين مولكي تي اوستونده... بختياري ايله چكيشيردي. پايدا بهارستاندا **ياشاماي دا اوزو اوچون الوئريشلي حساب انتميردي. رضا خان اوصولى-ايداره سي گنت-گنده كوك سالاراق عادى و طبيعى بير شكله دوشموشدو. سننوزورا تام كسكينليگي ايله حؤكمرانليق انديردى. پوليس ايداره سي اوز نوفوذ دايرمه سيني گوندن-گونه گننيشلنديرمك حربي ناظيرليگي، باغشاهي *** و ديكتاتورلورغون ايلك دؤورونه منسوب ديگر موسيسهلري اوز كؤلگه سي آلتينا آلميشدي.

ياريمپوليس و ساراي مداحي اولان بير نجه قزنت ايسيتينا اولماق شرطي ايله هنج بير قزنت و يا بولتن نشر اولونمور و اولونا دا بيلمزدي.

دېوتاتلار گولونج تڦايدچيلر كيمي داورين *** قوندارما قانونلاريني مۇخانيكي صورتده تصديق اندير، بايرام گونلرينده پوشك اتماق يولو ايله اعلى حضرتين حوزورونا چاتير و اونون سويوشلريني و معناسيز سوزلريني تام ايقتيخارلا انشيتمگه حاضير اولوردولار. خولاصه، ايجتيماعي حيات اولموش و ارادان گنتميشدي. سياسي ايداره مامورلارينين سوزو ايله دئسك، هئچ كس، حتا موثبت معنادا بئله راي سويلهيه بيلمزدي. او زامان دئيبيرديلر كي، اولكهنين اوز صاحيبي واردير. يالنيوز او اوزو اولكهنين وضعيتي و رعيتلري حاقيندا فيكيرلشمهلي و راي سويلهيهيليدير. بو حاقدا هئچ كس فوضولوق ائتمههيليدير.

بورادا بير حاديتنهني خاطر لاتماق ايستهييرم. حبسه آينديغيم واخندان ينددي ايل سونرا آجليق اعلاي ايله علاقه دار اولراق بير گون زيندان رييسي نين مو عاويني يانما گلدي. بو قوجا ايصفاهانلي دليل، نصيحت و ئرمگي، اوزون-اوزادي پيچيلداماغي چوخ خوشلاييردي. صؤحبتيميز بير ساعاتدان آرتيق دوام ائتدي. او، نه يول ايله اولورسا-اولسون مني راضي ساليب، خورك ينديرتمگه چاليشيردي. او اوز وظيفه سيندن بير قدر كنارا چيخاراق گيزلي حالدا ياواش-ياواش موجود رئييمين، پوليس ايدار هسي نين خيانتكار ليغي، عدليه نين پوز غون و چيركين حركتلري حاقيندا بعضي سوزلر دانيشدي. من اونا دنديم، آغا سيز ائله خيال اندير سينيز كي، بونلاري بيز بيلميريك. سيز بئله تصور اندير سينيز كي، زيندان رييسي راسخي تانيميريق. اونون حركتلريندن خبريميز يو خدور. خيال اندير سينيز كي، مثلا، موختارينين نجه آدم اولدوغونو، پروكورورون و رنگيرنك محكمه لرين عوضولرينين نه ايش صاحيبي اولدوقلاريني بيلميريك؟

يازيق قوجا اوز دنديكلرينه پئشمنان اولراق تأسوفله دندي: من بئله خيال ائتميرديم كي، سيز درسينيزي ازبر لهي سينيز. آخي نه اوچون دئيبير سينيز كي، من بيلميرم؟ نه اوچون سيزين قاناجا قلي اولدوغونوزو باشقالاري بيلسين؟ نه اوچون ساوادلي اولدوغونوزو، يازيب، اوخوماق باجار ديغينيزي اوز گلره گؤسترير سينيز؟ سن دئ كي، بيلميرم، دئ كي، گوزوم، قولايغيم يو خدور. بو قدر واخت زيندانا قالدغي نيزا باخماي اراق هئچ بير تجروبه الده ائتمه ميش سينيز. بلكه ده خاريجدن خبر دار اولما ديغينيز اوچون بئله اولموشدور. آغا جان محض سيزه اعتيما د بسله ديگيمه گوره، مني گيره و ئرمه يه جگينيزي بيلديگيمه گوره، لاپ پرده سيز دئمه ليم: بو گون حؤكومت سياسي بونو طلب اندير كي، جمعيتيميز ده باشا دوشن، گوز- قولايغي آچيق اولان آداملار اولماسينلار. ايندي اوزونوز اوز ايشينيزين حسابيني گندين.

بو، تصادوفي دانيشيقدان عيبارت دئييلدير. بو نؤوع دانيشيقلارا بيز هر آديما راست گلير و دئمك اولار كي، اونا مو عين درجه ده عادت ده ائتميشيك.

مطلبدن كنارا چيخديق. مقصديم هئچ ده كيتاب و يا خود مقاله يازماق دئييل. بونلار مو عين قنيدلردن عيبارت دير. اونا گوره ده هر واخت ياديا نه دوشور، اونو يازيرام. چونكي يازيلماسا اونودولا بيلر. مقصد زيندانين ايجريسينده كي وضعيتي تصوير ائتمك دير. بو قنيدلر اولمادان «اون بير ايلليك خاطر لهر» ادلي ديگر كيتابچا بلكه ده بو ايشين عؤده سيندن كيفايت قدر گله بيلمه دي.

باشقا بير مطلب ده حاشيه اولراق قنيد ائتمك ايستهييرم. سياسي محوسلاردان بير گون شاهين «موبارك» حوزورونا عريضة گؤنر هر ك، صونعي جومهوريت طلبليك حركاتي گونلرينده معلومات سيز ليق و يا ساير عامللرين تاثيري آلتيندا گؤسترديگي جوزي خيدمتلريني همين عريضة ده خاطر لاتميش و بونولا اوزونه برانت قازاندير ماغا، يئني عصرين «بؤيوك نابيغه سي نين» رحم و «مردانه ليك» حيسلريني حر كته گتير مكله اوزونو جهنم دئشيگيندن خيلاص ائتمگه چاليشميشدي. مشهور پولكوونيك نيرومند سننوزور ا زاماني عريضة ني ساخلاييب در حال آغاني... اوز حوزورونا چاغير اراق دئميشدي: «همين بو عريضة گؤسترير كي، سن سياسي بير آدم اولموش و يئنه ده همين يولو دوام ائتديرير سن. سن نجه جسارت انديب يازير سان كي، «شاهين موبارك قدملري بهار ستانين قارشيسينا چاتان زامان من اونون آياقلاري آلتينا چيچك سپلردن بير ي ايديم».

بو نه دئمك دير؟ سن سياسي آدم اولماغي ني اينكار ائتمك ايستهيير سن. لاكين بوندان بؤيوك اعتراف اولار مي؟ آغا مگر سن بيلمير سن كي، بو اولكده سياست اولما يلدير؟ اعلى حضرتين طرفدار ليق گؤستر نلره احتياجي يو خدور. دؤولتين خيبرينه دانيشماق ايسته ين آدملار دا سياسي موقصير حساب اولونور لار. يوكسك دوشونجه طلب انن مساله لره هئچ كس قار يشما يلدير. گنت عريضة ني دگيشدير و بئله ياز:

«من آنلاشيلمامازليق نتيجهسینده توتولاراق آلتی ایل مودتینده محکمه اولونمادان قصر زیندانیندا حبس ائدیلمیش ساوادیسیر و عاجیز بیر آدام...»

فرخی نین مجلسیده ایظهاری-وجود ائدیپ «امنیت» آدلی کیچیک فراکسیا تشکیل ائتمک ایسته دیگی بیر واختدا چوخ گیزلی و چوخ مخفی اولان دیگر میلی-سیاسی بیر تشکیلات دا مجلسدن خاریجده بویوک بیر جیدیتله، عئینی حالدا سس سیز سیاسی ایشلره قاریشیر، بویوک بیر عومومی حرکات اوچون زمینه یاراتماق ایسته ییردی. بو دا تام معنادا بویوک و اینتیظاملی بیر پارتیا دئییلدی. اونون چوخلو اؤزکلری، شوعبه و کومیتلری یوخ اییدی. او، 1920-جی ایل 3 اوقوست تاریخلی چنورلیشدن اولکی و یا بوگونکو «دموکراسی» دؤورلرینین پارتیالاری کیمی گئنیش مرامنامه، نیظامنامه و گورولتولو سؤزلرله اؤزونو جمعیته تقدیم ائتمیردی. او گونلرده بو ایش مومکون اولاسی دا دئییلدی. او دؤورده یاللیز قئید اولونان پارتیانین عوضولرینین جمعیت ایچریسینده بویوک نوفوذ و اعتباری وار اییدی. بونا گوره ده اولنار هنج بیر تظاهوره یول وئرمه دن، اؤز فیکرلرینی آسانلیقلا یاییر، حاق سؤزلرینی دولایي یوللار ایله خالقین قولایینا چاتدیرا بیلیر دیلر. بو پارتیانین باشچیلاری و عوضولری یاللیز شخصی نوفوذلارینی ایشه سالماق یولو ایله تشکیلات اوچون زمینه یاراتماق و دیکتاتورلوق قوولرینی ضعیف سالاراق عومومی ایجتیماعی بیر حرکات حاضیرلاماق ایسته ییر دیلر.

قئید اولونان میلی تشکیلاتین تانینمیش شخصیتلرینی (سیاسی حیاتیندا و اون بیر ایلیک زیندان دؤورونده راست گلدیگیم آداملارین) آدینی چکمک ایسته میرم. چونکی زامان کئچدیگجه اولنار سیاسی مئیداندان چیخسالار دا، هله ایندییه دک اؤز سؤزلرینی دنمه میشلر. اولنارین بو گون نه ائندیکلری، صاباح ایسه هانسی سیاست یئریده ککلری بیزه معلوم دئییلدیر. لاکین بو گون حیاتدا اولمایان و یاخود گونون سیاستیندن قطعیتله اوزاقلاشمیش آداملار اوزریندن سوکوتلا کئچمک عقیده میزجه، اینصافسیرلیق اولار.

* دریند- تئهرانین شمال-غربینده یئرلشن یابلاغین آدیدیر.

** بهارستان - ایران پارلامانی بیناسی نین آدیدیر.

*** باغشاه - تئهرانین غربینده یئرلشن کازارمادیر. محمد علی میرزه مشروطه چیلرین چوخونو بورادا آرادان آپارمیشدیر.

**** داور-رضا شاهین دیکتاتورلوقو دؤورونده 1931-جی ایللرده ایرانین عدلیه ناظیری اولموشدور.

مرحوم کمرهئی

بو شخصلردن بیرری رحمتلیک کمرهئی اولموشدور. بو بویوک شخص اؤزونون بوتون نوفوذ، شؤهرت و قودرتینی پارتیانین سرانجامینا تقدیم ائتمیشدی. پارتیا عوضولری رسمی سئچکیلر کئچیریلمه دن اونون رهبرلیگینی قبول ائده رک نظریه لریندن تام ایفتیخارلا طرفدارلیق ائدیردیلر. رهبرلیک دونو اونون بویونا حقیقتن اویغون گلیردی. خصوصیه آغایی کمرهئی نین او گونکو مؤوقعی هر کس اوچون مویسر دئییلدی. اوزون مودتلی آزادخیاهلیق مباریزه سی و صداقتی نتیجه سینده پایتاختین (تئهرانین) بوتون طبقه لرینین نوماینده لری اونو گورمگه گئدیردیلر. او اؤز کیچیک قوناق اوتاغیندا هامینی قبول ائدیردی. او گونکو دنپوتاتلار، بویوک و کیچیک تاجیرلر، هابنله دؤولت قوللوچولاریندان تومتوش، صنعتکارلار و بازار آلوترچیلرینه دک بوتون خالق کمرهئی نین گوروشونه گئدیر، اؤز اورک سؤزلرینی هنج بیر ملاحظه و نیگارنلیق اولمادان اونونلا اورتایا قویور، شخصی و ایجتیماعی ایشلرده کی چتینلیکلری آرادان قالدیرماق اوچون مصلحتلشیر، کؤمک آلیر و رهبرلیک اولونوردولار. بو یول ایله هر کس اؤز وضعیتینه موافیق صورتده جاواب آلیر و اونون آتالیق نصیحتلریندن ایستیفاده ائدیردی.

سالار ظفر سنجابی

آدینی قلمه گئیرمک ایسته دیگیم ایکینجی شخص سنجابی طایفاسی نین رهبری اولموش سالار ظفر دیر. بو گون اونون نه وضعیتینه اولماسیندان هنج بیر خبریم یوخدور. بو قدر بیلیرم کی، او، ایراندا دئییل. آشاغیدا اطرافلی صورتده بو بارمه

بحث اندهجگم. معلوم اولدوغو كيمي او، 1930-جو ایلده سرحدی كئچمیش و همین سطیرلری یازدیغیم بو گونهدك اولكهمه قاییدا بيلمهمیشدیر. سنجابی طایفاسی نین قدیم تاریخی اولدوغونا گوره بو بویوک شخص یالنیز پایتاختدا دنییل، بوتون ایراندا تانیلمیش و شؤهرت قازانمیشدیر.

اونون احتیاطلی آدم اولوب اوزونو زحمته سالماق ایستهمهین بویوک قارداشی سردار موقتدیر ظاهرین حؤکومتین سیاستینه طرفدار اولدوغونو بیلدیریردی. لاکین سالار ظفر اونون عکسینه اولاراق مومکون قدر چالیشیردی کی، رضا خان شاهلیغی نین منفی جهتلی راست گلدیگی بوتون آدمالارا سؤیلهیب و بونولا میلی پارتیانین مقصدی یولوندا لازیمی فعالیت گؤسترین.

سالار ظفر چوخ جیدی و چئویک آدم اییدی. رضا خانین حربی ناظیر اولدوغو واخت نه سببندسه همداندا توتولوب حبسه آلینیر. سالار ظفر اوزو عئینی زاماندا منیلمه دوست اولان بیر شخصه دئمیشدی کی، رضا خانین گؤستریشی اساسیندا اونو همدان زیندانیندا اولدورمیلی ایمیشلر. بونا باخمایاراق، او تام شوجاعتله اوزونو بینانین یوخاری طبقه سیندن توللابیب تهر ایا قاجمیش و موختلیف واسیطلر ایله شاه طرفیندن باغیشلانمیشدی.

قنید اولونان تاریخده سالار ظفر دیکتاتورلوق رژیمی ایله تام معناسی ایله دؤیوشن بلکه ده ینگانه شخصیت اولموشدور. او، سنجابی طایفاسی نین نوفوذو و آزادیاهدیق شؤهرتیندن ایستیفاده اندیردی. همین طایفانین نوفوذو و شؤهرتی سایه سینده بوتون قاپیلار اونون اوزونه آچیق اییدی. آدمالار هنج بیر نیگار انلیق چکمدن اونولا موداکیرمه گیریشیردی. چوخ قورخماز اییدی. هنج واخت احتیاط قایدالارینا رعایت ائتمزدی. هر هانسی واسیطه ایله اولورسا-اولسون دیکتاتورلوق تیلیمینی سیندیرماق ایستهمهیندی. کیفیت قدر سیاسی معلوماتی نین اولمادیغینا، هله ده غلیظ اثلات و طایفا لهجه سینی دگیشه بيلمهدیگینه باخمایاراق، اوز صداقت و فداکارلیغی ایله هامینی جلب اندیردی. او، همیشه اوز نؤقته یی- نظرینی دینله ییجیه قبول اندیرردی. اینسانلاردا اولان آزادیخالیق و وطنپرورلیک حیسلرینی چوخ آسانلیقلا اویدا بیلیردی. چوخ تله سن، صبر سیز و احتیاط سیز اییدی.

بیر گون منی «دز آشوبدا» * ائونه فوناق چاغیرمیشدی. آخشام یئمگیندن سونرا گزه-گزه باغدان چیخیب داغین اتگی ایله باشی یوخاری چیخیردیق. قدیم دوستلاریمدان بیری ده تصادوقن بیزیمه اییدی. اونون دا نجه دئیرلر باشی چوخ قازلی اییدی. او واخت باشقا چاره ده یوخ اییدی. یالنیز باشیقازلی آدمالار بیر-بیرلری ایله گنت-گل انده بیلیردی. تک او دنییل، او واخت هامیمیز باشی-قازلی اییدی. هامی اوزونون خبری اولمادان بنله بیر وضعیته دوشوردو. نهایت، سیدیریم بیر قایانین اوستونده دایاندیق. تهر انین چیراقلاری آیاقلاریمیزین آلتیندا سایریشیردی. اترافیمیز ساکیت و آرام اییدی. من دندسه درین فیکره دالمیشدیم. آغالار اوز سوزلرینی ثبوت ائتمک اوچون بعضاً منیم سوکوتمو پوزور، بو و یا دیگر موحاکیملرینه نیسبتن اوز فیکریمی بیلدیرمگه مجبور اندیردی. نهایت، اونلار اوز دانیشیقاریندا گنت-گنده اینقیلاب مساله سینده راضیلیغا گدیلر. من ده اوز خیالی فیکرلریمدن اوز اقلشاراق ایستر-ایستمز اونلارین حرارتله ایضاح ائندیکلری خیالی بیر پلانی دینلهدیم.

بعضاً اینسانلار انله بیر فیکرلره قاپیلا بیلیرلر کی، عادی شرایطده اونون حاقیندا دانیشماق بنله مومکون دنییل. او گون دوستلاریمین حیسلری او قدر جوشموشدو کی، اگر سوزلرینین قارشیسینی آلماسایدیم، اینقیلابی حؤکومتین ناظیرلیکلریندن باشقا حتا اونون ان کیچیک قوللوقچولارینین آدلارینی قنید اندهرک، یئنی دؤولتین وئرگی اوصولونو، تورپاقدان ایستیفاده ائتمک قایدالارینی، قونشو دؤولتلر ایله موناسیبت فورمالارینی، مطبوعاتین، پولیسین وظیفه لرینی مو عینلشدیرمک ایشینده ده جیدی موباحیثه و موناقیشه آچار دیلر.

باشقا بیر گون سالار ظفر قاباقچادان خبر وئرمعدن منزلیمه گلیب موقدیمه سیز اولاراق دئدی: بیز اوزوموزو آزادیخاه و وطنپرور آدمالار آدلاندیریریق. لاکین اصلینده هامیمیز خیانتکار یق. من ده دندیم: هامی نین خیانتکارلیغی حاقیندا سنین الینده هنج بیر ثبوت یوخدور. بو ایدیعا دوزگون دنییل. من اوزومو خیانتکار حساب ائتمیرم.

او عصیلشهرک دئدی: یوخ، هامیمیز خیانتکار یق. موحافیظه کارلیق ان بویوک خیانت دئمکدیر. سیز اوزونوز ده منیم قاباقلاردا تانیدیغیم آدم دنییلینیز. سیز ده موحافیظه کار اولموشسونوز. اولکهنی داغیدیرلار، آزادیغی آرادان آپاریرلار.

بوتون ايشلري بىر قولدور، يولكسن اوز الينه كنجيرميش و ايستهدىگىنى اندير. اولكهنين آدلى-سانلى آداملاريني بىر-بىرىنىن آردىنجا آرادان آپارىرلار. خالقين مالى، جاني و ناموسو ايله اويناييرلار. بىر بيغيين موردار و آبىرسىز آداملاري ايش باشينا كنجيرمىر خالقين آتاسىنى يانديرىرلار. بىز ايسه بوتون بونلاري گۆره-گۆره اوز ائولرىمىزده ساكىت اگلشميشىك. البته، خيانتكارلىق! داها خيانتين كي، بوينوزو اولماز. بىزيم ايشىمىزي باشقا پلاننلاردن گلب ساھمانا سالمایاجاقلار. بو ايشى من، سن، حسن، حسين گۆرمهليدير. بىزلر باشا دوشدوگوموز اوچون مسؤليت داشىبىرىق. يازىق اكينچي بىر شئي باشا دوشمور. خىردا آلورچي و عوام فهلهنين سياسى شو عورو يوخدور. هامىنين آتاسىنى يانديران همين گۆز يوممالار، پردهلملر، موحافىظهكارلىقلار... و سايرهدير.

اونا دندىم: عقيدەنيزجه نه ائتمك لازىمدير؟ ايشلر ايرمىللمير. بس نه ائتك؟ بىزيم اليمىز بوشدور. سلاح، پول، پوليس تشكىلاتي، عدليه و بىر سۆزله، بوتون واسيطلر دوشمىن اليندهدير. خالق دوزگون اولراق دئير كي، اجنيلر اوز آني منفعتلري خاطرينه حاكيم دايرملرين آرخاسيندا دورورلار. بس بىزيم نهيمىز وار؟

دوستوم دندى:-هامى بو سۆزلري دئير. من ايسه دئيرم كي، بىز ايش آدامى اولساق، بوتون بو واسيطلري اونلارين اليندن آلا بىلريك.

خولاصه، بىر چوخ احساساتلي سۆزلردن سونرا سالار ظفر نوفدلو شخصلردن سوز آچراق دندى: آرتىق بونلارين اوستونه بىر قارا خط چكك لازىمدير. دونن مستوفى المالك-ين يانينا گنتميشديم. ايكي ساعتدان آرتىق مودتده بىرليكه صؤحبت ائديك. اونا، قاباغا دوشوب فعاليت گؤسترمگه مجبور ائتمك ايستهيرديم. يوروجو سۆزلريندن عصبى لشيديم. نهايت، دندىم: آغا بوگون خالق سىزىن كيمي آداملارا اعتماد بسلهيمير، سۆزلرينيزه قولاق آسير، ايشارلر نىزى گۆزلهيمير. نه اوچون موحافىظهكارلىق گؤستريرسينيز. نه اوچون بو قدر اوز حياتينيزا باغلانمىشسينيز. باير اغي قالديرين، كوتله سىزىن آرخانيز جا گلجك، بىچاق سوموگه چاتىدير. هنج ده گومان ائتمهين كي، رضا خان فؤوقلعهده بىر آدامدير. اونون خالق آراسيندا، حتا عسكرلر آراسيندا هنج بىر نوفوذ و اعتمباري يوخدور. او، كلكبازلىقلا ايشلريني ايرمى آپارىر. طاماحكارلىق، اوغورلوق، گوناھسىز آداملاري اولدورمك اونون اولوب-قالان «آبريسيني» دا آپارمىشدير. جمعيت داخيلينده سىزىن كؤكونوز وار. هامى سىزىن آرخانيز جا گلر. اهمالكارلىق ائتمهين. عكس تقديرده تاريخ سىزى باغىشلامايقادير. فورصتي فؤوته وئرسه نيز صاباح اوزونوز پئشيمان اولاجاقسينيز.

من بو سۆزلري دئيركن آغا (مستوفى المالك) اوزونو توخ تومتوش، اللريني بىر-بىرىنه سورتىر ك ساكىت اوتورموشدو. او منه نصيحت وئرمگه باشلايب دندى: اوزونو، قورو جانيني، وارليغىنى تهلوكه آلتينا سالما.

سالار ظفر سۆزونه داوام ائدرك دندى: بىر نچه گون بوندان اول مشيرالدولهنين ده حوضورونا گنتميشديم. بونلار عوموميتله نجيب، لاكين سويو پوفلهيه-پوفلهيه ايچن و اليندن ايش گلهمين آداملارديرلار.

من دندىم: آغايي سالار ظفر، اونلار نه جور آدم اولسالار دا خيانت ائتمزلر. او ايسه بو سۆزومدن يئنه ده ديلخور اولراق دندى: بلي، خيانت ائديرلر. ان بويوك خيانتى محض اونلار ائتميش و يئنه ده ائديرلر. اونلار اوز ثروت، وظيفه و جانلاريني قورخوسوندان ايشين ايلك باشلانغىچيندا رضا خانين قارشىسيني آلماديلار. ايران خالقي بو قدر حىسياتسىز دئييلدير. بو آغالار بويوك نوفوذ صاحىبي اولدوقلارينا باخمايلاق شاهي دوزگون يولا سؤوق ائتمهيمشيلر. ايندي ايسه اونلارا دئيرم: آغالار، نه قدر كي، ايش-ايشدن كنجمهيمشدير، بو يورون قاباغا دوشون. اونلار قورخولاريندان سسلريني چىخارمير، سۆزلرىمىزي ائشيتمهك اوچون قولقلاريني مؤحك تىخاييرلار. حتى، آراميزدا اولان صؤحبتى اوچونجو بىر شخص ائشيتمهسين دئيه، خيدمتچيني درحال اوتاقدان چىخايرلار.

من اونا دندىم: آغا، سىز احتياتسىز و تلهسن آدامسىز. حال-حاضيردا دؤولتين يار ائديغي كسكين تئروور شرايطينده بو كيمي ايشلرين خصوصيله سىزىن اوچون نه كيمي نتيجهلر وئرمجگىنى آتاييرسينيز؟

او دندى كي: هر نه اولورسا-اولسون منيم اوچون اهميتى يوخدور. سىزه دئمهلیم كي، ايراندا يالنىز بىر نفر تام معناسيندا مرد آدامدير.

من دندیم: بیلیرم. سیزین دندیگینیز آدم میلیون پارتیاسی نین رهبری کمرئی دیر.

سالار ظفر دندی: من بونا فخر اندیرم. سیز ده چوخ دوزگون دندییز. هلهلیک الیمیزدن بیر ایش گلمز. هر حالدا مجلسین دؤورسی قورتارماق اوزره دیر. بو گون، صباح سنجکیر باشلاناجاق دیر. تبلیغات و یا مبارزه خاطرینه اولسا دا بیز اورایا بیر نچه نفر نوماینده گوندرمهلی بیک. نتیجه اله ائتمه دیکده، هنج اولماز سا سنجکیرین اویونجاق اولماسینی، خالقین ایرادسی نین سنجکیرده تاثیر سیز اولدو غونو هامییا باشا سالمالی بیق. خالقا گؤستر مهلی بیک کی، رضا خان هله سنجکیر ه باشلاماز دان اول اوز نوکر لرینی دئیوتات ائتمیش، اونلارین پارلماندا بیئر لرینی بئله مو عینلشدیر میشدیر.

من دندیم: ایندی وضعیت بئله دیر. بیز نه ایش گوره بیلیرک. بیزیم تشبوتلرین نه کیمی تاثیر ی اول بیلر؟

او، دندی: شوبه سیز، تاثیر ی وار دیر. بیز بیر قدر داها جیدی ایشلمک نیتینده بیک. نچه گون بوندان اول آغایی تنکابنی نین حوضور نا گندهرک اوندان خاهیش ائتمیش کی، سپه سالار مسجیدینده و یا داها الوئیشلی اولان باشقا بیر یئرده سنجکیرین آزادلیغی حاقیندا نطق سؤیله سین. بو گونلرده بیز چوخلو ایشلر گؤرموشوک.

من سالار ظفر سنجابی نین سوز لرینی قصدن بوتون تفصیلاتی ایله یاز دیم. بونولا دا ایستیمیر دیم کی، او قار انلیق و دهشتلی گونلرده کی فداکار آزادیخا هلا رین حیاتیندان اوخوجولاریمیز اوچون ان کچیک بیر نومونه تقدیم ائدیم.

شوبه سیز کی، بو گون وضعیتین دگیشدیگی، ایستیدادین منحوس هیکلینی یئرله ینکسان اندیلدیگی بیر شرایطه طبیعی اولراق هامی آزادلیقدان دانیشا بیلر. هامی اوزونو بیرینجی آزادیخاه و ان بؤیوک دموکرات کیمی گؤستره بیلر.

عوضولریندن ایکی نفرینی تقدیم اندیب، فعالیت و حرکت طرز لریندن موعین قدر دانیشدیغیم میلیون تشکیلاتی 1930-جو ایله فرخی و اونون پارلاماندا کی دسته سیله علاقه گیر هرک سنجکیرین گندیشینده بیر لیکه فعالیت ائتمگی قرار آلیمیشدیلار. پارلمان دسته سیندن یالنیز گیلان نوماینده سی طلوی نین آدینی قئید ائده بیلر. حاضیردا حیاتدا اولان باشقا عوضولر ایسه اله اولان واسیطه لر دن ایستیفاده ائدهرک اوز فعالیتلری حاقیندا هر جور معلومات نشر ائتدیره بیلر لر. شوبه سیز کی، بو ایشده مؤلفین تصدیقی اساس گؤتور ولمه لیدیر. چونکی مرحوم فرخی اولارین هر بیر ی حاقیندا خصوصی اولراق دفعه لرله منیله صؤحبت ائتمیشدیر. یالنیز اولارین ایجازه سی اولمادیغینی نظره آلراق بورادا آدلارینی چکمک ایستیمه دیم.

میلیون پارتیاسینا گلدیکد، فرخی نین بو باره ده اوز سیلاحداشلاری ایله نه کیمی سوزلر دانیشدیغینی بیلیمیرم. فرخی مذکور مساله حاقیندا منیله ده هنج بیر صؤحبت ائتمه میشدیر. آنجاق همین پارتیانین باشچیلاریندان بیر نچه سی منه گؤستردیکلری اعتیقاد اوزوندن، بو باره ده فرخی ایله صؤحبتلر آپاردیقلا رینی سؤیله دیلر.

فرخی مجلسین سون گونلرینده ایکی-اوج دفعه چوخ کسکین موخالیف نیتقلر سؤیله میشدی. اولارین هامیسی نین متنی پارتیا طرفیندن حاضیر لانیلمیشدی. مرحوم طلوی ده بیر، ایکی دفعه دانیشمیشدی. اولارا دا پارتیانین دولایی یوللا تاثیر ی اولموشدو.

نهایت، هر ایکی دسته قرارا آلیمیشدیلار کی، سنجکیر ه بیئین باشلانماسی موناسیبتی ایله اطرافلی بیر بیانیه یاز اراق، اونو یالنیز شهرلرده دئییل، بوتون ایراندا گیزلی ورقه لر شکلینده یایسینلار. تأسوفر اولسون کی، حاضیردا همین گیزلی ورقه لرین اصل نوسخه سینی اله ائتمگه ایمکانیم یوخدور. سیاسی ایدار هنین ایجازه وئردیگی تقدیرده ایندی بو ورقه نی روشن محکمه ایشیندن ده اله ائتمک اولار. بو اهمیلتی تاریخی بیر سنددیر. بو سند همین دؤورده دیکتاتورلوق رژیمی علنیه نه اولان قهرمانلارین احوالی-روحیه سینی آیدینلاشدیریر.

گیزلی ورقه لر دربنده، فرخی نین ائوینده یازلمیشدی. فرخی یاخین دوستلاریندان بیرینین واسیطه سیله اونو چاپ ائتدیر میشدی. ایشین تخنیککی جهتی ده ماراقلیدیر. چونکی او گوندک گیزلی ورقه لری بیر قایدا اولراق یا مطبعه لرده، یا دا ژنلاتین واسیطه سی ایله چاپ اندیر دیلر. پولیس ایسه حرفلر اوزره درحال مطبعه نی مو عینلشدیریر و چاپ ائتدیر هنی تاپیردی. ورقلر ژنلاتین ایله چاپ اولدوقدا پولیس درحال خطی تانیماق اوصولو ایله ایپین اوجونو اله گتیریردی.

قنيد انتديگيميز گيزلي ورقه‌لر ماكينادا يازيلديقدان سونرا ژنلاتين اوصولو ايله چاپ اولونموشدو. اگر باشقا يوللارلا مسالهنين اوستو آچيلماسايدى، پوليس گيزلي ورقه‌لر ناشيرلر يني قطعين تاپا بيلمزدي. بياننامهنين ديلى ده چوخ كسكين ايدى. بورادا ديكتاتورلوق، شاه سارايي نين اوزباشيناليغي شرح انديليلر، خالق كوتله‌لر يندن طلب اولونوردو كي، سئچكيلر ين اوصولو و حؤكومتين بو ايشه قاريشماسي علنيهينه جيدي اعتراض اندهرك، پارلمانا صلاحيتلي شخصلر ين سئچيلمه‌سي اوغروندا چاليشسينلار.

محمدعلى روشن ين بو دؤورده پارتيسانين ايشينده، هابئله گيزلي ورقه‌لر ين حاضير لانماسيندا هئچ بير ايشتير اكي اولماميشدي. بو ايشدن اونون خبري بئله يوخ ايدى. يالنيز گيزلي ورقه‌لر ين ياييلماسي زاماني سالار ظفر اوز خصوصي دوستلوغوندا ايستيغاده اندهرك اونون دا اليني بو ايشه قاريشديري و گيزلي ورقه‌لر ين موعين ميقدار يني يايماغا مجبور اندير. سؤز يوخ كي، ورقه‌لر ين بؤيوك بير حيصه سيني فرخي، سالار ظفر، طلوي، هابئله فرخي نين پارلمان فراكسياسي نين ديگر عوضولري ياييميشدي.

اوگونلرده روشن تهرانا سفر ائتميشدي. او، سالار ظفر ين خاهيشيني يئر ينه بيترمك مقصديله كيرمانشاها قايدير. لاكين بو زامان تانيشلاريندا بير ينين واسيطه‌سيه هين مسالهنين اوستو آچيلير. سياسي ايدار مهنين مأمورلاري اونو ايزليبيرك قزو بنده حبسه آليرلار. بوخلاما زاماني همان گيزلي ورقه‌لر ين بير نئجه نوسخه‌سيني اونون چامادانيندا چيخاريرلار.

من بو قدر بيليرم كي، روشن، مليون پارتيسان يني عوضو اولماميش، گيزلي ورقه‌لر ين يازيلماسي و چاپدان چيخماسي حاقيندا دا هئچ بير معلوماتي يوخ ايدى. بونا باخمايaraq سياسي ايداره اونو اوچ ايلدن آرتيق بير مودته قصر زيندانيندا تكليفسيز ساخلاميشدي.

روشن عادي بير ادم دنيلدي. اونون اوزونه مخصوص اخلاقي وار ايدى. يالنيز سالار ظفر ايله دوست اولدو غونا گوره زيندانا دوشموش، بو ايش ايشه اونا چوخ آغير باشا گلميشدي. هله زيندانا اولاركن روشن ين اناسي وفات ائتدي. او، آغير بورجا دوشدو. ائويني سئل آپاردى. زيندانا اولدوغو اوچ ايل مودتينده بير ادم بئله اونو گورمگه گلمه‌دي. او، يالنيز زيندانا وئر يلن يئمكله گئچبيردي.

من اونو زينداندان اول ده گورموشدوم. روشن باشينا عمامه قويدى. ياخشي ياديدا دئييل، مجلس دؤورلرينين بيرينده كيرمانشاهاين آزاديخالاري و مليون تشكيلاطي طرفيندن او، تهرانا گوندريلهرك، مرحوم نصرت الدوله‌نين دنپوتاتليغي علنيهينه سندلر گتيرميشدي. او، دنبيردي: «فرمانفرما مني گوجلو مواصيرهه آلميشدير. راستلاشديغيم بوتون آدمالار اونا طرفدار چيخيرلار. بير گون او مني اوز ائوينه دعوت اندهرك، باغدا قبول ائتدي. او، كيرمانشاها آرواديندان اولان اوغلانلار يني مجلسه گتيرمك حاقيندا گؤستريش وئردي. اوغلانلار يني منله تانيش اندهرك دئدي: بونلار سيز ين همشهرليارينيز ديرلر. بونولا دا او، نصرت الدوله‌نين دنپوتات سئچيلمه‌سيني طبيعي بير ايش اولدو غونو گؤسترمك ايستهبيردي. اونون باشقا ايكي اوغلو دا باغدا يئر بئلهبيردي. اونلاري منه گؤسترمك دئدي: بئله خيال ائتمه كي، من يالنيز كيرمانشاها بسله‌ميشم، باشقا بير دسته‌ميز ده واردير. يئر بئله ين بو ايكي اوغلو مو دا بولشئويك ترييه ائتميشم.

* تهرانين شمال-شرقينده يئرلشن يايلاغين آديدير

محمدعلى روشن ين حبسه آينماسي

محمدعلى روشن حبسه آينمازدان اول چوخ گنج ايدى. من حبس اولوندوقدان ينددي آي سونرا اونولا زيندانا گوروشدوم. بو زامان اونون ساچي-ساقالي آغارميشدي. دئييلديگينه گوره بو دگيشيكلهك بير-ايكي هفته عرضينده باش وئر موشدي. لاكين احوالي-روحيه‌سي چوخ مؤحك ايدى. چاي و قلياقدان باشقا آيري شئيله ماراقلانميردي.

بیر روحانی عالیله سینده بویا-باشا چاتدیغینا باخمایاراق روشنین حرکتلری لوتویانا ایدی. دئییلدیگینه گۆره، کیرمانشاهلیلارین چوخو بو خاصیتیه مالیک اولورلار. روشنین اصلی ایصفاهانلی اولسا دا، اؤز حیاتیندا اورانی گۆرمه میشدی. اونولا چوخ ظرافاتلشیر و دئییب گولوردوک. روشنین وجودو ایله دنمک اولار کی، زیندان بیزه تاثیر ائتمیردی. زیندانین قوروتلو آشی ایله گونوموزو خوش کئچیریردی. زیندانا یئنی گلنر، خصوصیله دؤلت املاکینی منیمسین آداملار، سیاسی محبوسلارین بو قورو-بوش شنلیگینه تعجبوله نیردی. اونلار حتا، بعضی واختلار بیزیم ظرافات و گولوشلریمیزه ده اعتراض ائدیردی. اونلاردان بعضیلری بو اعتراضی اینجه یئرلر، حتا سیاسی ایتیهاملارا دا چکیب آپاریردی. دؤلت املاکینی منیمسکم اوستونده حبسه آئینمیش بیر قوشون پولکونیک کی بیر گون بیزیم ظرافاتلشماغیمیزدان عصبی لشهرک شاهها بنله بیر مکتوب یاز میشدی: «قصر زیندانی تبلیغات مرکزی اولموشدور. سیاسی محبوسلار قزئت اوخویور و اونون اطرافیندا موداکیرملر آپاریرلار...»

اوست-اوسته روشن یاخشی یولداش و ایستیقانلی آدم ایدی. او اؤز سیاسی آبیرونی و منلیگینی ده قورویا بیلیردی. بیر گون، راسخ اونون مکتوبونو یوباتمیشدی. بونا گۆره ده زیندانین داخلی و خارجیبنده اولان دوستلاری، حتی سرتیبزاده و راسخ نه قدر تاکید ائدیب عذر ایسته دیلرسه ده او، اؤز عالیله سینده بیر داها مکتوب یازماغا راضیلیق وئرمه دی. بیر گون اونا دندیلر کی، کیرمانشاهدا سنین اولومون حاقیندا شایعه یاییلمیشدیر. آراد-اوشاغینا بیر مکتوب یاز. او ایسه جاواب وئرمه دن قلیانی سوموروب بو سؤزلره هنج بیر اهمیت وئرمه دی.

بیر دفعه ده زیندانا محبوس اوچون حیاتی مسالهلردن بیر ساییلان پریموس ساخلاماق ایجازه سی اوستونده آلیق اعلان اولنوشدور. زیندانین ریسی و مأمورلاری موختلیف وعدملر وئرکم و هده-قورخو گلکم یولو ایله هامینی بو ایشدن چکیندیریب آلیق اعلانینی سیندیرماغا مجبور ائدی. روشن ایسه نچه گون سوساراق اوتوردوغو یئردن بنله ترپنمه دی. او، ناماز قیلماقدان باشقا هنج بیر حرکت ائتمیردی. نهایت، زیندان ریسی علاجسیز قالاراق اونون پریموسونو تام حؤرمتله گئری قایتاریب ایجازه وئردی کی، کؤنلو ایسته دیگی کیمی اوندان ایستیفاده ائتسین.

قئید اولنوغو کیمی، روشنین یولداشلیق و دوستلوقا بؤیوک علاقه سی وار ایدی. یالنیز سالار ظفر ایله دوست اولدوغو اوچون او، زیندانین بو قدر سارسیدیجی زحمتلینه دؤزوردو. بو موده روشن، هر ایکسی ایله دوست اولموش مولیفه بیر کلمه بنله گیلایه و شیکایت ائتمه دی. عکسینه اولاراق سنجایی طیفاسی و اونون باشچیلاری حاقیندا همیشه حؤرمتله دانیشاردی.

سالار ظفردن یئنه ده بیر آز یازماق لازیمدیر. اونا گۆره کی، شرحینه باشلا دیغیمیز مؤوضو عنو، بونسوز، کیفایت قدر آیدینلاشدیرماق مومکون دئییلدیر.

گیزلی ورقهلرین یاییلماسیندان ایکی-اوچ گون کئچمیشدی. بیر چوخ آداملار کیمی من ده اوخودقدان سونرا اونو یاندیریب، احوالاتی یادیدان چبخار میشدیم. او واختلار بیر چوخ دوستلار کیمی، من ده احتیاطلا یاشاییردیم. حتی، خصوصی صؤحبتلر و شخصی گئت-گل اوچون بنله اؤز دایمی یاشاییش ائومدن ایستیفاده ائده بیلیردیم. چاره سیزلیکن هر هانسی بیر دوستوملا، دیگر بیر دوستون ائوینده گوروشوردوم. بیر گون ائولردن بیرینده آغایی سالار ظفرله گوروشدوک. سؤز یوخ کی، ائو صاحیبی خصوصی بیر یول ایله گوروش و اختینی طرفله بیلدیر میشدی. بو ائوین قابیسی قیفیلی ایدی، ائوده یاشایانلار هارا ایسه چخیب گنتمیشدیلر. بیردن-بیره قاپی آچیلاراق سالار ظفر ائو داخل اولدو. تخمین گونورتا رادملری ایدی. من دئدیم: چوخ یاخشی اولدو کی، گلدینیز. ائوین صاحیبی چخیب گنیدیدیر.

ایکیمیز بیرلیکده ناهار حاضیر لاییب یئدی. او دئدی: دوغرودان دا غریبه آداملار سینیز، دونیادان خبرینیز یوخدور. آنجاق یئمک و یاتماق فیکرینده سینیز.

اونون صیفتی چوخ جیدی لشیب، فاشلاری دویونلندی. تعجبولنهرک سوال ائتدیم نه خبر وار، نه کیمی حادیه باش وئر میشدیر؟ آخی دونیا کی، سونا چاتمیشدیر. بیر تک منیم اوتوروب و یا قاچماغیملا دونیا دگیشمز. منیم بو طرزده دانیشیغمدان سونرا او داها دا عصبی لشهرک دئدی: سیزلر چوخ پیس آداملار سینیز. همیشه دئییر سینیز کی، ایراده میزین بشر مو قدر اتینا هنج بیر تاثیر یوخدور. بیز کیملر کی، تاریخن گنیشینی دگیشدیره بیلک.

من اولدن ده بیلیردیم کی، فلسفی و ایجتیماعی مسالطری باشا دوشوب، تحلیل ائتمک اونون اوچون چتیندیر. بونا گوره ده اونونلا هنج و اخت بو زمینهده موباحیثیه گیریشمز دیم. خصوصیه داها چوخ دیلخور اولدوغو ایندیکی و اختدا شوبهسیز کی، اونونلا موناقیثیه گیریشمه ملی ای دیم. مجبور اولراق دندیم: چوخ یاخشی، بیز سیزین فیکرلشدیگینیز آداملار کیمن ایک، مقصدینیز ندیر؟

او، دندی: دوغرودان دا سیزینله، موشکوللرین آچیلما سی اوچون آلاها توکول ائدن آداملار آراسیندا، هنج بیر فرق یوخدور. اولار کیمی سیز ده اوز ایراده نیزی قیمتندیر میر سینیز. سونرا او علاوه ائندی: هله لیک بو سوزلرین و اختی دنییل. قارداشیم سردار ناصری بیر نچه نفرله بیر لیکده کیرمانشاهدا توتاراق نظارت آلتیندا تئهرانا کتیر میشلر. من حربی قالادا اولارین یانینا گنتمیشدیم. بو ایسه خیلاص اولما غیما سبب اولدو. پور آفری ده حبسه آلمیشلار. ائومیزی ایسه نظارت آلتینا آلاق جیدی صورتده منی آختار ماغا باشلامیشلار. اوزون بیلیر سن کی، بو دفعه من اله کچسم حاق- حساب قورتارار.

من دندیم: نه اوچون سنی توتماق ایسته ییر لر، سن کی، بیر ایش گور مه میسن.

او بئله جاواب وئردی: اوزونو سایما ماز لبقا وور ما. شوبه سیز کی، گیزلی ورقه نی اوخویویسان. یقین کی، روشن یین و باشقالارینین توتولما سی ایله ایشین اوستو آچیلیب و منیم ده آیا غیمی اورتالیغا چکیبلر.

من دندیم: گیزلی ورقه نی اوخوموشام. لاکین مساله نین سنینله نه کیمی علاقه سی اولای بیلر؟

او دندی: علاقه اولسا دا، اولما سا دا وضعیت بئله دیر. من مومکون قدر تئز بیر و اختدا تئهراندا چیخیب گنتمه لیم. خاهی ش ائدیرم، قنید ائتدیگیم آداملار لا گوروشوب، نتیجه نی منه معلوما ت وئرسن. من عدلیه و کیلی (م)-نین ائویندیم. بو آداما اعتمیاد ائدیرم. همان ائوده سنی گوز له یه جگم.

من اونون سیفاریشلرینی دوستلارینا چاتدیر دیم. دوستلارین الیندن ایسه هنج بیر ایش گلمه دی. بیر آی سونرا او، علاج سیز قالیب ماز اندار انلی چار و ادار لارین کومکلیگی ایله تئهراندا قاچما غا موقوف اولدو. دنییلدیگینه گوره سالار ظفر ایکی-اوج آی اذیتدن سونرا نهایت ایران سرحدیندن خاریج اولما غا ایمکان تاپمیشدی.

همین مساله اوستونده بیر چوخلاری توتولدو. فرخی ایسه فورصتدن ایستیفاده اندرک روسیایا قاچدی و اورادان آلمانیا گئتدی. آغایی کمرئی نین ده اوز دندیگینه گوره، بیر نچه دقیقلیگه پولیس ایداره سینه کتیر میشلر. او دنییردی: چالی شیر دیلار کی، سالار ظفرین هارادا اولدوغونو مندن اؤیرنسیلر. عئینی حالدا سالار ظفرین نه مقصدله منیم یانینا گلیب-گنندیگینی سوروشور دولار.

کمرئی پولیس ایداره سینده وئریلن سوآلارا جاواب اولراق دئمیشدی: بیرینجی سی، من پولیس مأمورو دنیلم کی، شوبه ملی آداملارین یئرینی اؤیرمه نیب سیزه معلوما ت وئریم. بو ایش منیم وظیفه و اخلاقیما اویغون دنییل. ایکینجی سی، ائومیه کیملرین گلیب-گنتمه سی بار ده وئردیگینیز سورقو-سوال یئرسیز دیر. چونکی منیم ائومین قاپیسی هامی نین اوزونه آچقدیر. منیم یانینا هامی گله بیلر، اخلاقیم هنج و اخت ایجازه وئر میر کی، قاپیمی خالقین اوزونه باغلا ییم. پولیس ایداره سی آداملارین منیم ائومیه گلمه لرینه منی لی اولما سا، بو حاقدان قز نئلر ده اعلان درج ائتدیره بیلر و بونونلا دا خالق اوز تکلیفینی بیلر.

سردار ناصر، سردار موقتدر و باشقالاری ایکی آی سونرا زینداندان بوراخیلدیلار. لاکین روشن تقریبین دورد ایل حبسه قالدی. کیرمانشاه عالیملری طرفیندن گوستریلن تشبوت نتیجه سینده او، زینداندان بوراخیلدی. لاکین سونرا ایصفا هاتا سورگون ائیدیدی. سالار ظفر ایسه بیر مودت موسکودا اولموشدور. ایندی اونون هارادا اولما سی حاقیندا اله هنج بیر دوزگون معلوما ت یوخدور. تأسوفلر اولسون کی، مؤلیف اونون عابله سی حاقیندا دا دقیق معلوما تا مالیک دنییل.

سردار موقت زینداندان بوراخیلدیقدان بیر نئجه آی سونرا وفات ائتدی. زیندان اونون صحتینه چوخ پیس تاثیر گؤستریمیشدی. چونکی اونون بؤیرکلری آغیر خسته ایدی. او، ات، یاغ و عادی خورکلری یئنه بیلیمیردی. زینداندان ایسه پرهیز ساخلماق مومکون دئییلدی.

خولاصه، سئچکی مساله سینده سارابین اوزباشینالیغینا قارشی یابیلیمیش عادی بیر گیزلی ورقه نئجه نفر رشادتلی آدامین آرادان گنتمه سینده و بیر نئجه کؤلو عایله نین داغیلما سینا سبب اولدو. تأسوف کی، موختارینین دبدبلی موخاکیمه سی جریانیندا دا هئچ کس بو فدایلرین آدینی بئله دلیینه گتیرمه دی.

دؤولت املاکینی اوغورلایب منیمسه یئرلر

اون بیر ایلیک زیندان خاطرلریمده وضعیتینی شرح ائتدیگیم کیمی، قاراللیق حبس دؤورونو کئچیردیکن سونرا، نهایت، دیگر محبوسلارلا علاقه یارادا بیلدیم. همین ایل قصر زیندانی خوصوصی بیر طنطنه ایله یئنیجه آچیلیمیشدی. کؤهنه محبوسلارین بیر چوخونو قصره کؤچورموشدولر. زیندان مأمورلارینین دئیگینه گؤره، بو واختا قدر یالنیز ایستینطاق ایشیمیزی تکمیل لشدیرمک مقصدی ایله بیزی مووقتی محبوسه ساخلامیشدیلار. اوزو اوزلوگونده داها حنیر تلندی ریجی داستان اولان مووقتی محبوسین وضعیتینی شرح اتمکدن هله لیک واز کئچیرم. بو بارده اطرافلی معلومات الده اتمک ایستیه یئرلر بیزیم «اون بیر ایلیک خاطره» لریمیزی گؤزله مه لیدیرلر.

قنید ائتدیگیم گونلرده، یعنی 1930-جو ایلین قیش فصلینده، دؤولت قوللوقچولارینین بؤیوک بیر دسته سینین حوکومت آنبایریندان اوغورلوق اتمک اوستونده مووقتی حبس خانادا ساخلاییردیلار. بو آداملار حبس خانادا آزاد بوراخیلیمیشدیلار. دؤولت املاکینی اوغورلایان محبوسلار زیندانین آغیر دؤورلرینده بئله، باشقا محبوسلارا نیسبت، خوصوصیله سیاسی موته یملره نیسبت داها آزاد و داها راحت یاشاییردیلار. باشقا جورده گؤزله مک اولمازدی. اونا گؤره کی، اوله، قنید اولونان دؤورده دؤولت املاکینی منیمسه مک هئچ ده عیب و نوقصان سایلمیردی. چونکی «مملکتین صاحیبی» آدلانان شاه شخص بو ایشده، ایدمانچیلارین دلی ایله دئسک رکورد ووراراق، بیرینجی یئری توتوموشدو. ایکینجیسی، دؤولت خزینه سینین غارت اندنلر پولیس ایداره سی ایشچیلرینه، خوصوصیله زیندان مأمورلارینا مو عین هدیه و روشوت وئرمله اولارین بوینونا مینیر، اوز عیسی-عیشرت واسیطه لری ایستهدیکلری کیمی حبس خانادا یارادیردیلار. بئله لیکله، سیاسی محبوسلارین بوتون واسیطه لردن محروم ائدیلیگی ان آغیر و ان ده شتلی گونلرده بو جنابلار زینداندان تام فیکیر آسودملیگی ایله یاشاییر و ایستهدیکلرینی ائدیردیلر.

مثلا، اولار ایستهدیکلری هانسی گون و ساعاتدا اوز آداملاری و دوستلاری ایله گؤروشه بیلیردیلر. هاماما گنتمک و یاخود محکمه ده حاضر اولماق بهانه سی ایله زینداندان چخیب، بیر تومن روشوت مو قابیلینده ان آچاق ایشلره بو یون اکن پولیس مأمورلاری ایله، ایستهدیکلری یئره گنیدیردیلر.

محکوم ائدیلیکن سونرا یئنه ده آیدا بیر نئجه دفعه اوز ائولرینه گنهرک معلوم ایشلرینی گؤرور، ایداری فیریلداقلارینی تکمیل لشدیریر، سونرا سرخوش وضعیتده قاییدیب زیندانا گلیردیلر. اولار خاریجه بئله گنیمگه حنیفسلندیکلری گؤزل پالتارلاردان زیندانین داخیلینده ایستیفاده ائدیردیلر. بوتون عؤمور بویو بلکه ده ینمه دیکلری و یالنیز زینداندان آدینی ائشیتدیکلری خورکلری گتیرمک اوچون سفاریش وئریردیلر. بو یول ایله اولار بیر-بیرلرینه اعیانلیق گؤستریر و باشقالارینا آغالیق ساتیردیلار. باشقا محبوسلارین ینتمیش نفری کیچیک بیر اوتاقدا، چوروموش کیلیملرین اوستونده یاشاییب قیشین سو یوق گنجه لرینده چیرکلی و بیرتیق آدیالین آلتینا سیغیندیقلاری حالدا، زیندان مأمورلارینی اوز هدیه لری ایله اله آلیب اوزلری اوچون «حورمت» و «آبیر» قازانمیش بو اوغرو آغالار تک اوتاقلاردا یاشاییر و همین اوتاقلاری جورجور مئبل و قیمتلی خالیلارلا دا زینتلندی ریردیلر. بئله لیکله، اولار زینداندان اینگیلتره لوردلاری و آمریکایا میلیار دئرلریندن داها یاخشی و داها یوکسک حیات سوروردولر.

قنيد انتمک لازيمدير كي، بو آغالارين زيندانا اولمالاري بوتون جهتلردن ساير محبوسلار اوچون چوخ آغير باشا گليردي. زيندان مأمورلاري اونلارين راحتليغي تامين انتمک خاطرينه باشقا محبوسلارين ياشاييشيني محدودلاشديرير، اوغرولاري قورخوتماق مقصديله ديگر السيز-آياقسيز محبوسلارا عذاب و ايشنگجه وئريرديلر. خصوصيله پولكونيك راسخ بو ايشده خصوصي مهارت خرجه وئريردي. اونون هر آي آلدغي روشوتين اؤنيله و اختي آزاجيق گنجيكديكده باشقا محبوسلارين ياشاديقلاري كوريدورلاردا يوخلاما ايشلري باشلانيردي. پوليسلر پريموسلاري يننه ده محبوسلارين ليندن توتوب آيرديلر. قاچاق يوللا زيندانا تيريك، اراق و كونياك گتيرمك ايمتيناع انديرديلر. بيز اوز ابريميزي قوروماق، ان عادي حيات واسيطهسي اولان ياناجاقدان محروم اولماماق اوچون موباريزميه قالخيرديق. بو چكيشمه لرده بير نجه نفر قارائليق اوتاقلارا ساليئيردي. نهايت، آغالار پولكونيك راسخ ايله راضلاشير و بونولا دا عمليات باشا چاتيردي.

دؤلت املاکيني اوغورلاماق اوستونده حبسه دوشنلر زيندائين خصوصي حماميندان باشقا، روشوت وئرتمک يولو ايله عومومي حمامدان دا ايفراط درجده ايستيفاده انديرديلر.

خارجده قالماسي حؤكومت طرفيندن مصلحت گؤرولمهين و ياخود آرادان آپاريليب، بوخ انديلمهسي نظرده توتولان بعضي آداملاري دا دؤلت املاکيني اوغورلاماق ايتيهامي ايله زيندانا گتيريرديلر. ايلک دفعه نصرت الدوله همين ايتيهام ايله حبس انديلميشدي. قنيد انتمک لازيمدير كي، نصرت الدوله اوزو ده باشقالاري حاقيندا بنله يوخولاردان آز گؤرمهشدي. كنجيشده ايسفاهاندا ماليه ايشچيسي اولموش مشهور موختاري ده موعين قدر همين خسته ليگه توتولموشدو. وئريلن توهمتين تام يالان اولدوغونو سؤيله مک مومكون اولماسا دا، هر حالدا تئيمورتاشي دا همين بهانه ايله زيندانا سالاراق خابجه سينه، فاجيعه لي بير صورته اولدوردولر. تبريزلي مشهور حسين آغا فيشنگچي نين ايشي بونلارين هاميسيندان داها گولونج اولموشدور. شاه بو جيدي و فعال آدامين آنجاق قصر زيندائيندا ساخلانيلماسيني مصلحت گؤرموشدو. لاکين دؤلت قوللوقچوسو اولمادغي اوچون اوغورلوق توهمتيني اونا ياپيشديرا بيلمهديلر. نهايت، اوتوروب اوزون مودت فال آچديقان سونرا دنديلر كي، او، قوشون ايداره لري اوچون كونتراتا گؤتوردوگو پارچاني تعيين انديلميش اولچودن بير نجه سانتيمتر انثلي و يا انثسيز توختورموشدور. بو يول ايله دؤلته بؤيوك مبلغ ضرر دگميشدير. بونون اوچون ده تبريزلي حسين آغا فيشنگچي زيندانا قالماليدير. بو گولونج منطق اوزوندون اونو سياسي كوريدوردا يئددى-سككيز آي تكليفيز ساخلاديلار. نهايت، اونون زينداندان هانسي يول ايله خيلاص اولونماسي منيم اوچون معلوم اولمادي. عوموميله، بو يول ايله ايتيهام انديئلرين سايي آز دنيلدي. لاکين اونلاري دؤلت املاکيني حقيقتن اوغورلاميش آداملار لا اصلا موقايسه انتمک اولماز. موعين مقصد اساسيندا دؤلت املاکيني اوغورلاماق آدى ايله ايتيهام انديلن شخصلرين بير چوخو آرتيق آرادان گنتميشدير. سالامات قالانلار ايسه هنج بير محكوميتلري اولمالارين باخمياراق ايستر مجلسده، ايستر سه ده ديگر صلاحيتلي مقاملاردا چكديكلري ضررلرين اؤنيلهسي اوچون هنج بير تشبوت گؤسترمهديلر.

بیر سؤزله دنمک لازيمدير كي، دؤلت املاکيني حقيقتن اوغورلايانلار حياسيز و موردار آداملار ايديلر. فاطمي نين نجه زينداندان چيخماسيني و اورادان بير باشا گنديب بلديه ايداره سينده ايشله مه سينه، بو گون، يا صاباح ايسه پارلمان كورسوسونده اوتورماسيني من هنج بير سبيله ايضاح انده بيلميرم. بيلميرم بو ايشلري هامي باشا دوشور، يوخسا تگجه بيزيم كيمي زيندانا دوشموش آداملار بو بارده فيكيرلشيرلر.

فاطمي دؤلت املاکيني اوغورلاميشدي. هر گون ده زيندانا بير لوله تيريك چكيردي. رضا خان دؤرونده ايسه او، شاهين وئرديگي امنيسيندن ايستيفاده انتميش بيرينجي آدامدير. اينسان بو ايشلري گوردوکه و ياخود انشيتديکه مات و حنيران قالير. يوللار ايداره سي نين اوغورلاري ايندي شرفلي آداملار اولموشلار. اونلارين هم پولو، هم ياشاييشي، هم ده آبير-حورمتي، بير سؤزله، هر شئيلري واردير. انشيتديگيمه گؤره آغالار گويا اوز كنجيش آبيرلاريني برپا انتمک اوچون مجلسدن خصوصي بير قانون دا كنجير ميشلر. دنمک، بيزيم موحيطده اوغورلوق، خيانت، دؤلت املاکيني منيمسه مک هنج ده عيب و گوناھ دنيلل. اوغرو آدام دنپونات، ناظير، بلديه رييسي و ساير وظيفه صاحبيي ده اولاييلر و هنج كسين بونا اعتراض انتمگه حاقلي بوخودور.

زیندان مأمورلاری دیگر محبوسلارین حاماما گنتمک نۆبەلرینی دە ھەمین اوغرو آغالارا ساتیردیلار. بئەلەیکە، بو آغالار تیف خستەلیگینی یایان ببتلر ایله بیریگە یازیق محبوسلارین قانینی سوروردولار. بونلارین بیر چوخو زیندانا فرانسىز لاری تقلید دە اندیردیلر. اونلار اۆزلرینی اروپا تیپلی گۆسترمک اوچون دونوز اتیندن حاضیرلانان خۆرک گنیریلەسینی سفاریش وئیردیلر. مەدەلری بو خۆرکلرە عادت ائتمەدیکلری اوچون اونلاری یئدیگدن سونرا چیخیب کوریدورلاردا قوصوردولار.

قنید اولوندوغو کیمی ھەمین آغالار و اختلارین چوخونو حاماما گنچیردیلر. البتە، زینداندان خاریجە تئز-تئز حاماما گنتمک ھنچ دە پیس ایش دئییلدی. لاکین زیندان داخیلیندە بو ایش اۆزۈ دە بیر نۆوع اوغورلوق دئمک ایدی. اونا گۆرە کی، زیندان مأمورلاری سائر محبوسلارین حامام نۆبەسینی پۆل ایله آغالارا ساتیردیلار. ایش بونولا بیتسەیدی یئنه دە درد یاری ایدی. بو فرانسىز لاری تقلید ائدن آغالار حامامین بوتون قاپی، دیوارلارینی بئزین و یا اودئکولونلا یودوردور، سونرا بئزین چلکلرینین اوستونده اوزانراق باشقا محبوسلارا بدئلرینی ماساژ ائتدیردیلر.

بیر قایدا اولاراق زیندانا تیریک چکمک، آراق و باشقا کئیفلندیرجی ایچکیلر ایچمک قاداغان ایدی. بعضاً حۆرمتلی ساییلمایان محبوسلارا پاپیروس چکمگە دە ایجازە وئیرمیردیلر. پاپیروس چکمگە عادتکرده اولانلار علاجسیزلیقدان پۆل بیغیب باھا قیمتە (بیر عددی اون شاهییا) پاپیروس آلیردیلار. اونلار بعضاً بیر پاپیروسو اوچ نفرە چکیردیلر. بئله حاللاردا شریکلر بیر-بیرینین پاپیروسا نئجە قوللاب وورماسینا دیقەت بئئیردیلر. بیر حالدا کی، «حۆرمتلی» محبوسلارین، یعنی دۆولت املاکینی منیمسەمیش محبوسلارین اوتاقلاریندا اعلا پاپیروسلار، قیمتلی شرابلار، تیریک، شیرە، بیر سۆزلە، هر شئی بۆل و فیراوان ایدی.

آدام ایشسیز قالدیقا اورگی چوخ شئی ایستەیر. بعضی روایتلرە گۆرە، زینداندان ائشیک حیطیندە ھەمین آغالار اوچون چوخ صمیمی گۆرۆشلر دە تشکیل اندیلیردی... قنید ائدیگیم کیمی اثرمنی یوسیفین زیندانا اولارکن تزه اۆولاد صاحیبی اولماسی بونا ئوبوتدور... ھەمین اوشاغی گۆرۆش زامانی یوسیف اۆزۈ منیملە تانیس ائندی. او واخت یئدینجی ایل ایدی کی، زیندانا یاشاییردی. اوشاغین ایسە بئش یاشی وار ایدی. اختیارلی منبەدن بئله بیر معلومات دا ائشیتیمیش کی، قوام شیرازی اوچون موەین باغین گولخاناسیندا گۆرۆش تشکیل اندیلیرمیش.

عادی اوغورلار، جیبە گیرنلر، عومومیتلە، غنیری-مؤحترم محبوسلار زینداندان دۆزۆلمز تضييق و چتینلیکلری قارشیسیندا بیر چوخ حاللاردا بئشیمان اولدوقلارینی بیلدیردیلر. اونلار اۆزلرینە برانت قازاندیرماق اوچون احتیاجی، یوخسوللوغو و خوشلارینا گلەمین آداملارلا دوستلاشماغی بەھانە گنیردیلر. دوغورودان دا اونلارین بیر چوخو ایشسیزلیک، یوخسوللوغ و آجلیق اوزوندن اوغورلوق ائتمیش و نتیجەدە زیندانا دوشموشدولر. حتا، اونلاردان بعضیلری گنجەلمک اوچون یئر تاپمادیقلارینا گۆرە قصدن اوغورلوق اندەرک حبسە دوشموشدولر. مثلا، بیزیم زیندانا ساخلاندیغیمیز مودتدە عباس تفریشی بئش دفعە زینداندان بوراخیلدی. لاکین یئنه دە زیندانا یاتماق اوچون قصدن اوغورلوغا گنیدب اولکی بئزینە قاییتدی. عسکر ارباب حسن اۆز عۆمرو بویو بلکە دە اللی دفعە دن آرتیق توتولوب بوراخیلیدیدی. انلە دە عباس قزوینی دۆردبئش دفعە بوراخیلیب یئندین توتولۇ.

بیر قایدا اولاراق عادی اوغورلار ھفتەنین اورتاسیندا زینداندان بوراخیلدیقا سۆز وئیردیلر کی، جومعە آخشامی بئمگینی گلیب زیندانا بئجکلر. اونلار حتا رییس ایله راضیلغا گلیردیلر کی، زینداندانکی بئرلری باشقا آداملارا وئریلمەسین. زیندانا اولان جیریق یورغانلارینی ایسە نئچە گۆنلویە کیرایە وئیردیلر.

اوللر بیز اوغورلار و دیگر محبوسلارلا داھا چوخ علاقە ساخلاییردیق. اونلارین ماجرالی و تهلۆکھلی حیاتلاری حاقینداکی احوالاتلاری ائشیتمکلە اۆزۈموزو مشغول اندیردیک. بعضی حاللاردا ایسە آرامیزدا عملە گن صمیمیت و دوستلوقدان ایستیفادە اندەرک اونلارا دلیل-نصیحت وئیردیک. اونلارین وئردیگی جاوابلار بعضاً طبیعی و منطیقی اولوردو.

مثلا، دئییردیلر: سیز بئله خیال اندیرسینیز کی، بیز آزاد یاشاماق و راحتلیق ایستەمیریک. مگر بیز آدم دئییلیک؟

اونلار دئير ديلر: سيز بئله تصور ائديرسينيز كي، پوليسين منفور صيفتي بيزيم خوشوموزا گلير؟ ياخود اورگيميز يوخدور؟ غيرتسيز آداملاريق؟ البته، يوخ. بيزيم حاقيموزدا يانليش فيكيردمديرلر. بوتون بونلاري بيز بلکه ده هاميدان ياخشي باشا دوشوروك. اوغورلوقدان، ائو كسمكدن، جيبه گيرمكدن، زيندانا دوشمكدن، تعقيبلره معروض قالمقدان، موحاكيمه اولونماقدان هنج ده خوشوموز گلير. لاکين نه ائتمک اولار، چارهميز يوخدور، اليميزدن بير ايش گلير. کاسييكارليق اوچون سرمايهميز يوخدور. موعين پئشه، ايختيصاص صاحيبي ده دئييليك كي، هنج اولمازسا بو يول ايله گوندهليک چورگيميزي چيخاراق. نؤكرچيليك و ساير قوللوقچولوق ايشي ايله مشغول اولماغا دا تهلوكهسيزليک ايدارهي نين مأمورلاري مانعچيليك تورهديرلر. هارادا و هر هانسي آدامين يانيندا ايشه گيرمک ايستهديگيميز زامان پوليس اوزونو اورايا چاتديريب گوناھلاريميزي شيشيردير و بونونلا ايشلري كورلاياراق صاحييكاري بيزدن چکينديرير.

بو چتيليكلره باخماياراق تصادوفن اگر بير دوکان آچيب و ياخود موعين بير كسبكارليقا مشغول اولماق ايستهديكده سرمايهميز اليميزدن آليير. دونيانين او باشيندا بير اوغورلوق باش وئرديكده درحال بيزيم اليميزي ده اورايا قاتيرلار.

همين غيري مؤحترم اوغورلارين عكسینه اولاراق، حؤكومت املاکيني منيمسهين «مؤحترم اوغورلار» اوزلريني هنج واخت موقصير حساب ائتمگي، زيندان دؤورونو تام ايفتيخار و آني آچيقليقا كنجيرير. آزاد اولوندوقدان سونرا ايسه هميشهكي يول ايله داها ياخشي و داها پوللو وظيفلر اله كنجيريرديلر.

بئلهليکه، دئمک اولار كي، يالنيز آفتاف اوغورلاريني محكوم ائدهرک ايجتيماعيتدن قورودولار. اينصافلا دئسک. دؤولت املاکيني منيمسهيمک، اوغورلوقون باشقا نؤو علريندن داها بيسدير. حتا يول كسيب آداملاري سويماق بئله، دؤولت املاکيني منيمسهيمک قدر حياسيز حساب اولونا بيلمز. چونكي، ساده اوغورلوق و يول كسنليک يوخسول و ديلنچيليكدن عمله گلير. بو يوخسوللوغو ايسه بيزيم پوزغون ايجتيماعيتيميز تورهتميشدير. تعليم-تربيه و اسيطهلري عوموميلشديريلديگي تقديرده اوغورلوق و قولدورلوق دا طبعي اولاراق آرادان گئدر. لاکين دؤولت املاکيني منيمسهيمک تاماميله باشقادير. همين ايتيهاملا زيندانا گتيريلن آداملارين چوخو زيرک، عثيني حالدا حياسيز و اوزلريني گوناھسيز گؤسترمگه چالیشان عونصورلر ايدير. اونلار، دؤولت ايدارلرينين اورتا و عالي روتبهلي ايشچيلريندن اولوب، يوكسک معاش آلان، ياخشي حيات سورن، حتا آد و شؤهرت صاحييلري اولان، آدلي-سانلي عايلهلره منسوب اولان آداملار ايديرلر. بورادا اوغورلوق، يوخسوللوق و چارھسيزليکدن مئيدانا گليردي. اونلار اوزلري ده بو کيمي عونوانلاري خوشلاميرديلار. بو آغالار ثروتلريني داها دا آرتيرماق، اوز عيش-عيشرتلريني تامين ائتمک، اوتوماشين و گوزل بينالار آلماق و داها چوخ وارلانماق خاطرينه اوغورلوق ائديرديلر.

عدليه و ايجراچي قوولر اونلارا برانت قازانديرير، ياخود هنج اولمازسا عادي اوغورلارلا بو آغالارين آراسيندا بؤيوك فرق قايل اولوردو... بعضيلري دؤولت املاکيني اوغورلايانلارا حاق قازانديرماق اوچون دئييردي: دؤولت ظولمكاردير، او، خالقي زورلا سوير. بونا گؤره ده دؤولتين ماليني بئمک قطعين حارام دئييدير. بو، حياسيزليغين سون نؤقطهسيدير. بونلاردان سوروشماق لازيمدير: دؤولت كيمدير؟ دؤولتين مالي هارادان توپلانميشدير؟ او، نه کيمي يئرلره صرف اولونمايدير؟

البته، بو سواللارا جاواب وئرتمک ايستهسک بؤيوك بير كيتاب يازماق لازيم گلهجکدير...

بورادا من هنج ده دؤولته برانت قازانديرماق و اونون ظولمكار اولدوغونو اينكار ائتمک فيكرينده دئييلم. باشقالاري کيمي ده دؤولتي ايدناللاشديرماق ايستهميرم. هلهليک بو قدر دئمک اولار كي، دؤولت اوزو اوزلوگونه هنج بير شئيه ماليک دئييل. دؤولتين خزينهسینه موختليف عونوانلار آلتيندا توپلانيلان گلير و وسايط ده ايران خالقلارينين ماليدير. بو ايسه دؤولت قوللوقچولارينين واسيطهسي ايل، يعني حقيقتده خالق کوتلهسينين تام معنالي خاديمي اولان آداملارين اليله ايجتيماعي ايشلره صرف ائديلمهليدئر. آداملار وئرگيلري هنج ده دؤولت قوللوقچولارينين خاطريري اوچون اؤدميرلر. خالق حؤكومت باشچيلارينين قاش-گؤزونه عاشيق دئييل. دؤولت مأمورلاري وئرگيني اونا گؤره توپلاييلار كي، بو وئرگي يئني يئتملرين تربيهسي، اولکده امنيتين تامين و برقرار اولونماسي، سرحدلرين قورونماسي، بير سؤزله، خالقين

مېنلرله بو كيمي اجتماعى درلرینه چاره قىلماغا صرف اولونسون. هنج بير آغىللي آدم بو پوللارين اوغورلانماسيني قانوني بير ايش حساب ائتمز.

لاکين بير اووچ حياسيز، لووفا آدمالار موختليف واسيطه لره ال آتماق و مين جور فيريلداق ايشلتمکله، حؤکومت ايدارلرینده سورعتله يوکسک وظيفه لره چاتيپ، چوخلو ماعاش آليرلار. سونرا اونلار اوز اوغورلوقلارينا، دؤولتین طولمکار اولماسي ايله برانت فازانديرماق ايسته ييرلر. بعضاً ناشيلىق انديب توتولوقدا زينداندا اوزلريني دؤولت علئيهينه موباريزه آپاران شرافتلي آدم کيمي گؤسترمگه چاليشيرلار. موختليف يوللارلا زيندانان بوراخيلديقدان سونرا اوغورلوق يولو ايله الده ائتديکلري ثروت و اعتبار حسابينا اوزلرينه «آبیرلي» بير عايله تشکيل انديب «آلني آچيق» حيات سورمگه باشلايرلار. ماراقلې بوراسيدير كي، بو آغالار باشقالاريني لاغا قويوب ايستئهزا انديرلر. بو وضعیت هله ايندي ده داوام ائتمکدهدير.

قانونلارين اينجھليکلريني ايضاح و تحليل ائتمک بو ايشده چوخ تجروبه لي اولان آدمالارا عاديير. من ايسه همين تهلوکھلي تحليلين قورباني اولموش آدمالار حاقيندا بير نئجه منظره ني تصوير ائتمک ايسته ييرم. عوموميتله، من ديکتاتورلوق دؤورونون قانونلارينا دبدين نظرله باخيرام. عئيني زماندا قئيد ائتمه ليم كي، قانون هنج ده موجد بير شئي دئييل. اونون مو عين حيصه سي فايديالي اولاييلر.

قانون هنج ده مقصد و آرزو دئييلدير. او، بير واسيطه دير. لاکين بو گون قانونو حياتا کئچيرن آدمالارين عقیده سي نين عکسینه اولراق، او، هنج ده اينتيقام واسيطه سينه، حتا يئرسيز جزالانديرماق و تنبه ائتمک واسيطه سينه چئوريلمه مھلديير. ساده جه اولراق دنمک لازيمدير كي، قانون جمعيتي ايصلاح ائتمک واسيطه سيدير. ايندي بئله اولماسا دا نهايت، بو جور اولمايدير. حال-حاضر دا دنيا عاليملري همين زمينه اوزرينده ايشلعييرلر. بو يوکسک فيکير گنج-تئز حياتا کئچيريلمه ليدير. هله ليک بو عومومي بحثدن صرف نظر ائندک.

بديختليکدن ايراندا وحشيليك و طولمکارليق واسيطه سي آدلانان قانونلار بئله، دوزگون ايجرا انديلمير. بوندان علاوه صلاحيتلي آدمالارين فيکيرينجه مؤوجود قانونلارين بير چوخو، اولکه قانوني-اساسي سينين عکسینه اولراق ترتيب انديلميش و اونلارين وضع انديلمه سينده قانونوئريچيليك اوصولو گؤزله نيلمه ميشدير. بيز زينداندا اولارکن انشيديريک كي، قارشيبا چيخان حاديه لره ايله علاقه دار اولراق عدليه ناظيري تله سيک صورته بير نئجه ماده ني کاغيز اوزرينه گئيريب مجلسه تقديم انديردي. مجلس رييسي سيناقدان کئچيرمک بهانه سي آلتيندا همين جيزما-قارالاري پارلمانين تصديقينه چاتديريردي. قانونسوز حبسلر و باشقا ايرتجاعجي تدبيرلرين حياتا کئچيريلمه سينده محض همين ماده لر دن ايستيفاده اولونوردو. نئجه دئيرلر، ناپليونون آتاسينا مين رحمت. او، قانونوئريچيليك صلاحيتيني خالق نو ماينده لرينين اليندن آلميشديسا دا، بو ايشي هنج اولمازسا موخصيصلر شوراسينا تاپشير ميشدي. ديکتاتورلوق دؤورونده ايسه بو ايش داوره و اونون جانيشينلرينه بئله تاپشيريلميردي. بو دؤورده وضع انديلين بير نئجه اهميتلي قانونلار پوليس ايدارھه سي نين ان جاهيل مأمورلاري طرفيندن حاضيرلانميشدي. «اولکه نين منافعى علئيهينه تشبوٹ گؤسترلر» آدلي گولونج قانون سياسي ايدارده يازيلميشدي. اون ايلدن سونرا همين قارا قانونون دا عکسینه رفتار انده رک، بير دستھني هنج بير دليل اولمادان توتوب محکوم ائتديلر. همان قانون، چيخاريلديغي واختدان بير نئجه ايل قاباغا دا عايد انديليردی. مثلا، فولادي نين دوستلاري، همين قانون و اونلار حبسه آلينديقدان سونرا تله سيک صورته حاضيرلانميش باشقا قانونلار اساسيندا مو حاکيمه اولوندولار.

جزا ديواني قانونو دا ايصفاھان ماليه ايدارھه سي نين وسايطيني اوغورلاميش آدمالارين محکوم انديلمه سي خاطرینه ترتيب اولونموشدو. ايسته نيلن هر بير کسي آسانليقلا اولومه محکوم ائدن قوشون محکمه سي قانونلاري دا چوخ ساده و عادى بير مکتوب کيمي يازيلميش و مشهور جلالد خلعتبري نين اليه تاپشيريلميشدي. بونلارين بير چوخو ايسه سيناق مقصديله ترتيب اولونان قانونلار ايدي.

قانون و اونون تائيرلری

سیناق مقصدیله قانون حاضیرلاماق سوزونو آدام ائشیتدیکده آتالار دئیشکن آز قالیر بویوز چیخارسین. آخی، سیناق مقصدیله ده خالقین موقدراتی ایله اویناماق اولار، محکمهده حاکیم کورسوسونده اگلشیب سیناق مقصدیله اولکهنین آداملارینی اولوم جزاسینا محکوم اندلرین نه کیمی مسؤلیتی واردر؟ یوزلرله اولوم حؤکم، دایمی و اوزون مودتلی حبس جزالاری وئرکم، خالقین مالینی موصادیره ائتمک حاقیندا حؤکم چیخارماق، بونولا دا قانونلاری سیناقدان کنچیرمک. آخی، بئله اولدوقدا بس قدار اولوم جزالارینین، عدالتسیز حبس اندیلملرین تقصیری کیمین بویونا دوشور؟ بو قدر مادی و معنوی ضررلری کیم اؤدمهلیدیر؟ ایراندا قانونلاری سیناقدان چیخارماق ایشی، جراحلارین دوشانلار اوزرینده تجروبه عملیاتی آپارمالارینا اوخشاییر.

قنید ائتدیگیمیز کیمی، بیر چوخ عالیملرین عقیده سینجه، قانون جمعیتی ایصلاح ائتمک واسیطه سیدیر. اونون واسیطه سی ایله ایغتیشاش و عدالتسیرلیگین قارشیمی آلینیر. بو تعریف کامیل اولماسا دا، بیزیم قانونلاری اوزرینده قانونلاریمیز همان مرحله یه چاتسایدی یئنه ده درد یاری اولاردی. بدبختلیکن، بیر نئجه ایلین تجروبه سی گؤستر میشدیر کی، بیزیم قانونلاری بوندان داها دا گنریده دیرلر. اونلار هئچ ده اوز ایشلرینین حقیقی معناسینی باشا دوشمورلر. اوز وظیفه لرینی هئچ ده دوشونجه لی صورتده حیاتا کنچیرمیرلر.

مؤلیف هئچ ده آنا ریست دئییل. بیز آنا ریستلرین «آنا ریخیا قانونون آناسیدیر» مودعاسینی بوش بیر اوتوپیا و خام خیال حساب ائدیریک. عئینی حالدا بیز سو قراتین دا موریدلریندن دئییلیک. عقیده میزجه عدالتسیر و غلط بیر قانونا ایطاعت ائتمک چوخ تهلوکله ی و چیرکین بیر حرکتدیر.

بونولا بئله، بوتون قانونلاری تاپدالاماق اولماز. البته، قانون لازیمدیر. جمعیتی قانونسوز ایداره ائتمک اولماز. نیظام- اینتیظام دا چوخ جیدی و کسکین اولمالیدیر. بونسوز جمعیتین حیاتی ایندیکی حیاتیتمیز کیمی تهلوکله ی و مایوس ائدیجی اولار. لاکین نیظام- اینتیظام و قانون بو و یا باشقاسی نین هوس و احتیراحی اوزوندن دئییل، تام وحدت و مؤحکم بیر اساس اوزرینده قورولمالیدیر.

دنیا دایما حرکتده و دگیشمه ده دیر. بشریت هر گون کئچمیشه نیسبتن داها سور عتله ایره لیه ییر. اونون عومومی مدنیتی و ماعاریفی نین اینکیشافی هر آن حئیر تلندیرجی صورتده آرتماقدادیر. ترقی یولونا قدم قویموش میلتر طبیعتین قارشیمی آلینماز اینکیشاف قانونو هئچ واخت یاددان چیخارماییب، اوز مادی و معنوی وضعیترینی اونولا اویغونلاشدیرمالیدیرلر.

بوندان علاوه بشریتین موختلیف ایجتیماعیترلی داخلینده جوربجور دؤیوش و موباریزملر اولموشدور. اونلارین ایچریسینده باشقالارینا نیسبتن نیظام- اینتیظامی داها مؤحکم و داها دوزگون اولان ایجتیماعی، باشقالاریندان خیلی ایره لی دوشهرک، اوز اوستونلوک و حؤکمرانلیغینی تامین انده بیلر.

ظنیمجه، بو ایجتیماعی قانونو ایثبات ائتمک اوچون او قدر دلیل و ثبوت احتیاج یوخدور. محو اولوب آرادان گنتمیش میلترین تاریخینه آراجیق نظر سالدیقا همین آجی حقیقت گوزوموز قارشیسیندا جانلانییر... حؤرمتلی اوخوجولار دئییه بیلر کی، زیندان خاطرملرینین قانون و میلته مسالهری ایله نه کیمی علاقه سی اولاییلر. بلی، بونلار بیر- بیر ایله علاقه داردیر... قانون جمعیتین احتیاجلاری اساسیندا حاضیرلانیب و ایصلاح اندیلمه لی دیر...

بیز زیندانا گتیریلن زامان تئهرانین مووقتی حبس خاناسیندا، مرکزی زیندان و حربی قالا دا ساخلانیلان محبوسلارین سایه تقریبین مین نفره یاخین اولاردی. مرکزی زیندن بیناسی اصلینده آتی یوز محبوس اوچون تیکلمیشدی. منی قصره کؤچورن زامان، اورادکی اوتاقلارین چوخو بوش اییدی. ایکی نؤمره لی کوریدوردا یالنیز آذربایجاندا بئنیجه گتیریلیمیش اون سککیز نفر ساخلانیلیردی. دوقوزونجو کوریدوردا اعمالاتخانالار یئرلشیردی. حامام کوریدوروندا محبوس ساخلانیلمیردی. قصرده ساخلانیلان بیز محبوسلارین سایه اوست- اوسته اوچ یوز نفردن آرتیق دئییلدی...

قصر زندانينا كؤچوكدن سونرا، داورين سيناقدان كؤچيرمه قانونلاري سايهسينده زندانين بوتون كوريدورلاري محبوسلا دولورولور. اوتاكلارداكي محبوسلارين سايهي اللي، آلتيميش، بلكه ده يوزو ده اوتوب كنجدي. زندانان بوراخيلديغيم زامان آلتاي يوز نفر اوچون نظرده توتولموش بو حبسانادا ايكي مين نفر دن چوخ محبوس وار ايدي. قالا زندانيندا، مووقتي محبوسه، قادينلارا مخصوص حبسانادا و تربيه ائوي آدلانان بينادا دا اوست-اوسته بير او قدر محبوس ساخلانيلديغيني احتمال ائتمك اولاردي. عؤمورلوك حبس جزاسينا محكوم اولانلارين سايهي گوندن-گونه آرتاراق 1940-جي ايلده ايكي يوز نفر دن چوخ ايدي. آغير حبس جزاسينا محكوم اولانلارين سايهي دا گوندن-گونه آرتيردي.

اسفندياري دنيردي: وطن اوز اينتقاميني آير. او، شوبهسيز كي، ايگرنج سوزو همين دؤورده چيخان يالتاق قزنتلردن و ياخود باشقالاريندان اويرنميشدي.

فروش دنيردي كي، بيز دؤولت علئيهينه اولانلارين كؤكونو كسمك و زندان واسيطهسي ايله اونلاردان اعلى حضرتين اينتقاميني آلماق ايستهييريك. بو سوزلر نه قدر شيت و ايگرنج ايدي. بونلار هئچ ده اونلارين اوز سوزو دنيلدي. دنمك لازيمدير كي، همين سوزلري اونلارا بعضي آشان ايستي كاسالار ديكنه ائتميشديلر... دنيلهسي سوزو دنمك لازيمدير.

بلي، ايجتيماعيتيميزين دوزگون مقصدي و هدفى اولماميش و يننه ده بوخدور. داورين قانونلاري، رضا خانين زورايي نيظام-اينتظامي، بوگونكو روسواچچليق و بي آبير چيليقدان باشقا هئچ بير فايدا وئره بيلمزدي... زندان نه دنمكدير؟ سيز سرگوزشت انشيتمك، اون بير ايلليك بير محبوسون صؤحبتلرينه قولاق آسماقلا اوز حيس لرينيزى بير نؤوع قيالانديرماق ايستهييريسينيز. شوبهسيز، بونا نايل اولاجاقسينيز. لاکين بير آز ديقت ائنديكده آيدين اولور كي، زندانان خاريجدهكي موحيط ده سيزين همين طلباتينيزي اؤدهيه بيلر. مگر بوتون ايران باشدان-باشا حبسانا دنيلدي؟ ايجتيماعى مسالهرين هانسي ساحهسينده سيزه آزادليق وئريلميشدي؟..